

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

**Міжнародні відносини,
суспільні комунікації
та регіональні студії**

International Relations,
Public Communications
and Regional Studies

№ 1 (21)

Луцьк
2025

Редакційна колегія

Шуляк Антоніна – доктор політичних наук, професор, декан факультету міжнародних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки (Україна, м. Луцьк) (головний редактор).

Сидорук Тетяна – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин, Національний університет «Острозька академія» (Україна, м. Острог).

Вознюк Євгенія – кандидат політичних наук, завідувач кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу, Волинський національний університет імені Лесі Українки (Україна, м. Луцьк) (відповідальний секретар).

Бояр Андрій – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проєктами, Волинський національний університет імені Лесі Українки (Україна, м. Луцьк).

Вавринюк Анджей Антоні – доктор габілітований у галузі гуманітарних наук, професор кафедри міжнародних відносин, Вища професійна державна школа (Польща, м. Хелм).

Васюта Ольга – доктор габілітований, професор, директор Інституту безпеки та інформатики, Педагогічний університет у Кракові (Польща, м. Краків).

Вояковський Даріуш – доктор габілітований, професор Гірничо-металургійної академії ім. С. Стація у м. Кракові (Польща, м. Краків).

Івасечко Ольга – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Інституту гуманітарних та соціальних наук, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна, м. Львів).

Карпчук Наталія – доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу, Волинський національний університет імені Лесі Українки (Україна, м. Луцьк).

Качка Катажина – доктор габілітований, заступник декана з питань розвитку та організації, факультет політики та наук про безпеку, Університет Ніколая Коперніка в Торуні (Польща, м. Торунь).

Клепка Рафал – доктор філософії, ад'юнкт (доцент) кафедри інформаційної і медіальної безпеки, Інститут наук про безпеку Педагогічного університету імені Комісії народної освіти в Кракові (Польща, м. Краків).

Копець Рафал – доктор філософії, ад'юнкт (доцент) кафедри інформаційної і медіальної безпеки, Інститут наук про безпеку Педагогічного університету імені Комісії народної освіти в Кракові (Польща, м. Краків).

Кузьмич Олена – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри комп'ютерної інженерії та кібербезпеки, Луцький національний політехнічний університет (Україна, м. Луцьк).

Лендзель Мирослава – доктор політичних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, м. Ужгород).

Лютак Олена – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та досліджень, Луцький національний технічний університет (Україна, м. Луцьк).

Псхов'як-Лампарська Джоанна – доктор філософії, кафедра історії міжнародних відносин, Університет Ніколая Коперніка в Торуні (Польща, м. Торунь).

Піпченко Наталія – доктор політичних наук, професор кафедри міжнародної інформації, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Україна, м. Київ).

Прокоп Мар'яна – доктор філософії з політичних наук, асистент професора (доцент) Інституту міжнародних відносин і публічної політики, Університет Яна Кухановського в Кельце (Польща, м. Кельце).

Тищенко Дмитро – доктор філософії з соціальних наук (міжнародні відносини), Університет Лісабону (Португалія, м. Лісабон).

Трач Ольга – кандидат технічних наук, асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна, м. Львів).

Турчин Ярина – доктор політичних наук, професор кафедри політології та міжнародних відносин, директор Інституту гуманітарних та соціальних наук, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна, м. Львів).

Ціпко Сергій – доктор філософії, заступник директора, Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті (Канада, м. Едмонтон).

Шульська Наталія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій, Волинський національний університет імені Лесі Українки (Україна, м. Луцьк).

Юськів Богдан Миколайович – доктор політичних наук, професор кафедри економіки та управління бізнесом, Рівненський державний гуманітарний університету (Україна, м. Рівне), гостьовий професор у гуманітарному відділенні Університету науки і технологій Гірничо-металургійної академії імені С. Стація в м. Кракові (Польща, м. Краків).

Яковлев Максим – кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин, керівник науково-освітнього центру «Школа політичної аналітики», Національний університет «Києво-Могилянська академія» (Україна, м. Київ).

Журнал є науковим фаховим виданням України, у якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора філософії та доктора наук за спеціальностями 052 Політологія, 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, 292 Міжнародні економічні відносини (Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.09.2020 № 1188).

R-30-02338 – ідентифікатор медіа, присвоєний Рішенням Національної ради з питань телебачення та радіомовлення 21.12.2023 р. №1834. ISSN 2524-2679 (Online), ISSN 2522-1663 (Print). Інтернет-сторінка видання – <https://relint.vnu.edu.ua>

Редактор і коректор Г. Дробот. Технічний редактор: О. Фесик. Наклад 100 пр. Зам. 360. Адреса редакції: 43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13, каб. 208, Волинський національний університет імені Лесі Українки. Ел. адреса: antonina.mytko@vnu.edu.ua. Засновник – Волинський національний університет імені Лесі Українки (43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13). Виготовлювач – Вежа-Друк (м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65). Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України ДК № 4607 від 30.08.2013 р. Обсяг 20,78 обл. вид. арк., 20,92 ум.-друку арк.

*Міжнародні
відносини, суспільні
комунікації
та регіональні студії*

*Журнал заснований у 2017 році
Періодичність 3 рази на рік*

№ 1 (21)

2025

ЗМІСТ

CONTENT

**РОЗДІЛ I
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ**

**SECTION I
INTERNATIONAL RELATIONS**

Августюк Марія

Роль емоцій у міжнародних відносинах5

*Волоснікова Наталія, Яцина Вікторія,
Климова Світлана*

Дипломатія та безпека України в системі
міжнародних відносин: виклики глобальної
нестабільності18

Літвінов Сергій

Сучасний стан системи безпеки в Європі
та передумови її еволюції під впливом
російсько-української війни.....30

Avhustiuk Mariia

The Role of Emotions in International
Relations.....5

*Volosnikova Nataliia, Yatsyna Victoriia, Kly-
mova Svitlana*

Diplomacy and Security of Ukraine in the Sys-
tem of International Relations: Challenges of
Global Instability18

Litvinov Serhii

The Current State of the Security System in
Europe and the Requirements for its Evolution
Under the Influence of the Russian-Ukrainian
War30

**РОЗДІЛ II
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ
ТА МОВНІ УНІВЕРСАЛІЇ**

**SECTION II
PUBLIC COMMUNICATIONS
AND LANGUAGE UNIVERSALS**

Левченко Ігор

Заходи цифровізації в контексті міграційної
політики ХХІ ст.43

Коцан Наталія

Стратегічні комунікації України: роль
у формуванні іміджу та інтеграційних
процесах55

Кучмій Олена, Фролова Оксана

Сучасні пріоритети інформаційної політики
в діяльності Європейського Союзу66

Levchenko Ihor

Digitalization Measures in the Context of Mi-
gration Policy of the 21st Century43

Kotsan Nataliia

Strategic Communications of Ukraine: Role in
Image Formation and Integration Processes...55

Kuchmii Olena, Frolova Oksana

Current Priorities of Information Policy in the
Activity of the European Union66

Піпченко Наталія, Якущенко Марія	
Імідж британської монархії в кінці XX – на початку XXI ст.	82
Троян Павло	
Використання інструментів штучного інтелекту в сучасній дипломатії	94

РОЗДІЛ III РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ

Алтухов Олексій, Бублик Ольга, Русанова Марина	
Криза з нелегальною міграцією у Великобританії: провал політики консерваторів	116
Брайчевська Олена, Слюсаренко Ірина	
Політичне та військово-технічне співробітництво між Королівством Норвегія й Україною в умовах російсько-української війни	130
Копачинська Галина, Баранецький Дмитро	
Історичний контекст формування американсько-китайських відносин	147
Карпчук Наталія	
Вплив російсько-української війни на потенційне глобальне лідерство ЄС ...	164
Шевченко Олена	
Кліматична політика України в контексті євроінтеграції	180

РОЗДІЛ IV ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Бессонова Марина	
Ставлення до Трампа 2.0: нова хвиля антиамериканізму в Канаді	198
Куц Галина	
Релігія та політика: кореляція базових ідей у європейському політичному дискурсі.....	214
Решетняк Наталя, Яцина Вікторія, Губанова Ніно	
Державний лад України як концептуальна модель сталої реалізації міжнародних відносин	226
Шишкін Олексій	
Політологічна концептуалізація національної ідентичності: сутність та основні ідеї	236

Pipchenko Nataliia, Yakushchenko Mariia	
Image of the British Monarchy at the End of the 20th – Beginning of the 21st Centuries	82
Troian Pavlo	
Use of Artificial Intelligence Tools in Modern Diplomacy	94

SECTION III REGIONAL STUDIES

Altukhov Olexsiy, Bublyk Olga, Rusanova Marina	
Asylum Crisis in the United Kingdom: The Failure of Conservative Policy	116
Braichevska Olena, Sliusarenko Iryna	
Political and Military-Technical Cooperation Between the Kingdom of Norway and Ukraine in the Conditions of the Russian-Ukrainian War	130
Kopachynska Halyna, Baranetskyi Dmytro	
Historical Context of the American-Chinese Relations Formation	147
Karpchuk Nataliia	
The Impact of the Russian-Ukrainian War on the EU'S Potential Global Leadership	164
Hevchenko Olena	
Climate Policy of Ukraine in the Context of European Integration	180

SECTION IV POLITICAL INSTITUTIONS AND PROCESSES

Bessonova Maryna	
Attitudes Towards Trump 2.0: a New Wave of Anti-Americanism in Canada	198
Kuts Halyna	
Religion and Politics: Basic Ideas Correlation in European Political Discourse	214
Reshetniak Natalia, YatsynaViktoriia, Hubanova Nino	
State System of Ukraine as a Conceptual Model of Sustainable Realization of International Relations	226
Shyshkin Olexsii	
Political Conceptualisation of National Identity: Essence and Main Ideas	236

РОЗДІЛ I. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 159.942+327

Марія Августюк,

доктор психологічних наук,

доцент, професор кафедри міжнародних відносин,

Національний університет «Острозька академія»,

mariia.avgustiuk@oa.edu.ua,

ORCID ID: 0000-0002-9510-5715

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-5-17

РОЛЬ ЕМОЦІЙ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У сфері міжнародних відносин наукові дослідження емоцій як невід'ємної складової частини міжнародних відносин є відносно новим та різноплановим явищем. Як самоочевидні й ірраціональні побічні продукти когнітивних процесів емоції донедавна залишалися недостатньо теоретизованими, однак уже можна стверджувати про існування твердого консенсусу в галузі міжнародних відносин щодо вагомого значення емоцій для міжнародної та глобальної політики. Інтелектуальне коріння емоцій впливає з різних дисциплін, серед яких виділяють психологію, нейронауку, соціологію, історію й культурологію. І це розмаїття відображено в науково-дослідницьких пошуках відповідних способів вивчення емоцій та їхніх політичних наслідків у сфері міжнародних відносин. Емоції вбудовані в соціальні та/або культурні аспекти всіх світових середовищ і перебувають у тісному структурованому зв'язку з їхніми домінуючими інтересами, цінностями та прагненнями. Емоції розглядають як фундаментальну й невід'ємну частину індивідуального та суспільно-політичного життя. Наразі відбувається ключова зміна в розумінні зв'язків між емоціями та раціональністю, оскільки класичне бачення раціональності, вільної від емоцій, є химерним. Крім того, емоції внутрішньо пов'язані з дискурсами й соціальними структурами, які формують світове суспільство. Виокремлюють два напрями вивчення емоцій у міжнародних відносинах: дослідження взаємозв'язку між індивідуальними та колективними емоціями й дослідження емоцій у зв'язку з динамікою та структурою владних інституцій. Науковці працюють над розкриттям різних видів емоційних практик, їхніх політичних наслідків і політичної боротьби

в межах як мікро-, так і макрополітики в міжнародних відносинах. Іншими словами, повсякденна політика емоцій дає змогу досліджувати, хто може виражати емоції, які емоції сприймають як (не)правомірні чи (не)бажані, як та за яких обставин емоції поширюються. Соціальний, колективний і політичний характер емоцій сприяє не лише раціональності колективного прийняття рішень та виконання політичних дій, а й концептуалізації тієї чи тієї емоції як форми дії з подальшими політичними змінами на світовій арені.

Ключові слова: емоції, міжнародні відносини, міжнародні актори, політичний характер, політичні судження.

Mariia Avhustiuk,

The National University of Ostroh Academy,

ORCID ID: 0000-0002-9510-5715

THE ROLE OF EMOTIONS IN INTERNATIONAL RELATIONS

In the field of international relations, scientific research of emotions as an integral component of international relations is a relatively new and diverse phenomenon. As self-evident and irrational by-products of cognitive processes, emotions remained under-theorized until recently, but it is already possible to assert the existence of a solid consensus in the field of international relations regarding the significant importance of emotions for international and global politics. The intellectual roots of emotions stem from various disciplines, among which psychology, neuroscience, sociology, history, and cultural studies are distinguished, and this diversity is reflected in the scientific and research search for appropriate ways to study emotions and their political consequences in the field of international relations. Emotions are embedded in the social and/or cultural aspects of all world environments and are closely structured about their dominant interests, values and aspirations. Emotions are considered a fundamental and integral part of individual and socio-political life. A key shift in understanding the relationship between emotion and rationality is currently taking place, as the classical vision of emotion-free rationality is fanciful. Furthermore, emotions are intrinsically linked to the discourses and social structures that shape global society. There are two areas of study of emotions in international relations: the study of the relationship between individual and collective emotions and the study of emotions in connection with the dynamics and structure of power institutions. Scholars are working to uncover different types of emotional practices, their political consequences, and political struggles within both micro- and macro-politics in international relations. In other words, the everyday politics of emotions allows us to explore who can express

emotions, what emotions are perceived as (il)legitimate or (un)desirable, and how and why emotions are spread. The social, collective and political nature of emotions contributes not only to the rationality of collective decision-making and the implementation of political actions but also to the conceptualization of this or that emotion as a form of action with subsequent political changes on the world stage.

Key words: emotions, international relations, international actors, political character, political judgments.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Емоції завжди були невід’ємною складовою частиною міжнародних відносин. Однак наукові дослідження емоцій у сфері міжнародних відносин є відносно новим і різноплановим явищем. Збільшення кількості наукових досліджень емоцій у міжнародних відносинах спричинило низку цікавих запитань, дискусій та теоретичних позицій щодо так званих «агентських властивостей» міжнародних акторів і того, яким чином вони включені в міжнародні структури. На сьогодні можна стверджувати про існування твердого консенсусу в галузі міжнародних відносин про те, що емоції мають важливе значення для міжнародної й глобальної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі простежуємо дослідження емоцій на рівнях окремих акторів, груп, а також держав. Сферою досліджень є, зокрема, вивчення емоцій та міжнародних конфліктів (Y. Zarhloule, K. Storch, E. Erdogan, M. G. Kosen й ін.), зовнішньої політики (насамперед західних країн, у тому числі держав ЄС) і постколоніалізму (Y. Gürsoy, M. Soltaninejad, B. Naude, S. Hebbouch, A. J. Santana Bugés, H. Musullulu, S. Gürkan, P.-F. Weber, P. Wawrzynski, Y. Ozer, F. K. Asci та ін.), медійних дискурсів і популярної культури (S. Adriana та ін.), глобальних проблем (M. Kumar, O. M. Gnerre й ін.), мови політики (R. Breeze та ін.) тощо [2].

Мета дослідження – проаналізувати основні теоретичні та методологічні аспекти взаємозв’язку між емоціями й міжнародними відносинами.

Методика дослідження. У дослідженні використано теоретичні та порівняльні методи аналізу ролі емоцій у міжнародних відносинах. Необхідність вивчення цих теоретичних і методологічних аспектів зумовлена особливостями впливу емоцій на розвиток світової політики та міждержавних відносин, адже соціальний, колективний і політичний

характер емоцій дає змогу не тільки зрозуміти колективне прийняття рішень та політичних дій, а й концептуалізувати емоції як форми дії, що здатні спонукати до політичних змін на світовій арені.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом тривалого часу емоції в міжнародних відносинах розглядали як самоочевидні та ірраціональні побічні продукти когнітивних процесів, і вони донедавна залишалися недостатньо теоретизованими. Перша хвиля досліджень нарікала на нехтування дисципліною й указувала на маргіналізацію емоцій в основних теоріях і концепціях міжнародних відносин. Друга хвиля інтегрувала розгляд емоцій у наявні дослідження в конкретних тематичних сферах, що варіюються від дипломатії, безпеки, війни та етнічних конфліктів до транснаціональних акторів, інститутів, державного й міждержавного управління, а також управління конфліктами. Інтелектуальне коріння емоцій випливає з різних дисциплін, таких як психологія, нейронаука, соціологія, історія та культурологія, і це розмаїття відображено в постійних пошуках способів вивчення емоцій та їхніх політичних наслідків у міжнародних відносинах. Ці виклики стосуються низки онтологічних й епістемологічних питань, серед яких виокремлюють концептуалізацію емоцій, їх методологічне охоплення та перехід від індивідуального до колективного рівня аналізу [8; 7].

Політичний світогляд передбачає гостре занепокоєння ненадійним і ворожим зовнішнім світом, країни мають спільну емоційну спадщину, залишену історичними образами й несправедливістю, військові повстанські та екстремістські групи функціонують за допомогою стратегічного маніпулювання страхом і терором, держави продовжують свою жорстку політику, прагнучи залякати та стримати «негідних» партнерів загрозою санкцій і військових дій тощо. Однак емоціям довгий час приписували статус того, що є саме собою зрозуміле та що фактично перешкоджає «раціональним» рішенням, і лише порівняно нещодавно наука про міжнародні відносини почала розглядати емоції як дещо серйозне [6; 5].

Ранні розмірковування про емоції в політиці й міжнародних відносинах були похідними від історичної дихотомії, відповідно до якої емоції перебували в опозиції до розуму та раціональності. Щодо цього емоції вважали примхливими й некерованими почуттями, які перешкоджали ефективному розмірковуванню та винесенню раціональних суджень і, як наслідок, несуттєвими для політики або такими, що перешкоджають неупередженим політичним судженням [6].

Проте за останні два-три десятиліття теорії емоцій повністю змінилися. Емоції тепер розглядають як фундаментальну й невід'ємну частину людського життя, а також як розширення суспільно-політичного життя. Їх неможливо прибрати з політики, тому що вони покладені в основу людського існування, будучи так званим «матеріалом життя», оскільки без емоцій ніщо інше не мало б значення. Відбувається ключова зміна в розумінні зв'язків між емоціями та раціональністю, оскільки класичне бачення раціональності, вільної від емоцій, виявилось химерним, адже саме емоції сприяють формуванню раціональності. Емоції внутрішньо пов'язані з дискурсами й соціальними структурами, які формують світове суспільство і, як доведено, убудовані в те чи те соціальне та/або культурне середовище, перебуваючи в тісному структурованому зв'язку з домінуючими інтересами, цінностями та прагненнями цього середовища. Це означає, що форма наших емоцій залежить від контекстного, темпорального й просторового наповнення. Соціальні системи та структури, за допомогою яких здійснюється політика, – прийняття рішень, практика співпраці чи опору – також утворюються через переважаючі й постійно змінювані емоційні реєстри [6; 9].

Незважаючи на те, що емоції та їх роль у громадській, політичній і міжнародній сферах традиційно виключають із західних політичних та філософських праць, вони все частіше стають загальноприйнятим центром досліджень міжнародних відносин. Наразі працюють над розкриттям різних видів емоційних практик, їхніх політичних наслідків та політичної боротьби в межах як мікро-, так і макрополітики в міжнародних відносинах. Іншими словами, повсякденна політика емоцій дає змогу досліджувати, хто може виражати емоції, які емоції сприймають як (не)правомірні чи (не)бажані, як та за яких обставин емоції поширюються. Відповідно до цього, виокремлюють два напрями дослідження емоцій у міжнародних відносинах: 1) дослідження взаємозв'язку між індивідуальними й колективними емоціями; 2) дослідження емоцій та їх зв'язку з динамікою й структурою владних інституцій [1].

У 2014 р. відбувся Форум про емоції та світову політику, який визначив одну з ключових проблем, а саме – теоретизувати перехід від індивідуального до колективного досвіду емоцій. Якщо емоції мають бути актуальними для міжнародних відносин, то вони повинні мати якийсь колективний вимір [1].

На першопочатковому та індивідуальному рівнях емоції є особистими, оскільки знаходять вираження у фізичному та соматичному досвідах, виступаючи соматичними реакціями, що відповідають тим чи тим

обставинам [1]. Емоції здатні керувати динамікою влади й взаємозв'язки варіюються від «зверху донизу» до «знизу вгору» [1; 7; 8].

Актуальними на сьогодні є дослідження таких емоційних станів, як гнів, приниження, помста, ностальгія, афекти тощо. Ширшим вивченням емоцій є дослідження їх ролі в конструюванні інтернал-соціального світу, характеризування емоційних станів державної ідентичності та зовнішньої політики [11].

Велика кількість досліджень у галузі міжнародних відносин тепер вивчає те, як емоції можуть формувати політичне сприймання поведінки, а також намагання міжнародних акторів маніпулювати, використовувати й/або розгортати емоції та емоційні прояви для політичних цілей. Менше уваги, однак, зосереджують на особливостях впливу політичної боротьби на спосіб породження емоцій і їх значення [5]. Відбувається теоретизування політики розподілу емоцій, які можуть проявлятися у трьох загальних формах, кожна з яких має свої властивості та логіку заперечення: емоційні зобов'язання як обов'язок акторів на міжнародній політичній арені відчувати й виражати ті чи ті емоції, емоційні права як права акторів відчувати чи не відчувати ті чи ті емоції, а також як ієрархія емоційної поваги, що передбачає різний ступінь пріоритету, який надають почуттям тих чи тих акторів [5].

Розглядають політичні емоції та емоційну політику. У рамках вивчення особливостей політичних емоцій досліджують те, як емоційні реакції, почуття й афективна динаміка формують міжнародні політичні процеси та їхні результати. Окреслюють різні ролі таких емоційних реакцій, як страх, гордість, гнів, надія й приниження, що впливають на формування в політичних лідерів тих чи тих реакцій на примус. Емоційна політика уособлює політичний дискурс і поведінку культивування, маніпулювання й/або імітації емоцій та емоційного вираження політичних цілей. У рамках цього напряму розглядають, зокрема, як за допомогою дискурсу можна викликати або представляти емоції в політичних цілях, способи стратегічного проектування політичних образів, або якими є особливості впливу популістської політики на відчуття невизначеності, тривоги та/або страху [5; 8; 7 й ін.].

Політика емоцій виникає там, де актори не згодні заперечувати та оскаржувати застосування, тлумачення й зміст правил почуттів і суперечок, що заслуговують на пріоритет [5]. Диференціюють політику емоційного обов'язку, політику емоційного права та політику емоційного захисту. Політика емоційного обов'язку виступає прагненням нав'язати вимогу цільовій групі або категорії акторів, щоб спонукати ті чи ті емоції.

У разі успішної імплементації зобов'язання перестають виглядати не політичними, а такими, що керовані здоровим глуздом. Політика емоційного права є прагненням отримати прерогативи почуттів для створення або захисту свободи відчувати чи не відчувати ті чи ті емоції за власним бажанням. Заяви про емоційні права можуть виникнути від переконань про те, що є справедливим, морально виправданим або просто природним. Слабша форма політики емоційного права не передбачає необхідність зусиль, щоб відчувати емоції, тоді як сильнішу, навпаки, характеризують претензійністю на емоції. У будь-якому вираженні політика емоційного права націлена на зовнішні очікування, норми та умови, які виступають неправомірним зазіханням на емоційну свободу. Політика емоційного захисту зосереджена на тому, емоції яких учасників політичних процесів заслуговують на увагу, повагу та пріоритет. Головні актори часто прагнуть посилити потенційний емоційний вплив на рішення, практику чи результат за допомогою соціально, морально й/або політично вагомих інтересів. На перший план, як зазвичай, виходять моральні претензії [5].

Емоції виступають центральним локусом колективної ідентичності. Національна ідентичність і національна форма, із якою вона пов'язана, є соціальними конструктами міжнародного політичного дискурсу, адже нації пов'язані не лише з потребами й бажаннями, але й емоціями, що їх відчують, нав'язують та/або від яких відмовляються. Позитивними емоціями можуть бути емоції радості й гордості, негативними – приниження та траур тощо [5].

Емоції також розглядають як такі, що впливають на прийняття політичних рішень. У ширшому спектрі емоції можна поділити на дві категорії – 1) невід'ємні й 2) побічні або випадкові. Невід'ємні емоції можуть набувати вигляду прогнозованих або очікуваних і спонтанних або неочікуваних. Прикладами прогнозованих або очікуваних емоцій можуть бути ситуації, коли особи, які приймають рішення, намагаються передбачити, як вони почуватимуть себе, якщо виконають ту чи ту дію: під час споглядання дипломатичного акту особа, яка приймає рішення, може змодельовати свої почуття за гіпотетичної ситуації зради іноземного партнера; особа, яка приймає рішення, може спробувати мінімізувати майбутній жаль, вибравши менш ризикований курс дії. Спонтанні або неочікувані емоції проявляються через споглядання тієї чи тієї ситуації й можуть істотно впливати на прийняття рішень (наприклад гнів, викликаний порушенням прав чи правил тим чи тим учасником міжнародних відносин, може призвести до ухвалення рішення не довіряти своїм дипломатичним партнерам). Побічні або випадкові емоції, хоча нормативно не пов'язані з

прийняттям рішень, однак є критичними для цього. Насамперед відносно стабільні диспозиційні атрибути (наприклад темперамент) можуть спровокувати ту чи ту реакцію на ситуацію. Крім того, не пов'язані між собою емоції можуть бути перенесені з попередніх ситуацій, навіть якщо вони не пов'язані з наявною проблемою (наприклад сувора політика президента Дж. Ф. Кеннеді, спричинена несподіваним китайським уторгненням до Індії, під час Карибської ракетної кризи могла вплинути на емоційність рішень, хоча й не була пов'язана з американсько-радянським протистоянням) [10].

Емоції є носіями того, що має значення для суб'єкта, оскільки пропонують нове бачення для вивчення ідентичності міжнародних відносин загалом, а також зовнішньої політики зокрема. У випадках порушення норми можуть проявлятися різні (навіть конфліктні) емоції (співчуття біженцям, але страх перед їхнім масовим напливом). Тут важливо пам'ятати, що в основу світової ідентичності покладено ідентичність кожного окремого громадянина, тобто те, як люди переживають свої емоції. Емоції можуть допомогти в розумінні динаміки прийняття рішень на міжнародній арені, зокрема в періоди емоційної нестабільності (яскравим прикладом може бути теперішнє зростаюче відчуття незахищеності через можливу ядерну загрозу й світову війну). Вивчення емоцій також важливе для пояснення непослідовностей реагування тих чи тих світових лідерів або інституцій (зокрема ЄС) на порушення норм на міжнародній арені (це може стосуватися непослідовності реагування ЄС на той самий тип порушення норм із різними діями у відповідь на кризу – анексію українського Криму у 2014 р. проти російського вторгнення в Україну у 2022 р. або чому одне й те саме порушення норм держави-члени ЄС сприймають по-різному – спостерігаємо розбіжності у відповідях західних і східних країн-членів ЄС на агресивну війну в Україні), або чому те саме порушення норми призводить до різних реакцій у різних географічних регіонах (різні практики ЄС у намаганні назвати геноцид геноцидом) тощо) [4; та ін.].

Виокремлюють три функціональні ролі емоцій у міжнародних відносинах. По-перше, у науково-дослідній літературі переконливо зазначають, що емоції використовують для легітимізації дискурсу політичних акторів і подальших дій у міжнародних відносинах, оскільки емоційні прояви слугують для формування сприймання та поведінки інших акторів і досягнення бажаних цілей. Відповідно до теорії емоційної дипломатії, емоції, виражені на державному рівні, є результатом тривалого процесу оцінювання за участю різних державних акторів, і ці емоційні прояви слугують для розв'язання проблем, надання підтримки або зміни

іміджу держави та навіть зміни характеру конкретних відносин. Тому емоційні прояви держав є навмисними стратегічними комунікаціями, спрямованими на досягнення конкретної мети в міжнародних відносинах. Цікавим надбанням є концептуалізація дипломатії гніву, дипломатії співчуття й дипломатії провини, кожна з яких має набір заздалегідь визначених стратегічних цілей: гнів уключає дискурс обурення та слугує для конструювання конкретних проблем як неприпустимих порушень у міждержавних відносинах; співчуття як відповідь на те, що інші держави постраждали від передбачуваних трагедій, передбачає прояви солідарності й слугує для зміцнення відносин із «жертвою»; провини передбачає відповідальність за ті чи ті правопорушення в міжнародних відносинах [4; та ін.]. По-друге, науково встановлено, що емоційні вирази в дискурсі слугують для побудови правил внутрішньогрупових почуттів. Світове суспільство підтримує так звана «культура емоцій», яка визначає, як повинні почуватися члени суспільства в різних ситуаціях. Відповідно до цього, емоційні реакції конструюють, виробляють, реконструюють, вивчають та успадковують у соціокультурному контексті, у підсумку формуючи культуру емоцій спільноти. Культура емоцій спирається на дві норми: правила почуттів і правила демонстрації. Правила почуттів стосуються емоцій, які люди повинні відчувати загалом або в конкретній ситуації (наприклад ситуація трауру). Правила почуттів є дуже політичними, оскільки вони включають відносини влади, ієрархії й оцінні судження. Правила демонстрації визначають, коли і яким чином емоції слід виражати в тій чи тій ситуації (наприклад ридання та горювання на похоронах). Ці дві норми формують ширшу культуру емоцій спільноти та керують тими чи тими реакціями на конкретні ситуації. По-третє, існують узагальнення, що емоції можуть відігравати важливу роль у керуванні політичною поведінкою. У цьому плані спостерігаємо вивчення емоцій як когнітивних фільтрів, тригерів тих чи тих дій, а також виконавців у керуванні політичними рішеннями та діями [5; 4 й ін.].

Для систематизування ролі емоцій у міжнародних відносинах потрібно також звернути увагу на трирівневий підхід, спрямований на розуміння емоцій і почуттів у зв'язку з іншими ключовими характеристиками міжнародних справ. Це 1) підкреслення важливості та пояснення схильності суспільств і їхніх членів до взаємодії на міжнародному рівні через систему не лише цінностей і норм, але й емоцій та почуттів; 2) роз'яснення специфіки міждержавних і внутрішньодержавних відносин, а також 3) вивчення зв'язку часу, пам'яті, емоцій і почуттів на міжнародній арені [3].

Вартим уваги є те, що дослідження міжнародних відносин як частини емоційної системи може стати вагомим кроком до соціально всеохопної й, відповідно до цього, більш задовільної концепції та аналізу міжнародної політики. Це може відбуватись у чотири етапи: 1) емоції та почуття, викликані міжнародними акторами, визначають цінностями, нормами, законами, розподілом влади та організацією, які, будучи з'єднаними в систему, формують стандарти поведінки, мислення та почуттів; 2) емоції, почуття й пов'язані з ними дії (колективні та індивідуальні, публічні й приватні) перебувають у зв'язку з домінуючою міжнародною культурою; 3) домінуючу культуру зазвичай асоціюють із культурою гегемонів влади того чи того періоду; 4) можливий розвиток цих етапів, що представлені в процесі змін у цій системі або навіть змін у системі/парадигмі міжнародних відносин [3].

Корисним може бути систематичне дослідження міждержавних та внутрішньодержавних відносин, уможливлене завдяки трирівневому аналізу. На рівні міждержавних відносин огляд емоцій і пристрастей, викликаних взаємодією між державними акторами, може слугувати відправною точкою для розробки типології різних емоційних режимів, які існують на міжнародній арені. У цьому можуть бути дві переваги. По-перше, таким чином можна показати, що почуття, які держави намагаються викликати у своїх членів через цінності й значення, мобілізовані для породження почуттів колективної ідентичності, сприяють мотивації поведінки, є багатшими та ширшими, ніж ті, до яких основна наука має тенденцію зводити міжнародну політику (ідеться, зокрема, про переслідування інтересів і прагнення безпеки), характеризуються темпоральним розвитком, відрізняються за формами політичних режимів (сучасні/архаїчні, західні/східні, демократичні/деспотичні тощо), за характером відносин (друзі або союзники/вороги, однакова влада чи ні) та термінами відносин (мир/війна). По-друге, на внутрішньодержавному рівні за допомогою визначення емоційних режимів конкретних суспільств із їхньою загальною організацією й субкомпонентами, уключаючи соціальні групи та членів, можна спробувати розробити типологію емоцій і почуттів. Це сприяло б висвітленню того, як конкретні емоційні (публічні/приватні) режими відповідають конкретним (публічним/приватним) режимам прав і різним типам суспільств із відповідними соціальними, економічними та політичними режимами. Крім того, можна об'єднати міждержавні й внутрішньодержавні відносини та проаналізувати їх у динамічний спосіб для оцінювання важливості їх взаємного впливу та пояснення особливостей еволюційних змін. Іншим способом може бути зосередження на країнах, які

займають центральне місце в міжнародному розподілі влади, і вивчення їх впливу на світову арену. Прикладом конкретного дослідження може бути те, як західні правові режими – національний суверенітет, економічні й індивідуальні права – разом із пов'язаними з ними емоційними режимами трансформують міжнародний ландшафт, у тому числі його емоційні виміри [3].

Третій підхід взаємопов'язує час, пам'ять, емоції та почуття. Серйозне ставлення до соціального середовища міжнародної політики й ролі, яку відіграють емоції та почуття, було б корисним за умови введення цих важливих аспектів до міжнародних відносин (спочатку на національному рівні, а тоді – на міжнародному). Динаміка в основі такого зв'язку може бути ключовим компонентом того, як актори (зокрема актори-держави), відповідно до міжнародного тиску, взаємодіють між собою, один з одним і своїм оточенням. Додатковим підходом є дослідження вибірковості влади та соціальних, нормативних й емоційних систем, на основі яких побудована міжнародна політика, оскільки культура минулого, зокрема в поєднанні з емоційною культурою, виходить із ситуації гегемонії влади та відображає занепокоєння того чи того гегемона відповідно [3].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, аналіз основних теоретичних і методологічних аспектів взаємозв'язку між емоціями та міжнародними відносинами дає змогу узагальнити, що соціальний, колективний і політичний характер емоцій допомагає зрозуміти не тільки колективне прийняття рішень, але й політичних дій, а також концептуалізувати емоції як форми дії, що здатні спонукати до політичних змін на світовій арені. Можна стверджувати про існування твердого консенсусу в галузі міжнародних відносин щодо вагомості значення емоцій для міжнародної й глобальної політики. Інтелектуальне коріння емоцій випливає з різних дисциплін, серед яких виділяють психологію, нейронауку, соціологію, історію та культурологію, і це розмаїття відображено в постійних науково-дослідницьких пошуках відповідних способів вивчення емоцій та їхніх політичних наслідків у сфері міжнародних відносин. Емоції, як фундаментальна і невід'ємна частина індивідуального й суспільно-політичного життя, убудовані в соціальні та/або культурні аспекти всіх світових середовищ і перебувають у тісному структурованому зв'язку з їхніми домінуючими інтересами, цінностями й прагненнями. Крім того, емоції внутрішньо пов'язані з

дискурсами та соціальними структурами, які формують світове суспільство. Виокремлюють два напрями вивчення емоцій у міжнародних відносинах: дослідження взаємозв'язку між індивідуальними та колективними емоціями та дослідження емоцій і їх зв'язку з динамікою та структурою владних інституцій. Науковці працюють над розкриттям різних видів емоційних практик, їхніх політичних наслідків і політичної боротьби в межах як мікро-, так і макрополітики в міжнародних відносинах. Іншими словами, повсякденна політика емоцій дає змогу досліджувати, хто може виражати емоції, які емоції сприймають як (не)правомірні чи (не)бажані, як та за яких обставин емоції поширюються. Перспективними напрямками наукових досліджень є концептуалізація емоцій як форм дії, що можуть спричинити вагомні політичні зміни на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Beattie, A. R., Eroukhmanoff, C. and Head, N. (2019) Introduction: interrogating the 'everyday' politics of emotions in international relations. *Journal of International Political Theory*, 1–16. doi:doi10.1177/1755088219830428
2. Emotions and foreign policy in global international relations: The West and the rest. *Symposium Abstracts*, 2022, 22 p.
3. Emotions in international politics. Beyond mainstream international relations. Ed. by Ariffin Y., Coicaud J.-M., & Popovski V., 2016, 416 p.
4. Gürkan, S., & Terzi, Ö. (2024). Emotions in EU foreign policy – when and how do they matter? *Journal of European Integration*, 46(5), 575–596. DOI: 10.1080/07036337.2024.2360697
5. Gustafsson, K., & Hall, T. H. (2021). The politics of emotions in international relations: Who gets to feel what, whose emotions matter, and the “history problem” in Sino-Japanese relations. *International Studies Quarterly*, 65(4), 973–984. <https://doi.org/10.1093/isq/sqab071>
6. Hutchinson, E. (2018). Why study emotions in international relations? *E-International Relations*, 1–4.
7. Koschut, S. (2022). Emotions and international relations. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. Retrieved from: <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-693>
8. Koschut, S., Hall, T. H., Wolf, R., Solomon, T., Hutchison, E., & Bleiker, R. (2017). Discourse and emotions in international relations. *International Studies Review*, 19(3), 481–508.
9. McDermott, R. (2007). Political psychology in international relations. *The University of Michigan Press*, 310 p.
10. Renshon, J., & Lerner, J. S. (2012). Decision-making, the role of emotions in foreign policy. *The Encyclopedia of Peace Psychology, First Edition*. Blackwell Publishing Ltd.

11. Sasley, B. (2013). Emotions in international relations. *E-International Relations*. Retrieved from: <https://www.e-ir.info/2013/06/12/emotions-in-international-relations/>

REFERENCES

1. Beattie, A. R., Eroukhmanoff, C. and Head, N. (2019) Introduction: interrogating the ‘everyday’ politics of emotions in international relations. *Journal of International Political Theory*, 1–16. doi:doi10.1177/1755088219830428 (in English).
2. Emotions and foreign policy in global international relations: The West and the rest, *Symposium Abstracts*, 2022, 22 p. (in English).
3. Emotions in international politics. Beyond mainstream international relations. Ed. by Ariffin Y., Coicaud J.-M., & Popovski V., 2016, 416 p. (in English).
4. Gürkan, S., & Terzi, Ö. (2024). Emotions in EU foreign policy – when and how do they matter? *Journal of European Integration*, 46(5), 575–596. DOI: 10.1080/07036337.2024.2360697 (in English).
5. Gustafsson, K., & Hall, T. H. (2021). The politics of emotions in international relations: Who gets to feel what, whose emotions matter, and the “history problem” in Sino-Japanese relations. *International Studies Quarterly*, 65(4), 973–984. <https://doi.org/10.1093/isq/sqab071> (in English).
6. Hutchinson, E. (2018). Why study emotions in international relations? *E-International Relations*, 1–4. (in English).
7. Koschut, S. (2022). Emotions and international relations. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. Retrieved from: <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-693> (in English).
8. Koschut, S., Hall, T. H., Wolf, R., Solomon, T., Hutchison, E., & Bleiker, R. (2017). Discourse and emotions in international relations. *International Studies Review*, 19(3), 481–508 (in English).
9. McDermott, R. (2007). Political psychology in international relations. *The University of Michigan Press*, 310 p. (in English).
10. Renshon, J., & Lerner, J. S. (2012). Decision-making, the role of emotions in foreign policy. *The Encyclopedia of Peace Psychology, First Edition*. Blackwell Publishing Ltd. (in English).
11. Sasley, B. (2013). Emotions in international relations. *E-International Relations*. Retrieved from: <https://www.e-ir.info/2013/06/12/emotions-in-international-relations/> (in English).

Матеріал надійшов до редакції 11.03.2025 р.

УДК 327.1:327(477)

Наталія Волоснікова,

кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,

nataliia.volosnikova@khpi.edu.ua,

ORCID ID: 0000-0001-9076-5231;

Вікторія Яцина,

кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,

Victoriia.Yatsyna@khpi.edu.ua,

ORCID ID: 0000-0001-9076-5231;

Світлана Климова,

кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,

Svitlana.Klymova@khpi.edu.ua,

ORCID ID: 0000-0002-0041-6845

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-18-30

ДИПЛОМАТІЯ ТА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У статті досліджено сучасні виклики, що постають перед Україною у сфері дипломатії та національної безпеки в умовах глобальної нестабільності. Проаналізовано роль дипломатії як ключового інструменту зовнішньої політики, спрямованого на захист національних інтересів та забезпечення безпеки держави в системі міжнародних відносин. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між дипломатичними заходами, військовими

можливостями й інформаційною політикою, які в комплексі формують стратегію національної безпеки України.

Розглянуто основні пріоритети зовнішньої політики України, серед яких – інтеграція до Європейського Союзу та НАТО, зміцнення стратегічного партнерства із західними країнами, протидія гібридним загрозам і збереження територіальної цілісності. Проаналізовано політико-дипломатичні механізми, що використовуються для залучення міжнародної підтримки України, зокрема у формуванні антиросійської коаліції, посиленні санкційного тиску та розширенні військово-технічної співпраці з країнами-партнерами.

У статті також висвітлено роль міжнародних організацій у підтримці безпекових ініціатив України, а також вплив глобальних процесів, зокрема багатопolarity, зростання рівня конфліктності у світі й економічної нестабільності, на українську зовнішню політику. Окремо наголошено на необхідності посилення інформаційної безпеки держави як складової частини дипломатичної боротьби на міжнародній арені.

Зроблено висновок, що для ефективної реалізації зовнішньополітичної стратегії Україні потрібно не лише зміцнювати дипломатичні зв'язки з міжнародними партнерами, а й розвивати власний оборонний потенціал, посилювати економічну стійкість та адаптувати стратегію інформаційної безпеки до нових викликів. Подальші дослідження можуть зосередитися на аналізі ефективності наявних міжнародних альянсів України, перспектив зміцнення її позицій у глобальній системі безпеки та шляхах розширення дипломатичних ініціатив для збереження стабільності в регіоні.

Ключові слова: дипломатія; міжнародна безпека; зовнішня політика України; глобальна нестабільність; міжнародні відносини; європейська інтеграція; інформаційна безпека.

Nataliia Volosnikova,

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»,
ORCID ID: 0000-0001-9076-5231;

Victoriia Yatsyna,

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»,
ORCID ID: 0000-0001-9076-5231;

Svitlana Klymova,

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»,

ORCID ID: 0000-0002-0041-6845

DIPLOMACY AND SECURITY OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS: CHALLENGES OF GLOBAL INSTABILITY

The article examines the current challenges facing Ukraine in the field of diplomacy and national security in the context of global instability. The role of diplomacy as a key foreign policy instrument aimed at protecting national interests and ensuring the security of the state in the system of international relations is analyzed. Special attention is paid to the relationship between diplomatic measures, military capabilities and information policy, which together form the national security strategy of Ukraine.

The main priorities of Ukraine's foreign policy are considered, including integration into the European Union and NATO, strengthening strategic partnerships with Western countries, countering hybrid threats and preserving territorial integrity. The political and diplomatic mechanisms used to attract international support for Ukraine are analyzed, in particular in the formation of an anti-Russian coalition, strengthening sanctions pressure and expanding military-technical cooperation with partner countries.

The article also highlights the role of international organizations in supporting Ukraine's security initiatives, as well as the impact of global processes, in particular multipolarity, the increase in the level of conflicts in the world and economic instability, on Ukrainian foreign policy. The need to strengthen the state's information security as a component of diplomatic struggle in the international arena is particularly emphasized.

The authors conclude that for the effective implementation of its foreign policy strategy, Ukraine needs not only to strengthen diplomatic ties with international partners, but also to develop its own defense potential, enhance economic stability and adapt its information security strategy to new challenges. Further research may focus on analyzing the effectiveness of Ukraine's existing international alliances, the prospects for strengthening its position in the global security system, and ways to expand diplomatic initiatives to maintain stability in the region.

Key words: diplomacy; international security; foreign policy of Ukraine; global instability; international relations; European integration; information security.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасний розвиток людства характеризується активними процесами глобалізації, які охопили практично всі країни світу та визначають ключові тенденції у сфері економіки, політики й міжнародних відносин. Відкриття кордонів та зростаюча взаємозалежність держав, націй і регіонів суттєво впливають на структуру світового порядку. Проте, попри сподівання на зменшення напруги та конфліктів, глобалізація, навпаки, спричинила появу нових загроз і викликів.

Серед найбільш значущих проблем сучасного світу можна виокремити поширення міжнародного тероризму, торговельні війни, нелегальну міграцію, наркоторгівлю, активізацію транснаціональної організованої злочинності, збройні конфлікти в різних регіонах, зокрема російсько-українську війну й загострення ситуації на Близькому Сході. Окрім того, усе більшої актуальності набувають питання національної ідентичності, державного суверенітету та збереження політичної самостійності.

Для України, яка перебуває на етапі утвердження своєї державності й прагне зміцнити позиції у світовому співтоваристві, ці виклики становлять особливу загрозу. Глобалізаційні процеси створюють як нові можливості для міжнародної співпраці, так і ризики, пов'язані з посиленням зовнішнього тиску, утручанням у внутрішні справи та загрозами втрати суверенітету. У цих умовах особливої вагомості набуває необхідність постійного наукового аналізу й концептуального осмислення впливу глобалізації на національну безпеку. Комплексний підхід до дослідження цих процесів дасть змогу прогнозувати їх подальший розвиток і сприятиме розробці ефективних стратегій для забезпечення стабільності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика дипломатії та безпеки України в системі міжнародних відносин у контексті глобальної нестабільності привертає значну увагу науковців й аналітиків. Дослідження в цій сфері охоплюють широкий спектр наукових підходів, зокрема цивілізаційний, геополітичний, геоекономічний і транзитивний.

Питання викликів та загроз на глобальному, регіональному й національному рівнях розглядали у своїх працях такі дослідники, як Г. Кіссінджер, С. Гантінгтон, Ф. Фукуяма, які аналізували світові безпекові тенденції та трансформацію міжнародних відносин під впливом глобалізаційних процесів.

Політичні аспекти міжнародної й національної безпеки, зокрема їх взаємозв'язок із глобальними процесами, знайшли відображення в

дослідженнях З. Баумана, Т. Блудова, А. Гальчинського, В. Горбуліна, Є. Каменського, В. Кременя, В. Крутова та інших. Вони акцентують увагу на сучасних викликах, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки в умовах посилення міжнародної конкуренції й нестабільності.

Значну увагу в наукових розвідках приділено також місцю та ролі України в глобалізаційних і регіоналізаційних процесах. Дослідження Т. Блудової, І. Бурковського, О. Власюка, Є. Каменського, В. Кременя, Н. Михальченка й інших учених висвітлюють механізми адаптації української дипломатії й системи безпеки до сучасних викликів, а також перспективи інтеграції країни у світову систему міжнародних відносин.

Мета статті – аналіз ролі дипломатії України в умовах глобальної нестабільності, вивчення її впливу на забезпечення національної безпеки та визначення ключових викликів, які постають перед Україною в системі міжнародних відносин.

Методика дослідження ґрунтується на комплексному підході. Він передбачає аналіз офіційних документів і міжнародних угод для розуміння позиції України в питаннях безпеки, а також порівняння досвіду інших країн. Дослідження здійснюється через історичний, порівняльний та системний аналіз, що дає змогу оцінити вплив глобальних змін на дипломатичні стратегії України. Застосовано методи прогнозування й аналізу для оцінки можливих сценаріїв розвитку ситуації на міжнародній арені.

Методика дослідження також уключає вивчення взаємодії дипломатичних практик України з глобальними політичними процесами та аналіз зовнішньополітичних факторів, що впливають на національну безпеку. Важливим є використання системного підходу, який дає змогу розглядати дипломатію як частину більш широкої міжнародної взаємодії. Крім того, у рамках дослідження застосовано аналітичні методи для виявлення ключових загроз і можливих шляхів реагування на глобальні виклики.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Міжнародні відносини як феномен виникли внаслідок необхідності взаємодії між різними соціальними утвореннями, що сформувалися на певному етапі розвитку цивілізації. Вони охоплюють широкий спектр зв'язків між державами, міжнародними організаціями, економічними суб'єктами та суспільними рухами, які беруть участь у формуванні глобального порядку.

Сучасна наукова думка пропонує різноманітні підходи до визначення сутності міжнародних відносин, що зумовлено їх багатовимірним характером. Загалом їх можна розглядати як систему взаємодій, що виходять за межі національних кордонів, охоплюючи політичні, економічні, правові, дипломатичні та військові аспекти. Ці взаємозв'язки відбуваються як між державами, так і між наддержавними структурами, неурядовими організаціями й іншими суб'єктами, що впливають на світову систему [1, 3].

Початок ХХІ ст. ознаменувався значними трансформаціями у сфері міжнародних відносин, зумовленими глобалізаційними процесами та технологічним прогресом. Динамічні зміни в балансі сил на світовій арені призвели до появи нових викликів і загроз, що потребують переосмислення традиційних підходів до дипломатії й забезпечення безпеки. В умовах глобальної нестабільності дипломатія України відіграє ключову роль у зміцненні міжнародних партнерств, урегулюванні конфліктів та відстоюванні національних інтересів на міжнародній арені.

Сучасні трансформації міжнародної системи свідчать про формування нового світового порядку, що характеризується масштабною перебудовою політичної й економічної архітектури відповідно до викликів глобалізації. Одним із ключових аспектів цього процесу є необхідність колективного реагування на світові загрози, оскільки жодна держава не здатна самотійно забезпечити свою безпеку та стабільність. Багатополярний світ передбачає нові механізми міжнародної співпраці, засновані на принципах спільного лідерства й розподіленої відповідальності. В умовах стрімких змін перед державами, особливо тими, що відіграють важливу роль у регіональній і глобальній політиці, постає завдання перегляду власної дипломатичної стратегії та адаптації до нових реалій міжнародних відносин [2, 3].

Міжнародні відносини залишаються складним і багатогранним явищем, що змінюється залежно від історичних, політичних та економічних обставин. Вони еволюціонували від традиційних двосторонніх зв'язків до складних мереж взаємодії між державами, міжнародними організаціями, корпораціями й громадянським суспільством. Особливості сучасної системи міжнародних відносин вимагають нових методологічних підходів до їх класифікації та аналізу, особливо в контексті взаємодії симетричних й асиметричних акторів на світовій арені.

Для України, яка перебуває в центрі геополітичних змін, стратегічною метою є активна дипломатія, спрямована на розширення міжнародної підтримки, посилення безпекових гарантій та інтеграцію в нові формати

міжнародного співробітництва. Ефективне поєднання дипломатичних зусиль, участь у багатосторонніх ініціативах та адаптація до динамічних глобальних процесів є запорукою зміцнення національної безпеки в умовах сучасних викликів.

Сучасні міжнародні відносини характеризуються як позитивними, так і негативними тенденціями, що визначають глобальну політичну динаміку. В умовах глобалізації й поглиблення взаємозалежності держав дедалі важливішими стають такі процеси, як демократизація, гуманізація політики та міжнародне співробітництво. Водночас світ стикається з викликами, зокрема загрозами міжнародного тероризму, етнополітичними конфліктами, силовим тиском й агресією, що дестабілізують міжнародну систему [14, с. 146–154]. Однією з визначальних тенденцій сучасного світу є розосередження влади в глобальній політиці. Якщо раніше міжнародні процеси значною мірою залежали від протистояння двох наддержав, то нині все більше країн відіграють вагомую роль у світовій системі безпеки. Це сприяє розвитку партнерських відносин і багатосторонньої дипломатії, що є ключовим елементом нової архітектури міжнародної взаємодії.

У сучасному міжнародному порядку значного поширення набуває деідеологізація дипломатії. Це означає відхід від жорстких ідеологічних протистоянь, які в минулому розділяли держави на ворогуючі табори. Натомість акцентовано на прагматичних підходах до міжнародних відносин, спрямованих на забезпечення безпеки й стабільності через діалог і співробітництво. Україна як активний учасник міжнародних процесів керується цими принципами у своїй зовнішній політиці, зокрема формуючи стратегічні альянси та зміцнюючи безпекові гарантії.

Демократизація міжнародних відносин передбачає, що держави прагнуть до більшої відкритості й прозорості політичних процесів, зміцнення прав людини та свободи пересування. Важливою складовою частиною цього процесу є визнання пріоритетності прав людини над державними інтересами, що впливає на формування нових міжнародних норм і стандартів [5, 6].

Ще одним вагомим аспектом розвитку міжнародних відносин є розширення сфер співпраці між державами та недержавними суб'єктами. Сьогодні міжнародна дипломатія охоплює не лише взаємодію урядів, а й участь міжнародних організацій, бізнесу, громадських рухів, культурних і релігійних інституцій. Це посилює взаємозалежність держав та сприяє формуванню більш цілісного світового порядку. Водночас міжнародна політика залишається складною й суперечливою. З одного боку, глобальна співпраця відкриває нові можливості для миру та розвитку, а

з іншого – світова спільнота стикається з безпрецедентними викликами, які загрожують стабільності. Від ефективності дипломатичних зусиль окремих держав і міжнародних організацій залежить майбутнє світового порядку.

Для України, яка перебуває в епіцентрі геополітичних змін, визначальним завданням є активна дипломатія, спрямована на забезпечення безпеки, зміцнення стратегічних партнерств та інтеграцію у світові безпекові структури. Відповідь на виклики глобальної нестабільності вимагає від держави комплексного підходу, заснованого на поєднанні політичних, економічних і безпекових ініціатив.

Сучасний світовий порядок формується під впливом глобалізації, взаємозалежності та багатополярності, що робить його вразливим до кризових явищ. У таких умовах будь-які прорахунки у визначенні зовнішньополітичних пріоритетів держави можуть призвести до негативних наслідків. Для України, яка перебуває в епіцентрі міжнародних викликів, ефективна дипломатія й стратегічне планування безпекової політики є ключовими елементами забезпечення стабільності.

Світовий порядок визначається не лише балансом сил між державами, а й наявністю глобальних політичних інститутів, механізмів узгодження інтересів та міжнародно-правових норм. Це включає систему світового права, глобальної етики й методів мирного врегулювання конфліктів. Водночас міжнародний порядок – це результат самоорганізації держав через конкуренцію національних інтересів та баланс сил у світовій політиці.

Значну роль у формуванні зовнішньої політики України відіграють державні інститути, що відповідають за стратегічне управління й визначення безпекових пріоритетів. Практична реалізація зовнішньополітичного курсу здійснюється під керівництвом Президента України, Кабінету Міністрів, Міністерства закордонних справ на основі Конституції та відповідних законодавчих актів [7].

Основні загрози національній безпеці України окреслені в низці стратегічних документів, зокрема в Стратегії національної безпеки, Стратегії воєнної безпеки та Стратегії кібербезпеки. Ці документи затверджуються указами Президента та ухвалюються Радою національної безпеки і оборони України. Крім того, визначальними для державної політики є щорічні послання Президента, у яких аналізуються глобальна безпекова ситуація та ключові виклики для країни. Безпекові аспекти зовнішньої політики України закріплені в законодавстві, зокрема в законі «Про особливості державної політики із забезпечення державного

суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», а також у базовому законі «Про національну безпеку України». Євроінтеграційний курс України, що є невід'ємною складовою частиною її дипломатії та безпекової політики, відображається у «Звіті із впровадження асоціації Україною», підготовленому Європейською комісією. Цей звіт викликав широкий резонанс у колі експертів і є показником динаміки інтеграційних процесів країни.

Отже, дипломатія України в умовах глобальної нестабільності ґрунтується на комплексному підході до міжнародних відносин. Поєднання стратегічного партнерства, безпекових ініціатив та активної участі в міжнародних організаціях сприяє посиленню позицій держави у світі. Успішне подолання сучасних викликів залежатиме від здатності України адаптуватися до змін у світовій політиці й ефективно реалізовувати власні національні інтереси [8, 9].

Формування зовнішньої політики держави відбувається на трьох основних рівнях: глобальному, регіональному та національно-державному. В умовах сучасних викликів головним завданням України на міжнародній арені є уникнення периферизації в системі міжнародних відносин. Ця загроза залишається актуальною, оскільки глобальна нестабільність посилює ризики маргіналізації окремих держав у міжнародному просторі.

Національно-державний рівень відіграє ключову роль у системі безпеки й зовнішньої політики, адже саме тут формується стратегічний потенціал держави. Реалізація зовнішньополітичного курсу України та забезпечення національної безпеки значною мірою залежать від ефективного використання трьох основних інструментів: дипломатії, збройних сил й інформаційної політики. Взаємодія цих елементів визначає спроможність держави відстоювати свої інтереси на міжнародній арені.

Дипломатія є основним інструментом зовнішньої політики України, що спрямований на захист національних інтересів мирними засобами. Дипломатична діяльність сприяє досягненню стратегічних цілей країни через переговори, міжнародні угоди та багатосторонню співпрацю. В умовах глобальної нестабільності роль дипломатії лише зростає, оскільки вона дає змогу ефективно реагувати на виклики й загрози без застосування військової сили. Збройні сили відіграють важливу роль у забезпеченні національної безпеки, оскільки міжнародні відносини завжди містять у собі ризик конфліктів. Україна як відповідальна та миролюбна держава прагне розбудовувати потужні оборонні спроможності, зберігаючи водночас курс на дипломатичне врегулювання суперечностей. Саме сильні збройні сили є запорукою стабільності й дієвим аргументом у міжнародних переговорах.

Інформаційна політика також є невід'ємним елементом зовнішньополітичної діяльності. Використання сучасних технологій для формування міжнародного іміджу, протидії дезінформації та просування національних інтересів дає змогу Україні ефективно адаптуватися до нових викликів глобального середовища.

Отже, у системі міжнародних відносин дипломатія та безпека України є взаємопов'язаними категоріями, що визначають стратегію держави в умовах глобальної нестабільності. Баланс між дипломатичними, військовими й інформаційними засобами є ключовим фактором для збереження суверенітету, стабільності та розвитку країни в міжнародній системі.

В умовах глобальної нестабільності зовнішньополітична стратегія України спрямована на забезпечення національної безпеки, зміцнення міжнародних партнерств і посилення власних оборонних можливостей. Основні пріоритети дипломатичної діяльності держави визначаються необхідністю адаптації до нових викликів та ефективного реагування на загрози, що постають перед країною.

Серед ключових завдань, які стоять перед керівництвом України, стратегічно важливими залишаються такі напрями [10]:

- захист територіальної цілісності й суверенітету держави як головний фактор безпеки;
- поглиблення європейської інтеграції з метою закріплення України в спільному політичному та економічному просторі ЄС;
- входження до євроатлантичного цивілізаційного простору**, що передбачає інтеграцію в систему колективної безпеки НАТО;
- протидія корупції як необхідна умова внутрішньої стабільності й міжнародної довіри;
- створення міжнародної коаліції на підтримку України для консолідації зусиль партнерів у сфері безпеки та відновлення територіальної цілісності.

Важливим аспектом зовнішньої політики України є офіційно закріплений курс на інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури. Українське керівництво усвідомлює, що Європейський Союз і НАТО відіграють ключову роль у формуванні нової архітектури безпеки на континенті, а їхній досвід і механізми забезпечення стабільності можуть слугувати орієнтиром для реформ у сфері національної оборони.

Реалізація цих стратегічних завдань є критично важливою для збереження незалежності держави, зміцнення її позицій у міжнародній системі та адаптації до нових викликів глобальної нестабільності.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що дипломатія та безпека України в сучасній системі міжнародних відносин визначаються складним поєднанням внутрішніх і зовнішніх викликів, які потребують комплексного та стратегічного підходу. Глобальна нестабільність, посилення геополітичної конкуренції й гібридні загрози вимагають адаптації зовнішньої політики держави до нових умов та формування ефективних механізмів гарантування національної безпеки.

Україна обрала чіткий курс на інтеграцію до європейських і євроатлантичних структур, що є не лише політичним, а й безпековим пріоритетом. Європейський Союз та НАТО відіграють ключову роль у формуванні архітектури міжнародної безпеки, а тому подальше поглиблення співпраці з цими організаціями відкриває нові можливості для зміцнення обороноздатності держави. Водночас активна дипломатична діяльність є необхідною умовою залучення міжнародної підтримки, посилення санкційного тиску на агресора та мобілізації ресурсів для відновлення економічної й соціальної стабільності.

Серед ключових напрямів подальших досліджень важливим є аналіз ефективності наявних механізмів міжнародної підтримки України та оцінка їх впливу на забезпечення національної безпеки. Також перспективним є вивчення ролі дипломатичних ініціатив у зміцненні міжнародного іміджу України, зокрема в контексті її участі в глобальних безпекових процесах. Окремої уваги потребує дослідження стратегій адаптації України до змін у світовому порядку, ураховуючи трансформації міжнародних інституцій і нові виклики, що виникають у сфері міжнародної безпеки. Отже, подальші дослідження повинні зосереджуватися на пошуку інноваційних підходів до реалізації дипломатичних стратегій, оцінці ефективності політики євроатлантичної інтеграції та розробці моделей взаємодії з міжнародними партнерами в умовах динамічних змін глобального середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про національну безпеку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text/>
2. Кінаш, Н. Б. (2022). Міжнародна безпека як фактор формування національної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 9. URL: http://lsei.org.ua/9_2022/138.pdf
3. Васильєв, Г. В. (2014). Підтримка міжнародної безпеки – глобальна проблема людства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені*

Ярослава Мудрого». Серія: Політологія, № 2(21), 155–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2014_2_18

4. Архітектура європейської безпеки: історія становлення і розвитку: монографія: у 2 ч. / за наук. ред. проф. А. П. Гетьмана, І. В. Яковюка. Харків: Право, 2020, ч. 1.: Від Давнього Риму до Другої світової війни, 180 с.

5. Navigating the Changing Tides: Globalization and International Business Expansion in the 21st Century (2024, March).

6. Ramishvili, L., Yaakov, L. (2024). *What Is Globalization? And How Has the Global Economy Shaped the United States?* Peterson Institute for International Economics. URL: <http://surl.li/sreegc>

7. National Security Strategy 2023. URL: <https://www.whitehouse.gov>

8. Безпека Східного партнерства: які перспективи відкриті для України (2021). *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2021/03/5/7120304/>

9. Peace and security in 2021 (2021). European Parliamentary Research Service. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690669/EPRS_STU\(2021\)690669_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690669/EPRS_STU(2021)690669_EN.pdf).

10. Westford Online. URL: <https://www.westfordonline.com/blogs/globalization-and-international-business-expansion/>

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text/> (in Ukrainian).

2. Kinash, N. B. (2022). Mizhnarodna bezpeka yak faktor formuvannia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, № 9. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/138.pdf (in Ukrainian).

3. Vasyliiev, H. V. (2014). Pidtrymka mizhnarodnoi bezpeky – hlobalna problema liudstva. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. Serii: Politolohiia, № 2(21), 155–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2014_2_18 (in Ukrainian).

4. Arkhitektura yevropeiskoi bezpeky: istoriia stanovlennia i rozvytku: monohrafiia: u 2 ch. / za nauk. red. prof. A. P. Hetmana, I. V. Yakoviuka. Kharkiv: Pravo, 2020, ch. 1. Vid Davnoho Rymu do Druhoi svitovoi viiny, 180 p. (in Ukrainian).

5. Navigating the Changing Tides: Globalization and International Business Expansion in the 21st Century (2024, March) (in English).

6. Ramishvili, L., Yaakov, L. (2024). *What Is Globalization? And How Has the Global Economy Shaped the United States?* Peterson Institute for International Economics. URL: <http://surl.li/sreegc> (in English).

7. National Security Strategy 2023. URL: <https://www.whitehouse.gov> (in English).

8. Bezpeka Skhidnoho partnerstva: yaki perspektyvy vidkryti dlia Ukrainy (2021). *Yevropeiska pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2021/03/5/7120304/> (in Ukrainian).

9. Peace and security in 2021 (2021). European Parliamentary Research Service. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690669/EPRS_STU\(2021\)690669_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690669/EPRS_STU(2021)690669_EN.pdf). (in English).

10. Westford Online. URL: <https://www.westfordonline.com/blogs/globalization-and-international-business-expansion/> (in English).

Матеріал надійшов до редакції 01.02.2025 р.

УДК 327.3: 329.1

Сергій Літвінов,

аспірант кафедри міжнародних відносин,

Національний університет «Острозька академія»,

litomega@ukr.net,

ORCID ID: 0009-0001-4599-2635,

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-30-42

СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПІ ТА ПЕРЕДУМОВИ ЇЇ ЕВОЛЮЦІЇ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Європейська система безпеки, створена після Другої світової війни, зазнала суттєвих змін під впливом російсько-української війни. Нові виклики, що з'явилися, змушують Європейський Союз і НАТО переглянути традиційні підходи до захисту континенту та зміцнити колективну безпеку. Російсько-українська війна призвела до посилення уваги до гібридних, кібернетичних й енергетичних загроз, що вимагає негайного реагування від європейських лідерів. Значну увагу привертає енергетична залежність ЄС від Росії, яка використовує постачання енергоносіїв як засіб політичного тиску. Зокрема, обмеження поставок газу та нафти з росії створюють серйозні економічні й безпекові проблеми для європейських країн, що потребує швидкої диверсифікації енергетичних джерел. Іншим важливим фактором стала ядерна

загроза, пов'язана з ризиком поширення ядерної зброї та підривом глобальних угод щодо її нерозповсюдження. У статті розглянуто новітні стратегічні ініціативи ЄС і НАТО, такі як розширення Альянсу, зміцнення обороноздатності європейських країн та підтримка України. Проаналізовано сучасний стан європейської системи безпеки, а також наявні ризики й виклики. Досліджено вплив російсько-української війни на безпеку Європи, а також можливі шляхи інтеграції України до європейських і євроатлантичних структур. Висновки до статті містять рекомендації щодо адаптації європейських безпекових механізмів до сучасних умов, а також перспективи для майбутніх досліджень цієї теми.

Ключові слова: російсько-українська війна, ЄС, НАТО, європейська система безпеки, гібридні загрози, безпекові механізми.

Serhii Litvinov,

National University Ostroh Academy,

ORCID ID: 0009-0001-4599-2635

THE CURRENT STATE OF THE SECURITY SYSTEM IN EUROPE AND THE REQUIREMENTS FOR ITS EVOLUTION UNDER THE INFLUENCE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The European security system, created after the Second World War, underwent significant changes under the influence of the Russian-Ukrainian war. The new challenges that have emerged are forcing the European Union and NATO to review traditional approaches to the defense of the continent and strengthen collective security. The Russian-Ukrainian war has led to increased attention to hybrid, cyber and energy threats, which requires an immediate response from European leaders. The EU's energy dependence on Russia, which uses the supply of energy carriers as a means of political pressure, attracts considerable attention. In particular, restrictions on gas and oil supplies from Russia create serious economic and security problems for European countries, which requires rapid diversification of energy sources. Another important factor was the nuclear threat associated with the risk of the proliferation of nuclear weapons and the undermining of global agreements on their non-proliferation. The article examines the latest strategic initiatives of the EU and NATO, such as the expansion of the Alliance, strengthening the de-

fense capabilities of European countries, and support for Ukraine. The current state of the European security system, as well as existing risks and challenges, is analyzed. The influence of the Russian-Ukrainian war on the security of Europe, as well as possible ways of Ukraine's integration into European and Euro-Atlantic structures, were studied. The conclusions of the article contain recommendations on the adaptation of European security mechanisms to modern conditions, as well as perspectives for future research on this topic.

Key words: Russian-Ukrainian war, EU, NATO, the European security system, hybrid threats, security mechanisms.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Російсько-українська війна стала поворотним моментом для системи європейської безпеки. Ця війна оголила суттєві слабкості в наявних міжнародних механізмах, спрямованих на стримування агресії, а також продемонструвала потребу в адаптації європейської безпекової архітектури до сучасних загроз. Одним із головних викликів стало зростання гібридних загроз, уключаючи кібератаки, дезінформацію та використання залежності від російських енергоресурсів як України, так і Європи. Від початку війни російські державні інституції активно використовували різні інструменти для впливу на країни ЄС, що створило серйозні виклики для внутрішньої стабільності регіону. Залежність від російських енергоносіїв, зокрема газу й нафти, посилила вразливості європейських країн. Поглиблення кризи продемонструвало, що лише колективна відповідь ЄС та НАТО може бути ефективним засобом забезпечення стабільності в умовах нових загроз [1].

Окрім того, війна також призвела до загострення ядерних загроз. Росія неодноразово висловлювала готовність використати ядерний арсенал у відповідь на «загрози» своїм національним інтересам, що поставило під сумнів дієвість міжнародних угод щодо ядерної безпеки, таких як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї. Подібна риторика викликає серйозне занепокоєння серед європейських лідерів, оскільки загроза ядерного конфлікту підриває глобальні зусилля у сфері нерозповсюдження ядерної зброї [2].

Крім того, європейські держави стикаються зі зростаючою кількістю кібератак, які загрожують критичній інфраструктурі та підривають внутрішню стабільність. У відповідь ЄС і НАТО запровадили нові стратегії для посилення кіберзахисту та розвитку системи інформаційної безпеки,

проте цей процес вимагає великих інвестицій і більш тісної координації між країнами-членами ЄС [3].

Питання енергетичної безпеки також значно впливає на політичні й економічні процеси в Європі. Росія, будучи тривалий час основним постачальником газу та нафти до ЄС, використовувала свою енергетичну залежність для шантажу країн Європи, що викликало нагальну потребу в диверсифікації енергетичних джерел після початку повномасштабного вторгнення кремля в Україну. Політика енергетичної незалежності стала ключовим напрямом для Європейського Союзу, оскільки енергетична безпека безпосередньо пов'язана з національною та економічною стабільністю європейських країн [4].

На тлі цих викликів зростає потреба в посиленні інтеграції України в структури європейської безпеки. Хоча повноправне членство України в ЄС і НАТО наразі залишається питанням майбутнього, посилення співпраці з європейськими безпековими структурами може підвищити стабільність на східному кордоні Європи [5].

Деякі країни ЄС, зокрема Франція, виступають за розвиток стратегічної автономії – можливості Європи діяти незалежно від США й НАТО в питаннях оборони. Ця ідея здобула популярність на тлі зростання невизначеності щодо майбутніх відносин зі США, а також через прагнення зміцнити європейську роль на міжнародній арені. Однак в умовах загрози з боку росії різні країни ЄС мають розбіжності в поглядах на те, чи зможе Європа забезпечити свою безпеку без підтримки США [6]. Польща та інші країни Східної Європи наголошують на важливості трансатлантичного партнерства як гарантії стабільності в регіоні й підкреслюють, що лише спільні зусилля ЄС і США можуть ефективно протидіяти російській агресії [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці активно досліджують вплив російсько-української війни на систему європейської безпеки. Зокрема, значна увага приділяється вивченню гібридних загроз, змін у політиці НАТО та ЄС, а також трансформації безпекової архітектури на Європейському континенті. Відзначимо публікації Т. Сидорук, В. Віценко [7], О. Буряченка [4, 8], В. Коцура, у яких автори розглянули зміни, що відбуваються в європейській системі безпеки, зокрема спричинені російсько-українською війною. У монографії за редакцією М. Ковалю [19] висвітлено теоретичні та прикладні питання російсько-української війни, а також гібридні виклики й загрози, що постали перед Україною. Утім, більшість дослідників не досить повно висвітлюють саме передумови еволюції системи безпеки в Європі під впливом російсько-

української війни і, як результат, докорінні зміни в підходах до проблем безпеки в Європі. Закордонні вчені, такі як Г. Шеснакас, Й. Йуозаїтіс [1], Н. Гелвіг, В. Сінконен [2], М. Дембінські, М. Полянський [12], зосереджуються на вивченні можливих стратегій оборони й безпеки європейських держав, проте наразі існує необхідність більш детально дослідити об'єктивні та суб'єктивні фактори впливу російсько-української війни на систему безпеки в Європі. Отже, зміни в сучасному стані європейської системи безпеки, що відбулися внаслідок російсько-української війни, вимагають подальших досліджень підходів Європейського Союзу та держав-членів НАТО до цих процесів.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан європейської системи безпеки, визначити передумови її еволюції, спричинені російсько-українською війною, а також спрогнозувати подальші сценарії її трансформації.

Методика дослідження. Дослідження ґрунтується на якісному аналізі документальних джерел, аналітичних матеріалів і наукових публікацій із міжнародних відносин, зокрема щодо впливу збройних конфліктів на регіональну стабільність, питань європейської безпеки в контексті російсько-української війни. Це дає змогу виявити основні виклики й проблеми, що існують у процесі трансформації європейської системи безпеки, а також узагальнити наявні дослідження в цій сфері. Порівняльний аналіз різних підходів і стратегій щодо європейської безпеки дає можливість визначити подальші необхідні кроки для створення дієвих механізмів її забезпечення.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Російсько-українська війна спричинила необхідність перегляду підходів до європейської безпеки. Виявилось, що традиційні механізми стримування вже не спроможні забезпечити належний захист Європи від нових викликів. Російська агресія показала, що безпека не може розглядатися винятково в межах національних кордонів і потребує міжнародної координації та інтеграції. Це питання стає дедалі важливішим в умовах загрози, яку становить гібридна війна, що поєднує елементи як військових, так і невійськових методів [8].

Енергетична залежність від росії є одним із ключових викликів, із якими стикаються країни ЄС. Після початку конфлікту росія обмежила постачання газу до Європи, що спричинило серйозну кризу в енергетичному секторі. Це спонукало європейські країни до активного

пошуку альтернативних джерел енергії, зокрема збільшення поставок зрідженого природного газу з країн на кшталт США та Катару. ЄС розробляє довгострокову стратегію для забезпечення енергетичної незалежності від росії, у яку входить розвиток відновлюваних джерел енергії [2].

Дедалі більше країн ЄС інвестують у власну енергетичну інфраструктуру для зменшення залежності від імпорту. Однією з ключових ініціатив стала Європейська зелена угода, яка передбачає поступовий перехід на відновлювані джерела енергії. Проте реалізація цих планів потребує значного часу й фінансових ресурсів, а також адаптації інфраструктури для обробки альтернативних джерел енергії. У результаті енергетична безпека стала не тільки питанням економічної стабільності, але й елементом національної безпеки країн ЄС [9].

Росія активно використовує кіберпростір для дестабілізації ситуації в Європі, що включає атаки на критичну інфраструктуру та втручання у внутрішні справи країн. На тлі цього кібербезпека стає одним із головних пріоритетів для ЄС і НАТО, які розробляють нові механізми для захисту цифрових систем. Актуальність питання посилюється тим, що в сучасному світі критична інфраструктура, уключаючи енергетику, транспорт й охорону здоров'я, значною мірою залежить від цифрових систем, які залишаються вразливими до зовнішніх атак [10].

Однією з головних ініціатив ЄС у цій сфері став «Акт кіберстійкості» [11], який установлює вимоги до захисту цифрових систем і підвищує обізнаність громадян щодо кіберзагроз. Поряд із цим країни ЄС беруть участь у спільних навчаннях та тренуваннях для покращення координації дій під час кіберінцидентів. Ці заходи включають симуляцію гібридних атак, щоб посилити здатність країн ЄС до швидкого реагування в кризових ситуаціях.

Ядерний шантаж із боку росії, зокрема заяви про можливість застосування ядерної зброї, створили нові загрози для європейської безпеки. Ситуація навколо Запорізької АЕС в Україні продемонструвала вразливість ядерних об'єктів у зоні військових конфліктів, що викликає серйозне занепокоєння серед лідерів ЄС.

ЄС і НАТО намагаються посилити контроль за безпекою ядерних об'єктів, а також сприяти зміцненню міжнародних угод у цій сфері. Це включає підтримку таких угод, як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї й співпрацю з Міжнародним агентством з атомної енергії. Важливим аспектом також є посилення механізмів швидкого реагування в кризових ситуаціях на випадок загрози ядерній безпеці [12].

Російсько-українська війна змусила також НАТО переглянути свою стратегію та значно посилити військову присутність на східному фланзі

Європи. Альянс розгорнув нові підрозділи в країнах Балтії й Польщі, що стало показом готовності НАТО захищати кожного з членів від можливої агресії з боку росії. Це також сприяло підвищенню довіри до НАТО серед країн Східної Європи, які раніше відчували невизначеність щодо ефективності колективної оборони. Окрім збільшення кількості військ, НАТО проводить спільні навчання, метою яких є підвищення здатності до швидкого реагування на загрози. Ці заходи стали важливою частиною зусиль НАТО щодо стримування потенційної агресії й підтримки стабільності в регіоні.

Прийняття Фінляндії та Швеції до складу НАТО стало ще одним важливим кроком у зміцненні Альянсу. Це рішення, що раніше обговорювалося з обережністю, стало можливим через побоювання цих країн щодо можливої агресії з боку росії. Розширення Альянсу на північний схід також надає НАТО стратегічну перевагу в Балтійському регіоні, даючи змогу контролювати важливі морські шляхи й розширюючи військову присутність у регіоні. Такі дії показують, що НАТО готове оперативно реагувати на нові виклики та підтримувати своїх союзників у будь-яких умовах [13].

Окрім військових загроз, російсько-українська війна підкреслила актуальність гібридних загроз, зокрема кібератак і дезінформації, які використовуються росією як інструмент впливу. Гібридна війна є комплексом методів, що включають не лише військові дії, але й кібератаки, економічний тиск, інформаційні кампанії та інші види дестабілізувальних заходів. Ці методи спрямовані на дестабілізацію політичної ситуації в країнах ЄС і підірив довіри до демократичних інституцій. У відповідь на ці загрози США активно підтримують ЄС та НАТО в розробці нових стратегій, спрямованих на захист критичної інфраструктури й зміцнення інформаційної безпеки [5].

Північноатлантичний Альянс також розробляє стратегію протидії гібридним загрозам, що стало важливим елементом посилення євроатлантичної співпраці. Ще у 2016 р. у Варшаві була підписана Спільна декларація щодо протидії гібридним загрозам Генеральним секретарем НАТО й президентом Європейської комісії. У ній міститься спільний набір пропозицій із 74 конкретних дій, багато з яких зосереджені на гібридних загрозах, розвитку стійкості в аспекті кібербезпеки та стратегічних комунікаціях [14]. Друга Спільна декларація, узгоджена в Брюсселі в липні 2018 р., привернула додаткову увагу до військової мобільності, протидії тероризму й стійкості до ризиків застосування хімічних, біологічних, радіологічних і ядерних агентів [15]. Також розробляється

концепція спільних навчань, що включатимуть симуляцію кібератак та інформаційних атак, щоб країни могли краще координувати свої дії й захищати критичні об'єкти. Окрім того, НАТО і ЄС запровадили програми обміну інформацією між спецслужбами для швидшого реагування на гібридні загрози, що дає змогу забезпечити кращу координацію дій під час криз. Це не лише підвищує готовність до кризових ситуацій, але й зміцнює довіру серед країн-учасниць.

Російсько-українська війна активізувала обговорення можливості інтеграції України до європейських безпекових структур. Українське керівництво дедалі більше зосереджується на досягненні стратегічного партнерства з ЄС і НАТО, розглядаючи їх як ключові елементи забезпечення безпеки та стабільності. Європейська політика сусідства, що передбачала розвиток співпраці з країнами Східної Європи, зокрема Україною, потребує адаптації до сучасних викликів. У межах цієї політики ЄС розширював взаємодію з Україною у сфері безпеки, але питання повноправного членства залишалося невирішеним.

Сучасні європейські механізми інтеграції в умовах початку передвступних переговорів пропонують Україні підтримку в упровадженні реформ, що відповідають європейським стандартам, зокрема у сферах оборони, правосуддя й управління. Це дає змогу Україні поступово адаптувати свої структури до стандартів ЄС, підвищуючи ефективність державного управління та сприяючи демократичним перетворенням. Однак інтеграція України в європейську безпекову систему потребує подальших зусиль із боку як ЄС, так і українського уряду, оскільки повноправне членство є тривалим процесом, що залежить від політичної й економічної стабільності в регіоні [16].

ЄС надає Україні значну фінансову та технічну допомогу, яка спрямована на підвищення обороноздатності й підтримку демократичних реформ, що відповідають стандартам НАТО. Важливою складовою частиною такої підтримки є допомога в модернізації Збройних сил України, яка включає закупівлю сучасного обладнання та навчання військових кадрів. Це не тільки підвищує оборонний потенціал України у війні проти росії, але й робить її більш готовою до можливої інтеграції в структуру НАТО в майбутньому.

Європейський оборонний фонд є важливою програмою Європейського Союзу, що фінансує розвиток військової техніки, навчання й тренування для Збройних сил України. Участь України в подібних програмах є кроком до зміцнення оборонних можливостей та досягнення сумісності за стандартами НАТО, що є ключовим аспектом для безпеки на східному

фланзі ЄС. Це дає змогу Україні більш ефективно протистояти зовнішнім загрозам [17].

Після початку російсько-української війни США стали ключовим партнером для європейських країн у протидії російській агресії. Сполучені Штати активно підтримують Україну, надаючи значну військову й фінансову допомогу, а також відіграють провідну роль у запровадженні санкцій проти росії. Ця підтримка зміцнює трансатлантичне партнерство та показує важливість співпраці між ЄС і США в умовах зростання глобальних загроз. Окрім того, США збільшили військову присутність на території країн-членів НАТО в Східній Європі, що підвищує рівень безпеки в регіоні. Такі кроки свідчать про відданість США підтримці союзників і забезпечення стабільності в Європі.

Ця допомога дала змогу НАТО підвищити здатність до швидкого реагування, зокрема на східному фланзі, де потенційна загроза з боку росії є найвищою. Водночас трансатлантичне партнерство демонструє єдність у захисті демократичних цінностей і засадничих принципів міжнародного права, що є важливим фактором стримування агресії. Підтримка з боку США стимулює європейські країни до збільшення власних оборонних бюджетів, що є ключовим аспектом для зміцнення колективної безпеки в умовах гібридних загроз [18].

Водночас ідея стратегічної автономії ЄС, підтримувана Францією та Німеччиною, стає все більш актуальною на тлі зростання невизначеності в трансатлантичних відносинах. Стратегічна автономія передбачає здатність ЄС діяти незалежно від США в питаннях оборони, що, на думку деяких європейських лідерів, уможливить у Європі зміцнення своєї безпеки політики. Цей підхід ґрунтується на прагненні ЄС посилити свою роль як самостійного глобального гравця, здатного забезпечувати безпеку своїх членів без прямої військової підтримки США.

Попри переваги, ідея стратегічної автономії стикається з викликами, особливо через різні погляди країн-членів на роль США в європейській безпеці. Деякі держави, такі як Польща та Литва, вважають, що безпека Європи неможлива без підтримки США й що саме присутність американських військових сил гарантує стабільність у регіоні. Ці країни продовжують наполягати на тісній співпраці з НАТО, підкреслюючи, що трансатлантичне партнерство є ключовим елементом для підтримки стабільності й безпеки в Європі, особливо в умовах агресії з боку росії.

Стратегічна автономія є важливим напрямом розвитку європейської безпекової політики, проте її реалізація потребує значних фінансових ресурсів і тривалого періоду адаптації. Зокрема, європейські країни

повинні збільшити власні оборонні бюджети та посилити координацію зусиль у межах ЄС, щоб забезпечити ефективність спільної політики у сфері оборони. Тільки завдяки узгодженим діям та вирішенню політичних розбіжностей Європа зможе досягти високого рівня стратегічної автономії, не втрачаючи при цьому підтримки США [19].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Російсько-українська війна стала потужним стимулом для реформування європейської безпекової архітектури, підштовхнувши країни Європи до нових рішень у сфері оборони. На сьогодні основними пріоритетами ЄС і НАТО є зменшення енергетичної залежності від росії, посилення кібербезпеки, розвиток обороноздатності на східному фланзі й зміцнення трансатлантичного партнерства. Окрім того, війна наголосила на важливості активної підтримки України, яка відіграє критичну роль у стабільності східного кордону Європи.

Подальша інтеграція України до європейських безпекових структур, навіть якщо це відбувається через програми партнерства, є ключовим напрямом для забезпечення довгострокової стабільності на континенті. Програми, спрямовані на підтримку оборонних реформ в Україні, дають змогу країні наблизитися до стандартів НАТО, що робить Україну важливим партнером у колективній безпеці Європи. Водночас розвиток стратегічної автономії ЄС і поглиблення трансатлантичного партнерства залишаються ключовими завданнями для досягнення стійкості в протистоянні гібридним загрозам.

Перспективи подальших досліджень можуть уключати вивчення ефективності нових ініціатив у сфері кібербезпеки, а також аналіз енергетичних реформ, спрямованих на досягнення незалежності від російських ресурсів. Крім того, актуальним є питання політичної координації в межах ЄС для досягнення високого рівня стратегічної автономії, що стане важливим кроком до незалежної та ефективної безпекової політики Європи. Лише узгоджені дії й інтеграція України в європейську безпекову систему можуть гарантувати довготривалу стабільність у регіоні, забезпечуючи захист від нових загроз та зміцнюючи основи колективної безпеки ЄС та НАТО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Česnakas, G., & Juozaitis, J. (eds.). (2023). European strategic autonomy and small states' security (in the shadow of power). Routledge. URL: <https://www.researchgate.net/>

publication/366203062_European_Strategic_Autonomy_and_Small_States'_Security_In_the_Shadow_of_Power

2. Helwig, N., & Sinkkonen, V. (2022). Strategic autonomy and the EU as a global actor: The evolution, debate and theory of a contested term. *European Foreign Affairs Review*, 27 (Special Issue), p. 1–20. URL: https://www.researchgate.net/publication/359939327_Strategic_Autonomy_and_the_EU_as_a_Global_Actor_The_Evolution_Debate_and_Theory_of_a_Contested_Term

3. Сидорук, Т. В. (2024). Війна росії в Україні та майбутнє європейської безпеки. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 1(18). URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/371/345>

4. Буряченко, О. В. (2023). Російсько-українська війна як фактор порушення та еволюції світової безпекової рівноваги. *Політикус: наук. журн.*, (1), 148 с. URL: http://politicus.od.ua/2_2023/11.pdf

5. Коцур, В. (2023). Виклики і загрози колективній безпеці Європи в умовах російсько-української війни. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*, 18, с. 151–181. URL: <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/495>

6. Izmailov, Y., & Yegorova, I. (2024). Global challenges to modern international security system. *Economics and Technical Engineering*, 2(1), p. 22–30. URL: <https://doi.org/10.62911/ete.2024.02.01.02>

7. Сидорук, Т., & Віценко, В. (2023). Еволюція відносин США з європейськими партнерами за президенства Дж. Байдена під впливом російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 2(16). URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/323/299>

8. Буряченко, О. В. (2024). Безпекові виклики геополітики XXI століття: вектори та пріоритети політики безпеки. *Політикус: наук. журн.*, 3, с. 157–163. URL: http://politicus.od.ua/3_2024/26.pdf

9. Європейська Зелена угода. *EU for Ukraine*. URL: <https://eu4ukraine.eu/greengeal-ua>.

10. A strategic compass for security and defence. *European Union External Action Service*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en.

11. The European Cyber Resilience Act. 10 October, 2024. *European Commission*. URL: [https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cyber-resilience-act#:~:text=The%20Cyber%20Resilience%20Act%20\(CRA,updates%20for%20products%20and%20software](https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cyber-resilience-act#:~:text=The%20Cyber%20Resilience%20Act%20(CRA,updates%20for%20products%20and%20software).

12. Dembinski, M., & Polianskii, M. (2024). Nuclear threats, nuclear deterrence, and the future of nuclear restraint regimes after Russia's war of aggression (PRIF Reports, 5/2024). *Frankfurt am Main: PRIF - Peace Research Institute Frankfurt / Leibniz-Institut für Friedens- und Konfliktforschung*. URL: <https://doi.org/10.48809/prifrep2405>

13. Сидорук, Т. В., Шуляк, А., & Павлюк, В. (2022). Трансформації в архітектурі європейської безпеки під впливом російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 3(14). URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/274/253>

14. Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization (2016). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm?selectedLocale=en.

15. Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North

Atlantic Treaty Organization (2018). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm?selectedLocale=en.

16. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи (2022). *Національна безпека і оборона*, 1–2. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf.

17. Цабенко, О. О., & Сенкальська, М. А. (2023). Роль НАТО у забезпеченні миру та безпеки в регіоні Східного Партнерства. *Політикус: наук. журн.*, 6, с. 87–94. URL: http://politicus.od.ua/6_2023/14.pdf

18. Koval, M. (ed.). (2023). Theoretical and applied aspects of the Russian-Ukrainian war: hybrid aggression and national resilience. Kharkiv: TECHNOLOGY CENTER PC. URL: <https://doi.org/10.15587/978-617-8360-00-9>

19. Beaucillon, C. (2023). Strategic autonomy: A new identity for the EU as a global actor. *European Papers*, vol. 8, No 1, p. 417–428. URL: <https://www.europeanpapers.eu/fr/europeanforum/strategic-autonomy-new-identity-eu-global-actor>.

REFERENCES

1. Česnakas, G., & Juozaitis, J. (Eds.). (2023). European Strategic Autonomy and Small States' Security (in the Shadow of Power). Routledge. URL: https://www.researchgate.net/publication/366203062_European_Strategic_Autonomy_and_Small_States'_Security_In_the_Shadow_of_Power (in English).

2. Helwig, N., & Sinkkonen, V. (2022). Strategic Autonomy and the EU as a Global Actor: The Evolution, Debate and Theory of a Contested Term. *European Foreign Affairs Review*, 27 (Special Issue), p. 1–20. URL: https://www.researchgate.net/publication/359939327_Strategic_Autonomy_and_the_EU_as_a_Global_Actor_The_Evolution_Debate_and_Theory_of_a_Contested_Term (in English).

3. Sydoruk, T. V. (2024). Viyna Rosii v Ukraini ta Maibutnie Yevropeiskoi Bezpeky. *Mizhnarodni Vidnosyny, Suspilni Komunikatsii ta Rehionalni Studii*, 1(18). URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/371/345> (in Ukrainian).

4. Buryachenko, O. V. (2023). Rosiisko-Ukrainska Viyna Yak Faktor Porushen- nia ta Evolyutsii Svitovoi Bezpekovoї Rivnovahy. *Politykus: Nauk. Zhurnal*, (1), 148 p. URL: http://politicus.od.ua/2_2023/11.pdf (in Ukrainian).

5. Kotsur, V. (2023). Vyklyky i Zahrozy Kolektyvnii Bezpetsi Yevropy v Umovakh Rosiisko-Ukrainskoi Viiny. *Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiia*, 18, p. 151–181. URL: <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/495> (in Ukrainian).

6. Izmailov, Y., & Yegorova, I. (2024). Global Challenges to Modern International Security System. *Economics and Technical Engineering*, 2 (1), p. 22–30. URL: <https://doi.org/10.62911/ete.2024.02.01.02> (in English).

7. Sydoruk, T., & Vitsenko, V. (2023). Evoliutsiia Vidnosyn SShA z Yevropeysky- my Partneramy za Prezydentstva Dzh. Baidena pid Vplyvom Rosiisko-Ukrainskoi Viiny. *Mizhnarodni Vidnosyny, Suspilni Komunikatsii ta Rehionalni Studii*, 2(16). URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/323/299> (in Ukrainian).

8. Buryachenko, O. V. (2024). Bezpekovi Vyklyky Heopolityky XXI Stolittia: Vektory ta Priorytety Polityky Bezpeky. *Politykus: Nauk. Zhurnal*, 3, c. 157–163. URL: http://politicus.od.ua/3_2024/26.pdf (in Ukrainian).
9. Yevropeiska Zelena Uhoda. *EU for Ukraine*. URL: <https://eu4ukraine.eu/green-geal-ua> (in Ukrainian).
10. A Strategic Compass for Security and Defence. European Union External Action Service. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en (in English).
11. The European Cyber Resilience Act. (10 October, 2024). European Commission. URL: [https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cyber-resilience-act#:~:text=The%20Cyber%20Resilience%20Act%20\(CRA,updates%20for%20products%20and%20software](https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cyber-resilience-act#:~:text=The%20Cyber%20Resilience%20Act%20(CRA,updates%20for%20products%20and%20software) (in English).
12. Dembinski, M., & Polianskii, M. (2024). Nuclear Threats, Nuclear Deterrence, and the Future of Nuclear Restraint Regimes After Russia's War of Aggression (PRIF Reports, 5/2024). Frankfurt am Main: PRIF - Peace Research Institute Frankfurt / Leibniz-Institut für Friedens- und Konfliktforschung. URL: <https://doi.org/10.48809/prifrep2405> (in English).
13. Sydoruk, T. V., Shuliak, A., & Pavliuk, V. (2022). Transformatsii v Arkhitekturi Yevropeiskoi Bezpeky pid Vplyvom Rosiisko-Ukrainskoi Viiny. *Mizhnarodni Vidnosyny, Suspilni Komunikatsii ta Rehionalni Studii*, 3(14). URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/274/253> (in Ukrainian).
14. Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization (2016). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm?selectedLocale=en (in English).
15. Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization (2018). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm?selectedLocale=en (in English).
16. Ukraina na Shliakhu do YeS: Realii i Perspektyvy (2022). *Natsionalna Bezpeka i Oborona*, 1–2. Ukrainskyi Tsentralnyi Ekonomichnykh i Politychnykh Doslidzhen imeni Oleksandra Razumkova. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf (in Ukrainian).
17. Tsabenko, O. O., & Senkalska, M. A. (2023). Rol NATO u Zabezpechenni Myru ta Bezpeky v Rehioni Skhidnoho Partnerstva. *Politykus: Nauk. Zhurnal*, 6, p. 87–94. URL: http://politicus.od.ua/6_2023/14.pdf (in Ukrainian).
18. Koval, M. (ed.). (2023). Theoretical and Applied Aspects of the Russian-Ukrainian War: Hybrid Aggression and National Resilience. Kharkiv: TECHNOLOGY CENTER PC. URL: <https://doi.org/10.15587/978-617-8360-00-9> (in English).
19. Beaucillon, C. (2023). Strategic Autonomy: A New Identity for the EU as a Global Actor. *European Papers*, vol. 8, No 1, p. 417–428. URL: <https://www.europeanpapers.eu/fr/europeanforum/strategic-autonomy-new-identity-eu-global-actor> (in English).

Матеріал надійшов до редакції 12.01.2025 р.

**РОЗДІЛ II. СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ
ТА МОВНІ УНІВЕРСАЛІЇ**

УДК 327.54(4-6ЄС)"20":004.91

Ігор Левченко,

аспірант за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»,

ПВНЗ «Київський університет культури»,

ilevcenko079@gmail.com,

ORCID ID: 0009-0004-5961-2447

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-43-54

**ЗАХОДИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ МІГРАЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ ХХІ СТ.**

У статті розглянуто проблематику впливу цифровізації на міграційні процеси. На прикладі Європейського Союзу простежено вжиті заходи для покращення методів цифровізації з метою запобігання перетину кордону нелегальними мігрантами. З'ясовано роль цифровізації в низці дискурсів і практик, що пов'язані з міграцією, зокрема посиленні цифрового контролю. Уточнено поняття цифрової трансформації в контексті особливостей міграційних процесів і запропоновано визначення засобів цифровізації міграційної політики як використання інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій (від соціальних медіа, інформаційних онлайн-порталів для мігрантів, порталів пошуку роботи для трудових мігрантів, державних послуг у цифровому форматі до систем біометричної ідентифікації, автоматизованих зчитувачів паспортів і програмного забезпечення для розпізнавання облич та ін.) задля забезпечення ефективної міграційної політики на сучасному етапі. Проаналізовано особливості використання соціальних мереж в контексті міграційної політики ЄС. Виявлено, що на сучасному етапі цифрові технології позиціюються як невід'ємні інструменти для мігрантів, оскільки допомагають орієнтуванню в складних міграційних подорожах, процесах поселення та інтеграції в нові суспільства. Від доступу до інформації й послуг до підтримки соціальних зв'язків і захисту своїх прав цифрові практики мігрантів відіграють ключову роль у формуванні їхнього досвіду та траєкторій у приймаючих країнах. Розглянуто діяльність двох комплексних систем реєстрації й спостереження

– Шенгенську інформаційну систему (SIS) і Запит на додаткову інформацію при національних в'їздах (SIRENE). Констатовано, що завдяки застосуванню потужностей цифрових технологій Європейський Союз може продовжувати зміцнювати свої кордони, сприяти регіональній інтеграції, безпечній і безперервній мобільності через різноманітні ландшафти. Акцентовано на наявності низки дискусійних питань щодо специфіки використання цифрових інструментів у міграційному контролі, зокрема йдеться про конфіденційність біометричних даних, потенційні ризики витоку даних або кібератак, відмінності в технологічній інфраструктурі між державами-членами й ін.

Ключові слова: міграційна політика, цифровізація, інформаційно-комунікаційні технології, цифровий контроль, соціальні мережі, цифрові інструменти.

Ihor Levchenko,
PVNZ «Kyiv University of Culture»,
ORCID ID: 0009-0004-5961-2447

DIGITALIZATION MEASURES IN THE CONTEXT OF MIGRATION POLICY OF THE 21ST CENTURY

The article examines the issue of the impact of digitalization on migration processes. Using the example of the European Union, measures taken to improve digitalization methods in order to prevent illegal border crossing by migrants are traced. The role of digitalization in a number of discourses and practices related to migration is clarified, in particular, the strengthening of digital control. The concept of digital transformation is clarified in the context of the specifics of migration processes and a definition of means of digitalization of migration policy is proposed as the use of innovative information and communication technologies (from social media, online information portals for migrants, job search portals for labor migrants, public services in digital format, to biometric identification systems, automated passport readers and facial recognition software, etc.) in order to ensure effective migration policy at the current stage. The features of the use of social networks in the context of EU migration policy are analyzed. It is found that at the current stage, digital technologies are positioned as indispensable tools for migrants, as they help navigate complex migration journeys, settlement processes and integration into new societies. From accessing information and services to maintaining social ties and defending their rights, migrants' digital practices play a key role in shaping their experiences and trajectories in host countries. The work of two comprehensive registration and surveillance systems is examined: the Schengen Information System (SIS) and the Request

for Supplementary Information at National Entry (SIRENE). It is found that by harnessing the power of digital technologies, the European Union can continue to strengthen its borders, promote regional integration and secure and seamless mobility across diverse landscapes. The emphasis is on the existence of a number of debatable issues regarding the specifics of the use of digital tools in migration control, in particular, the confidentiality of biometric data, potential risks of data leakage or cyberattacks, differences in technological infrastructure between member states, etc.

Key words: migration policy, digitalization, information and communication technologies, digital control, social networks, digital tools.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Цифровізація міграційної політики протягом останніх років стала однією з важливих тем закордонного й українського академічного виміру, що зумовлено поєднанням технологічних досягнень, зміни моделей міграції та політичних імперативів. Цифрова трансформація охоплює різні аспекти управління міграцією, уключаючи прикордонний контроль, надання притулку, зусилля щодо інтеграції та ін. Цифровізація стала трансформаційною силою прикордонного контролю в Європейському Союзі, пропонуючи низку переваг, зокрема покращену безпеку, спрощення законних подорожей та ефективність діяльності. Однак реалізація повного потенціалу заходів цифровізації в контексті міграційної політики вимагає ретельного розгляду наслідків конфіденційності, технологічної вразливості й необхідності ефективних структур управління для забезпечення прозорості, підзвітності та дотримання правових й етичних стандартів. А це актуалізує важливість подальшої розробки заявленої проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з пріоритетних тем на сучасному етапі є дослідження різноманітних аспектів використання цифрових технологій у галузях людської життєдіяльності. Інтегрування цифрових інструментів у міграційні процеси неодноразово ставало об'єктом дослідження закордонних учених. Серед інших назовемо праці Д. Брудерс [1; 2], Д. Дімінеску [3; 4], М. Гвізарді [8], І. Хідаяті [10], Х. Хіллера [11], І. Козаченко [13], Дж. Олусегуна [16], М. Палмбергера [17], Р. Рамачандрана [18] та ін. Проте багато питань, котрі актуалізує означена проблематика, лишаються недостатньо висвітленими й потребують подальшого дослідження та уточнення.

Мета дослідження – виявити особливості застосування цифрових інструментів на сучасному етапі розвитку міграційної політики та

проаналізувати основні засоби, що сприяють ефективному цифровому контролю за міграційними процесами на прикладі Європейського Союзу.

Методи дослідження. Застосовано метод аналізу та синтезу, що посприяло уточненню теоретико-практичної сутності й специфіки цифровізації міграційних процесів; системний метод, завдяки якому виокремлено цілісну єдність цифрових елементів у системі міграційної політики як її складників і виявлення взаємозв'язків між ними; метод компаративного аналізу – для виявлення спільних та відмінних особливостей цифрового інструментарію сучасної міграційної політики.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Міжнародна міграція є значною тенденцією останніх років. Цифрова трансформація розглядається як безперервний процес, що впливає практично на всі сфери життя суспільства в усьому світі. Це мало великий вплив на міжнародну міграцію, що привело до появи нової ери цифровізованих міграційних процесів. На думку дослідників, цифрова трансформація дає змогу побудувати мережу між мігрантами, що уможливить взаємодію в «цифровому просторі» з різних географічних місць у реальному часі. Крім того, за допомогою цифровізації мігранти можуть реагувати на несподівані події, як-от: соціально-економічний розвиток, стихійне лихо, зміна клімату тощо, – вирішуючи змінити план міграції щодо часу й місця. У цьому контексті цифрову трансформацію визначено як «використання нових цифрових технологій (соціальних медіа, інформаційних онлайн-порталів для мігрантів, порталів пошуку роботи, призначених для трудових мігрантів, державних послуг у цифровому форматі)», щоб забезпечити суттєві покращення міграції для посилення досвіду трудових мігрантів або спрощення процесу міграції [16, с. 145].

Згідно з дослідженнями, інформаційно-комунікаційні технології значно розширили та збільшили можливості міграції, що мало величезний вплив на тенденції міграційної політики [10, с. 175]. Науковці стверджують, що прогрес у комунікаційних технологіях звільнив людям можливості для міграції. Технологія зробила для мігрантів доступнішими зв'язки до місця призначення через інтернет. Взаємодія в рамках комунікаційних технологій полегшує міграцію, зменшуючи витрати та ризики переїзду, а також допомагає змінити уявлення про мігрантів [5, с. 11].

Міграція та інформаційно-комунікаційні технології нерозривно пов'язані на різних рівнях. По-перше, соціологічні дослідження застосован-

ня ІКТ мігрантів завжди зосереджені на тріаді їхньої спільноти з приймаючої країни. У результаті дослідження ІКТ і міграції або зосереджуються на одному з трьох елементів, або включають усі три [13]. По-друге, на основі досвіду міграції можемо класифікувати специфіку застосування ІКТ таким чином:

- використання до міграції тими, хто ще не мігрував, для збору інформації про пункт призначення, налагодження стосунків, пошуку роботи й ін.;

- застосування ІКТ нещодавніми мігрантами пов'язано з процесами адаптації приймаючого суспільства;

- усталені мігранти, які використовують ІКТ із більш ніж п'ятирічним досвідом міграції. Ця категорія може включати мігрантів другого й третього поколінь [13]. По-третє, ІКТ та дослідження міграції можна класифікувати відповідно до методологічних принципів, які застосовуються в дослідженні. ІКТ дають змогу мігрантам створювати «віртуальні арени» й «публічні онлайн-сфери», де вони можуть формувати онлайн-спільноти. Як наслідок, дослідження ІКТ і міграції можуть зосередитися на онлайн-аспекті застосування ІКТ та використовувати лише методології онлайн-досліджень.

Протягом історії мігранти поклалися на різні форми медіа й комунікаційних технологій, щоб залишатися на зв'язку зі своїми сім'ями, громадами та місцями походження. До епохи цифрових технологій транснаціональні зв'язки підтримувалися через листи, газети, телефонні дзвінки й грошові перекази. Навіть у 60–70-ті рр. ХХ ст. трудові мігранти використовували записи голосу на касетах для спілкування, передвіщаючи сучасні цифрові голосові повідомлення. Поява цифрових технологій, зокрема смартфонів і платформ соціальних мереж, революціонізувала спосіб, завдяки якому мігранти залишаються на зв'язку [9, с. 14]. Мігранти швидко засвоїли нові медіа й стали вправними користувачами, що викликало дискусії про необхідність смартфонів для біженців під час їхніх подорожей. Незважаючи на те, що смартфони забезпечують зв'язок і доступ до життєво важливої інформації, вони також піддають біженців нагляду та контролю з боку влади. Перетин міграції й ІКТ породив дослідження цифрової міграції, які зосереджуються на тому, як ІКТ формують міграційні процеси. Науковці досліджують повсякденне застосування мігрантами ІКТ, державний нагляд і створення уявних спільнот за допомогою цифрових платформ. Цифрові діаспори, організовані в інтернеті, беруть участь у політичній активності та транскордонних ініціативах [17, с. 167]. В основу цифрових практик мігрантів покладено

пошук інформації й знань [18, с. 27]. Перш ніж вирушити в подорож, мігранти часто покладаються на цифрові платформи, такі як соціальні мережі, програми обміну повідомленнями та онлайн-форуми, щоб зібрати інформацію про маршрути міграції, політику країни призначення й доступні ресурси. Ці платформи слугують віртуальними центрами, де мігранти можуть отримувати доступ до оновлених даних у режимі реального часу, ділитись ідеєю та шукати поради в інших мігрантів, спільнот діаспори й гуманітарних організацій [4, с. 567]. Під час їхніх подорожей цифрові технології дають змогу мігрантам залишатися на зв'язку з близькими, отримувати екстрену допомогу та орієнтуватися на незнайомій місцевості. Мобільні пристрої, оснащені GPS, програмами для перекладу й картографічними службами, полегшують спілкування та навігацію, допомагаючи мігрантам подолати мовні бар'єри й знайти безпечний шлях. Крім того, платформи соціальних медіа надають мігрантам платформи для обміну історіями, пошуку підтримки та підвищення обізнаності про своє становище, посилюючи їхні голоси й мобілізуючи солідарність за кордоном [8, с. 578]. Онлайн-платформи слугують воротами до таких основних послуг, як житло, працевлаштування, освіта та охорона здоров'я, що дає змогу мігрантам отримувати доступ до інформації, подавати заявки й зв'язуватися з постачальниками послуг віддалено. Крім того, цифрові комунікаційні інструменти полегшують спілкування з урядовими установами, організаціями правової допомоги та громадськими групами, надаючи мігрантам можливість орієнтуватися в бюрократичних процесах і відстоювати свої права [11, с. 735]. Окрім практичної користі, цифрові технології також слугують простором для культурного самовираження, соціалізації й розбудови спільноти серед мігрантів. Платформи соціальних медіа, онлайн-форуми та віртуальні спільноти надають мігрантам можливість спілкуватися з однолітками, ділитися досвідом і відзначати свою культурну спадщину. Ці цифрові простори є джерелами підтримки, солідарності та стійкості, сприяючи почуттю приналежності й ідентичності перед обличчям переміщення та маргіналізації [14].

У складному ландшафті міграції Європа стає маяком різноманітності й інклюзивності, приваблюючи людей, які шукають притулку, можливостей і кращого життя. Однак управління потоком мігрантів є багатогранним викликом, який вимагає надійної системи реєстрації. Ця система є наріжним каменем європейського підходу до міграції, забезпечуючи як ефективну обробку мігрантів, так і захист їхніх прав. За своєю суттю європейська система реєстрації мігрантів розроблена

для забезпечення порядку та структури в умовах масових міграційних потоків. Після прибуття в європейську країну мігранти повинні пройти процес реєстрації, у якому записуються їхні особисті дані, уключаючи біометричну інформацію. Ці дані слугують для різноманітних цілей – від полегшення надання таких основних послуг, як охорона здоров'я й освіти, до надання можливості органам влади відстежувати міграційні тенденції та моделі. Ефективність є ключовою метою системи реєстрації, оскільки вона дає змогу органам влади своєчасно й організовано керувати потоком мігрантів. Завдяки спрощенню процесу реєстрації європейські країни можуть швидко ідентифікувати тих, хто потребує негайної допомоги, наприклад шукачів притулку, які тікають від конфлікту чи переслідувань. Ефективна система реєстрації також запобігає переповненості центрів прийому мігрантів і зменшує навантаження на місцеві громади, які займаються інтеграцією новоприбулих [6]. Однак, крім ефективності, європейська система реєстрації мігрантів повинна підтримувати принципи гуманності та гідності. Для багатьох мігрантів процес реєстрації є першою взаємодією з європейськими органами влади, і тому дуже важливо, щоб до них ставилися з повагою та співчуттям. Мовні бар'єри, культурні відмінності й травма переміщення можуть створювати труднощі під час процесу реєстрації, що підкреслює важливість надання належної підтримки та допомоги вразливим особам. Крім того, система реєстрації має надавати пріоритет захисту прав мігрантів, уключаючи їхнє право шукати притулку й бути вільними від дискримінації. Це потребує надійних гарантій проти свавільного затримання, депортації чи інших форм жорстокого поводження. Крім того, із даними, зібраними під час процесу реєстрації, потрібно поводитися відповідально, суворо дотримуючись правил захисту даних, щоб забезпечити конфіденційність і безпеку мігрантів [7]. Протягом останніх років Європа зіткнулася з кількома проблемами в управлінні міграцією – від політичної напруги до обмеження ресурсів. Однак, попри ці виклики, система реєстрації мігрантів залишається важливим інструментом для забезпечення порядку, справедливості й поваги до прав людини. Постійно вдосконалюючи цю систему, Європа може виконувати своє зобов'язання щодо надання захисту та можливості тим, хто її потребує, водночас сприяючи соціальній згуртованості й інтеграції в межах своїх різноманітних спільнот.

Так, наприклад, після прибуття до європейської країни шукачі притулку повинні пройти процес реєстрації, щоб офіційно заявити про свій намір шукати притулку. Цей процес зазвичай передбачає надання відповідним органам особистої інформації, зокрема біографічних даних

і причин для пошуку притулку. У багатьох випадках шукачі притулку також повинні пройти співбесіди, щоб оцінити достовірність їхніх заяв і визначити їхнє право на отримання статусу біженця. Традиційно шукачам притулку в Європі доводилося проходити складні бюрократичні процеси, пов'язані з паперовими формами, ручним введенням даних і тривалим часом очікування. Однак поява цифрових технологій змінила цей ландшафт, проклавши шлях до розвитку платформ онлайн-реєстрації, мобільних додатків і систем біометричної ідентифікації [19]. Цифрові системи реєстрації для шукачів притулку дають змогу особам подавати свої заяви про надання притулку в електронному вигляді, надавати ключову біографічну інформацію, підтверджуючі документи й докази переслідування або ризику. Ці системи зазвичай мають зручні для користувача інтерфейси, багатомовну підтримку та можливості відстеження в режимі реального часу, що дає змогу шукачам притулку контролювати хід розгляду їхніх заяв й отримувати своєчасні оновлення щодо свого статусу. Перехід до цифрових систем реєстрації для шукачів притулку пропонує низку переваг як для шукачів притулку, так і для органів влади. Для шукачів притулку цифрові платформи пропонують більшу зручність, доступність й автономність у доступі до процедур надання притулку, зменшення потреби в особистих візитах до реєстраційних центрів та мінімізацію бюрократичних перепон. Крім того, цифрові системи реєстрації можуть підвищити точність та ефективність збору й обробки даних, дозволяючи органам влади прискорити розгляд заяв про надання притулку, ідентифікувати вразливих осіб й ефективніше розподіляти ресурси.

Цифровізація посприяла революційним змінам у прикордонному контролі в Європі, докорінно перетворивши традиційні методи на передові технологічні рішення. Ця трансформація зазначила значні переваги, проблеми та наслідки для безпеки, мобільності й управління на всьому континенті. Однією з найбільш виражених переваг цифровізації є її внесок у посилення заходів безпеки на кордоні. Такі технології, як системи біометричної ідентифікації, автоматизовані зчитувачі паспортів і програмне забезпечення для розпізнавання облич, значно підвищили точність та надійність перевірки особи. Ці системи не тільки спрощують процес для законних мандрівників, але й дають змогу органам влади ефективніше ідентифікувати осіб із підробленими документами або підозрілим минулим.

Значний вплив на міжнародну політику міграції та особливо на сек'юритизацію міграції, яка ще мало зрозуміла, але впливає на політику

й переміщення населення з наслідками для майбутнього, здійснила пандемія COVID-19. Пандемія посилила наявну сек'юритизацію мігрантів і міграційний контроль та водночас створила кращу видимість для працівників-мігрантів, прав і зв'язків діаспори з країнами походження. Декілька механізмів сприяли сек'юритизації дискурсів та практик, пов'язаних із міграцією, особливе значення серед яких мають заходи цифровізації, що посилили цифровий контроль. Європейський Союз (ЄС) почав експериментувати над тим, як покращити методи цифровізації, щоб запобігти перетину нелегальних мігрантів і покращити кордони Шенгену [12, с. 245].

Цифровізація також сприяла більшому обміну інформацією та координації між державами-членами Європейського Союзу через такі платформи, як Шенгенська інформаційна система (SIS). SIS діє як центральна база даних для обміну інформацією в реальному часі про розшукуваних осіб, зниклих безвісти, викрадене майно й інші сповіщення, пов'язані з безпекою. Таке безперервне спілкування та співпраця між правоохоронними органами через кордони мають вирішальне значення для запобігання транскордонній злочинності, тероризму й нелегальній імміграції [15].

Потрібно зазначити, що в Шенгенській зоні діють дві комплексні системи реєстрації та спостереження – Шенгенська інформаційна система (SIS) і Запит на додаткову інформацію при національних в'їздах (SIRENE). SIS, яка наразі працює, але переглядається й переробляється для розширеного ЄС, складається з центральної бази даних (C-SIS) і національних баз SIS (N-SIS) у всіх країнах Шенгенської угоди. SIS символізує інтеграцію людини й машини в судові процеси та протягом багатьох років була розширена, щоб охопити більше людей і категорій даних. Ключові принципи SIS уключають визначення доступу до Шенгенської зони на основі нереєстрації як «небажаного», гармонізацію віз між державами-членами та мінімізацію перевірок у межах Шенгенської зони після в'їзду. Її головна мета — підтримувати громадський порядок і безпеку за допомогою інформації, переданої системи. SIS зберігає інформацію про осіб та об'єкти в п'яти категоріях, зосереджуючись насамперед на небажаних іноземцях із метою відмови у в'їзді до Шенгенської зони й на втрачених або викрадених документах, що посвідчують особу. Дані, які вводяться в SIS, уключають таку основну інформацію, як ім'я, дата народження, фізичні характеристики й причини попередження. Система працює за принципом «попадання/незбігання», причому звернення ініціюють такі дії, як арешти або зупинка транспортних засобів. Із

березня 2023 р. Шенгенська інформаційна система (SIS) уключає різні типи біометричних даних для автентифікації та підтвердження особи громадян, зареєстрованих у системі. До них відносять фотографії, відбитки долонь, відбитки пальців, сліди пальців, сліди долонь і записи ДНК (зокрема для зниклих безвісти) [1, с. 79].

SIRENE, яка пов'язана із SIS, сприяє обміну додатковою інформацією, уключаючи біометричні дані та кримінальну розвідку, між державами-членами. Хоча це прямо не згадується в Шенгенській конвенції, SIRENE доповнює SIS, надаючи засоби для більш детального обміну даними. Обидві системи сприяють управлінню нелегальною міграцією, причому SIS зосереджується, зокрема, на виявленні нелегальних мігрантів і відмові у в'їзді. Незважаючи на свої обмеження, SIS стала незамінним інструментом для підтримки правопорядку та безпеки, особливо щодо нелегальної імміграції. Плани для SIS II, які були розроблені для прийняття нових членів і покращення функціональності, уключають пропозиції щодо інтеграції біометричних даних та розширення доступу до системи. Однак залишається невизначеність щодо точних функціональних можливостей і витрат на впровадження, при цьому оцінки свідчать про значні фінансові інвестиції з боку держав-членів [1, с. 79].

Окрім посилення безпеки, цифровізація також допомогла підвищити ефективність і зручність перетину кордону для законних мандрівників. Автоматизовані ворота прикордонного контролю, оснащені зчитувачами електронних паспортів та біометричними сканерами, дають змогу швидше обробляти пасажирів, скорочуючи час очікування й затори на пунктах пропуску. Крім того, електронні візові системи та онлайн-платформи попередньої реєстрації допомагають мандрівникам заздалегідь отримувати необхідні дозволи й дозволи, спрощуючи процес в'їзду та покращуючи загальний досвід подорожі. Європейська система інформації про подорожі й авторизації (ETIAS) є прикладом прагнення континенту використовувати цифрові технології для полегшення законних подорожей, зберігаючи при цьому стандарти безпеки. ETIAS слугуватиме онлайн-програмою безвізового режиму, яка вимагатиме від мандрівників із країн, де діє безвізовий режим, отримати попередній дозвіл перед в'їздом до Шенгенської зони. Автоматизуючи процес перевірки та попередньо перевіряючи мандрівників, ETIAS прагне посилити безпеку кордону, не покладаючи надмірного тягаря на мандрівників [2, с. 1203].

Незважаючи на численні переваги цифровізації в прикордонному контролі, існують також проблеми та міркування, які слід ураховувати. Проблеми конфіденційності щодо збору й використання біометричних

даних, потенційні ризики витоку даних або кібератак, а також відмінності в технологічній інфраструктурі між державами-членами є одними з ключових питань, які потрібно вирішити [3]. Крім того, дедалі більша залежність від автоматизованих систем викликає питання про підзвітність, прозорість і потенціал алгоритмічної помилки або помилок у процесах прийняття рішень.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Застосування технологій в управлінні міграцією являє собою чітку дихотомію: у той час як одні технології сприяють добробуту та дають змогу реалізувати права й можливості, інші слугують інструментами для обмеження цих прав. Ринок технологій перетину кордону швидко розширюється, з'являється багато пропозицій, спрямованих на посилення контролю за переміщенням людей і товарів. Однак ці технології зазвичай не досягають очікуваної ефективності. Системи управління міграційною інформацією все більше покладаються на цифрові й біометричні технології, які полегшують інтеграцію, а також посилюють управління міграцією як форму контролю на прикордонних контрольно-пропускних пунктах і в приймаючих країнах.

Цифрові інструменти стали невід'ємною частиною європейського прикордонного контролю, даючи змогу органам влади посилювати безпеку, оптимізувати процеси й полегшувати законні подорожі. Застосовуючи такі передові технології, як системи програмного інтерфейсу прикладних програм (API), ворота автоматизованого контролю кордонів (ABC) і платформи ETA/ETIAS, європейські країни краще оснащені для управління міграційними потоками й розв'язання проблем безпеки у все більш взаємопов'язаному світі. Проте вкрай важливо знайти баланс між вимогами безпеки й повагою до індивідуальних прав, щоб гарантувати, що заходи контролю на кордоні залишатимуться ефективними, дієвими та етичними в епоху цифрових технологій.

REFERENCES

1. Broeders, D. (2007). The new digital Borders of Europe. *International Sociology*, 22, 1, 71–92.
2. Broeders, D., Hampshire, J. (2013). Dreaming of seamless borders: ICTs and the Pre-Emptive Governance of Mobility in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39, 8, 1201–1218.

3. Cassaro, B. (2023). The impact of digitalization on migration processes. The European Union and a case study of Syrian migration. Master's degree in international relations. LUISS Guido Carli, 130 p. URL: https://tesi.luiss.it/39248/1/648522_CASSARO_BIANCA.pdf.
4. Diminescu, D. (2008). The Connected Migrant: An Epistemological Manifesto. *Social Science Information*, 47, 4, 565–579.
5. Diminescu, D. (2017). Editorial note: migrations and ICT. short overview. *Studia Universitatis Babes-Bolyai-Philosophia*, 62(3), 9–12.
6. European Commission, Migration and Home Affairs. URL: https://commission.europa.eu/about-europeancommission/departments-and-executive-agencies/migration-and-home-affairs_en.
7. European Council on Refugees and Exiles. Access to Registration Procedures for Asylum Seekers and Refugees in Europe, 2021.
8. Guizardi, M. L. (2019). The Age of Migration Crisis. *Tempo*, 25, 577–598.
9. Hamel J. Y. Information and communication technologies and migration, 2009.
10. Hidayati, I. (2019). The Process of Migration and Communication Technology Roles among Labor Migrants in Batam- Indonesia. *Society*, 7(2), 173–184.
11. Hiller, H. H., Franz, T. M. (2004). New ties, old ties and lost ties: the use of the internet in diaspora. *New media & society*, 6 (6), 731–752.
12. Koinova, M., Düvell, F., Kalantzi, F., de Jong, S., Kaunert, C., Marchand, M. International politics of migration in times of 'crisis' and beyond the COVID-19 pandemic, *Migration Studies*, 11, 1, 242–257.
13. Kozachenko, I. (2013). Horizon Scanning Report: ICT and Migration. Working Papers of the Communities & Culture Network+. URL: <https://eprints.whiterose.ac.uk/114761/1/ICT-and-Migration-Kozachenko.pdf>.
14. Madianou, M., Miller, D. (2013). Migration and new media: Transnational Families and Polymedia, Routledge.
15. Migration and Home Affairs, Common European Asylum System. URL: https://homeaffairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_en.
16. Olusegun, J., Mamaiev, D., Olanrewaju A. (2023). Digital transformation and ease of migration process (a case-study of Lithuania). *Psychological Research (in the Balkans)*, 26, 145–160.
17. Palmberger, M. (2022). Migrants and new media. In Oxford University Press eBooks, pp. 163–176.
18. Ramachandran, R. (2021). The Impact of Migration on Innovation – A Note. *The IUP Journal of Business Strategy*, XVIII, 1, 22–32.
19. 6 European Union agency for asylum (2023). EUAA Strategy on Digital Innovation in Asylum Procedures and Reception Systems, May, Luxembourg.

Матеріал надійшов до редакції 03.03.2025 р.

УДК 355.451(477)

Наталія Коцан,

доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і регіональних студій,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

kotsan.natalia@vnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-8157-5070

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-55-65

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ: РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

У статті досліджено стратегічні комунікації України, а саме: витоки й формування, актуальність, сучасний стан та виклики. Наголошено, що в епоху глобалізації, де розвиток інформаційних технологій набув ключового значення в розбудові іміджу й стабільності держави, стратегічні комунікації стали невід'ємною складовою частиною національної безпеки та державної політики всіх без винятку країн. Доведено, що для України ця сфера набула особливого значення після 2014 р., коли держава зіткнулася з анексією АР Крим і гібридною військовою агресією з боку російської федерації на Донеччині та Луганщині в поєднанні з гібридними загрозами, уключаючи агресивну дезінформаційну кампанію. Ці обставини зумовили необхідність розбудови комплексної системи стратегічних комунікацій для захисту суверенітету України, посилення її міжнародної присутності та протидії зовнішнім і внутрішнім викликам. Дослідження показало, що стратегічні комунікації в Україні поєднують військові, дипломатичні, культурні й інформаційні інструменти для досягнення стратегічних цілей, а тому вважаються досить інтегративними. Акцентовано, що знаковим для розвитку стратегічних комунікацій стало прийняття у 2015 р. нової редакції Воєнної доктрини України. Цей документ заклав основу для включення стратегічних комунікацій як життєво важливого компонента національної оборонної та інформаційної політики. У дослідженні зазначено, що від моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 р. Україна продемонструвала значний прогрес у сфері розвитку стратегічних комунікацій. Це продиктовано потребою протистояння російській пропаганді, залученню внутрішньої й міжнародної підтримки, а також необхідністю збереження єдності суспільства в цей надзвичайно складний період. Незважаючи на значні позитивні зрушення в розвитку

стратегічних комунікацій, Україна зіткнулась із доволі вагомими викликами в інформаційній війні, які можуть мати певний негативний вплив на розгортання комунікацій, залучення міжнародної підтримки загалом, а також на інформаційний простір.

Ключові слова: політика, стратегічні комунікації, публічна дипломатія, імідж держави, інтеграція, Україна.

Nataliia Kotsan,

Lesya Ukrainka Volyn National University,

ORCID ID: 0000-0002-8157-5070

STRATEGIC COMMUNICATIONS OF UKRAINE: ROLE IN IMAGE FORMATION AND INTEGRATION PROCESSES

The article examines the strategic communications in Ukraine, namely origins and formation, relevance, current state and challenges. It is emphasized that in the era of globalization while the development of information technologies has acquired key importance in building the state image and stability, strategic communications are becoming an integral part of national security and state policy of all countries in the world. It is proven that this area has acquired special importance for Ukraine. After 2014 the country faced the annexation of the Autonomous Republic of Crimea and hybrid military aggression by the Russian Federation in the Donetsk and Luhansk regions in combination with hybrid threats, including an aggressive disinformation campaign. Such circumstances have caused the development of a comprehensive system of strategic communications to protect Ukraine's sovereignty as well as strengthen its international presence and counter external and internal challenges. The study showed that strategic communications in Ukraine combine military, diplomatic, cultural and information tools to achieve strategic goals, and are therefore considered to be quite integrative. It is emphasized that the adoption of a new edition of the Military Doctrine of Ukraine in 2015 was a landmark for the development of strategic communications. This document laid the foundation for the inclusion of strategic communications as a vital component of national defense and information policy. The study shows that since the February 2022 full-scale Russian invasion Ukraine has demonstrated significant progress in the development of strategic communications. This was dictated by the need to counter Russian propaganda, attract domestic and international support and maintain the unity of society in such an extremely difficult period. Despite significant positive moves in the development of strategic communications Ukraine is facing quite significant challenges in the information war, which may have a certain negative impact both on the deployment of com-

munications and attracting international support in general and in the information space in particular.

Key words: strategic communications, politics, public diplomacy, state image, integration, Ukraine.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. В епоху глобалізації, де розвиток інформаційних технологій набув ключового значення в розбудові іміджу та стабільності держави, стратегічні комунікації стали невід'ємною складовою частиною національної безпеки й державної політики всіх без винятку країн. Стратегічні комунікації підпорядковані місії, цінностям держави та сприяють просуванню її іміджу на міжнародній арені.

Для України ця сфера набула особливого значення після 2014 р., коли країна зіткнулася з анексією АР Крим і гібридною військовою агресією з боку російської федерації на Донеччині та Луганщині в поєднанні з гібридними загрозами, уключаючи агресивну дезінформаційну кампанію. Ці обставини зумовили необхідність розбудови комплексної системи стратегічних комунікацій для захисту суверенітету України, посилення її міжнародної присутності та протидії зовнішнім і внутрішнім викликам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій українських науковців засвідчив значну зацікавленість цією проблематикою, висвітленою в працях Д. Дубова [2], А. Кулакова [3], І. Лисичкіної [4], І. Мінгазутдінова [5], Г. Поцепцова [6], Б. Юськіва [10] та інших. Окремо хочемо зазначити науковий доробок таких волинських науковців, як Н. Карпчук [10], Є. Тихомирова [11], А. Шуляк [10], у працях яких узагальнено концептуальні основи стратегічних комунікацій, виокремлено їх складові частини, розкрито проблематику стратегічних комунікацій ЄС в інформаційному й безпековому вимірах. Проте стратегічним комунікаціям України приділено ще мало уваги, зважаючи на їх новизну для нашої держави. Тому метою нашої публікації є дослідження витоків формування стратегічних комунікацій України, вивчення їх інституційного забезпечення, окреслення перспектив розв'язання проблем стратегічних комунікацій в Україні.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стратегічні комунікації в Україні поєднують військові, дипломатичні, культурні та інформаційні інструменти для досягнення стратегічних цілей, а тому вважаються досить інтегративними. Знаковим для розвитку

стратегічних комунікацій стало прийняття у 2015 р. нової редакції Воєнної доктрини України. Цей документ заклав основу для включення стратегічних комунікацій як життєво важливого компонента національної оборонної й інформаційної політики. Прийняття Воєнної доктрини України підкреслило нагальність протидії дезінформації, розбудови стійкості суспільства та зміцнення міжнародного партнерства для підтримки зусиль України на світовій арені. У тому ж році Україна вперше відправила своїх фахівців в Естонію для спільного навчання з країнами НАТО задля протидії дезінформації та ефективного донесення інформації. Зазначимо, що стратегічні комунікації України більшою мірою були значно посилені завдяки співпраці з НАТО. Це партнерство дало змогу запровадити найкращі міжнародні практики, зокрема в таких сферах, як управління інформацією, оперативна комунікація та публічна дипломатія. Зроблені Україною кроки дали змогу зміцнити свою інституційну спроможність, одночасно протидіючи специфічним загрозам гібридної війни на сході держави. [7], [8].

Від моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 р. Україна продемонструвала значний прогрес у сфері розвитку стратегічних комунікацій. Це продиктовано потребою протистояння російській пропаганді, залученню внутрішньої та міжнародної підтримки, а також необхідністю збереження єдності суспільства в цьому надзвичайно складному періоді. Комунікаційні практики України стали важливою частиною її військових зусиль, починаючи від «імпровізованого» підходу в перші дні конфлікту й переходячи до стратегії, яка перетворилася на добре організовану та складну. На початку вторгнення стратегічні комунікації України зіткнулися з небаченим раніше викликом: потрібно було зосередити інформаційні ресурси, щоб протистояти атакам дезінформації з боку росії й одночас згуртувати населення та міжнародну спільноту. Так, Президент України В. Зеленський, який уже мав досвід ефективної комунікації, отримав світове визнання завдяки своїм нічним відеозверненням. Його промови були відвертими та емоційними, глибоко резонували як із вітчизняною, так і з міжнародною аудиторією, часто записувалися в простих умовах, наприклад на вулицях Києва або ж в офісі. Послання Президента були зосереджені на жертвах уторгнення, твердості українців і закликах до єдності проти агресії [1].

Зазначимо, що в цей час соціальні мережі стали ареною конфлікту. Українські посадовці, уключаючи Міністерство оборони та важливих дипломатів, використовували такі платформи, як Twitter і Telegram, щоб бути в курсі подій у режимі реального часу, ділитися переконливими

історіями стійкості та фіксувати російські воєнні злочини. Ці зусилля сприяли боротьбі з намаганнями країни-агресорки створити плутанину й сумніви щодо реальних обставин на місцях військових злочинів. Участь України в міжнародних стратегічних комунікаціях була ознаменована гармонійним поєднанням сучасної роботи з медіа й традиційної дипломатії [2].

Комунікаційна стратегія України полягала в постійних відеозверненнях Президента В. Зеленського до парламентів, самітів і конференцій. В. Зеленський уміло апелював до історичних і культурних точок дотику, щоб викликати реакцію й дії, говорячи мовою своєї аудиторії. Крім того, дипломати з України активно залучали світову аудиторію через такі платформи, як Twitter, розповсюджуючи історії стійкості й прямо засуджуючи агресію росії. Також дієвою була співпраця українського уряду з міжнародними організаціями зі зв'язків із громадськістю та технологічними компаніями. Метою такої діяльності було посилення меседжу про необхідність допомоги Україні.

У той час російська пропагандистська машина постійно працювала над тим, щоб викликати занепокоєння, конфлікти й сумніви в країні та за її межами. Щоб упоратися з цим, Україна застосувала проактивну тактику. У боротьбі з російською дезінформацією важливу роль відіграли урядові ініціативи й організації з перевірки фактів, такі як «Stop-Fake» [1]. Ці зусилля включали виявлення та викриття сфабрикованих історій, маніпуляцій у ЗМІ й неправдивих наративів, які поширювались онлайн-платформами та російськими державними ЗМІ. Цей внесок мав вирішальне значення для зміцнення довіри до комунікаційних зусиль України як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. У своїй стратегії комунікації Україна віддала перевагу відкритості й чесності. Уряд надавав міжнародним журналістам доступ до лінії фронту та постраждалих від війни областей, а також передав інформацію про війну в режимі реального часу. Такий метод демонстрував реальність війни, зміцнював довіру, а в результаті допоміг Україні значно зміцнити свої позиції на світовій арені завдяки відкритому доступу до доказів звірств (таких як масові вбивства в Бучі). Також Україна активно співпрацювала зі світовими ЗМІ, технологічними компаніями й урядами інших країн для боротьби з поширенням пропаганди країни-агресорки. Ця співпраця була дуже важливою для зменшення дезінформації на таких платформах, як YouTube і Facebook, а також для розповсюдження наративу України до ширшої аудиторії. Співробітництво з міжнародними стейкхолдерами дозволило Україні гарантувати, що її меседжі досягатимуть важливих

світових спільнот і знаходитимуть у них відгук, при цьому одночасно обмежуючи вплив наративів, пов'язаних із росією як державою.

Однією з найважливіших складових частин стратегічних комунікацій України є публічна дипломатія. Український інститут, який був створений у складі Міністерства закордонних справ України для популяризації національної культури, науки та досягнень, відіграє важливу роль у формуванні глобального іміджу країни. Завдяки ініціативам культурної дипломатії Україна використовує свою багату культурну спадщину (мову, музику, кінематограф і загалом цифровий контент) як форму «м'якої сили» для протидії дезінформації, пропаганди та підвищення своєї впізнаваності у світі. Зазначимо, що залучення української діаспори значно посилює ці зусилля, створивши мережу неформальних послів, які відстоюють інтереси України в усьому світі.

Отже, за допомогою публічної та культурної дипломатії, Україна значно покращила свою міжнародну репутацію. Україна успішно створила імідж сучасної, стійкої та інноваційної держави завдяки співпраці з іноземними партнерами, участі в глобальних форумах і популяризації української історії й мистецтва. Такі дії підкреслюють різноманітність стратегічних комунікацій, які виходять за межі кризового менеджменту та сприяють розвитку довгострокового партнерства та підтримки.

Незважаючи на значні позитивні зрушення в розвитку стратегічних комунікацій, Україна зіткнулась із доволі вагомими викликами в інформаційній війні. Оскільки російсько-українська війна триває три роки, українському політикуму стає все важче залучити увагу та підтримку міжнародної спільноти. Хоча світ спочатку був шокований уторгненням і закликав уряди, організації та окремих людей діяти, тривалість конфлікту призвела до «втоми населення як України, так і країн-партнерів». Це означає, що постійний інтерес до кризи поступово згасає. Своєю чергою, це створює значний виклик для зусиль України щодо отримання військової, фінансової та гуманітарної допомоги, необхідної для протистояння російській агресії та відновлення країни. Природне перерозподілення уваги ЗМІ є основним чинником, що сприяє втомі населення. На початку широкомасштабного вторгнення Україна була в центрі уваги світових ЗМІ, а зображення руйнувань, опору й страждань привернули увагу всього світу. Утім, цикли новин за своєю природою швидкоплинні й у міру того, як війна тривала, повідомлення в ЗМІ змінювалися, уключаючи інші поточні глобальні проблеми. Історії української стійкості, які колись були свіжими та надихаючими, ризикують стати звичайними, що призведе до зниження їх емоційного

впливу на міжнародну аудиторію. Така нормалізація підриває нагальність, яка спочатку була підтримана широкою міжнародною спільнотою. Ця проблема посилюється боротьбою за увагу світової спільноти. Інші катастрофи, такі як стихійні лиха, економічна нестабільність, політичні заворушення та нові конфлікти, відвернули увагу й ресурси від України. Багато держав стикаються з проблемами через економічні наслідки війни, інфляцію та дефіцит енергоносіїв, особливо в Європі, яка раніше максимально підтримувала Україну. Деякі країни припинили надавати Україні значну фінансову та політичну підтримку, оскільки внутрішні проблеми переважали над зовнішніми. Крім того, тривалий контент, пов'язаний із війною, може мати психологічний вплив. Світова аудиторія поступово втрачає співчуття через постійний потік жахливих зображень та історій людських страждань. Це емоційне виснаження зменшує увагу громадськості й послабляє низові рухи, які тиснули на уряди, щоб допомогти Україні в перші дні вторгнення. Така ситуація змінилася після виборів президента в США, інавгураційних заяв президента Дж. Трампа, а особливо після переговорів президентів України та США 28.02.2025 р. Проте ці й інші виклики для України вимагають інноваційних стратегічних методів комунікації. Держава повинна змінити свої меседжі, щоб вони знову викликали інтерес і підтримували відчуття нагальності, не перевантажуючи при цьому аудиторію. Історія про успіх, оптимізм і значний вплив міжнародної допомоги можуть допомогти протистояти втомі. Крім того, підтримувати залученість у важливих регіонах, таких як Північна Америка, Європа та країни «Глобального Півдня», може допомогти шляхом диверсифікації каналів комунікації й адаптації меседжів для різних аудиторій [9].

Ще одним доволі вагомим викликом стала підтримка внутрішньої згуртованості для уряду та його комунікаційних підрозділів. Країна стикається з тривалими відключеннями електроенергії, значним економічним навантаженням і значною кількістю жертв, які чинять значний тиск на громадську думку. Складне завдання, яке стоїть перед українським урядом, полягає в тому, щоб збалансувати прозорість щодо наслідків війни, одночасно вселяючи в громадян оптимізм і стійкість. Одним із найпомітніших викликів для українців були раніше зазначені регулярні відключення електроенергії, особливо перед зимою, коли країна-агресорка атакувала енергетичну інфраструктуру. Не тільки повсякденне життя людей ускладнюється цими відключеннями, але вони значно посилюють психологічне й емоційне виснаження серед населення. Водночас економічні наслідки війни, включаючи інфляцію та

руйнування критичної інфраструктури й підприємств, збільшують стрес. Керівництво України загалом, а зокрема Президент В. Зеленський, віддали перевагу прозорості, відкрито визнаючи труднощі та пропонуючи знаки надії. Його постійні промови та публічні виступи, де він підкреслює, що стійкість країни є її силою; закликають до єдності й заспокоюють людей. Українські лідери розповідають про свою наполегливість, підтримку громади та невеликі перемоги, щоб зберегти єдність народу й зосередити його на перемозі над російською агресією. Але, як свідчить історія, а також нинішня війна, населенню стає важче підтримувати «бойовий дух» в умовах затяжної війни. Людям складно залишатись оптимістами через психологічний тягар утрат, постійні труднощі й невизначеність майбутнього. Урядові меседжі мають змінюватися, щоб підвищити почуття колективної мети, залишаючись чесними щодо вартості війни. Для того щоб уникнути розчарування та підтримати єдність українців у своїй рішучості, важливо дотримуватися цього балансу між чесністю та надійністю. Крім того, для забезпечення національної єдності потрібна інклюзивна комунікація, оскільки регіони переживають різні аспекти конфлікту – деякі з них під окупацією, а інші більш віддалені від лінії фронту. Задля того, щоб жоден регіон не залишився поза увагою, уряд повинен урахувати інтереси всіх громадян [9]. Отже, здатність України підтримувати внутрішню згуртованість під час складних випробувань залежатиме від того, наскільки добре влада підійде до покращення стратегічних комунікацій, тобто не тільки донесення правдивої інформації населенню, але й розв'язання висвітлених проблем.

Також ще одним із найважливіших викликів для стратегічних комунікацій України є пристосування до дедалі складнішої тактики росії щодо дезінформації та кібератак. Країна-агресорка постійно вдосконалює свої стратегії, усе більше покладаючись на сучасні технології, такі як «Deepfake» та штучний інтелект (ШІ), щоб поширювати фальшиві новини як у своїй країні, так і за кордоном. Тому Україні стає все важче боротися з дезінформацією, захищати свої повідомлення й протистояти зростаючій загрозі цифрових маніпуляцій. Наприклад, технологія «Deepfake», яка дає змогу створювати високореалістичні, але сфабриковані відео- й аудіоматеріали стали ефективним засобом поширення дезінформації з боку країни-терориста в інформаційному просторі. Ці маніпулятивні медіа використовують заяви військових посадовців або українських медійних персон, вводячи аудиторію в оману та підриваючи її довіру. Крім того, контент, створений за допомогою ШІ, як-от фейкові новини й пости в таких соціальних мережах, як Twitter та Telegram, став значною

проблемою. Зважаючи на масштаб і складність цих операцій, Україні стає важко відстежувати й розвінчувати кожен випадок дезінформації. Це особливо актуально, оскільки технології, які керують цими маніпуляціями, стають дедалі складнішими для виявлення. Отже, Україна має спрямувати значні інвестиції в цифрову криміналістику й кібербезпеку. Для боротьби з цими загрозами потрібно співпрацювати з міжнародними технологічними компаніями та експертами з кібербезпеки. Організації з перевірки фактів, такі як «StopFake», як зазначалося раніше, зосередилися на виявленні маніпулятивних медіа. Вони перевіряють контент до того, як він поширюється, використовуючи сучасні криміналістичні інструменти, як-от: аналіз метаданих, зворотний пошук зображень. Крім того, Україна покращила свою інфраструктуру кібербезпеки, щоб захистити життєво важливі системи від кібератак, спрямованих із росії, які націлені на електромережі та мережі зв'язку. Отже, для ефективної протидії дезінформації Україна повинна постійно змінюватися, використовуючи новітні технології та вдосконалюючи свої контрзаходи, оскільки російська дезінформація стає все більш досконалою. Україні потрібно змінити свої підходи, щоб підтримувати довіру до своїх повідомлень. У боротьбі з такою тонкою дезінформацією одним із найбільших ризиків є можливість скептицизму громадськості. Плутанина, розкол і втрата довіри до меседжів уряду виникають через те, що громадськість не зможе відрізнити справжній контент від фальшивого. Також випередження розвитку російської пропаганди й тактики кібератак є постійним викликом для України, оскільки дезінформація стає все більш складною, Україна повинна продовжувати інвестувати в технології, співпрацювати з міжнародними партнерами та навчати своїх громадян захищати правду. Крім того, наша держава повинна продовжувати зберігати внутрішню й міжнародну підтримку [9].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, можемо констатувати, що Україна з початку повномасштабного вторгнення значно розвинула свої стратегічні комунікації, зокрема розгорнувши комунікацію між владою та населенням, а також залучивши міжнародну підтримку в інформаційний простір. Але очевидним є те, що ефективність України в боротьбі проти російської пропаганди та дезінформації потребує подальшої уваги. Це зумовлено багатьма чинниками, меншою кількістю населення, слабшою економікою й кількістю ресурсів у порівнянні з країною-агресоркою. Отже, росія може вигравати інформаційні битви на заході через свої ресурсні можливості

в «кількості». Ще одним викликом є чесність і прозорість стосовно своїх громадян, тобто Україні набагато важче донести правду населенню в умовах вільного доступу до інформації, тоді як в авторитарній росії набагато легше контролювати свій інформаційний простір, а це, своєю чергою, робить легшим поширення фейків серед населення. Незважаючи на всі ці негативні чинники, Україна може поліпшити боротьбу з дезінформацією, покращивши саме «якість» своїх стратегічних комунікацій, а не кількість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брайлян, Є. Як стратегічні комунікації допомагають Україні налагодити міжнародну співпрацю з протидії ворожій дезінформації. *Military Inform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/12/09/yak-strategichni-komunikacziyi-dopomagayut-ukrayini-nalagodyty-mizhnarodnu-spivpracyu-z-protydiyi-vorozhij-dezinformacziyi/>
2. Дубов, Д. В. (2016). Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. *Стратегічні пріоритети. Серія: Політика*, № 4, с. 9–23. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/dubov.pdf>
3. Кулаков, А. Онлайн курс «Комунікації». Етапи стратегічної комунікації. *Культура і креативність*. URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/publishing/communication-course/lecture-2-the-stages-ofstrategic-communication>
4. Лисичкіна, І. (2019). Мас-медійні особливості побудови ефективного наративу як інструмента стратегічних комунікацій. *Психолінгвістика*, вип. 26, с. 224–242, 230. URL: <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/697/215>
5. Мінгазутдінов, І. О., Мінгазутдінова, Г. І. (2019). Стратегічні комунікації європейських країн: Велика Британія, Франція, ФРН. *Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах*: монографія. Київ: Вадекс, с. 254–284, 280.
6. Почепцов, Г. (2008). Стратегічні комунікації: стратегічні комунікації в політиці, бізнесі та державному управлінні. Київ: Альтерпрес, 216 с, 28.
7. Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text>
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
9. Стратегічні комунікації в умовах війни: досвід експертів. *СБУ*. URL: <https://www.nasbu.edu.ua/ua/news-1-8-576-strategichni-komunikacii-v-umovah-viyni-dosvid-ekspertiv>
10. Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам: кол. моногр. / Н. П. Карпчук, Б. М. Юськів, А. М. Шуляк, С. В. Федонюк, Н. О. Шуляк; за заг. ред. Н. Карпчук. Луцьк: Вежа-Друк, 2023, 308 с.
11. Тихомирова, Є. Б. (2016). Стратегічні комунікації ЄС: інституціональний вимір. *Політичне життя*, № 4, с. 103–112, 104.

REFERENCES

1. Brailian, Ye. Yak stratehichni komunikatsii dopomahaiut Ukraini nalahodyty mizhnarodnu spivpratsiu z protydii vorozhii dezinformatsii. *Military Inform.* URL: <https://armyinform.com.ua/2021/12/09/yak-strategichni-komunikacziyi-dopomagayut-ukrayini-nalagodyty-mizhnarodnu-spivpraczyu-z-protydiyi-vorozhij-dezinformacziyi/> (in Ukrainian).
2. Dubov, D. V. (2016). Stratehichni komunikatsii: problemy kontseptualizatsii ta praktychnoi realizatsii. *Stratehichni priorityty. Seriia: Polityka*, № 4, p. 9–23. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/dubov.pdf> (in Ukrainian).
3. Kulakov, A. Onlain kurs «Komunikatsii». Etapy stratehichnoi komunikatsii. *Kultura i kreatyvnist.* URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/publishing/communication-course/lecture-2-the-stages-ofstrategic-communication> (in Ukrainian).
4. Lysychkina, I. (2019). Mas-mediini osoblyvosti pobudovy efektyvnogo naratyvu yak instrumenta stratehichnykh komunikatsii. *Psykhologicheskaya*, vyp. 26, p. 224–242, 230. URL: <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/697/215> (in Ukrainian).
5. Minhazutdinov, I. O., Minhazutdinova, H. I. (2019). Stratehichni komunikatsii yevropeyskykh krain: Velyka Brytaniia, Frantsiia, FRN. *Stratehichni komunikatsii v mizhnarodnykh vidnosynakh: monohrafiia.* Kyiv: Vadeks, p. 254–284, 280 (in Ukrainian).
6. Pocheptsov, H. (2008). Stratehichni komunikatsii: stratehichni komunikatsii v politytsi, biznesi ta derzhavnomu upravlinni. Kyiv: Alterpres, 216 p., 28 (in Ukrainian).
7. Pro zatverdzhennia Kontseptsii stratehichnykh komunikatsii Ministerstva oborony Ukrainy ta Zbroinykh Syl Ukrainy. *Verkhovna Rada Ukrainy.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text> (in Ukrainian).
8. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku «Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky». *Verkhovna Rada Ukrainy.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (in Ukrainian).
9. Stratehichni komunikatsii v umovakh viiny: dosvid ekspertiv. SBU. URL: <https://www.nasbu.edu.ua/ua/news-1-8-576-strategichni-komunikacii-v-umovah-viyni-dosvid-ekspertiv> (in Ukrainian).
10. Stratehichni komunikatsii YeS: protydiia destruktivnym vplyvam: kol. monohr. / N. P. Karpchuk, B. M. Yuskiv, A. M. Shuliak, S. V. Fedoniuk, N. O. Shuliak; za zah. red. N. Karpchuk. Lutsk: Vezha-Druk, 2023. 308 p. (in Ukrainian).
11. Tykhomyrova, Ye. B. (2016). Stratehichni komunikatsii YeS: instytutsionalnyi vymir. *Politychne zhyttia*, № 4, p. 103–112, p. 104 (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 17.01.2025 р.

УДК 327.477

Олена Кучмій,

кандидат політичних наук, доцент,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

kuchmiy.olena@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2634-4114;

Оксана Фролова,

кандидат політичних наук, доцент,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

sancha279@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-7105-2762

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-66-81

СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сучасні пріоритети європейсько інформаційної політики сформувалися під впливом швидкоплинних змін, пов'язаних із появою технологій Четвертої індустріальної революції. Нова реальність поставила на порядок денний питання, яким чином слід використовувати досягнення у сфері науки й технологій для вдосконалення системи політичного управління державою, розвитку інформаційної індустрії та підвищення рівня конкурентоспроможності Європи, формування справедливого суспільства, де громадяни гарантовано мають доступ до всіх необхідних послуг завдяки поширенню сучасних технологій. Починаючи з 2015 р., Європейський Союз значною мірою переглянув базові засади інформаційної політики й зосередився на питаннях створення Єдиного цифрового ринку та забезпечення розумного сталого розвитку. Упродовж 2018–2024 рр. ухвалено низку стратегічних документів, які стали основою для формування нової європейської цифрової стратегії.

Мета статті – дослідження сучасних пріоритетів європейської інформаційної політики, представлених в оновленій цифровій стратегії Європейського Союзу. У статті проаналізовано основні етапи еволюції сучасної стратегії інформаційної політики в рамках ЄС, в основу якої

покладено оновлену цифрову стратегію. Розглянуто основні принципи цифрової трансформації сучасної Європи та пріоритети діяльності ЄС задля їх реалізації. Зокрема, досліджено прикладні напрями діяльності організації, спрямовані на стимулювання процесів розбудови інформаційної економіки та цифрового суспільства, розробку цифрових прав і принципів, регулювання штучного інтелекту та управління даними, створення цифрової ідентичності, розвиток цифрових ринків і цифрових послуг, упровадження цифрового євро, стимулювання інноваційної діяльності тощо.

Ключові слова: Європейський Союз, інформаційна політика, цифрова стратегія, цифровий компас, штучний інтелект, кібербезпека, цифровий ринок, цифрове євро, цифрові послуги, цифрова ідентифікація, цифрові права й принципи, цифрова ідентичність.

Olena Kuchmii,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

ORCID ID: 0000-0002-2634-4114;

Oksana Frolova,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

ORCID ID: 000-0001-7105-2762

CURRENT PRIORITIES OF INFORMATION POLICY IN THE ACTIVITY OF THE EUROPEAN UNION

The current priorities of European information policy have been formed under the influence of rapid changes associated with the emergence of technologies of the Fourth Industrial Revolution. The new reality has put on the agenda the question of using achievements in the field of science and technology to improve the system of political governance of the state, develop the information industry and increase the level of competitiveness of Europe, and form a fair society where citizens are guaranteed access to all necessary services through the spread of modern technologies. Since 2015, the European Union has significantly revised the basic principles of information policy and focused on the creation of the Digital Single Market and ensuring smart sustainable development. In 2018–2024, a number of strategic documents were adopted, which became the basis for the formation of a new European digital strategy.

The purpose of the article is to study the current priorities of the European information policy presented in the updated digital strategy of the European Union. The article analyzes the main stages of evolution of the modern information

policy strategy within the EU, which is based on the updated digital strategy. The authors analyze the main principles of digital transformation of modern Europe and the priorities of the EU for their implementation. In particular, the article examines the applied areas of the organization's activities aimed at stimulating the development of the information economy and digital society, developing digital rights and principles, regulating artificial intelligence and data management, creating digital identity, developing digital markets and digital services, introducing the digital euro, stimulating innovation, etc.

Key words: European Union, information policy, digital strategy, Digital Compass, artificial intelligence, cybersecurity, digital market, digital euro, digital services, digital identification, digital rights and principles, digital identity.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. В умовах прискореного науково-технологічного та інформаційного розвитку стратегічною метою європейських країн як на національному, так і на панрегіональному рівні є реалізація пріоритетів, пов'язаних з упровадженням цифрової стратегії, що ґрунтується на широкому використанні технологій Четвертої індустріальної революції задля забезпечення лідерських позицій регіону та підвищення рівня конкурентоспроможності на світовому ринку за умови збереження національної ідентичності й самобутності, культурного, мовного та релігійного різноманіття, а також інформаційних прав і свобод. Загальноєвропейська інформаційна політика розробляється й реалізується в рамках компетенції регіональних міжнародних міжурядових організацій, які розв'язують увесь комплекс політичних, правових, безпекових, економічних та соціальних проблем країн регіону.

Важливу роль у формуванні європейської інформаційної політики відіграє Європейський Союз, у рамках діяльності якого ще в 1990-х рр. стратегію розбудови інформаційного суспільства визначено як пріоритет діяльності організації на майбутнє. За цей час у рамках ЄС реалізовано низку стратегій, що мали на меті прискорити розбудову інформаційного суспільства в Європі та зберегти базові гарантії соціально-економічного розвитку для всіх громадян. Так, у 1994 р. на основі висновків доповіді М. Бангеманна «Європа і глобальне інформаційне суспільство для всіх. Рекомендації Європейській раді ЄС» ухвалено План дій щодо розбудови інформаційного суспільства в Європі, у 1999 р. – стратегію «Електронна Європа», у 2005 р. – Ініціативу «i2010», а у 2010 р. – Цифровий порядок денний для Європи, важливою складовою частиною якого з 2015 р.

визначено розбудову Єдиного цифрового ринку. При цьому Європейський Союз завжди намагався залишатися лідером інноваційного науково-технологічного розвитку й активно впроваджувати досягнення науки та технологій у сферу виробництва, соціальних відносин і політичного управління. Із появою концепції Четвертої індустріальної революції виникла нагальна потреба переглянути пріоритети інформаційної політики й урахувати сучасні тенденції в оновленні цифрової стратегії розвитку регіону, що дасть змогу повною мірою використати науково-технологічний потенціал для вдосконалення системи політичного управління, прискорення економічного розвитку та побудови справедливого суспільства, у якому будуть гарантовані цифрові права й свободи.

Аналіз попередніх досліджень. Нині існує багато наукових підходів до аналізу та інтерпретації європейської інформаційної політики й інформаційного простору. Серед науковців, які приділили увагу дослідженню проблематики, потрібно відзначити В. Гулая, А. Добровольську, Д. Дубова, О. Івасечко, Є. Макаренко, В. Максимець, І. Карпука, М. Ожевана, О. Перверзєву, О. Пістракевич, Г. Почепцова, О. Старіша, Є. Тихомирову, С. Трояна, С. Федонюка, О. Цебенка, А. Чічановського, О. Шевченко, О. Шустенко, М. Яковенка та ін. Проте динамічність, розвиток і швидкі зміни всіх складових частин інформаційної політики зумовили потребу переосмислення феномену в додаткових наукових дослідженнях. Так, загальних питань європейської інформаційної політики стосуються роботи таких науковців, як Г. Почепцов, Є. Макаренко, Є. Тихомирова, М. Ожевана та ін. Проблеми інформаційної політики Європейського Союзу й співпраці між країнами-членами в рамках інтеграційного процесу досліджено в роботах В. Гулая, В. Максимець, державно-приватного партнерства в стимулюванні технологічного розвитку Європи – у роботах А. Рум'янцева, В. Морозова та Г. Панікара; особливості європейської інформаційної політики в контексті системи інформаційної безпеки ЄС і протидії сучасним гібридним загрозам для європейського регіону – у роботах Є. Тихомирової, О. Івасечко, О. Цебенка; формування нової оборонної стратегії ЄС, важливою складовою частиною якої нині є інформаційно-комунікаційні технології – у працях С. Федонюка та І. Карпук. Аналіз останніх наукових праць українських учених у сфері європейської інформаційної політики уможливлює висновок, що більшість із них стосується двох головних аспектів, які зумовлені сучасними процесами в міжнародних відносинах, зокрема інформаційній політиці в умовах інтеграційних процесів і політиці інформаційної безпеки.

Мета статті – дослідження сучасних пріоритетів європейської інформаційної політики, представлених в оновленій цифровій стратегії Європейського Союзу.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Європейська інформаційна політика наразі перебуває в стані переосмислення сучасних викликів та вироблення нових принципів і підходів до її реалізації, відповідно до цілей та завдань, поставлених у новій цифровій стратегії Європи до 2030 р. Прискорення наукового й технологічного прогресу, проникнення сучасних технологій у всі сфери життєдіяльності суспільства обумовили потребу переглянути попередні стратегії цифрового розвитку регіону. Сучасні пріоритети інформаційної політики, які вперше визначені в стратегії Європейської комісії щодо створення Єдиного цифрового ринку 2015 р., спрямовані передусім на забезпечення кращого доступу для споживачів та підприємств до цифрових товарів і послуг по всій Європі; формування сприятливого середовища для розвитку цифрових мереж та інноваційних послуг через створення рівних і справедливих умов доступу до мереж та технологій; максимальне використання потенціалу зростання цифрової економіки [1]. Із 24 законодавчих ініціатив, представлених Європейською комісією з цього часу, шість ініціатив наразі вже завершено, решта 18 разом із новими пропозиціями щодо кібербезпеки та економіки даних продовжують.

Із цього часу в рамках Європейського Союзу було ухвалено низку стратегічних документів у сфері інформаційної політики, спрямованих на прискорену цифрову трансформацію європейського суспільства, розширення можливостей використання сучасних цифрових технологій у державному, приватному та громадському секторах з одночасним обов'язковим гарантуванням дотримання основних прав і свобод на основі чинного європейського законодавства. Так, у листопаді 2018 р. ухвалено Цифрову стратегію Європейської комісії. У документі зазначено, що до 2022 р. Комісія має трансформуватися й перетворитися на цифрову адміністрацію, орієнтовану на користувача та керовану даними. Вона буде наділена новим поколінням надійних і персоналізованих цифрових рішень, що підтримують її цифрову політику, діяльність та адміністративні процеси. Ці рішення підвищать ефективність, результативність, прозорість і безпеку функціонування Комісії та надаватимуть загальноєвропейські цифрові державні послуги, які є необхідними для функціонування Європейського Союзу в цілому [2]. Для досягнення цієї мети потрібно

пройти низку трансформацій у ключових сферах – працевлаштування й опанування нових навичок, управління, безпеки, а також формування цифрової екосистеми та цифрової інфраструктури, що дасть змогу прискорити заплановані масштабні зміни [3].

Важливим етапом розвитку інформаційної політики Європи стала поява нової цифрової стратегії «Формування цифрового майбутнього Європи», представлені Європейською комісією в лютому 2020 р. Реалізація стратегії має бути зорієнтована передусім на людину, відкривати нові можливості для бізнесу, заохочувати розвиток надійних технологій, сприяти побудові відкритого та демократичного суспільства, забезпечувати розвиток динамічної й стійкої економіки. Вона сприятиме перетворенню ЄС на глобальну модель для наслідування у сфері розвитку цифрової економіки, посиленню ролі Європи в підтримці країн, що розвиваються, у переході на цифрові технології, розвитку цифрових стандартів та їх просуванню на міжнародному рівні. При цьому європейський підхід повинен ґрунтуватися на трьох основних пріоритетах, що дасть змогу громадянам, бізнесу й урядам країн Європи скористатися можливостями, які відкриваються завдяки цифровій трансформації, як-от: розвиток і впровадження технологій, що працюють для людей; побудова справедливої та конкурентоспроможної цифрової економіки; розвиток відкритого, демократичного й стійкого суспільства [4].

16 грудня 2020 р. ЄС ухвалив нову Стратегію з кібербезпеки, яка стала ключовим компонентом європейської інформаційної політики в умовах прискореної цифрової трансформації регіону. Основними цілями Стратегії визначено посилення лідерства ЄС у виробленні міжнародних норм і стандартів регулювання кіберпростору, поглиблення співпраці з партнерами по всьому світу для просування глобального, відкритого, стійкого та безпечного кіберпростору, заснованого на верховенстві права, правах людини, основних свободах і демократичних цінностях. Стратегія була доповнена двома додатковими документами, що стосуються проблем кібернетичної безпеки та фізичної стійкості критично важливої інфраструктури й мереж – Директивою про заходи забезпечення високого загального рівня кібербезпеки в ЄС (переглянута Директива NIS або «NIS 2») та Директивою про стійкість критично важливих об'єктів [5; 6]. Потрібно також зазначити, що Стратегія кібербезпеки була спрямована передусім на досягнення таких пріоритетів, як збільшення рівня довіри й безпеки як базового поняття, що покладено в основу цифрової стратегії ЄС; забезпечення стійкості, технологічного суверенітету та інноваційного

лідерства Європи; запуск мережі операційних центрів безпеки по всьому регіону, що працюють на основі штучного інтелекту, які стануть «щитом кібербезпеки» для регіону, здатним виявляти ознаки кібератаки на ранньому етапі й забезпечувати проактивні дії, перш ніж буде завдано шкоди; розбудова оперативного потенціалу для запобігання, стримування та реагування на кіберінциденти; просування ідеї глобального й відкритого кіберпростору шляхом посилення співпраці; формування кібер- та фізичної стійкості мереж, інформаційних систем і критично важливих об'єктів; захист мереж наступного покоління (завершення впровадження EU 5G Toolbox). Як зазначалось у документі, кібербезпека нині є одним із головних пріоритетів діяльності Єврокомісії та наріжним каменем цифрової стратегії Європи [7].

У березні 2021 р. Єврокомісія представила оновлене бачення пріоритетів інформаційної політики до 2030 р., що ґрунтується на досягненнях у сфері цифрової трансформації Європи. Зазначимо, що ще у 2020 р. у своєму зверненні «Про становище Союзу» президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн закликала Європу продемонструвати більше цифрового лідерства зі спільним баченням на період до 2030 р., що дасть змогу зберегти цифровий суверенітет країн ЄС у відкритому та взаємопов'язаному світі, а також реалізовувати політику, яка дасть змогу людям і компаніям отримати орієнтоване на людину, стійке та більш успішне цифрове майбутнє [8]. У березні 2021 р. Європейська комісія оприлюднила документ під назвою «Цифровий компас 2030: європейський шлях до цифрового десятиліття», у якому виклала своє бачення процесів розширення можливостей громадян і підприємств шляхом цифрової трансформації економіки та суспільства з дотриманням принципів цифрового суверенітету, поваги до основних прав і свобод (у тому числі цифрових), верховенства права та демократії відповідно до норм європейського права. Реалізація окреслених пріоритетів, згідно з документом, має сприяти побудові динамічної, ресурсоефективної й справедливої економіки та суспільства в Європі. У документі визначено чотири основні напрями діяльності до 2030 р.: 1) громадяни, які мають цифрові навички, і висококваліфіковані спеціалісти у сфері цифрових технологій; 2) захищені та стійкі цифрові інфраструктури; 3) цифрова трансформація бізнесу; 4) діджиталізація публічних послуг [8].

У грудні 2022 р. в рамках ЄС було прийнято Рішення 2022/2481 про початок реалізації Політичної програми цифрового десятиліття 2030 року – комплексної програми, яка має скеровувати всю діяльність держав-членів ЄС, пов'язану з цифровими технологіями, для досягнення цілей і завдань Цифрового десятиліття. Основною метою Програми визначено

забезпечення того, щоб усі технології та інновації працювали передусім на благо людей і не призводили до нових соціальних розмежувань чи порушення фундаментальних прав і свобод. Для досягнення цієї мети передбачено здійснення моніторингу прогресу цифрового розвитку до 2030 р., результати якого повинні оприлюднюватись у регулярному звіті Європейської комісії [9].

Окрім політичної програми Цифрового десятиліття, також ухвалено «Цілі Цифрового десятиліття» (для постійного вимірювання ефективності діяльності у сфері вдосконалення зв'язку та інфраструктури, підвищення рівня цифрових навичок, подальшої розбудови цифрового бізнесу й розвитку системи надання цифрових державних послуг), «Завдання Цифрового десятиліття» (скеровує дії держав-членів, дослідження ефективності яких представляється Комісією в щорічному звіті); багатонаціональні проєкти (у рамках яких відбувається об'єднання інвестицій і запуск великомасштабних транскордонних проєктів), «Права та принципи Цифрового десятиліття» (відображають цінності ЄС, які потрібно поважати в цифровому світі) [8].

Упровадження окреслених пріоритетів цифрової трансформації як складової частини інформаційної політики здійснюється в таких напрямках, як стимулювання процесів розбудови цифрової економіки та суспільства, забезпечення цифрових прав і принципів, регулювання штучного інтелекту та управління даними, сприяння розвитку цифрових ринків і цифрових послуг, упровадження цифрового євро, масштабування виробництва мікросхем, стимулювання інноваційної діяльності тощо.

Так, у 2018–2021 рр. Європейська комісія та держави-члени ЄС об'єднали зусилля для розробки й реалізації Координаційного плану з питань штучного інтелекту, який дав змогу визначити основні пріоритети політики Європи в галузі штучного інтелекту. Задля вдосконалення практики використання штучного інтелекту в Плані запропоновано розширити та прискорити інвестиції в розвиток технології штучного інтелекту, ужити заходів щодо стратегій своєчасного впровадження штучного інтелекту й узгодження політики країн ЄС у сфері регулювання штучного інтелекту. Основними цілями політики визначено створення сприятливих умов для розвитку та використання штучного інтелекту; досягнення стратегічного лідерства в секторах із високим рівнем впливу штучного інтелекту, забезпечення широкого використання технологій штучного інтелекту для людей тощо [10].

У квітні 2021 р. Європейська комісія виступила з пропозицією ухвалити Закон про штучний інтелект задля сприяння відповідальній

розробці та впровадженню штучного інтелекту в ЄС. У грудні 2023 р документ схвалено Європейським парламентом і Європейською радою, а 1 серпня 2024 р. Європейський закон про штучний інтелект остаточно набув чинності й став першою в історії законодавчою базою у світі, що регулює застосування штучного інтелекту та визначає ризики, пов'язані з його використанням [11].

Європейський закон про штучний інтелект установлює чіткий набір правил, заснованих на оцінці потенційних ризиків для розробників і впроваджувачів штучного інтелекту щодо конкретних видів застосування технології [12]. Зокрема, у документі подано таку класифікацію ризиків:

- мінімальний ризик (більшість систем штучного інтелекту, таких як спам-фільтри та відеоігри з підтримкою штучного інтелекту, не мають жодних зобов'язань відповідно до Закону про штучний інтелект, але компанії можуть добровільно прийняти додаткові кодекси поведінки);

- специфічний ризик прозорості (такі системи, як чат-боти, повинні чітко інформувати користувачів про те, що вони взаємодіють із машиною, щоб могли прийняти обґрунтоване рішення, тоді як контент, створений штучним інтелектом, повинен бути позначений);

- високий ризик (системи штучного інтелекту з високим ризиком, зокрема медичне програмне забезпечення на основі штучного інтелекту, компоненти безпеки штучного інтелекту в критичній інфраструктурі, системи штучного інтелекту, що використовуються для підбору персоналу, системи ухвалення рішення на основі штучного інтелекту, що застосовуються в здійсненні правосуддя й демократичних процесах, використання штучного інтелекту для надання доступу до основних приватних і державних послуг (наприклад кредитний скоринг), системи штучного інтелекту, що застосовуються для віддаленої біометричної ідентифікації та категоризації, системи штучного інтелекту в правоохоронних органах, в управлінні міграцією тощо);

- неприйнятний ризик (наприклад системи штучного інтелекту, які дасть змогу урядам або компаніям «оцінювати соціальні показники» (соціальний скоринг), шкідливі маніпуляції й обман на основі штучного інтелекту, шкідлива експлуатація вразливостей на основі штучного інтелекту, оцінка або прогнозування ризиків індивідуальних кримінальних правопорушень, нецільовий скрейпінг матеріалів з інтернету або камер відеоспостереження для створення або розширення баз даних розпізнавання обличчя, біометрична категоризація для визначення певних захищених характеристик, дистанційна біометрична ідентифікація в режимі реального часу для правоохоронних цілей у загальнодоступних місцях тощо) [12].

Отже, розробивши потужну нормативно-правову базу, засновану на правах людини та фундаментальних цінностях, ЄС може створити екосистему штучного інтелекту, яка принесе користь усім: урядам, приватним компаніям і громадянам. Це означає підвищення якості системи охорони здоров'я, удосконалення транспортних мереж, покращення державних послуг для громадян, виробництво інноваційних продуктів і послуг, зокрема в енергетиці, безпеці та охороні здоров'я, підвищенні продуктивності й ефективності виробництва для бізнесу та урядів. Нині Єврокомісія проводить консультації щодо Кодексу практики для постачальників моделей штучного інтелекту загального призначення (GPAI), який стосуватиметься критично важливих сфер, таких як прозорість, правила, пов'язані з авторським правом, й управління ризиками [11].

Іншим важливим напрямом діяльності ЄС щодо реалізації цифрової стратегії стало регулювання функціонування онлайн-платформ (пошукових систем, соціальних мереж та платформ електронної комерції, магазинів додатків, онлайн-платформ для обміну контентом, і для подорожей та проживання тощо), які відіграють усе більш важливу роль у соціальному й економічному житті регіону. Сучасні правила щодо цифрових послуг залишалися переважно незмінними з моменту прийняття Директиви про електронну комерцію у 2000 р. (Директива 2000/31/EC). У грудні 2020 р. Європейська комісія представила пакет законів про цифрові послуги з двома законодавчими актами: Законом про цифрові послуги (DSA) і Законом про цифрові ринки (DMA), покликаними створити більш справедливі «правила гри» та зробити онлайн-платформи відповідальними за розміщений на них контент [13]. Так, основною метою ухвалення Закону про цифрові послуги є сприяння прозору й безпечному онлайн-середовищу, визначення обов'язків та підзвітності для постачальників цифрових послуг, прав онлайн-користувачів, клієнтів і бізнес-користувачів у ЄС. Ухвалення документа має сприяти запобіганню незаконній та шкідливій діяльності в інтернеті, поширенню дезінформації; забезпечувати безпеку користувачів, захищати основні права й створювати справедливе та відкрите середовище функціонування онлайн-платформ. Це сприятиме збільшенню інновацій, зростанню конкурентоспроможності, а також масштабуванню невеликих платформ, малих і середніх підприємств та стартапів. При цьому ролі користувачів, платформ і державних органів перерозподіляються відповідно до європейських цінностей, ставлячи громадян у центр. Отже, громадяни отримують кращий захист основних прав і свобод, більший контроль над розповсюдженням шкідливого контенту, посилення захисту дітей в

інтернеті (наприклад заборона цільової реклами для неповнолітніх), більшу прозорість рішень щодо модерації контенту тощо; постачальники цифрових послуг – правову визначеність, єдиний звіт правил в усьому ЄС, спрощення процедур запуску й масштабування діяльності в Європі; бізнескористувачі цифрових послуг – доступ до ринків ЄС через платформи, рівні умови гри проти постачальників нелегального контенту; суспільство в цілому – посилення демократичного контролю та нагляду за системними платформами, пом'якшення системних ризиків, таких як маніпуляції або дезінформація. Із кінця серпня 2023 р. ці правила вже застосовувалися до платформ із понад 45 мільйонами користувачів у ЄС (10 % населення ЄС) і до так званих великих онлайн-платформ (VLOPs) або онлайн-пошукових систем (VLOSEs). Із 17 лютого 2024 р. правила Закону про цифрові послуги поширюються на всі платформи [14].

Закон про цифрові ринки є одним із центральних елементів європейської цифрової стратегії й установлює набір чітко визначених об'єктивних критеріїв для кваліфікації великої онлайн-платформи як «гейткіпера» та гарантує, що вона поводить себе чесно в інтернеті й залишає місце для вільної та справедливої конкуренції [15]. У вересні 2023 р. Європейська комісія вперше визначила основних гейткіперів: Alphabet, Amazon, Apple, ByteDance, Meta, Microsoft. Ухвалення Закону дасть змогу в подальшому створити сприятливе середовище для всіх учасників ринку: бізнескористувачі, які залежать від гейткіперів у наданні своїх послуг на єдиному ринку, матимуть більш справедливе бізнес-середовище; інноватори та технологічні стартапи – нові можливості для конкуренції й упроваджувати інновації в середовищі онлайн-платформ без необхідності дотримуватися несправедливих умов, що обмежують їхній розвиток; споживачі – більше якісніших послуг на вибір, більше можливостей змінити постачальника за власним бажанням, прямий доступ до послуг за більш справедливою ціною; гейткіпери зберігатимуть усі можливості для інновацій та пропонування нових послуг (вони будуть позбавлені можливості використовувати недобросовісні практики стосовно до бізнескористувачів і клієнтів, які від них залежать, із метою отримання неправомірної переваги) [16]. Закон про цифрові ринки набув чинності з 1 листопада 2022 р. та почав діяти вже з 2 травня 2023 р.

Важливим напрямом інформаційної політики ЄС стало впровадження нових технологій у сферу фінансових послуг. Цифрові фінанси включають у себе різноманітні продукти, додатки, процеси й бізнес-моделі, застосування яких суттєво змінює традиційний спосіб надання банківських і фінансових послуг та підвищує ефективність фінансової системи загалом. Активне

використання штучного інтелекту, соціальних мереж, машинного навчання, мобільних додатків, технології розподілених реєстрів, хмарних обчислень й аналітики великих даних привели до появи нових послуг і бізнес-моделей у практиці діяльності як відомих фінансових установ, так і нових учасників ринку. Ці технології можуть бути корисними споживачам і компаніям, забезпечуючи кращий доступ до фінансових послуг, пропонуючи ширший вибір послуг та підвищуючи ефективність операцій. Вони також можуть сприяти зниженню національних бар'єрів і стимулювати конкуренцію в таких сферах, як онлайн-банкінг, сервіси онлайн-платежів та переказів, однорангове (P2P) кредитування, персональні інвестиційні консультації й послуги [17].

Важливим кроком для підтримки стратегії ЄС у сфері цифрових фінансів є впровадження цифрового євро як додаткового, інноваційного та безпечного платіжного засобу. Цифрове євро, залишаючись доповненням до готівки, яка все ще широко доступна й придатна для використання, може забезпечити широку доступність грошей центрального банку у фізичній чи цифровій формі для користувачів у Єврозоні, сприяти доступності послуг і фінансовій інклюзивності, а також адаптуватися до потреб користувачів, зберігаючи при цьому фінансову стабільність. Цифрове євро може також сприяти розвитку загальноєвропейських й інтероперабельних рішень для роздрібних платежів, а також підвищенню ефективності, інноваційності та стійкості економіки ЄС, що переходить на цифрові технології [18].

Потрібно також зазначити, що ЄС прийняв усеосяжну законодавчу базу, яка регулює випуск криптоактивів, а також послуги, які надаються щодо них. Регламент про ринки криптоактивів (MiCA) охоплює криптоактиви та пов'язані з ними послуги й діяльність, які не регулюються іншими законодавчими актами ЄС про фінансові послуги. Ця цифрова інновація може спростити процеси залучення капіталу, посилити конкуренцію та створити інноваційний і інклюзивний спосіб фінансування для споживачів або малого й середнього бізнесу. Криптоактиви також можуть використовуватися як платіжний засіб і відкривають можливості для більш дешевих, швидких та ефективних платежів, зокрема на транскордонній основі, завдяки обмеженню кількості посередників [19].

Ще одним напрямом реалізації європейської інформаційної політики є створення європейської ідентичності, що буде доступна громадянам, резидентам і підприємствам ЄС, які хочуть ідентифікувати себе або надати підтвердження певної особистої інформації. Її можна застосовувати для державних і приватних послуг онлайн та офлайн по всьому регіону. Кожен громадянин або резидент ЄС зможе також користуватися так званим особистим цифровим гаманцем [20].

Головними перевагами цифрової ідентичності ЄС є гарантовані можливості кожної особи, яка має право на отримання національної ID-картки; створити цифрову ідентичність, що визнається в будь-якій точці ЄС; отримати простий і безпечний спосіб контролю обсягу інформації, якою громадянин хоче поділитися зі службами на вимогу; керування нею за допомогою цифрових гаманців, доступних у додатках для мобільних телефонів та інших пристроїв, із метою онлайн- та офлайн- ідентифікації, збереження й обміну інформацією, наданою урядовими установами або перевіреними приватними джерелами; можливості використовувати цю інформацію як підтвердження права на проживання, роботу або навчання в певній державі-члені ЄС. Така цифрова ідентифікація може застосовуватись у різних сферах: отримання державних послуг онлайн (запит свідоцтва про народження, медичної довідки, повідомлення про зміну адреси), відкриття банківського рахунку та надання кредитів, подача податкових декларацій, подача заяви на вступ до університетів держав-членів ЄС, зберігання медичного рецепту, який можна використовувати в будь-якій точці Європи, підтвердження віку, оренда автомобіля за допомогою цифрового водійського посвідчення, туристичні послуги тощо.

Водночас уже сьогодні стає зрозумілим той факт, що впровадження системи цифрової ідентифікації має певні недоліки й неоднозначно оцінюється громадянами ЄС. Так, за даними опитування Євробарометру, лише 14 % ключових постачальників державних послуг у всіх державах-членах уможливають транскордонну автентифікацію за допомогою системи електронної ідентифікації, наприклад для підтвердження особи в інтернеті без необхідності введення пароля. Кількість успішних транскордонних аутентифікацій на рік дуже невелика, хоча й зростає. 72 % користувачів хочуть більше знати про те, як обробляються їхні дані, коли вони використовують облікові записи в соціальних мережах. 63 % громадян ЄС прагнуть мати надійний єдиний цифровий ідентифікатор для всіх онлайн-сервісів [20].

Реалізація європейської інформаційної політики пов'язана також із трансформацією основних прав і свобод ЄС. Процес формуванням цифрових прав та принципів, у яких закріплюються зобов'язання Європи щодо всеосяжної, справедливої, безпечної та сталої цифрової трансформації, почався ще в рамках ухвалення «Талліннської декларації про електронний уряд» (2017), «Берлінської декларації про цифрове суспільство і цифровий уряд, заснований на цінностях» (2020), та «Лісабонської декларації – Цифрова демократія з метою» (2022), у яких містився заклик до створення такої моделі цифрової трансформації, яка б посилила людський вимір цифрової екосистеми з Єдиним цифровим ринком у її основі [21].

23 січня 2023 р. Європейський парламент, Рада та Комісія урочисто заявили про ухвалення спільної Декларації про цифрові права й принципи для цифрового десятиліття, яка мала на меті поставити європейські цінності та людей у центр цифрової трансформації, щоб користь отримали всі зацікавлені сторони – окремі особи, бізнес і суспільство [22]. Сам факт того, що документ був підписаний президентами Комісії, Європейського парламенту й Ради, відображає високий рівень політичної прихильності ЄС та його держав-членів до просування й застосування цих прав і принципів.

Декларація про цифрові права та принципи ґрунтується передусім на Хартії основних прав ЄС і доповнює її, повторюючи фундаментальні інформаційні права й свободи, такі, як-от: свобода вираження поглядів, захист даних і недоторканність приватного життя тощо. У документі передбачено, що цінності ЄС, а також права й свободи, закріплені в правовій базі ЄС, повинні поважатися в інтернеті так само, як і в реальному світі. Декларація складається із шести основних розділів, що відповідають базовим цифровим принципам: людина в центрі цифрової трансформації; солідарність та інклюзивність; свобода вибору; участь у цифровому публічному просторі; безпека, захист і розширення прав та можливостей; сталий розвиток [22]. Європейська комісія щороку здійснює моніторинг застосування цифрових прав і принципів по всьому ЄС та публікує свій Звіт разом зі Звітом про стан цифрового десятиліття. Комісія також узяла на себе зобов'язання регулярно звітувати перед Парламентом і Радою про прогрес, досягнутий у просуванні й реалізації Декларації [21].

Безпрецедентні виклики останніх років – агресивна війна РФ проти України, ескалація конфліктів на Близькому Сході, виклики, пов'язані зі зміною клімату, подолання фінансово-економічних наслідків пандемії COVID-19, поставили на порядок денний ЄС питання зміцнення системи європейської безпеки, підвищення конкурентоспроможності регіону на світовому ринку, подальшої політики кліматичної нейтральності континенту й розв'язання проблеми міграції. На засіданні у Брюсселі 27 червня 2024 р. Європейська рада погодила стратегічний порядок денний на 2024–2029 рр., у якому визначила пріоритети ЄС і його стратегічні орієнтири на наступні п'ять років, зокрема зміцнення вільної й демократичної Європи; підвищення рівня конкурентоспроможності європейської індустрії та покращення економічного й соціального добробуту населення регіону; трансформація європейської архітектури безпеки в умовах зростання конфліктогенності, трансакційності та невизначеності світу. Важливу роль у досягнення цих стратегічних пріоритетів відведено реалізації стратегії цифрової трансформації Європи, зокрема, у сфері зміцнення потенціалу регіону в ключових технологіях майбутнього [23].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, як свідчить проведений аналіз, сучасна інформаційна політика Європи формується під впливом масштабних зрушень, обумовлених упровадженням досягнень науки й техніки, а також бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Така трансформація приводить до масштабних зрушень у всіх сферах життєдіяльності людини та потреби переосмислення нових викликів та загроз для суспільства. Саме тому Європейський Союз послідовно впроваджує стратегію інформаційного розвитку й удосконалює інформаційні стратегії та політику, оновлює правову базу й визначає практичні сфери, які мають найбільшу перспективу для подальшого розвитку регіону та ствердження лідерських позицій Європи. Саме тому до пріоритетів сучасної європейської інформаційної політики увійшли питання функціонування цифрового ринку послуг, регулювання впровадження цифрового євро та криптовалюти, виробництва мікросхем, цифрової ідентифікації й цифрових прав і свобод. В умовах зростання нестабільності в регіоні особливого значення набувають також питання кібербезпеки та кібероборони як складової частини масштабної програми зміцнення європейської системи безпеки, захисту демократії й підвищення конкурентоспроможності європейської інформаційної індустрії. Для досягнення окреслених пріоритетів у рамках Європейського Союзу розробляється та реалізується стратегія інформаційної політики, яка постійно узгоджується як із внутрішніми, так і зовнішніми проблемами та викликами, ураховує сучасний розвиток інновацій та оцінює потенційні наслідки їх упровадження для європейських громадян.

REFERENCES

1. European Commission (2015). A Digital Single Market Strategy for Europe. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. URL: <https://cutt.ly/oria5qG5>.
2. European Commission (2019). European Commission Cloud Strategy. Cloud as an enabler for the European Commission Digital Strategy. URL: <https://cutt.ly/4ria5xFL>.
3. European Commission (2022). European Commission digital strategy. Next generation digital Commission. Final Communication to The Commission Brussels, 30.6.2022 C(2022) 4388. URL: <https://cutt.ly/7ria5AK8>.
4. European Commission (2019). Shaping Europe's digital future. URL: <https://cutt.ly/Sria54Rd>.
5. European Commission (2020). Proposal for a Directive Of The European Parliament and of the Council on measures for a high common level of cybersecurity across the Union. Repealing Directive (EU) 2016/1148. Brussels, 16.12.2020. URL: <https://cutt.ly/Jria6fXR>.

6. European Commission (2020). Proposal for a Directive Of The European Parliament and of the Council on the resilience of critical entities. Brussels, 16.12.2020. URL: <https://cutt.ly/Qria6Y9h>.
7. European Commission (2020). New EU Cybersecurity Strategy and new rules to make physical and digital critical entities more resilient. Press release. Dec 16. URL: <https://cutt.ly/3ria67R8>.
8. European Commission (2021). Europe's Digital Decade: Commission sets the course towards a digitally empowered Europe by 2030. *Press release*. Mar 9. URL: <https://cutt.ly/rrisqgtV>.
9. Decision (EU) 2022/2481 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 establishing the Digital Decade Policy Programme 2030 – *Official Journal of the European Union*. URL: <https://cutt.ly/arisqUtS>.
10. European Commission (2021). Excellence and trust in artificial intelligence. URL: <https://cutt.ly/HriswydT>.
11. European Commission (2024). *AI Act enters into force*. URL: <https://cutt.ly/FriswPdC>.
12. European Commission (2025). AI Act. URL: <https://cutt.ly/mrisw2ms>.
13. European Parliamentary Research Service (2022). Digital services act. URL: <https://cutt.ly/8risei4z>.
14. European Commission (2024). The Digital Services Act. Ensuring a safe and accountable online environment. URL: <https://cutt.ly/DrisebCf>.
15. European Commission (2024). About the Digital Markets Act. URL: <https://cutt.ly/zrise3UM>.
16. European Commission (2022) The Digital Markets Act: ensuring fair and open digital markets. URL: <https://cutt.ly/prisraTZ>.
17. European Commission (2024) Overview of digital finance. The emergence of new financial technologies has the potential to expand access to financial services and enhance the overall efficiency of the financial system. URL: <https://cutt.ly/nrismpr>.
18. European Commission (2023). Digital euro. As a digital form of central bank money, the digital euro would offer consumers and businesses more choice, reinforce the EU's digital transition, and strengthen the international role of the euro. URL: <https://cutt.ly/0risrBuZ>.
19. European Commission (2024). Crypto-assets. A comprehensive framework for crypto-assets and related services to ensure that the Union financial services are fit for the digital age. URL: <https://cutt.ly/drisc6WT>.
20. European Commission (2024). Digital Identity for all Europeans. A personal digital wallet for EU citizens and residents. URL: <https://cutt.ly/Mristg8A>.
21. European Commission (2024). European Digital Rights and Principles. The European Declaration on Digital Rights and Principles promotes a digital transition shaped by European values. URL: <https://cutt.ly/krisyp2q>.
22. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade. 2023/C 23/01 – *Official Journal of the European Union*. URL: <https://cutt.ly/9risyOa1>.
23. European Council (2024). Strategic agenda 2024–2029. URL: <https://cutt.ly/0risyVhT>.

Матеріал надійшов до редакції 01.02.2025 р.

УДК 94(420)086

Наталія Піпченко,

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри міжнародної інформації,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

nataliyapo@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3759-7085;

Марія Якущенко,

магістр освітньої програми «Міжнародні комунікації»,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

bukvochka.123@gmail.com

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-82-93

ІМІДЖ БРИТАНСЬКОЇ МОНАРХІЇ В КІНЦІ XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТ.

У статті досліджено імідж британської монархії в умовах змін внутрішньополітичного та міжнародного середовища кінця XX – початку XXI ст. Актуальність теми обумовлена зростанням уваги до монархічних інститутів у сучасних демократичних суспільствах і їх ролі як зовнішньополітичних акторів. Мета дослідження – аналіз впливу британської монархії на політичну систему, соціокультурне середовище Великої Британії та міжнародні відносини. Для досягнення поставлених цілей застосовано методи аналізу й синтезу документальних і статистичних джерел, а також контент-аналізу медійних матеріалів, що стосуються діяльності британських монархів у цей період. Крім того, дослідження спирається на компаративний метод, що дає змогу виявити особливості британської монархії в порівнянні з іншими європейськими монархіями. Дослідження засвідчило, що британська монархія виконує значні рольові функції в британській конституційній системі, залишаючись символом єдності та легітимності держави. Протягом досліджуваного періоду монархія адаптувала свої внутрішньополітичні функції до вимог часу, зберігаючи прихильність громадськості й позитивний вплив на національну

ідентичність. У системі міжнародних відносин британська монархія виступає як м'яка сила, що сприяє зміцненню дипломатичних зв'язків Великої Британії. Дослідження підтвердило, що британська монархія залишається впливовим інститутом, здатним адаптуватися до зміни політичних і суспільних умов. Її образ як символ стабільності та традицій допомагає Великій Британії зміцнювати свою позицію на міжнародній арені й підтримувати внутрішню стабільність, що сприяє подальшій інтеграції монархії в політичну систему країни.

Ключові слова: Британська монархія, Велика Британія, монархія, імідж, зовнішня політика.

Nataliia Pipchenko,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
ORCID ID: 0000-0003-3759-7085;

Mariia Yakushchenko,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

IMAGE OF THE BRITISH MONARCHY AT THE END OF THE 20TH – BEGINNING OF THE 21ST CENTURIES

This article is devoted to examining the image of the British monarchy amidst changes in the domestic and international environment at the end of the 20th and beginning of the 21st century. The growing attention drives the relevance of this topic to monarchical institutions in contemporary democratic societies and their role as foreign policy actors. The study's purpose is to analyse the influence of the British monarchy on the political system, the sociocultural environment of the United Kingdom, and international relations. To achieve these objectives, methods of analysis and synthesis of documentary and statistical sources were used, as well as content analysis of media materials covering the activities of British monarchs during this period. Additionally, the research relies on a comparative method, identifying specific features of the British monarchy compared to other European monarchies. The study revealed that the British monarchy plays a significant role in the British constitutional system, remaining a symbol of unity and legitimacy for the state. During the examined period, the monarchy adapted its domestic political functions to meet contemporary demands, maintaining public support and positively impacting national identity. In the system of international relations, the British monarchy acts as a form of soft power, enhancing the United Kingdom's diplomatic ties. The research confirms that the British monarchy remains an influential institu-

tion capable of adapting to changing political and social conditions. Its image as a symbol of stability and tradition helps the United Kingdom strengthen its position on the international stage and maintain internal stability, contributing to further integrating the monarchy into the country's political system.

Key words: British monarchy, Great Britain, monarchy, image, foreign policy.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасна роль монархії в демократичних суспільствах зазнає суттєвих трансформацій під впливом глобальних соціально-політичних змін та цифровізації. На тлі зростаючої уваги до прозорості державних інституцій і підвищеного інтересу до особистих аспектів життя монарших осіб, особливо в умовах цифрової ери, постає питання про те, як інститут монархії адаптується до вимог сучасного суспільства, зберігаючи свою легітимність та популярність. Дослідження іміджу монархії дає змогу не тільки зрозуміти еволюцію цього інституту, а й проаналізувати його вплив на національну ідентичність, соціальну стабільність і міжнародні відносини. Це дослідження є актуальним для глибшого розуміння механізмів адаптації традиційних інституцій до нових викликів, які ставлять перед ними сучасні інформаційні технології.

Британська монархія – одна з найстаріших інституцій світу, яка зазнала значних змін у своєму іміджі протягом останніх десятиліть. У кінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. на королівську родину було спрямовано увагу та критичний аналіз із боку суспільства й медіа, що вплинуло на сприйняття монархії серед населення. Проблема дослідження полягає у визначенні того, як зміни в ставленні суспільства й медіа до монархії формували сучасний імідж королівської сім'ї. Згадаємо вплив подій, таких як розлучення принцеси Діани з принцом Чарльзом та її трагічна смерть у 1997 р., що стали поворотними моментами для монархії, які призвели до того, що суспільство почало вимагати прозорішого, менш формального, але водночас більш людяного підходу від королівської сім'ї.

Важливо також підкреслити нові виклики для монархії, що виникли у зв'язку з розвитком цифрових технологій. Поширення соціальних медіа змінило спосіб, у який суспільство сприймає інформацію, і це стало ще одним чинником, що вимагає від монархії пристосування до сучасних комунікаційних трендів. Отже, проблема дослідження полягає не лише у визначенні чинників, що вплинули на зміну іміджу, але й у вивченні того, яким чином ці трансформації відображаються на довірі населення та стабільності інституту монархії в умовах сучасного глобального інформаційного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Британська монархія як унікальний інститут, що зберігає традиції та культуру протягом століть, досліджується науковцями як суспільно-політичний феномен, який водночас поєднує стародавні символи влади й новітні запити до прозорості та публічності. Наукові праці в цій галузі відображають багатовекторність підходів до вивчення монархії, уключаючи історичний, соціальний і медійний аспекти. Зокрема, дослідники Б. Лі [1] та М. Сміт [2] аналізують трансформацію іміджу британської монархії в умовах зростаючої ролі медіа, а згодом – і соціальних мереж. Важливим внеском їхніх праць є те, що науковці розглядають монархію не лише як політичну структуру, але і як образ, який змінюється під впливом суспільних очікувань і технологічного прогресу. У працях Б. Лі [1] наголошено, що королівська сім'я вимушена адаптувати свої комунікаційні стратегії відповідно до вимог часу, аби зберегти суспільну довіру й підтримку. М. Сміт [2] звертає увагу на те, що королівські особи все частіше використовують особисту комунікацію, яка робить їх ближчими та зрозумілішими для громадян.

Важливу роль у трансформації суспільного іміджу монархії відіграла смерть принцеси Діани в 1997 р. Цей трагічний випадок став визначним моментом у зміні суспільного сприйняття королівської сім'ї. У дослідженнях Дж. Лейсі [3] та Р. Хіггінса [4] зазначено, що подія продемонструвала різницю між суспільними очікуваннями щодо відкритості монархії й традиційним образом королівської родини, що історично залишалася в певній ізольованості. На початку ХХІ ст. особливу увагу приділяють ролі соціальних мереж у формуванні іміджу монархії. Дослідники В. Дженкінс [5] і Л. Метьюс [6] детально аналізують вплив сучасних медіа на взаємодію королівської сім'ї із суспільством.

Серед українських дослідників [7–9], які вивчали британську монархію, можна виокремити кілька науковців, чиї роботи стосуються різних аспектів британської монархії, хоча ця тема залишається відносно вузькою в українській історіографії. В. Верещагін, О. Гісем, С. Головка, О. Пахльовська, П. Зінченко, С. Плохій, І. Щупак, Н. Яковенко та ін. аналізують теми, що пов'язані із впливом Великої Британії на міжнародну політику, історію й культуру. Отже, наукові публікації та дослідження підтверджують, що британська монархія, адаптуючись до вимог сучасного суспільства, поступово стає більш відкритою й доступною. Такі трансформації дають змогу королівській сім'ї зберігати свою важливу роль у соціокультурному просторі, не втрачаючи при цьому своєї історичної та символічної значущості.

Мета статті – визначити трансформацію іміджу британської монархії в умовах сучасних соціальних, політичних і медійних змін, а також дослідити її вплив на національну ідентичність Великої Британії та здатність зберігати свою легітимність в умовах сучасного інформаційного середовища.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Із розвитком засобів масової інформації монархія у Великій Британії стала ближчою до суспільства, що привело до певних змін у її сприйнятті. Ці зміни мають як позитивні, так і негативні аспекти. До позитивних наслідків можна віднести більшу відкритість, демократизацію, зростання популярності сім'ї. До негативних – інтенсивну медіаувагу, що може чинити тиск на членів королівської родини та викликати критику або навіть утручання в їхнє приватне життя. До того ж монархія може втратити свою традиційну роль як символу стабільності через її сприйняття як публічної персони або бренду, що робить її менш значущою в очах певної частини суспільства.

Суспільство почало активніше слідкувати за життям королівської родини, що спонукало монархію до більшої відкритості та демократизації. Водночас монархія відіграє особливу роль у збереженні соціальної стабільності й національної ідентичності, залишаючись символом єдності. Опитування громадської думки свідчать, що багато британців підтримують монархію саме через її символічну роль, а також через її здатність адаптуватися до змін. Монархія сприймається як представник інтересів британців на міжнародній арені, що підвищує її значення в очах населення. Міжнародна група дослідження онлайн-даних YouGov, наприклад, регулярно проводить опитування на цю тему. За даними одного з досліджень, проведеного YouGov у 2024 р., 65 % британців підтримують збереження монархії, тоді як 25 % виступають за її скасування. Цікаво, що серед молоді до 30 років така підтримка значно менша – лише 33 %, що вказує на поступове зміщення пріоритетів у різних поколіннях [10].

Наприкінці XX – на початку XXI ст. монархія зіткнулася з низкою викликів і скандалів, що суттєво вплинули на її імідж та сприйняття суспільством. Зокрема, смерть принцеси Діани в 1997 р. викликала кризу в монархії. Громадськість вважала, що королівська родина не виявила достатньої емпатії, що призвело до падіння рівня підтримки монархії. Це змусило монархію бути більш чутливою до громадських емоцій та викликало зміни в підході до спілкування з населенням [11]. Суперечки

навколо принців Гаррі й Вільяма, а також їхніх дружин, ще більше привернули увагу громадськості. Конфлікти всередині королівської родини, розлучення та непорозуміння з пресою продемонстрували, що монархія теж має свої внутрішні труднощі [12]. Дебати навколо фінансування монархії, зокрема коштів на утримання королівської сім'ї, посилювали тиск на інститут із боку суспільства, викликаючи питання щодо ефективності витрат і можливості реформування бюджету монархії [13]. Однак, попри виклики й критичне ставлення, монархія змогла адаптуватися, зберігаючи свій вплив і популярність завдяки символічному значенню та реформам. Загалом, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. монархія зберігає свою роль як об'єднувальна сила в Британії, а також як інституція, що еволюціонує разом із суспільством, підтримуючи національну ідентичність і стабільність.

Розглянемо, як сучасні медіа, думка молодих поколінь та загальні соціальні тенденції впливають на перспективи збереження монархії. Сучасні медіа докорінно змінили спосіб сприйняття королівської родини, впливаючи як позитивно, так і негативно на її образ. А завдяки соціальним платформам, зокрема Instagram, X та YouTube, королівська родина має змогу самостійно формувати свій імідж і безпосередньо взаємодіяти з аудиторією. Це створює можливість для збереження традиційного образу королівської родини, але водночас змушує її діяти відкритіше, що дає змогу показувати й людські сторони монархії.

До того ж у Великій Британії таблоїди, такі як The Sun, Daily Mail, Mirror, та Express, відіграють важливу роль у формуванні громадської думки, інколи зображаючи представників королівської родини в негативному світлі. Вони регулярно висвітлюють приватне життя членів родини, що часто призводить до критики, особливо коли йдеться про фінансові витрати, особисті стосунки та етичні питання. Скандали, такі як від'їзд принца Гаррі й Меган Маркл, а також обговорення інституту корони в контексті інтерв'ю та книг – резонансне інтерв'ю Гаррі та Меган в О. Вінфрі у 2021 р., де обговорювалися складні стосунки з монаршою родиною, що викликало широку дискусію щодо расизму й ізоляції в королівському дворі. Окрім того, вихід автобіографічної книги Гаррі Spare (2022) став ще одним приводом для таблоїдів критикувати інститут корони, порушуючи питання про конфлікти всередині родини та трансформацію монархії. У відповідь королівська родина прагне захистити свій імідж, зберігаючи баланс між збереженням традицій і адаптацією до сучасних норм.

Королівська родина Великої Британії дотримується суворих правил щодо спілкування з медіа, які формалізовані та керуються пресслужбою Букінгемського палацу [14]. Ці правила включають заборону на прямі

коментарі членів родини, використання «джерел з близького оточення» для непрямих відповідей на звинувачення, а також обов'язок дотримуватися нейтральної позиції в політичних питаннях. Зокрема, монарх і спадкоємці престолу можуть офіційно спілкуватися з медіа лише через затверджені та чітко сформульовані офіційні заяви, щоб уникнути непорозумінь. Як приклад успішного подолання кризи можна назвати 1992 р. [8], коли газети назвали цей рік «Аннус Хоррібіліс» через низку скандалів у родині, що й змусило королеву Єлизавету II виступити з промовою та визнати труднощі, не вдаючись у деталі, що допомогло частково заспокоїти медіа й громадськість. В іншому випадку після суперечливого інтерв'ю принца Гаррі та Меган Маркл у 2021 р. [9] королева Єлизавета виступила з короткою, але дипломатичною заявою, де наголосила на «різному сприйнятті подій», що дало змогу знизити напругу та зберегти нейтральну позицію.

Додамо, що смерть принцеси Діани в автокатастрофі спричинила масштабну суспільну кризу й значний тиск на королівську родину. Суспільство очікувало емоційної реакції від королеви, яка на той час залишалась у замку Балморал з онуками. Через декілька днів королева Єлизавета II виступила з публічною промовою [3], висловивши співчуття та визнавши значущість Діани для нації, що знизило напругу й повернуло підтримку громадськості до монархії. Наступним прикладом можна назвати реакцію на кризу після коронації Карла III у 2023 р. Так, після коронації Карла III громадськість і медіа мали змішані очікування та побоювання щодо нового короля. Карл III розпочав свою коронацію з висловлення вдячності за підтримку та зобов'язався продовжувати модернізацію монархії, акцентуючи на соціальних ініціативах, що дало змогу зменшити критику й надало процесу нової коронації більше позитивного іміджу. Наведені вище приклади демонструють, як королівська родина, адаптуючи комунікаційні стратегії, часто вдавалась до балансування між визнанням труднощів і збереженням нейтральної позиції для підтримки своєї репутації.

Також для аналізу іміджу британської монархії в кінці XX – на початку XXI ст. варто зосередитися на змінах, які відбулися через виклики, пов'язані із взаємодією з медіа, реакцією на критику й негативну увагу, що вплинуло на сучасний імідж королівської родини. Перший етап: 1990-ті роки – розрив із традиціями: різні скандали, уключаючи розлучення принца Чарльза та принцеси Діани, а також смерть Діани в 1997 р., мали значний вплив на ставлення суспільства до королівської родини. Цей період змусив монархію ставати більш відкритою й прозорою для громадськості. Другий етап: 2000-ті – адаптація до соціальних медіа привела до зміни комунікаційної стратегії. Члени королівської родини

почали використовувати платформи, такі як Twitter (X) й Instagram, для спілкування з громадськістю, що дало змогу більш оперативно реагувати на виклики. Третій етап: 2010-ті – фокус на персональних історіях: відкритість до проблем із психічним здоров'ям, особисті переживання (наприклад у випадку принців Вільяма й Гаррі) дали змогу створити більш людяний імідж, що змінило уявлення про королівську родину як про закриту інституцію.

Відзначимо, що у XX ст. британська монархія була більш закритою та обмежено контактувала з медіа, щоб зберегти авторитет й уникнути скандалів. Медіа здебільшого зберігали «священність» монаршого іміджу. Із кінця XX і на початку XXI ст., із розвитком цифрових технологій і поширенням соціальних мереж, монархія змушена була змінити підходи, ставши більш відкритою та прозорою. Принци Гаррі, Вільям і герцогиня Кейт активно використовують соціальні медіаплатформи для спілкування з публікою, що дає змогу модернізувати та гуманізувати образ королівської родини в очах суспільства. Сприйняття монархії серед молоді є важливим індикатором майбутнього інституту. Для багатьох молодих британців монархія здається застарілою інституцією, яка не відповідає їхнім сучасним прагненням. Водночас деякі представники королівської родини, зокрема принц Вільям і герцогиня Кембриджська, намагаються залучитися підтримкою молодих поколінь, активно беручи участь у благодійних проєктах, ініціативах з охорони навколишнього середовища та психічного здоров'я.

Загалом, майбутнє британської монархії залежить від здатності адаптуватися до суспільних змін, тому для збереження монархії як інституту королівська родина може запровадити реформи щодо формування прозорої системи фінансування, скорочення ролі членів родини в державних справах, а також модернізації правил і традицій. Завдяки монархії Велика Британія просуває свою культуру та цінності на міжнародному рівні. Британська монархія має величезну культурну привабливість, що посилює вплив країни й залучає увагу до її історичних та культурних традицій. Наприклад, королівські весілля і ювілеї привертають увагу світових медіа, що дає змогу Британії підтримувати позитивний імідж у глобальному масштабі. Королівська родина бере активну участь у міжнародних церемоніях та візитах, що слугує інструментом дипломатичного спілкування. Наприклад, візити королеви Єлизавети II і згодом короля Чарльза III до різних країн символізують підтримку міжнародних зв'язків та сприяють розвитку дружних відносин. Під час таких візитів королівські особи підписують важливі документи, зокрема угоди про співпрацю, які поглиблюють політичні й економічні зв'язки між Великою Британією та іншими країнами.

Наявність монархії підсилює престиж Великої Британії на міжнародній арені, підтримуючи її статус серед інших держав і зміцнюючи дипломатичні відносини. До вагомих аспектів позиції Великої Британії у світі можна віднести престиж та національну ідентичність, оскільки монархія сприяє зміцненню дипломатичних відносин завдяки своїй нейтральній і надпартійній ролі, що дає змогу королівській родині ефективніше вести культурний і політичний діалог з іншими країнами. Крім того, королівські особи використовують свій статус для просування британських інтересів на міжнародному рівні, що полегшує співпрацю між державами. Важливим аспектом розвитку іміджу британської монархії відносин у кінці XX – на початку XXI ст. є вплив династії Віндзорів, яка відіграє важливу роль у підтримці зв'язків із державами-членами Співдружності, сприяючи їхньому політичному розвитку й співпраці. Крім того, династія активно підтримує програми розвитку та взаємодії через освітні й культурні обміни, що допомагає зміцнити відносини між країнами та забезпечити можливість для молоді з різних держав познайомитися з культурою й цінностями Великої Британії.

Підкреслимо, що династія Віндзорів має суттєвий вплив на зовнішню політику держави через державні візити, зокрема члени королівської родини відіграють роль неофіційних послів, представляючи Велику Британію на міжнародних форумах, церемоніях і зустрічах, демонструючи підтримку та солідарність. Наприклад, під час Brexit королівська родина мала важливе значення в підтримці стабільності держави й заспокоєнні громадськості через участь у міжнародних зустрічах і підтримці проєктів, які демонструють прагнення Великої Британії залишатись активним учасником міжнародної спільноти. Державні візити, які здійснює королівська родина, надають можливість зміцнити двосторонні відносини, обговорити спільні інтереси та укласти угоди, а також сприяють підвищенню інтересу до британських інвестицій і економіки [9]. Історик та політолог Р. Лейсі зазначав, що королівська родина під час кризових періодів, таких як Brexit, відіграє роль «м'якої дипломатії», забезпечуючи неперервність і стабільність британської присутності на міжнародній арені. Державні візити та участь у зустрічах високого рівня дають змогу монархії підтримувати не лише символічний, але й практичний вплив на міжнародні відносини, що сприяє зміцненню національного іміджу й просуванню британських інтересів [11].

Британська монархія асоціюється зі стабільністю та традиціями, що особливо важливо в часи невизначеності. Монархія є символом спадковості та національної ідентичності, що уможливорює підтримання спокою в суспільстві. У періоди міжнародних криз, таких як терористичні атаки або

економічні катастрофи, присутність королівської родини може слугувати джерелом натхнення й надії для населення. Наприклад, їхнє звернення до народу під час складних часів може допомогти об'єднати націю та підтримати моральний дух. Віндзори виступають символом єдності не тільки для Великої Британії, але й для країн Співдружності.

У XX ст. суспільство й медіа мали відносно обмежений доступ до особистого життя та діяльності монархії, що дало змогу королівській родині зберігати образ авторитетної, відокремленої інституції. Медіа здебільшого з повагою ставилися до монаршої сім'ї, підкреслюючи її історичну значущість і стабільність для нації. Однак згодом події, як-от скандали навколо особистого життя членів монархії та трагічна загибель принцеси Діани в 1997 р., стали переломними моментами, що призвело до запиту на прозорість – і монархія поступово почала адаптуватися до нових очікувань.

У XXI ст. зміни стали ще більш кардинальними. Поява соціальних мереж перетворила членів королівської сім'ї на публічних осіб, яких суспільство почало сприймати не тільки як символ, але і як реальних людей. Медіа, а також соціальні платформи стали активним інструментом як підтримки, так і критики монархії. Принци Гаррі, Вільям і герцогиня Кейт, активно використовуючи Instagram та X, формують більш людський, відкритий образ монархії, що приваблює молодшу аудиторію.

Отже, ключова відмінність між двома століттями полягає в тому, що у XX ст. монархія намагалася зберігати відстань від суспільства, у той час як у XXI ст. вона активно взаємодіє з публікою через цифрові канали, адаптуючись до нових викликів, що потребують прозорості й публічності. Загалом, династія Віндзорів має значний вплив на розвиток міжнародних відносин у кінці XX – на початку XXI ст. Її роль у зміцненні зв'язків зі Співдружністю, активній участі в зовнішній політиці та забезпеченні стабільності на міжнародній арені робить монархію важливим елементом британської дипломатії.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Британська монархія є символом національної єдності та стабільності. У межах конституційної системи монархія виконує переважно церемоніальні функції, зберігаючи традиції й історію країни. Сучасна роль монарха полягає в представництві держави на міжнародному рівні та підтримці демократичного процесу через формальні дії, такі як відкриття сесій парламенту. Відтак монархія стає важливим елементом політичної культури й ідентичності Великої Британії.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. монархія зазнала значних змін у своєму функціонуванні та сприйнятті суспільством. В умовах зростання демократичних цінностей і критики традиційних інститутів роль монархії полягає в тому, щоб адаптувалася до нових соціальних реалій. Водночас кризи, пов'язані з особистим життям членів королівської сім'ї, викликали публічні дебати про її актуальність та необхідність реформування. Збереження позитивного іміджу королівської корони серед населення й перспективи збереження інституту монархії у Великій Британії є критично важливим для її існування. Успішна комунікаційна стратегія та активна участь монархії в соціальних ініціативах дають змогу підтримувати довіру громадськості. Проте зростаюча критика й запит на прозорість можуть призвести до реформ, що може загрожувати стабільності в майбутньому. Зміни в глобальному контексті, такі як війни, тероризм та економічні кризи, ставлять нові виклики перед монархією, однак вона продовжує відігравати ключову роль у зміцненні міжнародних зв'язків і дипломатичних відносин. Вищевикладені висновки підкреслюють важливість монархії в британському суспільстві та її вплив на політичні процеси як усередині країни, так і на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lee, B. (2018). *Royal Communication in the Digital Age*. London: Oxford University Press.
2. Smith, M. (2020). *Monarchy and Media: The Intersection of Tradition and New Technologies*. New York: Cambridge University Press.
3. Lacey, J. (2001). *The People's Princess: The Impact of Diana's Death on the British Monarchy*. London: Routledge.
4. Higgins, R. (2003). *Monarchy in Crisis: The Public Response to the Death of Diana*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
5. Jenkins, V. (2015). *Monarchy and Social Media: A New Era of Royal Public Relations*. Oxford: Blackwell Publishing.
6. Matthews, L. (2018). *The Digital Monarchy: Social Media and the Royal Family*. New York: Palgrave Macmillan.
7. Верещагін, В. (2020). Британська монархія у ХХІ столітті: символічний та політичний вимір. Одеса: Фенікс.
8. Головка, С. (2021). Імідж британської монархії: політична та медійна трансформація. Київ: Вид-во «Наукова думка».
9. Зінченко, П. (2022). Династія Виндзорів: політична спадщина та нові перспективи. Харків: Фоліо.
10. YouGov. (2024). *Royal Family Favourability. Survey Results*. https://d3nkl3psvxx-pe9.cloudfront.net/documents/Internal_RoyalFavourability_240815.pdf

11. Lacey, R. (2021). *Crown and Commonwealth: The Evolving Role of the British Monarchy in Global Diplomacy*. London: HarperCollins.
12. Smith, A. (2020). *The Windsors: Private Lives, Public Duties*. London: Penguin Books.
13. Johnson, B. (2019). *Monarchy and Money: The Economics of Royalty*. Oxford: Oxford University Press.
14. Royal Communications. <https://www.royal.uk/media-centre>

REFERENCES

1. Lee, B. (2018). *Royal Communication in the Digital Age*. London: Oxford University Press (in English).
2. Smith, M. (2020). *Monarchy and Media: The Intersection of Tradition and New Technologies*. New York: Cambridge University Press (in English).
3. Lacey, J. (2001). *The People's Princess: The Impact of Diana's Death on the British Monarchy*. London: Routledge (in English).
4. Higgins, R. (2003). *Monarchy in Crisis: The Public Response to the Death of Diana*. Edinburgh: Edinburgh University Press (in English).
5. Jenkins, V. (2015). *Monarchy and Social Media: A New Era of Royal Public Relations*. Oxford: Blackwell Publishing (in English).
6. Matthews, L. (2018). *The Digital Monarchy: Social Media and the Royal Family*. New York: Palgrave Macmillan (in English).
7. Vereshchahin, V. (2020). *The British monarchy in the 21st century: Symbolic and political dimensions*. Odesa: Feniks (in Ukrainian).
8. Holovko, S. (2021). *The image of the British monarchy: Political and media transformation*. Kyiv: Naukova Dumka Publishing House (in Ukrainian).
9. Zinchenko, P. (2022). *The Windsor dynasty: Political legacy and new perspectives*. Kharkiv: Folio (in Ukrainian).
10. YouGov. (2024). *Royal Family Favourability. Survey Results*. https://d3nkl3ps-vxxpe9.cloudfront.net/documents/Internal_RoyalFavourability_240815.pdf (in English).
11. Lacey, R. (2021). *Crown and Commonwealth: The Evolving Role of the British Monarchy in Global Diplomacy*. London: HarperCollins (in English).
12. Smith, A. (2020). *The Windsors: Private Lives, Public Duties*. London: Penguin Books (in English).
13. Johnson, B. (2019). *Monarchy and Money: The Economics of Royalty*. Oxford: Oxford University Press (in English).
14. Royal Communications. <https://www.royal.uk/media-centre> (in English).

Матеріал надійшов до редакції 19.01.2025 р.

УДК 327:004

Павло Троян,

Перший секретар Посольства України в Австралії,

pavlo.troian@gmail.com

ORCID ID: 0009-0004-4362-7353

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-94-115

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНІЙ ДИПЛОМАТІЇ

Мета статті – дослідження застосування штучного інтелекту в дипломатичній практиці та його внеску в удосконалення цієї сфери.

У статті здійснено аналіз впливу ШІ на сучасну дипломатію. Розглянуто технологічну трансформацію, що відбувається в цій сфері, можливості, умови та засоби застосування інструментів штучного інтелекту в сучасній дипломатії. Висвітлено переваги й ризики такого використання, включаючи ті, що пов'язані з етикою та безпекою в цифровому середовищі. З'ясовано, що впровадження штучного інтелекту в дипломатичну діяльність потребує оцінки інституційного потенціалу МЗС, урахування інтеграцію з новими технологіями, такими як 3D-друк й інтернет речей. Успіх залежить від уміння адаптуватися до змін у сферах цифрової трансформації, що потребує створення умов для подальшого вивчення потенціалу ШІ.

Дослідження засвідчило, що застосування інструментів ШІ в сучасній дипломатії допомагає автоматизувати рутинні операції й поліпшити обслуговування, зменшуючи когнітивне навантаження на людей і сприяючи взаємодії з аплікантами; дає змогу подолати мовні бар'єри через контекстуальний переклад мови, що покращує якість спілкування між представниками різних країн; використовується для розпізнавання зображень, обробки інформації й боротьби з дезінформацією, що підвищує безпеку дипломатичних місій; аналізує дані та допомагає дипломатам у прийнятті рішень під час переговорів, що спрощує досягнення бажаних результатів; моніторить відкриті дані для раннього виявлення кризових ситуацій, що дає змогу ефективніше управляти потенційними конфліктами. Наукова новизна статті полягає у вивченні впливу інструментів штучного інтелекту, зокрема генеративного ШІ, на дипломатичну практику.

Стаття має значення для дипломатичних установ і дослідників, оскільки

пропонує рекомендації щодо інтеграції ШІ в дипломатичні процеси та стратегічне планування.

Ключові слова: дипломатія, цифрова дипломатія, штучний інтелект, генеративний штучний інтелект, машинне навчання, управління кризами.

Pavlo Troian,

First Secretary of the Embassy of Ukraine in Australia,

ORCID ID: 0009-0004-4362-7353

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS IN MODERN DIPLOMACY

The main purpose of the article is to study the application of artificial intelligence in diplomatic practice and its contribution to the improvement of this sphere.

The article analyzes the impact of AI on modern diplomacy. The technological transformation taking place in this area, the possibilities, conditions and means of using AI tools in modern diplomacy are considered. The benefits and risks of such use are highlighted, including those related to ethics and security in the digital environment. It was found that the implementation of AI in diplomatic activities requires an assessment of the institutional potential of the MFA, taking into account the integration with new technologies, such as 3D printing and the IoT. Success depends on the ability to adapt to changes in the areas of digital transformation, which requires the creation of conditions for further study of the potential of AI.

The study showed that the use of AI tools in modern diplomacy helps to automate routine operations and improve service, reducing the cognitive load on people and facilitating interaction with applicants; helps overcome language barriers through contextual language translation, which improves the quality of communication between representatives of different countries; used for image recognition, information processing and combating disinformation, which increases the security of diplomatic missions; analyzes data and helps diplomats make decisions during negotiations, which facilitates the achievement of desired results; monitors open data for early detection of crisis situations, which allows for more effective management of potential conflicts.

The scientific novelty of the article lies in the study of the influence of AI tools, in particular GenAI, on diplomatic practice.

The paper has implications for diplomatic institutions and researchers as it offers recommendations for integrating AI into diplomatic processes and strategic planning.

Key words: diplomacy, digital diplomacy, AI, GenAI, machine learning, crisis management.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Дипломатія – це діяльність, спрямована на мирне узгодження інтересів. Вона включає історично та культурно обумовлені набори практик, спільною рисою яких є діяльність, спрямована на те, щоб представляти певну державу на міжнародному рівні [1]. Дипломатія застосовує певні підходи до впливу на рішення й дії іноземних урядів і населення через діалог, переговори та інші стратегії. Відповідно, дипломатична діяльність завжди була пов'язана з виконанням значних обсягів інтелектуальної роботи. Тому не дивно, що поява нових інтелектуальних засобів викликає в дипломатів великий інтерес.

Упродовж останніх років тема штучного інтелекту (ШІ) привернула до себе значну увагу. За цим стоїть справжній технологічний прогрес: продуктивність комп'ютерних процесорів збільшується з кожним роком, значними також є досягнення в технології комп'ютерної пам'яті й результатів досліджень алгоритмів штучного інтелекту. Загалом, тепер можна обробляти велику кількість даних швидше, ніж будь-коли раніше.

Термін «штучний інтелект» часто розуміють як технології, які забезпечують машинне навчання, обробку природної мови, величезну кількість обчислюваних даних і, зрештою, автоматизоване прийняття рішень у робототехніці на базі відповідного програмного забезпечення, яке може замінити людські дії, спрямовані на вироблення суджень. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) (OECD AI Principles overview) визначає штучний інтелект як машинну систему, що для явних або неявних цілей робить на основі інформації, яку вона отримує, висновки стосовно того, як генерувати такі результати, як прогнози, уміст, рекомендації або рішення, що можуть вплинути на фізичні чи віртуальні середовища [3]. ШІ обіцяє можливість аналізувати великі обсяги даних швидше й надійніше, ніж люди.

Генеративний штучний інтелект (GenAI) – це різновид штучного інтелекту, який може генерувати новий уміст, будь то текст, зображення, аудіо чи відео, що нагадує вміст, створений людиною (What Is Generative AI? Definition, Applications, and Impact). Новий уміст створюється на основі шаблонів, отриманих із наявних наборів даних, він може охоплювати різні сфери [5]. Із моменту появи OpenAI ChatGPT у листопаді 2022 р. помітно зріс інтерес до оцінки впливу генеративного штучного інтелекту в широкому діапазоні наукових дисциплін і галузей.

Однак генеративний штучний інтелект також стикається з обмеженнями, уключаючи схильність до упередженості, етичні проблеми й потребу у великих високоякісних наборах даних для ефективного навчання (Jo, 2023). Крім того, його результати вимагають ретельної перевірки стосовно їх точності, відповідності й цілісності, оскільки системи генеративного штучного інтелекту можуть генерувати неправдиву або оманливу інформацію [7].

Сфера дипломатії значно розвинулася за останні десятиліття, значною мірою під впливом широкого впровадження інтернету та поширеності платформ соціальних мереж [8]. У зв'язку з цим з'являються нові способи глобальної взаємодії, які сприяють швидкому й прямому спілкуванню через кордони, залученню громадськості та забезпечують миттєве поширення й обмін інформацією. Отже, дипломатична взаємодія вийшла за межі приватних зустрічей і міждержавних обговорень, тепер вона охоплює також цифрові взаємодії, які залучають ширшу аудиторію та відбуваються більш відкритим і прозорим способом [9].

Завдяки цьому технологічному прогресу цифрова дипломатія стала ключовим інструментом, із застосуванням якого пов'язані певні як переваги, так і ризики [10; 11]. Переваги є численними, вони включають підвищення ефективності, збільшення охоплення, ширший доступ до інформації, формування громадського сприйняття, моніторинг громадської думки й сприяння глобальній дискусії. Проте ці переваги супроводжуються такими невід'ємними ризиками, як дезінформація, загрози кібербезпеці та потенційне порушення дипломатичних угод. Вирішення таких викликів, як загроза кібербезпеці, забезпечення точного зв'язку й керування швидким темпом цифрового зв'язку, має нині вирішальне значення [10; 11].

У наш час ШІ стає все більш важливим для дипломатів у виконанні їхніх обов'язків [12]. Поява генеративного штучного інтелекту з його розширеними можливостями у створенні контенту та обробці даних може суттєво змінити сферу дипломатії [13].

Генеративний штучний інтелект має величезний потенціал для покращення дипломатичних результатів. Він може автоматизувати й удосконалити аналітичні процеси, симулювати сценарії вирішення конфліктів і допомагати в лінгвістичних перекладах.

Ця стаття стосується використання ШІ в дипломатичній практиці і його внеску в її вдосконалення.

Це дослідження важливе щодо вивчення того, як інструменти штучного інтелекту, зокрема генеративний ШІ, можуть вплинути на дипломатичну практику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питань, пов'язаних із використанням інструментів штучного інтелекту в сучасній дипломатії, стосується значна кількість наукових досліджень. Це обумовлено актуальністю теми й, отже, зростанням інтересу до неї.

На актуальність теми вказують, зокрема, автори звіту, підготовленого для Центру нової американської безпеки, які вбачають великий потенціал для ШІ у сферах, пов'язаних із національною безпекою, уключаючи дипломатію. Наприклад, штучний інтелект може допомогти покращити спілкування між урядами й іноземними громадянами, знизивши мовні бар'єри між країнами, підвищити безпеку дипломатичних представництв за допомогою технологій розпізнавання зображень і сортування інформації, а також підтримувати міжнародні гуманітарні операції шляхом моніторингу виборів; допомоги в миротворчих операціях і забезпеченні того, щоб виплати фінансової допомоги не використовувалися не за призначенням через виявлення аномалій [14].

Проте, на думку Бена Скотта, Стефана Хоймана й Філіппа Лоренца, для задоволення інтересу до теми застосування інструментів штучного інтелекту в сучасній дипломатії потрібне збільшення ролі офіційних дипломатичних інституцій у питанні висвітлення можливостей використання інструментів ШІ в дипломатії. Вони вважають, що міністерства закордонних справ повинні застосовувати свої інструменти публічної дипломатії для підвищення обізнаності громадськості стосовно як переваг, так і ризиків, пов'язаних із використанням ШІ. Їхній підхід ґрунтується на концепції «набору інструментів» штучного інтелекту, що включає розробку політики, публічну дипломатію, дво- й багатосторонню співпрацю, дії, що виконуються через міжнародні та звичайні організації, зустрічі й партнерства, надання грантів, збір та аналіз інформації. Цей підхід пропонує розділити сфери, пов'язані з цим «набором інструментів», на три теми: основні економічні зміни й можливості; системи безпеки та автономні озброєння, демократія й етика. У цьому контексті дослідники стверджують, що етична комунікаційна стратегія використання штучного інтелекту не лише підтримує м'яку силу навколо цих технологій, але й це також спосіб позитивно охарактеризувати та диференціювати продукти й послуги штучного інтелекту у світі урядів і людей, які можуть насторожено ставитися до непрозорої влади провідних корпорацій ШІ [15, р. 31].

Стосовно цього автори DiploFoundation зазначають, що дискусіям про ШІ в контексті зовнішньої політики та дипломатії часто бракує чіткої термінології. Вони припускають, що для кращого розуміння зв'язку між ШІ й дипломатією треба зробити певні розрізнення, а саме окремо розглядати

ШІ в контексті дипломатичної теми, окремо – як дипломатичний інструмент і також окремо – як фактор, що формує середовище, у якому практикується дипломатія. На переконання цих дослідників, як тема для дипломатії, штучний інтелект є актуальним для широкого політичного порядку денного, починаючи від економіки, бізнесу й безпеки, і до демократії, прав людини та етики. Як інструмент для дипломатії ШІ має бути досліджений на предмет того, яким чином він може бути включений до виконання функцій дипломатії й повсякденних завдань дипломатів. Як фактор, що впливає на середовище, у якому практикується дипломатія, штучний інтелект цілком може виявитися визначальною технологією нашого часу, і як такий він має потенціал змінити основу міжнародного порядку [16].

Корнеліу Бйола також вважає, що академічні дискусії стосовно використання ШІ в дипломатії просуваються доволі повільно, без чіткого аналітичного спрямування [17]. На думку Бйола, штучний інтелект може слугувати надійним помічником у таких дипломатичних сферах, як консульська служба, управління кризами, у публічній дипломатії та міжнародних переговорах [17].

Саме виходячи з цієї логіки, виявили, що ШІ впливає на дипломатію двома способами [18]: по-перше, змінюючи середовище, у якому практикується дипломатія; по-друге, пропонуючи дипломатам нові інструменти для допомоги в їхній діяльності. ШІ може позитивно вплинути на роботу дипломатів шляхом оптимізації та підвищення ефективності певних бюрократичних функцій [18]. Що стосується переговорів, штучний інтелект може бути корисним для аналізу минулих переговорів або навіть допомогти дипломатам у прогнозуванні масштабів переговорних процесів, які ще не завершені [18].

Карім Гамідуш зазначає, що новий потенціал, який дає штучний інтелект, – це розширення когнітивних функцій, підвищення ефективності та швидкості [19].

Зі свого боку, Дідзіс Клявіньш звертає увагу на те, що величезне зростання політичного інтересу до ШІ та економічні інвестиції в нього мають потенціал спричинити фундаментальні зміни як у практиці дипломатії, так і в характері міждержавної конкуренції. Оскільки штучний інтелект може запропонувати урядам стійкі конкурентні переваги, суперництво спонукає держави та інших політичних гравців використовувати дипломатичні можливості для досягнення своїх цілей. Ураховуючи, що технології на базі штучного інтелекту мають великий потенціал для перестановки переможців і переможених на глобальних ринках та, отже, для впливу на баланс сил у світовій політиці, не дивно, що вони стають головною

увагою дипломатів і дипломатичних установ. Проте природа технології ШІ ставить під сумнів традиційні уявлення про те, як має функціонувати дипломатія. Оскільки штучний інтелект взаємодіє із широким спектром звичайних питань зовнішньої політики, він вимагає спеціальних знань від дипломатів, структурних реорганізацій і реорганізації процесів у міністерствах закордонних справ [20].

О. Я. Івасечко й О. А. Калита вважають, що штучний інтелект впливає на процеси прийняття рішень дипломатами, розширюючи їхні можливості. На думку дослідників, сьогодні ШІ найкраще використовується для підтримки та обробки даних, що допомагає в аналізі текстової інформації, такої як договори й дипломатичні звіти. Оскільки значна частина дипломатичної роботи заснована на аналізі тексту, технології, які дають змогу ефективно обробляти ці дані за допомогою нейролінгвістичного програмування, стають надзвичайно важливими [21].

А. Гачкевич і М. Николишин висловлюють думку про те, що цифрові технології та вплив громадської думки на політичні процеси держав світу сприяли перетворенню традиційної дипломатії, створивши умови для впровадження штучного інтелекту. На думку цих дослідників, на сучасному етапі дипломати використовують або можуть використовувати технології, що не були спеціально розроблені для дипломатичної роботи, але відповідають завданням, котрі виникають у процесі її виконання. Одночасно з'явилися спеціалізовані ШІ-технології, призначені для дипломатичних або зовнішньополітичних цілей (наприклад DiploGPT для обробки й аналізу текстів). А. Гачкевич і М. Николишин упевнені, що кількість таких технологій зростатиме, а також збільшуватиметься за рахунок плагінів, що розширюють можливості наявних додатків для виконання завдань, пов'язаних із дипломатією та зовнішньою політикою [22].

Водночас Андрій Гачкевич указує також на негативний аспект використання ШІ, який, на його думку, полягає в тому, що інформація, необхідна для виконання технічних завдань, наприклад пошукові запити в Google, може бути збережена, що ставить під загрозу права на конфіденційність в епоху технологій XXI ст. [23].

Аналізуючи поточний стан справ у сфері застосування інструментів штучного інтелекту в сучасній дипломатії, Карола Фрей зазначає, що ШІ надає державам можливість впливати на міжнародні справи більш прямо та динамічно. Наприклад, роль цих інструментів в управлінні кризою в реальному часі й залученні громадськості покращила стратегічні дипломатичні операції, забезпечивши швидшу та ширшу комунікацію з глобальною аудиторією. Щодо операційних змін інтеграція ШІ в дип-

ломатичну практику змінює спосіб ведення дипломатичної діяльності. Це передбачає перехід від особистих зустрічей до віртуальної взаємодії, використання ШІ для аналізу даних і прийняття рішень. Карола Фрей також відзначає, що застосування штучного інтелекту в аналізі даних, управлінні кризами та консульських службах уже почало змінювати ландшафт дипломатії, роблячи процеси більш ефективними й доступними [24].

Водночас дослідники вказують і на проблемний бік застосування інструментів ШІ в сучасній дипломатії. Зокрема, Ефе Севін і М. Еврен Екен (2024), визнаючи, що ШІ справді має потенційну здатність допомагати в роботі дипломатам, указують на те, що дипломатична практика, заснована на соціально-технічних уявленнях і розрахунках ШІ, а не на процесі участі, зосередженому на безпосередній людській взаємодії, ресурсах, інтелекті й стосунках, потенційно може затьмарити необхідну аналітичну ясність [25].

Негативні аспекти застосування ШІ в міжнародних відносинах і, зокрема, у дипломатії широко обговорюються в дослідницькій літературі. Можна вказати, наприклад, на міркування Фатіми Румате, яка стверджує, що ШІ становить загрозу міжнародній безпеці та соціальній, економічній і військовій діяльності. Це означає, що уряди як головні актори в міжнародному суспільстві, змушені будуть переглянути свою зовнішню політику, дипломатію та міжнародну співпрацю, ураховуючи нові виклики, пов'язані зі зловмисним використанням ШІ в кількох сферах, особливо в міжнародній психологічній безпеці. Насправді ця загроза є важливою рисою нової холодної війни, що характеризується гонитвою за ШІ. Новий міжнародний порядок розвивається, ураховуючи зростання нових технологічних й економічних сил, що означає появу нових гравців і нових правил міжнародних відносин.

Злочинне використання штучного інтелекту, на думку дослідниці, створює нові виклики для держав як учасниць міжнародних відносин, і це відображається в появі нових понять, таких як штучна дипломатія, суверенітет даних, кібербезпека та кібервійна [11].

Мета статті – аналіз використання штучного інтелекту в дипломатичній практиці та оцінка його ролі в удосконаленні цієї сфери.

Матеріали й методи. У дослідженні застосовано широкий спектр матеріалів, що дає змогу ретельно проаналізувати питання, пов'язані з використанням інструментів штучного інтелекту в сучасній дипломатії. Основні джерела включають академічні статті, аналітичні звіти, а також дослідження стосовно технологій штучного інтелекту і їх використання у сфері дипломатії.

Методологія дослідження поєднує аналітичний, фундаментальний, концептуальний, якісний аналіз даних, на основі яких із застосуванням порівняльного підходу, зроблено критичну оцінку літератури, що стосується ключових аспектів використання інструментів ШІ у сфері дипломатії.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження літератури показало, що питання, пов'язані з використанням штучного інтелекту в сучасній дипломатії, стосуються широкого кола проблем щодо міжнародної політики й ролі в ній ШІ, як-от: проблема етичності використання алгоритмів у прийнятті політичних рішень, проблеми кібербезпеки й прозорості процесів, пов'язаних із дипломатичною діяльністю, а також проблема впливу автоматизації на традиційні дипломатичні методи та стратегії взаємодії міжнародних акторів.

Низка країн, зокрема Сполучені Штати й Китай, почали впроваджувати штучний інтелект у свою зовнішню політику, використовуючи автономні системи для досягнення своїх політичних цілей. Реагуючи на вимоги часу, Міністерство закордонних справ України створило ШІ-аватар під назвою «Вікторія», що озвучуватиме офіційні заяви з консульських питань. Питання застосування штучного інтелекту в дипломатичній роботі, зокрема, обговорювалися під час візиту до США та зустрічей у Державному департаменті США заступника міністра закордонних справ України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Антона Дем'янішина, який відбувся в травні 2024 р. У майбутньому планується впровадження додаткових інструментів зі штучним інтелектом [26].

Китай використовує передові технології в процесах прийняття рішень у зовнішній політиці, прикладом чого є використання штучного інтелекту в рамках прийняття рішень у рамках стратегії ініціативи «Один пояс, один шлях». У зв'язку з цим відкривається безліч можливостей, оскільки штучний інтелект і дипломатія продовжують перетинатися, що не може не впливати на геополітику [27].

У Сполучених Штатах Державний Департамент реагує на розвиток штучного інтелекту, визнаючи, що той пропонує величезні можливості, зокрема такі, як посилення публічної дипломатії, покращення мовного перекладу, оптимізація операцій управління, сприяння поширенню інформації, автоматизація завдань, генерація коду тощо. [28].

Відповідно, штучний інтелект уже став елементом змагання великих держав. ШІ впливає на глобальний баланс сил і відносини між державами,

а також на геополітику загалом. Можна вказати на шість способів, як штучний інтелект може впливати на формування міжнародних відносин і глобального балансу сил.

По-перше, це глобальна конкуренція між КНР та США. Жоден геополітичний розвиток у наш час так сильно не формує глобальну ситуацію, як китайсько-американська конкуренція, і ШІ відіграє в цьому важливу роль.

По-друге, це загроза авторитаризму й послаблення демократії в усьому світі. Конкуренція у сфері застосування ШІ є не лише частиною геополітичної боротьби, але й змаганням між авторитарною моделлю управління й ліберальною демократією.

По-третє, це націоналізація штучного інтелекту: конкуренція між великими країнами за лідерство у сфері застосування штучного інтелекту зростає, та держави по всьому світу намагаються підтримувати свою екосистему штучного інтелекту шляхом інвестицій, податкових пільг, створення платформ для обміну знаннями тощо.

По-четверте, частковий перехід влади від держави до приватного сектору, й особливо до великих технологічних компаній, може стати однією з найбільш фундаментальних змін у тому, як функціонує політика в нинішньому столітті. Цей розвиток пов'язаний із розвитком цифрових технологій у широкому плані, але неконтрольоване застосування штучного інтелекту може ще більше ускладнити ситуацію, довівши її до крайності.

По-п'яте, хоча обговорення проблем штучного інтелекту у військовій та оборонній сферах часто обертається навколо питання про смертоносну автономну зброю або «роботів-убивць», функції ШІ у військовій сфері можуть бути більш різноманітними, уключаючи матеріально-технічне забезпечення, кібервійну та дезінформацію. Нова технологія озброєнь може вплинути на відносну військову силу країни чи альянсу й може вимагати, наприклад, перерозподілу коштів, розвитку та фінансування нових напрямів досліджень і розробок або створення нової доктрини й стратегії.

По-шосте, це перспектива створення загального штучного інтелекту (AGI), або «сильного ШІ», або «Суперінтелекту». AGI мав би надздібності, скажімо, в економічній сфері, а отже, міг би отримувати прибуток від фондового ринку. AGI також мав би надлюдські навички в розробці технологій. Розробник AGI, яким можна було б керувати, став би домінуючою світовою силою. Якби один гравець, будь то державна чи приватна компанія, отримав AGI, цей суб'єкт отримав би незрівнянну владу, вплив і вигоду [29].

Додаткові особливості, пов'язані із застосуванням штучного інтелекту в дипломатії, полягають у тому, що використання систем, котрі підтримуються штучним інтелектом, для прийняття рішень щодо кримінальних вироків, запитів на надання притулку, дипломатичних криз, справ, пов'язаних із фундаментальними свободами, і ситуацій, коли люди вже травмовані або страждають, ризикує ослабити індивідуальне судження, посилити психологічну шкоду й потенційно зруйнувати соціальні мережі безпеки [30].

У цьому контексті важливо вказати також на те, що можливість прийняття політичних рішень главами держав та урядів виключно на основі пропозицій ШІ є досить суперечливою, оскільки навіть найраціональніше, із погляду алгоритму рішення, може бути позбавлене етичних підстав, суперечити політичним гаслам лідерів або йти врозріз із цілями влади чи положеннями закону. Тому людський контроль і коригування політики на цьому етапі розвитку науки є обов'язковими [31].

Можливості використання штучного інтелекту в дипломатії, як позитивні, так і негативні, загалом пов'язані з тим, що штучний інтелект має потенціал змінити те, як очікуються, розуміються та управляються міжнародні кризи. Системи штучного інтелекту можуть, наприклад, сприяти дипломатам й особам, які приймають рішення, під час криз, допомагаючи їм інтерпретувати події, що розгортаються (використання ШІ для описової аналітики), прогнозувати потенційні тенденції чи закономірності в розвитку кризи (застосування ШІ для прогнозової аналітики) та оцінювати ефективність стратегій реагування (використання ШІ для наказової аналітики). Проте досі залишається недостатньо зрозумілим, як має виконуватися практична робота цих моделей і яким конкретним умовам ці моделі штучного інтелекту мають відповідати, щоб досягти необхідних результатів. Особливо гостро постають ці питання в контексті міжнародної кризи, викликаній агресією росії проти України [32].

Розвиток штучного інтелекту важко прогнозувати й це створює серйозні проблеми для дослідження застосування інструментів штучного інтелекту в сучасній дипломатії.

Штучний інтелект розвинувся більше ніж очікувалося і його розвиток швидко прискорюється; приватний сектор фінансує дослідження набагато більше від уряду; машинне навчання може значно підвищити ступінь автоматизації таких трудомістких видів діяльності, як аналіз супутникових зображень і кіберзахист, які можуть стати трансформаційною технологією національної безпеки, що є такою самою важливою, як ядерна зброя, літаки й комп'ютери. Штучний інтелект суттєво вплине на національну безпе-

ку шляхом змін у трьох сферах: (1) військова перевага, (2) інформаційна перевага та (3) економічна перевага. Проблема для національної безпеки полягає в тому, що «слабкі» (унаслідок недостатнього розвитку або відсутності державного нагляду за розвитком ІІІ) держави та недержавні суб'єкти можуть отримати доступ до можливостей нанесення ударів на далекі відстані й можливості брати участь у підробці та приховуванні правди [33].

З огляду на це, логічним є висновок стосовно того, що всі три вказані особливості штучного інтелекту є важливими для дипломатії нашого століття: оскільки штучний суперінтелект ще не розроблений, сценарії, які повинен розробити будь-який планувальник міністерств закордонних справ, будуть «обмежені» до перших двох форм цих нових технологій. Очевидно, каже М. Вакарелу, що серед трьох форм переваги, які пропонує розвиток штучного інтелекту, найважливішою є дипломатичне середовище, передусім його інформаційна сфера, і саме тому сьогодні вона вважається найважливішою сферою геополітики [34].

Ще немає ясності щодо всієї концепції дипломатії в епоху штучного інтелекту, дипломатія нині розглядається радше як форма електронної дипломатії, концепція якої розвинулась у контексті розвитку таких концепцій, як концепції електронного уряду, електронної комерції, електронного навчання тощо. Той факт, що застосування штучного інтелекту в дипломатії розглядається радше з погляду концепції електронної дипломатії, є насправді вираженням недостатнього розуміння концепції ІІІ в галузі інформаційних технологій [35]. Це означає, що ідеї й проблеми штучного інтелекту у сфері дипломатії ХХІ ст. є політичною, правовою та економічною реальністю, із якою історія раніше ніколи не стикалася [34].

Із цього можемо зробити висновок, що тепер дипломатія має подвійну функцію: по-перше, вона збирає різноманітну інформацію в усіх соціальних сферах для розуміння суспільних дій у тій країні, де працює конкретне посольство. Штучний інтелект відіграє вирішальну роль у комплексній ідентифікації різних повідомлень, що їх тим чи іншим способом передають громадяни. По-друге, ще більше зростає важливість ефективного дипломатичного представлення своєї країни. Завдяки ІІІ, здатному класифікувати повідомлення як дружні, несприятливі, нейтральні тощо, дипломатичні місії можуть проводити більш цілеспрямовані дії, потенційно суттєво впливаючи на ставлення місцевого населення до країни, яку представляє це посольство.

У цьому контексті важливо визнати, що доба інтернету фактично безмежно розширила коло осіб, спроможних керувати громадськими та

політичними інституціями. Будь-який користувач гаджета може обговорити або повідомити про будь-які проблеми, що потребують уваги державних органів для їх розв'язання. Ця обставина має вирішальне значення в дипломатії штучного інтелекту, оскільки це означає, що практично все населення країни, здатне писати, може бути включене в цю діяльність.

Важливо також підкреслити, що дипломатія повинна адаптуватися до змін, що відбуваються у світовій економічній системі. Штучний інтелект відіграватиме вирішальну роль у цій адаптації, оскільки його можливість накопичувати й синтезувати дані значно перевищує можливості традиційної дипломатичної практики.

Що стосується власне використання інструментів штучного інтелекту в сучасній дипломатії, то треба вказати на: 1) роль ШІ як помічника консульської служби; 2) роль ШІ у посиленні та сприянні комунікації; 3) роль ШІ в посиленні безпеки дипломатичних представництв і перевірці інформації; 4) переговори за допомогою ШІ; 5) роль ШІ в запобіганні кризовим ситуаціям. Розглянемо це докладніше:

1. Консульські служби можуть, застосовуючи штучний інтелект, інтегрувати інформацію як декларативного, так і процедурного плану для автоматизації повсякденних завдань (Bjola, 2019). Цього можна досягти за допомогою застосування інтелектуального аналізу даних і методів дослідження для впорядкування даних та полегшення ідентифікації шаблонів і зв'язків, які неможливо спостерігати інакше (це може, наприклад, стосуватися даних стосовно попиту на певні послуги, що збираються на основі місця, часу й профілю аудиторії). Скажімо, із метою надання відповідей на поширені запити та допомога заявникам на отримання візи більш ефективно орієнтуватися в їхніх процедурах, можемо розробити й установити на вебсайтах посольств і консульств інтелектуальних робіт або інтерактивні інтерфейси [19].

2. ШІ може зіграти значну роль у подоланні мовних бар'єрів між країнами шляхом покращення перекладу в реальному часі за допомогою контекстного мовного перекладу. Цей підхід усуває обмеження поточних засобів машинного перекладу [17].

3. ШІ можна застосовувати для таких завдань, як розпізнавання зображень, комп'ютеризована обробка інформації та протидія спробам поширення фейкових новин й участі в геополітичному втручанні та дестабілізації [19]. ШІ також може допомогти у виявленні й пом'якшенні кіберзагроз, захисті дипломатичних комунікацій і критичної інфраструктури від кібератак [36].

4. ІІІ може допомогти посольствам та міністерствам закордонних справ у реальному часі зрозуміти характер і серйозність подій, оптимізувати процес прийняття рішень, керувати суспільними очікуваннями [19], оцінювати суспільні настрої та реакцію на дипломатичні ініціативи, даючи змогу розробляти індивідуальні комунікаційні стратегії, прийнятні для різних груп населення [36].

У практичній сфері цифрової дипломатії рішення потребують чіткого структурування. За допомогою мережевого, кластерного й семантичного аналізу ІІІ може запропонувати надійні оцінки впливу різних факторів на прийняття рішень [17]. Комп'ютерна обробка природної мови (NLP) дає змогу розуміти та інтерпретувати людську мову, полегшуючи аналіз великих дипломатичних документів, таких як договори, угоди й дипломатичні телеграми. Це досягається шляхом виокремлення важливої інформації та виявлення шаблонів у тексті [36].

5. Цифрові платформи можуть стати основними інструментами для вирішення дипломатичних криз [17], оскільки ІІІ володіє інструментами, здатними відстежувати відкриті дані для раннього виявлення криз [16, р. 14–16], наприклад такими, які дають змогу аналізувати загальнодоступні дані, пов'язані із соціальними, економічними та політичними подіями. Штучний інтелект може завчасно виявляти кризи задля розширення цих можливостей для отримання інформації для запобігання кризам [19].

Для розробки та інтеграції рішень ІІІ в дипломатичну діяльність можна запропонувати структуру, яка забезпечуватиме систематичний підхід до впровадження інструментів ІІІ в дипломатичну діяльність, зосереджуючи увагу на особливостях дипломатичних функцій (табл. 1).

Систематичний підхід до впровадження інструментів ІІІ в дипломатичну діяльність передбачає, що перш ніж ухвалити рішення, треба з'ясувати, чи має ІІІ поліпшити людські здібності або повністю замінити їх. Також важливо визначити, чи рішення ґрунтується на даних, чи контролюється людиною. Інновації повинні бути спрямовані на розв'язання конкретних проблем, таких як управління кризами, з акцентом на аналітичні компоненти.

Згідно із систематичним підходом до впровадження інструментів ІІІ в дипломатичну діяльність, процес об'єднання повинен пройти три етапи: 1) від фізичного до цифрового, 2) від цифрового до цифрового та 3) від цифрового до фізичного. Ефективність залежить від здатності ІІІ збирати й аналізувати дані для прийняття рішень.

Упровадження ІІІ в дипломатичну діяльність потребує оцінки інституційного потенціалу того чи іншого МЗС, ураховуючи інтеграцію

Таблиця 1

**Систематичний підхід
до впровадження інструментів ІІІ в дипломатичну діяльність**

Етап	Опис
1. Мета	Визначення та аналіз конкретної дипломатичної мети, яка потребує покращення. Уключає оцінку наявних процесів і виявлення їхніх недоліків.
2. Нововведення	Розробка нововведень, спроможних суттєво змінити наявні процедури. Уключає нові алгоритми, аналітичні інструменти або автоматизацію рутинних завдань.
3. Об'єднання	Розгляд об'єднання цифрових рішень із фізичними аспектами дипломатичної діяльності. Важливо, щоб усі компоненти взаємодіяли ефективно, забезпечуючи безперешкодний перехід до нових технологій.
4. Упровадження	Оцінка доступності та придатності інституційної структури для впровадження рішень ІІІ, що включає аналіз ресурсів, навчання персоналу та адаптацію до нових умов.

Джерело: розроблено автором на основі [32].

з новими технологіями, такими як 3D-друк й інтернет речей (IoT). Успіх залежить від уміння адаптуватися до змін у сферах цифрової трансформації.

Такий підхід дає змогу зосередитися на реальних потребах і мінімізувати ризики, пов'язані з упровадженням технологій, які не мають практичної цінності.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У ході дослідження робимо висновок, що штучний інтелект може стати важливим, можливо, навіть незамінним інструментом для дипломатичної діяльності, особливо завдяки його допомозі дипломатам у розробці сценаріїв і прогнозів подій. Це приводить до трьох висновків:

– по-перше, зовнішня політика й, зокрема, українська зовнішня політика повинні створити умови для подальшого вивчення потенціалу ШІ та інших методів аналізу даних для цілей переговорної дипломатії;

– по-друге, треба впроваджувати стратегію використання даних зовнішньої політики за допомогою штучного інтелекту. Можливості аналізу даних для дипломатичних цілей штучним інтелектом залежать від доступних даних. Тому важливо збирати й обробляти дані, отримані на основі дипломатичної практики, цілеспрямовано та структуровано. Із цією метою підрозділи аналізу даних у всіх залучених урядових відомствах, зокрема в МЗС, мають бути обладнані відповідно до потреб;

– по-третє, нормативні вказівки щодо використання інструментів ШІ в сучасній дипломатії мають бути складені із самого початку формування конкретного дипломатичного завдання. Це стосується питань безпеки системи, захисту даних і, передусім, людського контролю та відповідальності. Було б також помилкою на цьому етапі делегувати політичні оцінні судження системі ШІ.

Щодо застосування інструментів штучного інтелекту в сучасній дипломатії дослідження показало, що:

1. Інструменти штучного інтелекту можуть автоматизувати рутинні операції й покращити обслуговування, знижуючи когнітивне навантаження на людей та сприяючи взаємодії з аплікантами.

2. ШІ допомагає роз'язувати проблему мовних бар'єрів через контекстуальний переклад мови, що покращує якість спілкування між представниками різних країн.

3. ШІ використовується для розпізнавання зображень, обробки інформації та боротьби з дезінформацією, що підвищує безпеку дипломатичних місій.

4. Інструменти ШІ можуть аналізувати дані й допомагати дипломатам у прийнятті рішень під час переговорів, що спрощує процес досягнення бажаних результатів.

5. Інструменти ШІ можуть моніторити відкриті дані для раннього виявлення кризових ситуацій, що дає змогу ефективніше управляти потенційними конфліктами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Pouliot, V. & Cornut, J. (2015). Practice theory and the study of diplomacy: A research agenda. *Cooperation and conflict*, 50(3), 297–315.
2. OECD AI Principles overview. OECD.AI website. Retrieved from: <https://oecd.ai/en/ai-principles>.
3. Russell, S., Perset, K. & Grobelnik, M. (2023). Updates to the OECD's definition of an AI system explained. OECD.AI website. Retrieved from: <https://oecd.ai/en/wonk/ai-system-definition-update>.
4. What Is Generative AI? Definition, Applications, and Impact. COURSERA website. 24.07.2024. Retrieved from: <https://www.coursera.org/articles/what-is-generative-ai>.
5. Meskó, B. & Topol, E. J. (2023). The imperative for regulatory oversight of large language models (or generative AI) in healthcare. *Digital Medicine*, 6(1). Retrieved from: <https://www.nature.com/articles/s41746-023-00873-0>.
6. Jo, A. (2023). The promise and peril of generative AI. *Nature*, 614(1), 214–216.
7. Alkaissi, H. & McFarlane, S. I. (2023). Artificial hallucinations in ChatGPT: implications in scientific writing. *Cureus*, 15(2). Retrieved from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36811129/>.
8. Krzyzanowski, M. (2020). Digital diplomacy or political communication? Exploring social media in the EU institutions from a critical discourse perspective. *Digital Diplomacy and International Organisations: Autonomy, Legitimacy and Contestation*. London, England: Routledge. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/343900331_Digital_Diplomacy_or_Political_Communication_Exploring_Social_Media_in_The_EU_Institutions_from_a_Critical_Discourse_Perspective1.
9. Khan, M. L., Ittefaq, M., Pantoja, Y. I. M. & et al. (2021). Public Engagement Model to Analyze Digital Diplomacy on Twitter: A Social Media Analytics Framework. *International Journal of Communication*, 15, 1741–1769.
10. Konovalova, M. (2023). AI and Diplomacy: Challenges and Opportunities. *Journal of Liberty and International Affairs*, 9(2), 520–530.
11. Roumate, F. (2021). *Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. Challenges and Opportunities*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing.
12. Stanzel, V. & Voelsen, D. (2022). Diplomacy and artificial intelligence: Reflections on practical assistance for diplomatic negotiations. Berlin, German: SWP Research Paper. Retrieved from: https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2022RP01_Diplomacy_and_AI.pdf.
13. Calzada, I. (2023). Disruptive technologies for e-Diasporas: Blockchain, DAOs, data cooperatives, metaverse, and ChatGPT. *Futures*, 154, 103–258.
14. Horowitz, M. C., Scharre, P., Allen, G. C., Frederick, K., Cho, A. & Saravalle, E. (2018). Artificial Intelligence and International Security. Center for New American Security (CNAS) website. Retrieved from: <https://www.cnas.org/publications/reports/artificial-intelligence-and-international-security>.
15. Scott, B., Heumann, S. & Lorenz, P. (2018). Artificial Intelligence and Foreign Policy. *Stiftung Neue Verantwortung*. Retrieved from: https://www.stiftung-nv.de/sites/default/files/ai_foreign_policy.pdf.
16. Mapping the Challenges and Opportunities of Artificial Intelligence for the Conduct of Diplomacy. (2019). Diplo website. Retrieved from: <https://www.diplomacy.edu/sites/default/files/AI-diplo-report.pdf>.

17. Bjola, C. (2019). Diplomacy in the age of Artificial Intelligence. USC Centre on Public Diplomacy website. Retrieved from: <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/diplomacy-age-artificial-intelligence>.
18. Grottola, S. (2020). Artificial intelligence and diplomacy: A new tool for diplomats? Dig.watch website. Retrieved from: <https://dig.watch/resources/artificial-intelligence-and-diplomacy-new-tool-diplomats>.
19. Hamidouche, K. (2021). Artificial Intelligence: A New Tool for Diplomats. *Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. Challenges and Opportunities*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing.
20. Kļaviņš, D. (2021). Diplomacy and Artificial Intelligence in Global Political Competition. *Competition in World Politics Knowledge, Strategies and Institutions*. Bielefeld, Deutschland: Verlag.
21. Івасечко, О. Я., & Калита, О. А. (2023). Штучний інтелект як новітній інструмент дипломатії: виклики та перспективи. *Регіональні студії*. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.34.22>.
22. Гачкевич, А., & Николишин, М. (2023). Дипломатичний набір інструментів штучного інтелекту. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*, 2, 3, 45–54. DOI: 10.46299/j.isjpp.20230203.03.
23. Гачкевич, А. (2023). Вплив штучного інтелекту на дипломатію ЄС: можливості та проблеми. У *Новий порядок денний для Європи та Європейського Союзу: причини – напруги – пріоритетні цілі*: монографія. Львів, Україна: Вид-во Львів. політехніки. Retrieved from: <https://ena.lpnu.ua/items/9fcb2998-554e-401f-a8b4-a12684677474>.
24. Frey, C. (2024). Digital Diplomacy: The Impact of Technology on Modern Diplomacy and Foreign Policy. Current Realities and Future Prospects. *Romanian Journal of European Affairs*, 24(1), 107–126.
25. Sevin, E., & Eken, M. E. (2024). Yet another turn? Prioritising the needs of diplomacy over the capabilities of generative AI. *Place Branding and Public Diplomacy*. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41254-024-00325-w>.
26. Балашова, Л. (2023). Дипломатичний інтелект. МЗС запускає ШІ-аватар Вікторія для озвучування офіційних заяв. Як відомство Кулеби хоче розворушити консервативну дипломатію розробкою за \$10 000. Forbes Ukraine. Retrieved from: <https://forbes.ua/innovations/diplomatichtny-intelekt-mzs-zapuskae-shi-avatar-viktoriya-dlya-ozvuchuvannya-ofitsiynikh-zayav-yak-vidomstvo-kulebi-khoche-rozvorushiti-konservativnu-diplomatiyu-za-10-000-19042024-20628>.
27. Choi, E. C. (2019). Will algorithms make safe decisions in foreign affairs? *Diplo Foundation*. Retrieved from: <https://www.diplomacy.edu/blog/will-algorithms-make-safe-decisions-foreign-affairs>.
28. Enterprise AI Strategy. Empowering Diplomacy through Responsible AI. (2023). U.S. Department of State website. Retrieved from: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/11/Department-of-State-Enterprise-Artificial-Intelligence-Strategy.pdf>.
29. Franke, U. (2021). Artificial intelligence diplomacy. Artificial Intelligence governance as a new European Union external policy tool. European Parliament website. Retrieved from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662926/IPOL_STU\(2021\)662926_EN.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwiEq8_voJOHAxVbBNsEHWQ3DCYQFnoECAMQAg&usg=AOvVaw3hWOoEmWQhfomAYSCKqP7G](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662926/IPOL_STU(2021)662926_EN.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwiEq8_voJOHAxVbBNsEHWQ3DCYQFnoECAMQAg&usg=AOvVaw3hWOoEmWQhfomAYSCKqP7G).

30. Hardlington, L. Binder, J., Gardner, S., Karanika-Murray, M. & Knight, S. (2023). The use of artificial intelligence in a military context: development of the attitudes toward AI in defense (AAID) scale. *Psychol*, 14,1164810. DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1164810.
31. Jafarova, L. (2023). Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. E-international relations website. Retrieved from: <https://www.e-ir.info/2023/08/01/artificial-intelligence-and-digital-diplomacy/>.
32. Bjola, C. (2022). Artificial Intelligence and Diplomatic Crisis Management: Addressing the ‘Fog of War’ Problem, Working Paper No 6. Oxford Digital Diplomacy Research Group website. Retrieved from: <http://www.qeh.ox.ac.uk/sites/www.odid.ox.ac.uk/files/DigDiploROxWP6.pdf>.
33. Allen, G., & Chan, T. (2017). Artificial intelligence and national security. Harvard Kennedy School website. Retrieved from: <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/publication/AI%20NatSec%20-%20final.pdf>.
34. Vacarelu, M. (2021). Artificial Intelligence: To Strengthen or to Replace Traditional Diplomacy. Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. *Challenges and Opportunities*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing.
35. Manor, I. (2017). The digitalization of diplomacy: Toward clarification of a fractured terminology (Working paper). Digdipblog.com website. Retrieved from: <https://digdipblog.files.wordpress.com/2017/08/the-digitalization-ofdiplomacy-working-paper-number-1.pdf>.
36. Zahid, F. B. (2023). Negotiating New Realities: Navigating the Intersection of Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. *BIPSS*. Retrieved from: <https://bipss.org.bd/pdf/Negotiating%20New%20Realities%20Navigating%20the%20Intersection.pdf>.

REFERENCES

1. Pouliot, V. & Cornut, J. (2015). Practice theory and the study of diplomacy: A research agenda. *Cooperation and conflict*, 50(3), 297–315 (in English).
2. OECD AI Principles overview. OECD.AI website. Retrieved from: <https://oecd.ai/en/ai-principles> (in English).
3. Russell, S., Perset, K. & Grobelsnik, M. (2023). Updates to the OECD’s definition of an AI system explained. OECD.AI website. Retrieved from: <https://oecd.ai/en/work/ai-system-definition-update> (in English).
4. What Is Generative AI? Definition, Applications, and Impact. COURSERA website. 24.07.2024. Retrieved from: <https://www.coursera.org/articles/what-is-generative-ai>. (in English).
5. Meskó, B. & Topol, E. J. (2023). The imperative for regulatory oversight of large language models (or generative AI) in healthcare. *Digital Medicine*, 6(1). Retrieved from: <https://www.nature.com/articles/s41746-023-00873-0> (in English).
6. Jo, A. (2023). The promise and peril of generative AI. *Nature*, 614(1). 214–216 (in English).
7. Alkaissi, H. & McFarlane, S. I. (2023). Artificial hallucinations in ChatGPT: implications in scientific writing. *Cureus*, 15(2). Retrieved from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36811129/> (in English).

8. Krzyzanowski, M. (2020). Digital diplomacy or political communication? Exploring social media in the EU institutions from a critical discourse perspective. *Digital Diplomacy and International Organisations: Autonomy, Legitimacy and Contestation*. London, England: Routledge. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/343900331_Digital_Diplomacy_or_Political_Communication_Exploring_Social_Media_in_The_EU_Institutions_from_a_Critical_Discourse_Perspective1 (in English).
9. Khan, M. L., Ittefaq, M., Pantoja, Y. I. M. & et al. (2021). Public Engagement Model to Analyze Digital Diplomacy on Twitter: A Social Media Analytics Framework. *International Journal of Communication*, 15, 1741–1769 (in English).
10. Konovalova, M. (2023). AI and Diplomacy: Challenges and Opportunities. *Journal of Liberty and International Affairs*, 9(2), 520–530 (in English).
11. Roumate, F. (2021). *Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. Challenges and Opportunities*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing (in English).
12. Stanzel, V. & Voelsen, D. (2022). Diplomacy and artificial intelligence: Reflections on practical assistance for diplomatic negotiations. Berlin, German: SWP Research Paper. Retrieved from: https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2022RP01_Diplomacy_and_AI.pdf. (in English).
13. Calzada, I. (2023). Disruptive technologies for e-Diasporas: Blockchain, DAOs, data cooperatives, metaverse, and ChatGPT. *Futures*, 154, 103–258 (in English).
14. Horowitz, M. C., Scharre, P., Allen, G. C., Frederick, K., Cho, A. & Saravalle, E. (2018). Artificial Intelligence and International Security. Center for New American Security (CNAS) website. Retrieved from: <https://www.cnas.org/publications/reports/artificial-intelligence-and-international-security> (in English).
15. Scott, B., Heumann, S. & Lorenz, P. (2018). Artificial Intelligence and Foreign Policy. *Stiftung Neue Verantwortung*. Retrieved from: https://www.stiftung-nv.de/sites/default/files/ai_foreign_policy.pdf (in English).
16. Mapping the Challenges and Opportunities of Artificial Intelligence for the Conduct of Diplomacy. (2019). Diplo website. Retrieved from: <https://www.diplomacy.edu/sites/default/files/AI-diplo-report.pdf> (in English).
17. Bjola, C. (2019). Diplomacy in the age of Artificial Intelligence. USC Centre on Public Diplomacy website. Retrieved from: <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/diplomacy-age-artificial-intelligence> (in English).
18. Grottola, S. (2020). Artificial intelligence and diplomacy: A new tool for diplomats? Dig.watch website. Retrieved from: <https://dig.watch/resources/artificial-intelligence-and-diplomacy-new-tool-diplomats> (in English).
19. Hamidouche, K. (2021). Artificial Intelligence: A New Tool for Diplomats. *Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. Challenges and Opportunities*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing (in English).
20. Kļaviņš, D. (2021). Diplomacy and Artificial Intelligence in Global Political Competition. *Competition in World Politics Knowledge, Strategies and Institutions*. Bielefeld, Deutschland: Verlag (in English).
21. Ivasechko, O. Ia., & Kalyta, O. A. (2023). Shtuchnyi intelekt yak novitnii instrument dyplomatii: vyklyky ta perspektyvy [Artificial intelligence as a new tool of diplomacy: challenges and prospects]. *Rehionalni studii – Regional studios*. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.34.22> (in Ukrainian).

22. Hachkevych, A., & Nykolyshyn, M. (2023). Dyplomatychnyi nabir instrumentiv shtuchnoho intelektu [Diplomatic AI Toolkit]. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*, 2(3), 45–54. DOI: 10.46299/j.isjpp.20230203.03 (in Ukrainian).

23. Hachkevych, A. (2023). Vplyv shtuchnoho intelektu na dyplomatiuu YeS: mozhlyvosti ta problem [The impact of artificial intelligence on EU diplomacy: opportunities and challenges]. *U Novyi poriadok dennyi dlia Yevropy ta Yevropeiskoho Soiuzu: prychny – napriamy – priorytetni tsili*. Lviv, Ukraine: Publishing House of Lviv Polytechnic. Retrieved from: <https://ena.lpnu.ua/items/9fcb2998-554e-401f-a8b4-a12684677474> (in Ukrainian).

24. Frey, C. (2024). Digital Diplomacy: The Impact of Technology on Modern Diplomacy and Foreign Policy. Current Realities and Future Prospects. *Romanian Journal of European Affairs*, 24(1), 107–126 (in English).

25. Sevin, E., & Eken, M. E. (2024). Yet another turn? Priotising the needs of diplomacy over the capabilities of generative AI. *Place Branding and Public Diplomacy*. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41254-024-00325-w> (in English).

26. Balashova, L. (2023). Dyplomatychnyi intelekt. MZS zapuskaie ShI-avatar Viktoriia dlia ozvuchuvannia ofitsiinykh zaiav. Yak vidomstvo Kuleby khoche rozvorushyty konservatyvnu dyplomatiuu rozrobkoiu za \$10 000 [Diplomatic intelligence. The Ministry of Foreign Affairs launches the AI avatar Victoria to voice official statements. How Kuleba's department wants to shake up conservative diplomacy with development for \$10,000]. *Forbes Ukraine*. Retrieved from: <https://forbes.ua/innovations/diplomatichniy-intelekt-mzs-zapuskae-shi-avatar-viktoriya-dlya-ozvuchuvannya-ofitsiynikh-zayav-yak-vidomstvo-kulebi-khoche-rozvorushiti-konservativnu-diplomatiyu-za-10-000-19042024-20628>. (in Ukrainian).

27. Choi, E. C. (2019). Will algorithms make safe decisions in foreign affairs? *Diplo Foundation*. Retrieved from: <https://www.diplomacy.edu/blog/will-algorithms-make-safe-decisions-foreign-affairs> (in English).

28. Enterprise AI Strategy. Empowering Diplomacy through Responsible AI. (2023). U.S. Department of State website. Retrieved from: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/11/Department-of-State-Enterprise-Artificial-Intelligence-Strategy.pdf> (in English).

29. Franke, U. (2021). Artificial intelligence diplomacy. Artificial Intelligence governance as a new European Union external policy tool. European Parliament website. Retrieved from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662926/IPOL_STU\(2021\)662926_EN.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwiEq8_voJOHAXVbBNsEHWQ3DCYQFnoECAMQAg&usg=AOvVaw3hWOoEmWQhfomAYSCKqP7G](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662926/IPOL_STU(2021)662926_EN.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwiEq8_voJOHAXVbBNsEHWQ3DCYQFnoECAMQAg&usg=AOvVaw3hWOoEmWQhfomAYSCKqP7G) (in English).

30. Hardlington, L. Binder, J., Gardner, S., Karanika-Murray, M. & Knight, S. (2023). The use of artificial intelligence in a military context: development of the attitudes toward AI in defense (AAID) scale. *Psychol*, 14,1164810. DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1164810. (in English).

31. Jafarova, L. (2023). Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. E-international relations website. Retrieved from: <https://www.e-ir.info/2023/08/01/artificial-intelligence-and-digital-diplomacy/> (in English).

32. Bjola, C. (2022). Artificial Intelligence and Diplomatic Crisis Management: Addressing the ‘Fog of War’ Problem, Working Paper No 6. Oxford Digital Diplomacy Re-

search Group website. Retrieved from: <http://www.qeh.ox.ac.uk/sites/www.odid.ox.ac.uk/files/DigDiploROxWP6.pdf> (in English).

33. Allen, G., & Chan, T. (2017). Artificial intelligence and national security. Harvard Kennedy School website. Retrieved from: <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/AI%20NatSec%20-%20final.pdf> (in English).

34. Vacarelu, M. (2021). Artificial Intelligence: To Strengthen or to Replace Traditional Diplomacy. *Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. Challenges and Opportunities*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing (in English).

35. Manor, I. (2017). The digitalization of diplomacy: Toward clarification of a fractured terminology (Working paper). Digdipblog.com website. Retrieved from: <https://digdipblog.files.wordpress.com/2017/08/the-digitalization-ofdiplomacy-working-paper-number-1.pdf> (in English).

36. Zahid, F. B. (2023). Negotiating New Realities: Navigating the Intersection of Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. *BIPSS*. Retrieved from: <https://bipss.org.bd/pdf/Negotiating%20New%20Realities%20Navigating%20the%20Intersection.pdf> (in English).

Матеріал надійшов до редакції 09.02.2025 р.

РОЗДІЛ III. РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ

UDK 341.43-054.739(410)

Oleksii Altukhov,

Associate Professor, Institute of History, International Relations and Socio-Political Sciences,

Luhansk Taras Shevchenko National University, Poltava, Ukraine,

alex.an.altukhov@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0001-7592-9488;

Olha Bublik,

Associate Professor, Institute of History, International Relations and Socio-Political Sciences,

Luhansk Taras Shevchenko National University, Poltava, Ukraine,

bublikst@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0003-2280-7385;

Maryna Rusanova,

Associate Professor, Institute of History, International Relations and Socio-Political Sciences,

Luhansk Taras Shevchenko National University, Poltava, Ukraine,

The University of Birmingham (The United Kingdom),

m.rusanova@bham.ac.uk,

ORCID ID: 0000-0001-6818-4107

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-116-130

**ASYLUM CRISIS IN THE UNITED KINGDOM: THE FAILURE
OF CONSERVATIVE POLICY**

UK is facing an urgent problem of illegal migration, which has recently gained new urgency. This has become especially noticeable against the background of a sharp increase in unauthorized sea crossings of the English Channel. The migration crisis was influenced by both global and domestic factors, including the COVID-19 pandemic, which temporarily diverted attention from migration and asylum issues. However, as the immediate problems caused by the pandemic began to subside, migration returned to the forefront of the political and public

agenda, sparking fierce debate amongst politicians, the media and society.

This study analyses the British government's 'Stop the Boats' policy proposed by the Conservative Party. This strategy involved the resettlement of asylum seekers in Rwanda in order to address the problem of irregular migration. The main objectives of the policy were to strengthen border security, reduce administrative burdens and combat illegal smuggling networks.

Initially, the policy gained significant political and public support due to its perceived decisiveness and effectiveness. However, its implementation faced many challenges. High financial costs, administrative inefficiencies, legal uncertainty and ethical disputes have seriously undermined the success of the programme. Moreover, these shortcomings contributed to growing public discontent, decreased trust in state institutions and increased political instability. This was ultimately one of the reasons for the resignation of Prime Minister Rishi Sunak.

In addition, the policy increased polarisation in British society, creating a tense social environment. Some political analysts and commentators have even likened this sentiment to a state of civil war, pointing to the deep divisions within British society and the numerous anti-immigrant protests.

This situation emphasizes the complexity of the migration challenges facing the UK today and the need to find more balanced and long-term solutions that can take into account both national interests and humanitarian obligations.

Key words: Illegal migration, "Stop the Boats" policy, United Kingdom, Conservative Party, Rwanda, border security, asylum seekers, societal polarization, social instability, migration crisis.

Олексій Алтухов,

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
ORCID ID: 0000-0001-7592-9488;

Ольга Бублик,

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
ORCID ID: 0000-0003-2280-7385;

Марина Русанова,

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
Університет Бірмінгему (Велика Британія),
ORCID ID: 0000-0001-6818-4107

КРИЗА З НЕЛЕГАЛЬНОЮ МІГРАЦІЄЮ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: ПРОВАЛ ПОЛІТИКИ КОНСЕРВАТОРІВ

Велика Британія стикається з нагальною проблемою нелегальної міграції, яка останнім часом набула нової гостроти. Це стало особливо помітним на

тлі різкого збільшення кількості несанкціонованих морських перетинів Ла-Маншу. Міграційна криза зумовлена як глобальними, так і внутрішніми факторами, уключаючи пандемію COVID-19, яка тимчасово відвернула увагу від питань міграції та надання притулку. Однак із поступовим послабленням гострих проблем, спричинених пандемією, питання міграції знову опинилися в центрі політичного й суспільного порядку денного, викликавши запеклі дискусії серед політиків, ЗМІ та громадськості.

У цьому дослідженні аналізується політика уряду Великої Британії «Зупинити човни», запропонована Консервативною партією. Ця стратегія передбачала переселення шукачів притулку до Руанди задля розв'язання проблеми нерегулярної міграції. Основними цілями політики були посилення прикордонної безпеки, зменшення адміністративного навантаження та боротьба з незаконними мережами контрабанди.

Спочатку політика отримала значну політичну та суспільну підтримку завдяки її уявній рішучості й ефективності. Однак реалізація цієї стратегії зіткнулася з численними викликами. Високі фінансові витрати, адміністративна неефективність, юридична невизначеність та етичні суперечки серйозно підірвали успіх програми. Крім того, ці недоліки призвели до зростання суспільного невдоволення, зниження довіри до державних інституцій і зростання політичної нестабільності. Зрештою, це стало однією з причин відставки прем'єр-міністра Ріші Сунака.

Крім того, така політика посилила поляризацію в британському суспільстві, створивши напружену соціальну атмосферу. Деякі політичні аналітики та коментатори навіть порівняли цей стан із громадянською війною, указуючи на глибокі розбіжності в британському суспільстві й численні антиіммігрантські протести.

Ця ситуація підкреслює складність міграційних викликів, із якими сьогодні стикається Велика Британія, і необхідність пошуку більш збалансованих та довгострокових рішень, які б ураховували як національні інтереси, так і гуманітарні зобов'язання.

Ключові слова: нелегальна міграція, політика «Зупинити човни», Велика Британія, Консервативна партія, Руанда, прикордонна безпека, шукачі притулку, суспільна поляризація, соціальна нестабільність, міграційна криза.

1. INTRODUCTION

Problem Formulation. The ongoing migration crisis in the United Kingdom has highlighted the challenges of managing irregular migration while striking a balance between national security, economic potential and humanitar-

ian obligations. A significant increase in the number of unauthorized maritime crossings of the English Channel has increased public and political attention to this issue, exposing the shortcomings of existing migration policies.

The British government's 'Stop the Boats' policy, proposed by the Conservative Party, was aimed at combating illegal migration by resettling asylum seekers in Rwanda. Although this policy was introduced as a decisive measure to prevent illegal border crossings, reduce administrative burdens and combat smuggling networks, its implementation has faced significant obstacles. These include high financial costs, administrative inefficiencies, legal and ethical controversies, as well as wider societal consequences such as increased polarization and civil unrest.

Review of Literature. Research on the international migration system shows that undocumented migrants possess so-called "status value." Their illegal status allows various actors in the process to benefit from it. From a political perspective, the status value of undocumented migrants supports the logic of division and control, promoting nationalist ideas about who has the right to belong to society and who should be excluded and punished. The absence of citizenship and illegalization is also linked to profit generation, as it facilitates the growth of carceral economies focused on migration control, as noted by geographer Lauren Martin [1]. Although this phenomenon has existed before, Brexit has amplified the status value of undocumented migrants and migration control, bringing these issues to the forefront of political discourse.

Migration, especially illegal migration, is one of the most acute and controversial issues in contemporary global politics. Researchers pay particular attention to the role of news media in shaping and perpetuating negative stereotypes about refugees, asylum seekers, immigrants, and migrants. The media played a decisive role in provoking the unrest that occurred in the UK in August 2024, by spreading negative images of migrants and stoking fear of them. The wide resonance and escalation of social tension were fueled by the media, which contributed to the growing hostility toward asylum seekers. Research by Joaquín Caviedes [2] shows that the media often portray asylum seekers as an economic or national security threat, a notion supported by Victoria Esses, Shana Mediano, and Amanda Lawson [3]. In some cases, the media distinguish between 'good' and 'bad' refugees, separating those deemed deserving of help from those deemed a potential threat, as Sarah Blinder and William Allen argue [4]. Nick Phillips and Cynthia Hardy also suggest that journalists and media organizations play a crucial role in shaping public discourse about migrants, which can either reinforce hostility or promote support for asylum seekers [5], [6]. This

was evident in August 2024 in the UK, when negative media coverage of migrant issues led to riots.

News focused on the threats associated with migration heightened tensions in society. In this context, the media served not only as a channel for transmitting information but also as a tool to reinforce fears and prejudices among the population. The result was an increase in aggression towards asylum seekers and immigrants, resulting in clashes, acts of vandalism, and confrontations with the police. Many researchers, including Majid KhosraviNik [7], believe that political elites often use this issue as a tool to gain popularity. A striking example of this is the Rwandan scheme initiated by the Conservative Party of the UK, which, despite initial expectations, failed and became one of the reasons for the party's defeat in the early elections. The issue of asylum seekers also played a key role during the Brexit referendum, when the public, by a narrow margin, voted for the UK's exit from the European Union, as Edward Stewart and Andrew Mason [8], along with Sukhwant Virdee and Brendan McGeever [9], highlight.

Purpose of the Article. The aim of this article is to critically analyze the UK's response to irregularities, with a particular focus on the Conservative Party's Stop the Boats policy and the subsequent Rwanda project. It examines the objectives, implementation and outcomes of the policy, exploring how it addressed issues such as border security, administrative efficiency and tackling illegal migration networks. The study assesses the successes and failures of the policy, including its financial, legal and ethical implications, as well as the societal and political consequences that follow.

Research Methodology. The primary materials for the study include analytical reports from governmental and non-governmental organizations, media publications, official government documents, statistical data on the implementation of the Rwandan scheme, and records of debates in the UK Parliament. Special attention is given to research findings on public reaction to the government's policy and its influence on the unrest.

The study uses content analysis of media publications and official government statements to examine the public debate around the Rwanda Scheme.

- Comparative analysis of the costs and benefits of the UK's migration policy in comparison with other European countries.

- Sociological analysis of public opinion polls on the support or criticism of this policy.

- Analysis of the political consequences based on the election results and subsequent government decisions after the scheme was cancelled.

2. RESEARCH RESULTS

On August 6, 2024, the world's richest person, tech billionaire Elon Musk, commented that the United Kingdom was on the brink of "civil war" following a week of far-right riots across the country. Musk, the owner of the platform X and known for his controversial online statements and retweets of far-right posts, reacted to a video allegedly showing clashes between rioters and British police after several days of far-right violence in various UK cities [10].

This time, the catalyst was the murder of three girls under the age of 10 at a dance workshop for younger schoolchildren. The horrific knife attack also left eight other children and two adults seriously injured. A 17-year-old was charged with the crime. Soon after, far-right, racist groups spread disinformation about the identity of the attacker, sparking riots, first in Southport 36 hours after the attack, and then in other cities such as London, Hartlepool, Manchester, Aldershot, and Sunderland. The mother of seven-year-old Elsie Dot Stencomb, one of the murdered girls, appealed through social media for an end to the violence in Southport [11].

Racist motives were clearly the driving force behind these riots. Far-right social media accounts, including supporters of the now-defunct English Defence League (EDL), circulated false claims that the suspect was an asylum seeker, calling for protests across the country. Mosques in Southport and Hartlepool were targeted. In London, rioters chanted, "We want our country back" [12].

These riots were used by some politicians with hardline anti-immigration and anti-asylum views as an argument to claim that Britain is not a successful multi-ethnic society. The Prime Minister of the United Kingdom, Sir Keir Starmer, strongly addressed the rioters during a press conference on August 4, warning them that they would inevitably regret their actions. He stated, "This is not a protest, but organized, violent banditry, which has no place on our streets or in the online space," Starmer emphasized. He also promised to do everything possible to hold the perpetrators accountable, addressing the nation amidst the riots in the UK [13].

The Prime Minister's statements have received widespread support. For example, The Spectator remarked, 'Riots in Britain occur with the same frequency as sunny days: roughly once a decade.' The publication also highlighted that, regardless of the underlying reasons, the common trait in all such events is senseless destruction. Rioters burn and destroy their own communities, while opportunists take advantage of the chaos for political

gain. Equally concerning is the spread of fake news and disinformation, which only exacerbates the situation [14].

Analysts unanimously pointed out that we are living in times when a small group of racists with violent tendencies can easily incite civil unrest through social media and messaging platforms. Unlike in the past, far-right extremists no longer require complex organizational infrastructure. The recent riots in the UK were not the result of local conflicts but rather actions by individuals who traveled to create tensions, driven by disinformation about the Southport incident. Research shows that some false claims first appeared on Telegram and later spread to TikTok, X, and Facebook.

Despite assurances from senior state officials and respected publications, the risk of these racist riots escalating into something more severe for Britain remained significant. Sir Keir Starmer effectively addressed the situation, describing the events as attacks on the rule of law and announcing an initiative to coordinate intelligence and police forces nationwide. However, the August riots also highlighted one of the most pressing issues in British society: illegal migration.

Those crossing the border seeking asylum are often labeled “illegal migrants,” though under international law, particularly the 1951 UN Refugee Convention and its 1967 Protocol, such actions are legal. According to these documents, a person seeking asylum cannot be expelled or returned to a country where their life or freedom is at serious risk. Added to this is the Dublin III Regulation, adopted in June 2013, which governs the process of submitting asylum applications within the EU. It stipulates that the first member state where fingerprints are taken or an asylum application is submitted is responsible for processing that claim, preventing multiple asylum requests across different countries [15].

Since the early 2010s, reducing the number of illegal migrants in the UK to 100,000 per year has been one of the key points on the Conservative Party’s agenda. Public demand for reducing the influx of migrants was reflected in the popular slogan of the official campaign for leaving the European Union – “take back control of our borders.” Researchers have rightly noted that a segment of the electorate’s negative attitude towards the EU’s freedom of movement significantly influenced the results of the 2016 referendum [16].

After Brexit, especially in the case of a no-deal exit, it was expected that the United Kingdom would no longer be part of the Dublin III Regulation, which governed the procedures for asylum applications within the EU. This regulation provided a mechanism for determining which country was

responsible for processing an asylum claim, usually the first country the asylum seeker entered. In the event of a no-deal exit, the UK would have ceased to be part of this mechanism, and new rules were set to come into effect immediately after leaving.

According to the “UK government’s White Paper on Immigration” under Theresa May, if the Withdrawal Agreement was ratified, the UK would have remained a participant in the Dublin agreements until the end of the transition period, allowing for discussions on new mechanisms for future cooperation [17].

However, prior to leaving the EU in 2018-2019, British authorities recorded an increase in the number of undocumented foreigners, which was largely due to the uncertainty surrounding future migration rules. The legal vacuum that emerged before and after the referendum, particularly due to the suspension of the Dublin Regulation and the challenges of deporting asylum seekers to EU countries, contributed to this phenomenon. Added to this were family reunification aspirations and the cultural and linguistic appeal of the UK for people from former colonies [18].

In 2018, small boat crossings of the English Channel began increasing, with around 300 people arriving in the UK that year. By 2019, the number surged to over 1,800, prompting the UK government to tighten border controls. Despite these efforts, including a joint action plan with France and significant financial investments in surveillance, the crossings continued. In 2020, further border measures were introduced, and the government appointed a “Commander of Channel Threats.” However, the problem persisted, with tragic incidents like the deaths of seven people in October 2020 highlighting the growing dangers. The UK and France increased police presence in Calais and allocated additional funds to combat illegal migration. Yet, by the following year, 28,000 people crossed the Channel, exposing the continued ineffectiveness of these strategies [19].

The fight against illegal migration and asylum system reform after Brexit, particularly during the COVID-19 pandemic, moved to the periphery of public and political discussions. However, at the same time, the rise in illegal Channel crossings forced the government to focus on establishing legal mechanisms for returning illegal migrants. These efforts intensified at both national and international levels.

In 2021, Boris Johnson’s government initiated a large-scale legislative reform aimed at combating illegal migration, smuggling, and human trafficking, as well as tightening asylum regulations. In March 2021, the government published the main document outlining post-Brexit immigration policy – the

“New Plan for Immigration.” It stipulated that all “illegal” arrivals, including those via small boats, would not have the right to seek asylum in the UK. The plan also proposed life imprisonment for those facilitating illegal journeys, expanded immigration detention, and the possibility of deportation to a “safe third country.” At the same time, the UK and France announced the allocation of €62.7 million to enhance security measures along the borders in northern France and the English Channel. While border control was aimed at deterring people from crossing, the new legislation was based on the concept of a “deterrent effect” – imposing severe punishment on those who had already crossed, to discourage others [20].

In April 2022, the “Nationality and Borders Act” came into force. The law aimed, firstly, to make the asylum system fairer and more efficient, secondly, to deter illegal entry into the UK and combat smugglers’ business models, and thirdly, to allow for the deportation of migrants who had no legal grounds to remain in the country [21].

The law also introduced a two-tier system of protection based on how migrants entered the UK. Those who used “safe and legal routes” could request asylum, while those who arrived illegally were granted limited protection for up to 30 months, with restricted rights, including the denial of family reunification. Additionally, the law included provisions for the “inadmissibility of asylum claims” for EU citizens and individuals with ties to safe third countries [21].

The issue of small boat crossings in the English Channel became a key element in the Conservative Party government’s review of its post-Brexit “sovereign” immigration policy. In January 2022, Prime Minister Boris Johnson called on the military to “block the flow of migrants.” This operation, named “Operation Isotropic,” sparked not only academic debate but also intense discussions in Parliament. Members of the House of Commons Defense Committee warned of “the negative consequences of a potential military operation in the Channel for the reputation of the Royal Navy,” pointing out that “this statement was premature, and the decisions behind the policy were flawed” [22].

In April 2022, the UK and Rwanda signed their first agreement to establish the Migration and Economic Development Partnership. Both sides saw it as a potential solution to illegal migration. Under the Memorandum of Understanding, a five-year program was launched to resettle asylum seekers for further claim processing. This initiative was designed to compensate for the loss of mechanisms to return illegal migrants to EU countries. London allocated £120 million for the creation of Rwanda’s Economic Transformation

and Integration Fund, also covering the costs of resettling and temporarily housing each migrant (ranging between £20,000 and £30,000). This agreement, however, faced sharp criticism from human rights organizations and opposition groups, with some comparing it to the colonial-era slave trade. On the other hand, the right-wing think tank Policy Exchange supported the plan [23].

At the same time, in July 2023, the UK introduced the Illegal Migration Act, which mandated the deportation of all individuals who entered the country illegally, stripping them of the right to seek asylum. The law specifies that deportation would occur to the individual's country of citizenship (if deemed safe) or a designated "safe third country." A total of 57 countries are identified as safe, with eight designated specifically for male migrants.

Despite these measures, the UK faced unprecedented levels of emigration in 2023, according to the Home Office. The migration balance from June 2022 to June 2023 reached 672,000 people, significantly surpassing pre-pandemic figures. By the end of 2023, the UK government set a new target to reduce the migration balance to 300,000 people annually [24].

This led to the introduction of the "Rwanda Security Bill" by Home Secretary James Cleverly on December 6, 2023. The bill officially recognized Rwanda as a "safe country" for the resettlement of illegal migrants. It also repealed provisions of the Human Rights Act of 1998, which had allowed British courts to block the deportation of asylum seekers to Rwanda. A new bilateral agreement between London and Kigali replaced the previous memorandum. This treaty included new guarantees that asylum seekers deported to Rwanda would not be transferred to other countries unless requested by the UK. The agreement also established an independent monitoring committee, a joint committee for experience sharing, and a new appeals body. According to Article 19 of the treaty, the most vulnerable refugees from Rwanda would be resettled in the UK [25].

The new government initiatives sparked mixed reactions. Some critics within the establishment viewed the measures as half-hearted and insufficiently strict, as they still allowed migrants legal avenues to challenge deportation. This led to renewed debates on the effectiveness of the UK's approach to managing migration.

The new government initiatives sparked mixed reactions. Some within the establishment viewed the measures as half-hearted and insufficiently strict, as they still allowed migrants legal avenues to challenge deportation. This led to the resignation of Deputy Home Secretary Robert Jenrick. The influential "European Research Group" of Conservatives called for a revi-

sion of the bill, proposing a “redrafted version.” Meanwhile, the centrist Conservative group “One Nation” supported the government plan, while another faction criticized the government’s willingness to back away from international legal norms [26].

Despite the divide within the Conservative ranks, on December 12, 2023, the bill passed its second reading in the House of Commons (313 in favor, 269 against). A significant portion of the right-wing faction (37 MPs) abstained from the vote, hoping for amendments during later stages of debate [25].

This bill became law on April 25, 2024, coming into effect as the “Rwanda Security (Asylum and Immigration) Act 2024.” Under the law, individuals could no longer appeal their relocation on the grounds that Rwanda was not a safe country in general or due to the possibility of their return or Rwanda’s failure to meet its obligations under the agreement. Instead, individuals had to prove in national courts that Rwanda was unsafe for them specifically (for example, if they were known critics of the Rwandan government). The legislation, which recognized Rwanda as a safe country under all circumstances, was described by a former Supreme Court judge as “constitutionally controversial” [27].

By April 30, BBC News reported on the first asylum seeker who was denied protection and voluntarily left for Rwanda under the deportation scheme. According to the program, rejected migrants were offered up to £3,000 to relocate to the East African country. This scheme was separate from the government’s forced return program, announced two years earlier, and was set to begin by mid-July. “The Sun,” which first reported on this story, noted that an unidentified man flew out of the UK on a commercial flight on Monday. Officials did not provide any details except that the asylum seeker had exhausted all legal rights to remain in the UK [28]. It should be noted that this policy has proven to be costly. As of February 2024, £2 million had been spent on direct personnel costs, with these expenses likely increasing. Additionally, by that time, £2,3 million had been allocated for legal costs, and this amount had also grown. Approximately £23,5 million had been spent on accompanying measures by April 2024, i.e., by the end of the 2023-2024 financial year, according to estimates from the Home Office in the March report of the National Audit Office (Migration Observatory, 2024).

The total costs reached approximately £318 million. This amount did not cover all expenses, so the true financial cost of implementing the scheme for Rwanda was likely even higher. The mentioned figures did not account

for the costs of arresting and detaining individuals before their deportation to Rwanda. Additionally, some of these costs only covered the period up to February 2024 and likely increased by July 2024, as was the case with direct personnel expenses and government legal fees [29].

After the general election was announced in July 2024, Sunak stated that no deportation flights would occur before the election, but they would resume if the Conservative Party was re-elected. Keir Starmer, leader of the Labour Party, pledged to end the scheme if elected. Following Labour's victory in the election, Starmer confirmed the cancellation of the Rwanda scheme, stating that it was "dead and buried before it even started," and planned to replace it with a Border Security Command. It is known that the plan cost £700 million, and under this scheme, only four asylum seekers were sent to Rwanda, all of whom did so voluntarily [30].

3. CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

The Rwandan resettlement policy, aimed at relocating illegal migrants arriving in the United Kingdom, was a bold initiative by the Conservative Party, first under Boris Johnson and later Rishi Sunak. Designed to curb illegal border crossings and ease domestic pressures, the policy faced numerous obstacles that ultimately led to its abandonment and broader political consequences.

The implementation challenges began with high financial costs that far exceeded initial projections, drawing public and political criticism. Legal and constitutional controversies further undermined the policy's legitimacy, with human rights organizations and international bodies questioning its adherence to international norms and Rwanda's suitability as a host country. These concerns spurred protests and legal actions, intensifying opposition.

The broader implications of this policy included heightened societal tensions, with the migration crisis contributing to social unrest in early August 2024. Economic strain, perceptions of injustice, and unresolved migration issues fueled protests, signaling the policy's inability to address underlying problems and exacerbating instability. The defeat of the Conservative Party in the elections and the resignation of Prime Minister Rishi Sunak underscored the policy's failure and the government's loss of public trust.

Despite its ultimate collapse, the policy offers valuable lessons. It underscores the risks of focusing migration strategies solely on deterrence, neglecting sustainability and adherence to human rights. The Rwandan policy

highlights the need for comprehensive solutions that address migration's root causes while aligning with international obligations.

Future research should analyze similar policies in other nations, particularly those adopting containment-focused approaches, to evaluate their effectiveness and societal impact. A comparative study could provide critical insights into best practices and potential pitfalls in migration management, contributing to the development of more equitable and sustainable strategies globally.

REFERENCES

1. Martin, L. L. (2021). The geopolitics of borders, migration, and asylum: Spaces of exclusion and resistance. *Political Geography*, 87, 102352.
2. Caviedes, A. (2015). An emerging "European" news: European migration coverage in EU member states' news media. *European Journal of Communication*, 30 (3), 330–350.
3. Esses, V. M., Medianu, S., & Lawson, A. S. (2013). Uncertainty, threat, and the role of the media in promoting the dehumanization of immigrants and refugees. *Journal of Social Issues*, 69 (3), 518–536.
4. Blinder, S., & Allen, W. L. (2016). Constructing immigrants: Portrayals of migrant groups in British national newspapers, 2010–2012. *International Migration Review*, 50 (1), 3–40.
5. Phillips, N., & Hardy, C. (2002). Managing multiple identities: Discourse, legitimacy, and resources in the UK refugee system. *Journal of Management Studies*, 39(6), 747–768. <https://doi.org/10.1111/1467-6486.00303>
6. Phillips, N., & Hardy, C. (1997). Managing multiple identities: Discourse, legitimacy and resources in the UK refugee system. *Organization Studies*, 18(3), 325–350.
7. KhosraviNik, M. (2009). The representation of refugees, asylum seekers and immigrants in British newspapers: A critical discourse analysis. *Journal of Language and Politics*, 8(1), 1–28.
8. Stewart, E., & Mason, A. (2016). «Race, ethnicity and identity in the UK: A critical examination of the Labour Party's approach to immigration». *Ethnicities*, 16(1), 106–124.
9. Virdee, S., & McGeever, B. (2018). «Racism, Crisis, Brexit». *Ethnic and Racial Studies*, 41(10), 1802–1819.
10. BBC News (2024). "The real story of the news website accused of fueling riots". <https://www.bbc.co.uk/news/articles/c5y38gjp4ygo>
11. NBC News (2024). "Elon Musk says civil war is coming to the U.K. The British beg to differ." NBC News. <https://www.nbcnews.com>
12. The Guardian (2024). "The Observer view on the riots after the Southport killings: extremists have launched an assault on the rule of law." <https://www.theguardian.com/commentisfree/article/2024/aug/04/the-observer-view-on-the-riots-after-the-southport-killings-extremists-have-launched-an-assault-on-the-rule-of-law>
13. Sky News (2024). "Staggering" level of violence condemned as communities clash in escalating riots and scores of arrests made. 5 August.

14. The Spectator (2024). "The Battle for Britain | 10 August 2024." <https://www.spectator.co.uk/article/the-battle-for-britain-10-august-2024/>
15. UNHCR. (n.d.). The 1951 Refugee Convention: The cornerstone of the international protection system. *United Nations High Commissioner for Refugees*. Retrieved November 26, 2024, from <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/496365eb2.pdf>
16. Phillips, N., & Hardy, C. (1997). Managing multiple identities: Discourse, legitimacy and resources in the UK refugee system. *Organization Studies*, 18(3), 325–350.
17. UK Government (2020). The UK's future skills-based immigration system. Retrieved November 26, 2024, from <https://www.gov.uk/government/publications/the-uks-future-skills-based-immigration-system>
18. SAGE Journals (2021). "Article on UK immigration policy and its impacts". *Journal of European Social Policy*. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/09646639211032337>
19. Refugee Rights Europe (2021). Boat crossings in the Channel: A timeline, Retrieved November 26, 2024, from https://refugee-rights.eu/wp-content/uploads/2021/02/RRE_BoatCrossingsInTheChannel-Timeline.pdf
20. The Law Society (2021). "Nationality and Borders Act". <https://www.lawsociety.org.uk/topics/immigration/nationality-and-borders-act> [Accessed 12 Nov. 2024].
21. UK Legislation (2022). "Nationality and Borders Act". [Legislation Text]. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2022/36/contents/enacted>
22. Dearden, L. (2022, January 17). Boris Johnson considers sending in Navy to tackle Channel migrant crossings. *The Independent*. Retrieved November 26, 2024, from <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/boris-johnson-migrants-channel-navy-b1994913.html>
23. UK Government (2022). "Migration and Economic Development Partnership factsheet". <https://www.gov.uk/government/publications/migration-and-economic-development-partnership-factsheet/migration-and-economic-development-partnership-factsheet>
24. UK Government (2023). "Illegal Migration Bill". <https://www.gov.uk/government/collections/illegal-migration-bil>
25. UK Government (2023). Rwanda bill to become law in major illegal migration milestone. <https://www.gov.uk/government/news/rwanda-bill-to-become-law-in-major-illegal-migration-milestone> [Accessed 12 Nov. 2024].
26. BBC News (2023). Robert Jenrick resigns as immigration minister over Rwanda legislation. <https://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-67640833>
27. UK Government (2023a). UK/Rwanda: Agreement for the Provision of an Asylum Partnership to Strengthen Shared International Commitments on the Protection of Refugees. <https://www.gov.uk/government/publications/ukrwanda-agreement-for-the-provision-of-an-asylum-partnership-agreement-to-strengthen-shared-international-commitments-on-the-protection-of-refugees>
28. The Sun (2024). LIFT OFF: First ever migrant sent to Rwanda in historic move that will help stop the boats & remove thousands more. <https://www.thesun.co.uk/news/politics/27641889/first-migrant-sent-to-rwanda-sunak/>
29. Migration Observatory (2024). *Q&A: The UK's former policy to send asylum seekers to Rwanda*. <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/commentaries/qa-the-uks-policy-to-send-asylum-seekers-to-rwanda/>

30. Guernsey Press (2024, July 22). Rwanda scheme has already cost taxpayers £700 million, Cooper reveals. Retrieved November 26, 2024, from <https://guernseypress.com/news/uk-news/2024/07/22/rwanda-scheme-has-already-cost-taxpayers-700-million-cooper-reveals/>

Матеріал надійшов до редакції 05.03.2025 р.

УДК 327(481+477):355.01(470+477)

Олена Брайчевська,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин факультету права та міжнародних відносин,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

o.braichevska@kubg.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-8438-2365;

Ірина Слюсаренко,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин факультету права та міжнародних відносин,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

i.sliusarenko@kubg.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-1451-3627

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-130-146

ПОЛІТИЧНЕ ТА ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ КОРОЛІВСТВОМ НОРВЕГІЯ Й УКРАЇНОЮ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Досліджено політичну та військово-технічну співпрацю України й Королівства Норвегії в період із 2014 по 2024 рр. Методологічною основою стали принципи емпіричного й раціонального підходів, що разом з аналізом тематичних документів дали змогу визначити динаміку та формати політичної й військово-технічної співпраці між двома країнами.

Норвегія послідовно підтримує територіальну цілісність України в усіх міжнародних організаціях та інституціях. Політичне співробітництво між країнами, яке паралельно сприяло й військово-технічній допомозі з боку Норвегії, активізувалося після 2014 р. Норвезька сторона протягом 2014–

2022 рр. надавала гуманітарну допомогу українським військовослужбовцям, допомагала Міністерству оборони України в розробці низки політик і програм, спрямованих на зниження корупції, професійну перепідготовку та соціальну адаптацію військовослужбовців і членів їхніх сімей. Важливим для Норвегії були також і вивчення та врахування українського досвіду ведення бойових дій під час антитерористичної операції та операції об'єднаних сил. Після широкомасштабного російського вторгнення в Україну з'являються нові формати політичного й військово-технічного співробітництва на багатосторонній основі: платформа Рамштайн, саміти «Україна–Північна Європа». Надзвичайно важливим формами двостороннього співробітництва стали Програма Нансена для України та Угода про співробітництво у сфері безпеки на довгострокову підтримку між Україною й Королівством Норвегія. Важливим посиленням двосторонньої співпраці стало реформування Норвегією своїх внутрішніх правил щодо експорту зброї у воюючі країни, які стосуються лише України та пов'язані з надзвичайною ситуацією у сфері безпеки для Королівства та його союзників.

Політичне та військово-технічне співробітництво з Україною підтримують як громадськість, так і всі без винятку політичні сили й партії Норвегії. Це переконливо засвідчило, що у владних та опозиційних партій країни є розуміння, що надання політичної підтримки й військово-технічної допомоги Україні є правовим та ефективним засобом забезпечення безпеки Норвегії.

Ключові слова: Україна й Королівство Норвегія, територіальна цілісність, політичне та військово-технічне співробітництво, платформа Рамштайн, Програма Нансена для України, саміти «Україна–Північна Європа».

Olena Braichevska,

Borys Grinchenko Metropolitan University of Kyiv,
ORCID ID: 0000-0001-8438-2365;

Iryna Sliusarenko,

Borys Grinchenko Metropolitan University of Kyiv,
ORCID ID: 0000-0003-1451-3627

POLITICAL AND MILITARY-TECHNICAL COOPERATION BETWEEN THE KINGDOM OF NORWAY AND UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The article studies the political and military-technical cooperation between Ukraine and the Kingdom of Norway in the period from 2014 to 2024. The methodological basis was the principles of empirical and rational approaches,

which, together with the analysis of thematic documents, allowed to determine the dynamics and formats of political and military-technical cooperation between the two states.

Norway consistently supports the territorial integrity of Ukraine in all international organizations and institutions. Political cooperation between the countries, which also contributed to military-technical assistance from Norway, intensified after 2014. During 2014–2022, the Norwegian side provided humanitarian assistance to Ukrainian military personnel, assisted the Ministry of Defense of Ukraine in developing a number of policies and programs aimed at reducing corruption, professional retraining and social adaptation of military personnel and their family members. It was also important for Norway to study and take into account the Ukrainian experience of conducting combat operations during the Anti-Terrorist Operation and the Joint Forces Operation.

After the large-scale Russian invasion of Ukraine, new formats of political and military-technical cooperation on a multilateral basis have emerged: the Ramstein platform, the Ukraine-Northern Europe summits. The Nansen Program for Ukraine and the Agreement on Security Cooperation and Long-Term Support between Ukraine and the Kingdom of Norway have become extremely important forms of bilateral cooperation.

Particular important for the strengthening of bilateral cooperation has been Norway's reform of its internal rules on arms exports to warring countries, which concern Ukraine exclusively and are connected to the emergency security situation for the Kingdom itself and its allies.

Political and military-technical cooperation with Ukraine is supported by both the public of Norway and all its political forces and parties without exception. This has convincingly demonstrated that the ruling and opposition parties in the country understand that providing political support and military-technical assistance to Ukraine is a legal and effective means of ensuring Norway's security.

Key words: Ukraine and the Kingdom of Norway, territorial integrity, political and military-technical cooperation, Ramstein platform, Nansen Program for Ukraine, Ukraine-Northern Europe summits.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Пріоритети зовнішньої політики Королівства Норвегія у кінці XX – на початку XXI ст. обумовлювалися відносно стабільною безпековою ситуацією в Європі, вигідним стратегічним положенням, наявністю значних морських та енергетичних ресурсів, відкритістю економіки. Основу її зовнішньополітичного курсу становили чітко сформовані принципи: міжнародна солідарність, забезпечення верховенства права, миротворчість, гуманітарна допомога й двостороннє співробітництво.

Водночас домінуючим і незмінним пріоритетом зовнішньополітичного курсу завжди був безпековий вектор, якому приділяють значну увагу.

Руйнування системи європейської безпеки, яке почалося після анексії росією українського Криму, внесло значні корективи як до безпекової політики Норвегії, так і до напрямів двостороннього співробітництва, зокрема й з Україною.

Незважаючи на географічну віддаленість, Королівство Норвегія та Україна мають спільні геополітичні й безпекові виклики, що надходять від російської федерації, із якою обидві країни мають спільний кордон. Наявність такого сусідства зумовлює виникнення загроз не лише для ефективної реалізації національних інтересів, але і як це трапилося з Україною, може становити для Королівства загрозу прямої агресії та широкомасштабного вторгнення. Ця історико-географічна константа зумовила необхідність інтенсифікації норвезько-української співпраці після анексії російською федерацією українського Криму й початку агресії на Сході України у 2014 р. Широкомасштабне російське вторгнення в Україну 2022 р. призвело до подальших кардинальних змін у геополітичній та безпековій ситуації в Європі й зумовило необхідність подальшого посилення, розширення та переформатування норвезько-українського співробітництва. Російсько-українська війна, яка розпочалася 2014 р. та триває вже понад 10 років, із самого початку вийшла за межі двостороннього конфлікту й стала важливим чинником впливу як на міжнародну та європейську безпеку, так і на безпеку Норвегії. Допомога Українській державі в протидії російській агресії й широкомасштабному вторгненню напряму пов'язана як із допомогою міжнародного співтовариства загалом, так і з новими формами підтримки від окремих держав. Вивчення динаміки, форматів та етапів допомоги й зумовлює актуальність вивчення співробітництва України та Королівства Норвегія у 2014–2024 рр., що сприятиме подальшій розбудові співпраці на двосторонньому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській історіографії питання двосторонньої співпраці між Норвегією та Україною розкривають поодинокі наукові розвідки. Перспективність політичного й економічного діалогу між Норвегією та Україною вперше досліджено О. Г. Цветковим та І. В. Сабор [1]. У статті І. І. Романько розглянуто зміст і завдання спільного проєкту «Норвегія–Україна», який був реалізований NORДуніверситетом (м. Будьо) та Льотною академією Національного авіаційного університету [2]. Допомогу Норвегії в реформуванні оборонно-промислового комплексу України після 2014 р. дослідила І. Ю. Слюсаренко [3]. Аналіз місця України в зовнішньополітичних концепціях Королівства Норвегія у 2014–

2019 рр. виконано в публікації О. А. Брайчевської [4]. Динаміку українсько-норвезьких відносин у зовнішньополітичній та економічній сферах в умовах агресії російської федерації проти України (2014–2021 рр.), досліджували І. Ю. Слюсаренко, О. А. Брайчевська, О. Г. Цветков [5].

Мета дослідження – аналіз динаміки та форматів політичної й військово-технічної співпраці між Норвегією та Україною в період із початку гібридної агресії РФ у 2014 р. й до 2024 р.

Методологічна основа дослідження – принципи емпіричного та раціонального підходів, які дали змогу на основі зібраних фактів простежити наявні взаємозумовлені й взаємопов'язані процеси в міжнародних відносинах, які викликані змінами міжнародного, зокрема безпекового, середовища та відображені в різних форматах співробітництва між Королівством Норвегія й Україною.

В основу дослідження покладено метод аналізу документів, який дав можливість вивчити двосторонню співпрацю між Норвегією та Україною в зазначений період. Цей метод сприяв поглибленому аналізу динаміки й форматів допомоги, характеру та способів її надання. Із метою визначення ключових подій і рішень, які показали зміни в аспектах й обсягах підтримки України, використали методи аналізу та синтезу. Моніторинг відкритих джерел дав змогу створити репрезентативну базу даних, які були зібрані на основі офіційних документів із сайтів Уряду Норвегії (<https://www.regjeringen.no/>), Президента України (<https://www.president.gov.ua/>), Уряду України (<https://www.kmu.gov.ua/>) й Міністерства оборони України (<http://www.mil.gov.ua>). Ще одним типом джерел стали оприлюднені заяви та інтерв'ю офіційних посадових осіб Норвегії й України та новинний контент медіа.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Військово-технічне співробітництво між Королівством Норвегія та Україною розпочався ще в 90-ті роки ХХ ст. Обидві держави від 1995 р. були учасниками міжнародного консорціуму «Морський старт» [1]. У 1999 р. між Міністерством оборони Королівства Норвегія й Міністерством оборони України підписано Угоду про військове співробітництво. У рамках угоди Норвегія сприяла Міністерству оборони України у впровадженні Комплексної програми соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку.

Після анексії російською федерацією Автономної Республіки Крим і після початку війни проти України у 2014 р. норвезька сторона на політичному рівні послідовно підтримувала територіальну цілісність

України. 27 лютого 2014 р. міністр закордонних справ Норвегії привітав створення тимчасового уряду в Україні та оголосив про підтримку реформ і громадянського суспільства [6]. На початку березня 2014 р. уряд Королівства Норвегія оприлюднив заяву, у якій засудив військову ескалацію РФ на Кримському півострові в Україні. Норвегія поклала відповідальність за подальшу ескалацію ситуації на російську владу та закликала до необхідності негайно прийняти прохання України про діалог із метою врегулювання кризи без застосування насильства [7].

Норвезькі урядовці неухильно підтверджували позицію своєї країни щодо територіальної цілісності України шляхом як політичних заяв, так і широкої підтримки через міжнародні інститути та організації. Так, Норвегія стала одним зі співавторів резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 від 27 березня 2014 р. про територіальну цілісність України, послідовно підтримувала на рівні Генеральної Асамблеї ООН резолюції, які стосувалися ситуації з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, а також резолюції щодо проблем мілітаризації Автономної Республіки Крим і м. Севастополь (Україна), частин Чорного й Азовського морів та всі резолюції 11 Надзвичайної спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН від 28 лютого 2022 р.

Норвегія брала участь у проєктах Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, допомагала в рамках трастових фондів НАТО в лікуванні та реабілітації поранених українських військових і фінансувала програми професійної перепідготовки задля їх адаптації до мирного життя [8].

Королівство сприяло також зміцненню Офісу зв'язку НАТО в Україні шляхом залучення своїх кваліфікованих фахівців. Норвезькі військові брали участь у щорічних українських навчаннях «Морський бриз» та «Швидкий тризуб». У межах комплексної допомоги НАТО Україні Норвегії належала провідна роль у розробці системи для адаптації військових до цивільного життя. Також постійно відбувались обміни курсантами військових закладів вищої освіти [4, с. 219].

Після початку російської збройної агресії на Сході України в червні 2014 р. Норвегія безкоштовно надала українським військовослужбовцям понад 77 тисяч польових пайків [3, с. 187].

У 2015 р. з ініціативи НАТО реалізувався Проєкт щодо зниження ризиків корупції в системі управління персоналом у Збройних силах України. Він започаткований спільним Протоколом про наміри від 23 червня 2015 р. між Міністерствами оборони України та Королівства Норвегія. У рамках цього проєкту проведено ретельний аналіз системи управління персоналом у Міністерстві оборони України [9].

У жовтні 2015 р. задля вивчення досвіду українських військових фахівців відбувся візит представників юридичної служби Міністерства оборони Королівства Норвегія до Збройних сил України. Вивчалися правові аспекти ведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей і нові методи й способи ведення воєнних дій, які застосовано російською федерацією [10].

Відносини між двома країнами на рівні партнерства в багато- та двосторонньому форматах зафіксовано в Спільній декларації про партнерство між Україною й Королівством Норвегія від 16 жовтня 2016 р. [11]. У зазначеному документі Норвегія підтверджувала свою готовність у майбутньому підтримувати зусилля України в проведенні реформ. У рамках багатостороннього співробітництва декларувалася тісна співпраця в ООН, ОБСЄ, НАТО та Раді Європи з питань, що стосуються міжнародної безпеки й співробітництва.

22–23 травня 2018 р. в Осло відбулися воєнно-політичні консультації між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Королівства Норвегія, у ході яких сторони обговорили актуальні безпекові питання на глобальному й регіональному рівнях, а також стан і перспективи українсько-норвезького співробітництва між оборонними відомствами обох країн. Результатом зустрічі стало підписання Плану двосторонньої співпраці між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Королівства Норвегія на 2018 р. [12].

За підтримки норвезької сторони продовжував свою роботу й Міжнародний фонд соціальної адаптації, який реалізував Проєкт професійної перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців і членів їхніх сімей. Зокрема, із 2014 р. в рамках цього Проєкту розпочалася реалізація програми, яка була спрямована на започаткування Проєкту можливостей віддаленої роботи [13].

З огляду на неухильність дотримання принципів верховенства права, міжнародної солідарності та миротворчості, які покладені в основу зовнішньополітичного курсу Королівства Норвегія, і необхідності реагувати на нові виклики, що постали в міжнародних відносинах, уже в перший день широкомасштабного російського вторгнення в Україну уряд Норвегії рішуче засудив цей напад. Широкомасштабну агресію рф проти України названо серйозним порушенням міжнародного права. В урядовій заяві також озвучено вимогу до росії негайно припинити військові дії й розпочати пошук шляхів мирного врегулювання.

Цього ж дня відбулася зустріч міністра закордонних справ Норвегії з українським послом, під час якої висловлено солідарність із народом

України та повідомлено про надання 250 млн норвезьких крон гуманітарної допомоги через установи ООН, Міжнародного руху Червоного Хреста й Червоного Півмісяця та норвезькі гуманітарні організації. Також запевнено, що в майбутньому Норвегія постійно оцінюватиме необхідність подальшого збільшення гуманітарного фінансування для України й, за необхідності, для українських біженців у сусідніх країнах [14].

З огляду на розуміння керівництвом країни складності середовища ризиків та загроз, які постали не тільки перед Україною, але й перед світовою спільнотою, Норвегія не лише розширила військово-технічну допомогу Україні, але й започаткувала надання їй військової допомоги у війні з РФ.

Через три дні після широкомасштабного вторгнення, 27 лютого 2022 р. уряд Королівства Норвегія виділив близько 2 млрд крон на гуманітарну допомогу й заявив, що передасть Україні захисне обладнання (шоломи та бронежилети), приєднається до санкцій, накладених Європейським Союзом й у майбутньому забезпечить відмову Норвезького пенсійного фонду від його російських активів, а норвезький повітряний простір буде закритий для російських літаків [15]. Наступного дня після консультацій зі Стортингом і погодженням із близькими союзниками норвезький уряд оголосив про передачу Україні 2 тис. одиниць протитанкової зброї, незважаючи на обмежувальну політику щодо експорту зброї та іншої оборонної продукції [16].

Королівство Норвегія є виробником й експортером зброї та військової техніки, більшість якої (близько 90 %) спрямовувалося до країн НАТО та в інші країни світу. Норвезька оборонна промисловість є також світовим лідером у сферах оборонних технологій [17, с. 2]. Водночас, починаючи з 1959 р., у країні діяло суворе й комплексне законодавство, яке постійно вдосконалювалося та доповнювалося, що регулювало експорт озброєння до інших країн. Ліцензія на продаж жодного виду зброї й боєприпасів не продавалася в країні та регіони, де триває війна або є ймовірність її виникнення. Уряд країни також щорічно публікував звіти щодо експорту військової техніки й комплектуючих, демонструючи міжнародному співтовариству свою підтримку прозорості та відповідальності в питаннях продажу зброї й військового обладнання. У 2020 р. загальна вартість експорту, пов'язаного з обороною, становила близько 7,8 млрд норвезьких крон, із яких оборонна продукція становила трохи менше ніж 6,2 млрд норвезьких крон. Експорт товарів категорії А (насамперед зброї та боєприпасів) становили близько 5 млрд норвезьких крон, а експорт

продукції категорії В (інші види військової техніки) становив близько 1,2 млрд норвезьких крон [17, с. 12–13]. Водночас, оскільки загарбницька війна росії загрожує існуванню України як держави, а українців як нації, то норвезький уряд ухвалив рішення передати Україні зброю й оборонну продукцію, яка надаватиметься як пожертва однієї держави іншій, а не як комерційний експорт, та дозволити прямий продаж Україні зброї й оборонної продукції з 1 січня 2024 р. Це рішення обумовлене надзвичайною безпековою ситуацією, у якій опинилась Україна та Норвегія разом зі своїми союзниками. Водночас дозвіл прямих продажів зброї Україні не означав, що Норвегія дозволить прямі поставки зброї іншим країнам, які перебувають у стані війни, на загальних підставах [18]. Відповідно до цього рішення, протягом 2022 р. норвезька сторона надавала Україні різні окремі види озброєння та військового обладнання, згідно з потребами України, як пожертви. Також оголошено про готовність допомогти в підготовці норвезькими інструкторами понад 50 000 українських військових.

Проявом солідарності з Україною й підтримки в її боротьбі проти збройної російської агресії став візит до Києва у травні 2022 р. президента Стортингу Королівства Норвегія Масуда Гаракхані та очільниці МЗС Аннікен Гуйтфельдт, а в липні цього ж року – прем'єр-міністра країни Йонаса Гар Стьоре. Під час його візиту оголошено про надання Україні додаткової допомоги в розмірі 10 млрд норвезьких крон (1 млрд євро) на відбудову інфраструктури, гуманітарну допомогу, на підтримку державних інституцій і на зброю.

Також протягом 2022 р. Норвегія прийняла 35 000 українських біженців, яких переправлено з території сусідньої з Україною Молдови.

Із часу організації у квітні 2022 р. платформи зустрічей міністрів оборони країн НАТО та країн-союзників США у форматі «Рамштайн», ініційованої міністром оборони США Ллойд Остіном, Норвегія була активним її учасником і зробила значні внески в пакети військової допомоги задля забезпечення оборонних потреб української армії.

Політична, фінансова, гуманітарна та військова допомога Україні надавалася Королівством Норвегія й за підсумками роботи чотирьох самітів «Україна–Північна Європа», які відбувалися протягом 2023–2024 рр. у Хельсінкі, Осло, Стокгольмі та Рейк'явіку.

Протягом 2023–2024 рр. Норвегія стала учасницею трьох із дев'яти коаліцій підтримки України, які створено в рамках платформи «Рамштайн» [19].

У серпні 2023 р. під час візиту в Україну прем'єр-міністр Норвегії Йонас Гар Стьоре оголосив, що його країна приєднується до «Авіаційної

коаліції», яка сприятиме розвитку бойових спроможностей авіації Повітряних сил ЗСУ й передасть Україні системи протиповітряної оборони, два літаки F-16 для підготовки українських льотчиків, обладнання для розмінування та допомагатиме у відновленні енергетичної інфраструктури та створенні запасів газу на зиму [20].

У грудні 2023 р. Велика Британія, Норвегія й Україна започаткували формат довготривалої морської співпраці, яка отримала назву «Коаліція морських можливостей» [21], що на сьогодні нараховує 19 країн-учасниць. Новостворений формат співпраці країн-союзників, який очолили Велика Британія та Норвегія, розрахований на довготривалу перспективу (до 2035 р.) з чіткою дорожньою картою. Він передбачає допомогу Україні в розмінуванні акваторії Чорного моря, забезпеченні цивільного судноплавства, відновленні роботи зернового коридору, зміцненні потенціалу українського флоту і його сумісності з флотом країн-членів НАТО та інших країн-союзників. Військово-морським силам України передано два тральники-шукачі морських мін, морські транспортні засоби (амфібії) й рейдові судна. У рамках «Коаліції морських можливостей» у співпраці з Військово-морськими силами та Міністерством оборони України Норвегія взяла на себе зобов'язання сприяти розвитку флоту річкових патрульних суден для охорони прибережних районів і внутрішніх водойм, підготовки морської піхоти, упроваджувати нові технологічні рішення та інновації в навчання українських військових операцій на малих човнах.

У березні 2024 р. Норвегія підписала Лист про наміри щодо підтримки України в протиповітряній обороні від авіації й ракет («Коаліція ППО»), яку очолюють Франція та ФРН. Зважаючи на те, що протиповітряна оборона є надзвичайно важливим засобом захисту населення й критичної інфраструктури України, норвезький уряд запланував передати Україні необхідні засоби ППО та навчати українських фахівців [22].

У лютому 2023 р. всі політичні партії, представлені в Стортингу, проголосували за розроблену урядом Програму Нансена для України з обсягом фінансування 75 млрд норвезьких крон, розраховану на 2023–2027 рр. [23]. Норвегія стала однією з перших країн, яка започаткувала таку довгострокову програму підтримки України. За обсягами фінансування це найбільша за всю історію Норвегії програма допомоги країні, яка перебуває в стані оборонної війни. Особливість цієї програми полягає в тому, що вона передбачає одночасно цивільну й військову допомогу і є довгостроковою. Цивільна частина програми спрямована на підтримку цивільної інфраструктури та забезпечення фінансування українським

урядом критичних соціальних потреб (пенсії, зарплати вчителям, лікарям, викладачам закладів вищої освіти).

Управління процесом реалізації цивільної частини програми під егідою Міністерства закордонних справ покладено на Норвезьку агенцію з розвитку співробітництва (Norad). Надання гуманітарної допомоги мало відбуватися за посередництва авторитетних міжнародних організацій, які мають відповідний досвід надання міжнародної допомоги, здатні організувати надійну логістику й мають надійні системи контролю. Відповідальність за реалізацію військової частини програми допомоги покладено на Міністерство оборони Норвегії [24].

Із початку реалізації програми щорічні обсяги фінансової допомоги збільшувалися залежно від запитів і потреб України та вже у 2024 р. річний її обсяг становив 25 млрд норвезьких крон. Водночас у процесі реалізації Програми Нансена, незважаючи на її гнучкість, стало зрозуміло, що в умовах виснажливої тривалої війни вона вже не відповідає реаліям і не може повною мірою забезпечувати необхідну Україні військову допомогу.

У зв'язку з тим, що станом на 2024 р. ситуація в Україні стала більш критичною, ніж на момент започаткування Програми, вона була суттєво відкоригована. У кінці 2024 р. норвезький парламент підтримав пропозицію уряду щодо продовження терміну дії Програми підтримки України ще на три роки, збільшення загального обсягу фінансування до 154,5 млрд норвезьких крон та виділення 35 млрд крон (3,1 млрд євро) фінансової допомоги на 2025 р. Більша частина фінансової підтримки на 2025 р. має бути використана в тих сферах, де вона найбільш потрібна: в оборонній промисловості й для забезпечення доступу населення України до електроенергії, оскільки енергетична інфраструктура зазнає постійних руйнувань унаслідок цілеспрямованих російських атак із метою її знищення [26].

Потрібно зазначити, що надання допомоги Україні в Норвегії підтримують як громадськість, так і всі без винятку політичні сили й партії. Це зумовлено тим, що у владних та опозиційних партій країни є розуміння, що надання військової й цивільної підтримки Україні є найефективнішим засобом забезпечення безпеки Норвегії. Це зумовлено ще й тим, що виділення коштів на реалізацію програм допомоги здійснюються не за рахунок видатків бюджету, а за рахунок прибутків, які щорічно отримує Фонд національного добробуту Норвегії [26]. Незважаючи на те, що пролонгація Програми Нансена до 2030 р. та збільшення обсягів її фінансування ініційовано опозиційною Ліберальною партією, її підтримали представники всіх політичних партій у Стортингу [27].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

До 2014 р. двостороння співпраця між Королівством Норвегія та Україною відбувалася переважно в політичній і економічній сферах. Підписання Угоди про військове співробітництво започаткувало співпрацю у військово-технічній сфері. Норвезьким урядом профінансовано реалізацію програм соціальної та професійної адаптації військових, звільнених у запас або у відставку у зв'язку зі скороченням чисельності української армії. Це дало змогу повернутися до цивільного життя й реалізувати себе в нових умовах значній кількості колишніх військовослужбовців.

У період із 2014 по 2022 р. Норвегія послідовно підтримувала територіальну цілісність та суверенітет України під час роботи в міжнародних організаціях: голосувала за Резолюції Генеральної Асамблеї ООН і була їх співавтором, фінансувала гуманітарні проекти з реабілітації поранених в АТО військових та розмінування територій, де відбувалися військові дії. Військових експертів залучали як спостерігачів під час проведення військових навчань; вони вивчали нові способи ведення війни, до яких вдавалася росія на Сході України; проводилися двосторонні воєнно-політичні консультації на рівні Міністерств оборони, на яких обговорювали актуальні безпекові питання, підвищення обороноздатності й створення умов для стабільності та безпеки в регіоні. Велику увагу приділяли реалізації програм, спрямованих на моніторинг та зниження корупції в системі управління персоналом у Збройних силах України.

Переломним моментом у співпраці Королівства Норвегія з Україною стало 24 лютого 2022 р. У перший день широкомасштабного вторгнення норвезький уряд заявив про політичну підтримку України. Уторгнення російських військ в Україну визнано черговим актом порушення міжнародного права, загрозою національним інтересам Норвегії. Водночас озвучено урядову ініціативу про надання населенню України гуманітарної допомоги через установи ООН, Червоного Хреста та норвезькі гуманітарні організації й про збільшення в майбутньому фінансування гуманітарних програм у разі необхідності. Лише за 2022 р. тимчасовий захист та допомогу від норвезького уряду отримали 35 тис. українських біженців.

Норвегія, яка не є членом Європейського Союзу, була однією з перших країн, яка заявила про готовність приєднатися до санкцій, накладених ЄС на росію, закрила повітряний простір для російських літаків і відмовилася від російських активів у Норвезькому пенсійному фонді. Проявом політичної підтримки стали також візити до України президента Стортингу, міністра закордонних справ та прем'єр-міністра Королівства Норвегія протягом

2022–2023 рр. Важливим форматом політичної підтримки України стала також участь Королівства Норвегія в чотирьох самітах «Україна–Північна Європа» й підписання «Угоди про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною й Королівством Норвегія» під час роботи другого саміту в Осло.

З'явилися також нові формати військово-технічного співробітництва. У рамках платформи «Рамштайн» Норвегія приєдналася до трьох із дев'яти коаліцій – «Авіаційної коаліції», «Коаліції морських можливостей» та «Коаліції ППО». Завдяки діяльності «Коаліції морських можливостей» збережено безпеку судноплавства в північно-західній частині Чорного моря, відновлено експорт української продукції морськими шляхами, у тому числі й функціонування зернового коридору.

Зважаючи на законодавчу заборону експортувати зброю в регіони та країни, де відбуваються військові дії, уряд і парламент Норвегії прийняли політичне рішення про надання Україні озброєння та оборонної продукції як пожертви, а не як комерційного експорту. Це зробило можливим надання Україні необхідних пакетів військової підтримки.

Королівство Норвегія стало також першою країною, яка прийняла довгострокову програму допомоги Україні – Програму Нансена для України, що передбачає військову, фінансову та гуманітарну допомогу до 2030 р.

Також зазначимо, що за урядові ініціативи щодо надання підтримки Україні в норвезькому парламенті голосують як партії влади, так і опозиції. Ці питання не є предметом політичного торгу та партійних суперечок.

Наступними проблемами для майбутніх досліджень можуть бути вивчення процесу реалізації Програми Нансена для України, подальша політична підтримка України на міжнародних майданчиках, у переговорних процесах та допомога у відбудові України в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цветков, О. Г. (2009). Королівство Норвегія в сучасних міжнародних відносинах та у співпраці з Україною. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*, 15, 116–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2009_15_16

2. Романько, І. І. (2020). Впровадження змішаної форми навчання у процесі реалізації проекту «Норвегія – Україна» (Льотна академія НАУ). *Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки*, 8, 181–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbfasps_2020_8_28.

3. Брайчевська, О. А. (2020). Україна у зовнішній політиці королівства Норвегія (2014–2019 рр.). *Актуальні проблеми міжнародних відносин та міжнародного права*, 184–189.
4. Слюсаренко, І. Ю. (2018). Сприяння Норвегії у реформуванні оборонно-промислового комплексу України після 2014 року. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива*, 218–220.
5. Слюсаренко, І. Ю., Брайчевська, О. А., Цвєтков, О. Г. (2021). Динаміка відносин між Україною та Королівством Норвегія в умовах агресії Російської Федерації проти України. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 3(11)), 182–200. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/20>
6. Reform and fight against corruption vital in Ukraine. *Government.no.*, 28 Feb. 2014. URL: <https://www.regjeringen.no/en/historical-archive/solbergs-government/Ministries/ud/news1/2014/fight-against-corruption/id751936/>
7. Norway condemns Russian military escalation in Crimea. *Government.no.*, 2 Mar. 2014. URL: <https://www.regjeringen.no/en/historical-archive/solbergs-government/Ministries/ud/news1/2014/crimea/id752064/>
8. Норвегія допоможе Україні створити реабілітаційний центр для людей після інсульту. *УНІАН*, 15 трав. 2018. URL: <https://www.unian.ua/health/country/10117292-norvegiya-dopomozhe-ukrajini-stvoriti-reabilitaciyiniy-centr-dlya-lyudey-pislya-insultu.html>
9. Проектні групи Міноборони України та Королівства Норвегія працюють над зниженням ризиків корупції у вітчизняному оборонному секторі. *Урядовий портал*, 10 жовт. 2015. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/248566219>
10. Офіцери Відділу правового забезпечення Генштабу ЗС України зустрілися з представниками юридичної служби Міноборони Королівства Норвегія. *Урядовий портал*, 27 жовт. 2015. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/248582455>
11. Спільна декларація про партнерство між Україною та Королівством Норвегія. *Посольство України в королівстві Норвегія*, 18 жовт. 2016. URL: <https://norway.mfa.gov.ua/news/51776-spilyna-deklaracija-pro-partnerstvo-mizh-ukrajinoju-ta-korolivstvom-norvegija>
12. В Осло відбулися українсько-норвезькі воєнно-політичні консультації. *Посольство України в королівстві Норвегія*, 1 лют. 2017. URL: <https://norway.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/65224-v-oslo-vidbulisya-ukrajinsyko-norvezyki-vojenno-politichni-konsulytacija>
13. Проект «Україна-Норвегія». Перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей в Україні. *Міністерство оборони України*, 20 берез. 2017. URL: https://www.mil.gov.ua/content/social_adaptation/1UA-NO2017-20032017.pdf
14. Norway strongly condemns Russian attacks. *Government.no.*, 24 Feb. 2022. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-strongly-condemns-russian-attacks/id2902211>
15. Norway to increase support to Ukraine and provide military equipment. *Government.no.*, 27 Feb. 2022. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-to-increase-support-to-ukraine-and-provide-military-equipment/id2902406/>
16. Norway to provide weapons to Ukraine. *Government.no.*, 28 Feb. 2022. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-to-provide-weapons-to-ukraine/id2902587/>

17. Meld. St. 35 (2020–2021) Report to the Storting (white paper) Norwegian exports of defence-related products in 2020, export control and international non-proliferation cooperation Recommendation of 11 June 2021 from the Ministry of Foreign Affairs, approved in the Council of State the same day. *Government.no*. URL: <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-35-20202021/id2860232/>

18. Direct sales of weapons and defense-related products to Ukraine permitted from 1 January 2024. *Government.no.*, 1 Jan. 2024. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/direct-sales-of-weapons-and-defense-related-products-to-ukraine-permitted-from-1-january-2024/id3020487/>

19. Танкова, авіаційна, ІТ та інші: які коаліції для підтримки України створили союзники. *Слово і діло*, 29 лют. 2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/29/info-grafika/bezpeka/tankova-aviacijna-it-ta-inshi-yaki-koalicziyi-pidtrymky-ukrayiny-stvoryly-soyuznyky>

20. Norway supports aviation coalition, three countries have already agreed to provide Ukraine with F-16 jets – President following the meeting with Jonas Gahr Støre. *President of Ukraine*, 24 Aug. 2023. URL <https://www.president.gov.ua/en/news/norvegiya-pidtrimuye-aviacijnu-koaliciyu-uzhe-tri-krayini-po-85173>

21. British minehunting ships to bolster Ukrainian Navy as UK and Norway launch maritime support initiative. *Gov.uk.*, 11 Dec. 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/news/british-minehunting-ships-to-bolster-ukrainian-navy-as-uk-and-norway-launch-maritime-support-initiative>

22. Norway participates in air defence coalition to support Ukraine. *Government.no.*, 7 Mar. 2024. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norge-deltar-i-luftvernkoalisjon-for-a-stotte-ukraina/id3025735/>

23. Meld. St. 8 (2023–2024) Nansen-programmet for Ukraina. *Government.no.*, 22 Feb. 2024. URL: <https://www.regjeringen.no/contentassets/da41c8b998e946c7bcb-85d2a99f671c5/no/pdfs/stm202320240008000dddpdfs.pdf>

24. The Nansen Support Programme for Ukraine. *Norad*, 4 May 2024. URL: <https://www.norad.no/en/thematic-areas/humanitarian-assistance-and-comprehensive-response-and-the-nansen-programme-for-ukraine/the-nansen-support-programme-for-ukraine/the-nansen-support-programme-for-ukraine/the-nansen-support-programme-for-ukraine/>

25. Greater and more long-term support to Ukraine. *Government.no.*, 28 Nov. 2024. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/greater-and-more-long-term-support-to-ukraine/id3076878>

26. Fouche Gwladys. Norway wealth fund posts record \$213 bln profit, driven by tech stocks. *Reuters*, 30 Jan. 2024. URL: <https://www.reuters.com/business/finance/norway-wealth-fund-posts-213-bln-profit-driven-by-tech-stocks-2024-01-30/>

27. Melby Guri. Det er direkte uansvarlig å ikke øke støtten til Ukraina. *TV2.no.*, 21 Aug. 2024. URL: https://www.tv2.no/mening_og_analyse/det-er-direkte-uansvarlig-a-ikke-oke-stotten-til-ukraina/16936079/

REFERENCES

1. Tsvietkov, O. H. (2009). The Kingdom of Norway in modern international relations and in cooperation with Ukraine. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*, 15, 116–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2009_15_16 (in Ukrainian).

2. Braichevska, O. A. (2020). Ukraine in the foreign policy of the Kingdom of Norway (2014–2019). *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn ta mizhnarodnoho prava*, 184–189 (in Ukrainian).
3. Sliusarenko, I. Iu. (2018). Norway's assistance in reforming Ukraine's defense industry after 2014. *Ukrainske viisko: suchasnist ta istorychna retrospektyva*, 218–220 (in Ukrainian).
4. Romanko, I. I., (2020). Introduction of a mixed form of training in the process of implementation of the project «Norway – Ukraine» (NAU Flight Academy). *Naukovyi visnyk Lotnoi akademii. Seriia: Pedahohichni nauky*, 8, 181–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbfasps_2020_8_28 (in Ukrainian).
5. Sliusarenko, I. Iu., Braichevska, O. A., Tsvietkov, O. H. (2021). Dynamics of Relations between Ukraine and the Kingdom of Norway in the Context of the Russian Federation's Aggression. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsiyi ta rehionalni studiyi*, 3 (11), 182–200. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/20> (in Ukrainian).
6. Reform and fight against corruption vital in Ukraine. *Government.no.*, 28 Feb. 2014. URL: <https://www.regjeringen.no/en/historical-archive/solbergs-government/Ministries/ud/news1/2014/fight-against-corruption/id751936/> (in English).
7. Norway condemns Russian military escalation in Crimea. *Government.no.*, 2 Mar. 2014. URL: <https://www.regjeringen.no/en/historical-archive/solbergs-government/Ministries/ud/news1/2014/crimea/id752064/> (in English).
8. Norway will help Ukraine create a rehabilitation center for people after a stroke. *UNIAN*, 15 trav. 2018. URL: <https://www.unian.ua/health/country/10117292-norvegiya-dopomozhe-ukrajini-stvoriti-reabilitacyniy-centr-dlya-lyudey-pislya-insultu.html> (in Ukrainian).
9. Project groups of the Ministry of Defense of Ukraine and the Kingdom of Norway are working to reduce corruption risks in the domestic defense sector. *Uriadovyi portal*, 10 zhovt. 2015. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/248566219> (in Ukrainian).
10. Officers of the Legal Support Department of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine met with representatives of the legal service of the Ministry of Defense of the Kingdom of Norway. *Uriadovyi portal*, 27 zhovt. 2015. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/248582455> (in Ukrainian).
11. Joint declaration on the partnership between Ukraine and the Kingdom of Norway. URL: <https://norway.mfa.gov.ua/news/51776-spilyna-deklaracija-pro-partnerstvo-mizh-ukrajinoju-ta-korolivstvom-norvegija> (in English).
12. Ukrainian-Norwegian military-political consultations were held in Oslo. *Posolstvo Ukrainy v korolivstvi Norvehiia*, 1 liut. 2017. URL: <https://norway.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/65224-v-oslo-vidbulisya-ukrajinsyko-norvezyki-vojenno-politichni-konsulytaciji> – (accessed: 25.12.2019) (in Ukrainian).
13. The Project «Ukraine» – «Norway». Retraining and social adaptation of military personnel and their family members in Ukraine. *Ministerstvo oborony Ukrainy*, 20 berez. 2017. URL: https://www.mil.gov.ua/content/social_adaptation/1UA-NO2017-20032017.pdf (in Ukrainian).
14. Norway strongly condemns Russian attacks. *Government.no.*, 24 Feb. 2022. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-strongly-condemns-russian-attacks/id2902211> (in English).
15. Norway to increase support to Ukraine and provide military equipment. *Government.no.*, 27 Feb. 2022. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-to-increase-support-to-ukraine-and-provide-military-equipment/id2902406/> (in English).

16. Norway to provide weapons to Ukraine. 28 Feb. 2022. *Government.no*. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-to-provide-weapons-to-ukraine/id2902587/> (in English).

17. Meld. St. 35 (2020–2021) Report to the Storting (white paper) Norwegian exports of defence-related products in 2020, export control and international non-proliferation cooperation Recommendation of 11 June 2021 from the Ministry of Foreign Affairs, approved in the Council of State the same day. *Government.no*. URL: <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-35-20202021/id2860232/> (in English).

18. Direct sales of weapons and defense-related products to Ukraine permitted from 1 January 2024. *Government.no.*, 1 Jan. 2024. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/direct-sales-of-weapons-and-defense-related-products-to-ukraine-permitted-from-1-january-2024/id3020487/> (in English).

19. Tank, aviation, IT and others: what coalitions have the allies created to support Ukraine. *Slovo i dilo*, 29 liut. 2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/29/infografika/bezpeka/tankova-aviacijna-it-ta-inshi-yaki-koalicziyi-pidtrymky-ukrayiny-stvoryly-soyuznyky> (in Ukrainian).

20. Norway supports aviation coalition, three countries have already agreed to provide Ukraine with F-16 jets – President following the meeting with Jonas Gahr Støre. *President of Ukraine*, 24 Aug. 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/norvegiya-pidtrimuye-aviacijnu-koaliciyu-uzhe-tri-krayini-po-85173> (in English).

21. British minehunting ships to bolster Ukrainian Navy as UK and Norway launch maritime support initiative. *Gov.uk.*, 11 Dec. 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/news/british-minehunting-ships-to-bolster-ukrainian-navy-as-uk-and-norway-launch-maritime-support-initiative> (in English).

22. Norway participates in air defence coalition to support Ukraine. *Government.no.*, 7 Mar. 2024. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norge-deltar-i-luftvernkoalisjon-for-a-stotte-ukraina/id3025735/> (in English).

23. Meld. St. 8 (2023–2024) Nansen-programmet for Ukraina. *Government.no.*, 22 Feb. 2024. URL: <https://www.regjeringen.no/contentassets/da41c8b998e946c7bcb-85d2a99f671c5/no/pdfs/stm202320240008000dddpdfs.pdf> (in English).

24. The Nansen Support Programme for Ukraine. *Norad*, 4 May 2024. URL: <https://www.norad.no/en/thematic-areas/humanitarian-assistance-and-comprehensive-response-and-the-nansen-programme-for-ukraine/the-nansen-support-programme-for-ukraine/the-nansen-support-programme-for-ukraine/> (in English).

25. Greater and more long-term support to Ukraine. *Government.no.*, 28 Nov. 2024. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/greater-and-more-long-term-support-to-ukraine/id3076878/> (in English).

26. Fouche Gwladys. Norway wealth fund posts record \$213 bln profit, driven by tech stocks. *Reuters*, 30 Jan. 2024. URL: <https://www.reuters.com/business/finance/norway-wealth-fund-posts-213-bln-profit-driven-by-tech-stocks-2024-01-30/> (in English).

27. Melby Guri. Det er direkte uansvarlig å ikke øke støtten til Ukraina. *TV2.no.*, 21 Aug. 2024. URL: https://www.tv2.no/mening_og_analyse/det-er-direkte-uansvarlig-a-ikke-oke-stotten-til-ukraina/16936079/ (in English).

Матеріал надійшов до редакції 11.03.2025 р.

УДК 327:913(477)(091)

Галина Копачинська,

кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

kopachinska.galina@vnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-9395-8730;

Дмитро Баранецький,

студент 1 курсу магістратури факультету міжнародних відносин,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

baranetskyi.dmytro2024@vnu.edu.ua

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-147-164

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИН

У статті проаналізовано комплексний історичний контекст формування американсько-китайських відносин. Розглянуто специфіку трансформації відносин США й КНРі з часу їх появи до сучасності. Основним завданням дослідження було дослідити та виокремити ключові історичні етапи формування відносин між цими державами, ураховуючи найважливіші події й погляди обох сторін. У статті виокремлено п'ять основних історичних етапів формування американсько-китайських відносин та обґрунтовано причини їх поступової трансформації спочатку від нейтральних держав до партнерів, а далі й противників. Також проаналізовано історичний вплив економічних чинників на розвиток американсько-китайських відносин та виділено чотири ключові етапи, що відіграли значну роль у встановленні сучасної економічної могутності Китаю. На кожному етапі детально розглянуто головні фактори, котрі сприяли зміні відносин між державами. Усі дослідження проведено з розумінням історичних контекстів й особливостей тих часів, а також із використанням праць провідних іноземних та вітчизняних дослідників. Крім того, дотримано об'єктивність у висвітленні позицій держав щодо певних історичних подій із розумінням сучасного ідеологічного впливу на трактування історії. В основній частині статті вміщено авторські таблиці, які коротко характеризують найважливішу інформацію. Ураховуючи результати дослідження, у висновках розглядаємо основні прогнози розвитку американсько-китайських відносин. Оскільки

американсько-китайські відносини, попри їх характеристику як стосунків суперництва, мають величезний вплив на сучасну світову політику та її майбутнє, дослідження історичного контексту є актуальним для розуміння подальших глобальних тенденцій, а також має теоретичну цінність для міжнародних відносин.

Ключові слова: США, КНР, відносини, етап, конфлікт, війна.

Halyna Kopachynska,

Lesya Ukrainka Volyn National University,

ORCID ID: 0000-0002-9395-8730;

Dmytro Baranetskyi,

Lesya Ukrainka Volyn National University

HISTORICAL CONTEXT OF THE AMERICAN-CHINESE RELATIONS FORMATION

The article deeply analysed the complex historical context of the formation of US-China relations. The specifics of the transformation of US-China relations from their emergence to the present day were considered. The main task of the study was to investigate and identify the key historical stages of the relations formation between these states, taking into account the most important events and views of both sides. The article identified 5 main historical stages of the formation of US-China relations. It substantiated the reasons for their gradual transformation from neutral states to partners and opponents. The historical influence of economic factors on the development of US-China relations was also analysed, and 4 key stages were identified that played a significant role in establishing China's modern economic power. At each stage, the main factors contributing to the change in relations between the states were considered in detail. All studies were conducted with an understanding of the historical contexts and characteristics of those times and using the works of leading foreign and domestic researchers. In addition, the study's authors adhered to objectivity in highlighting states' positions on specific historical events, understanding the modern ideological influence on the interpretation of history. The central part of the study contains tables created by the authors, which briefly characterise the most crucial information. Considering the study's results, the conclusions considered the central forecasts for developing US-China relations. Since US-China relations, despite their characterisation as a relationship of rivalry, have a significant impact on modern world politics and its future, studying the historical context is relevant for understanding further global trends and contains theoretical value for international relations.

Key words: USA, PRC, relations, stage, conflict, war.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Відносини Сполучених Штатів Америки (США) та Китайської Народної Республіки (КНР) пройшли тривалу еволюцію від часу першої офіційної взаємодії між урядами цих держав до сучасності. Якщо на початку це були здебільшого спільні економічні й торгові інтереси другорядних держав тодішньої міжнародної системи в середині XIX ст., то зараз це дві наддержави, що борються за статус світового гегемона. Хоча, звісно, складно говорити про формування та розвиток цих відносин до сер. XX ст., коли було створено сучасну КНР, проте ця країна визнає себе правонаступником попередніх форм китайських держав, що дає підставу досліджувати тривалість відносин США й КНР із тих часів.

Більше того, американсько-китайські відносини на кожному історичному етапі кардинально відрізнялися. Ці зміни зумовлені завершенням старих і створенням нових міжнародних систем, трансформацією національних інтересів США й КНР, зміною форм державності Китаю та збільшенням чи зменшенням статусу цих держав на світовій арені. Тому в деякі періоди історії країни були партнерами чи найкращими союзниками, а в інші – конкурентами або ворогами. Проте ці відносини завжди відігравали важливу роль.

Крім того, вони випереджають інших учасників міжнародної системи як за економічними, так і за військовими ресурсами, що змушує міжнародних акторів підлаштовуватися до дій і рішень цих держав, незважаючи на те, чи актори зберігають нейтралітет у стосунках із ними. Американсько-китайські відносини впливають на світову політику та формують її майбутнє на десятиліття вперед. Ураховуючи таку довгу історію відносин і їх важливість, вважаємо корисними дослідити їх історичний розвиток для розуміння подальших тенденцій. Усі вищезазначені завдання були розглянуті в досліджуваній роботі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження у сфері міжнародних відносин потребує ґрунтовних теоретичних знань і застосування теоретичних даних із цієї дисципліни, тому на основі наукових праць М. З. Мальського, М. М. Мацяха [1] проаналізовано основи міжнародних відносин. Завдяки працям А. А. Вірковської [2], С. Пауло [3] охарактеризовано поняття міжнародного співробітництва, виокремлено його основні види та форми. На базі статті Н. В. Кравченка, Ю. О. Седляр «Міждержавне співробітництво: концептуальні засади дослідження та підходи до класифікації» [4] охарактеризовано зміст

поняття «міждержавне співробітництво» як невід'ємної складової частини відносин між державами й виокремлено основні види міждержавних відносин.

Вивченням історичних чинників та передумов займалися такі вчені, як О. В. Набока («Політика США в Східній Азії в 30-70-х рр. 19 ст.») [5], А. Г. Буравкова («Американсько-китайські відносини в постбіполярну епоху: глобальний і регіональний вимір») [6], Л. А. Вовчук, І. С. Погорелова, О. В. Шевчук «Зовнішня політика країн АТР (1945–2000 рр.)» [7], Н. Д. Городня («Еволюція американсько-китайських відносин в перше пост-біполярне десятиліття») [8], («Динаміка американсько-китайських відносин в кінці 20–21 ст. як свідчення нової ролі Китаю у міжнародній системі») [9].

Вагомий внесок у дослідженні соціально-економічних чинників і передумов кризь призму історії здійснив науковець Д. Ванг у своїй роботі «Американсько-китайська торгівля, 1971–2012: погляд на американсько-китайські відносини» [10].

Особливості сучасного стану американсько-китайських відносин розглянуто в працях Б. Ліпперт, Ф. Пертес «Стратегічне суперництво між США та Китаєм» [11], статті Х. Яфея «Американсько-китайські відносини: від суперників, що співпрацюють, до конкуруючих суперників» [12]. Серед вітчизняних науковців вивченням цього питання займалися Т. І. Сергієнко («Особливості сучасної політики КНР на міжнародній арені») [13], М. В. Андрощук («Відносини США та Китаю на сучасному етапі (торгівельно-економічний аспект)» [14], Є.О. Левитська-Доба «Концептуальні основи політики США по відношенню до Китаю на сучасному етапі») [15], («Політика США та КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні») [16], І. Г. Вишне夫ська [17].

Наявність значної кількості праць із теми американсько-китайських відносин підтверджує необхідність й актуальність проведення дослідження на тему впливу історії на формування американсько-китайських відносин, адже це дасть змогу краще зрозуміти сучасні відносини США й КНР, а також спрогнозувати їх розвиток.

Мета статті – комплексне вивчення та обґрунтування особливостей формування американсько-китайських відносин крізь призму історії; аналіз трансформації відносин на кожному етапі; дослідження основних чинників, національних інтересів та зовнішніх факторів, що мали вплив на цей процес.

Методика дослідження. Необхідною умовою під час написання цієї наукової статті було використання тієї групи методів, завдяки котрим

можна дослідити поставлене завдання. Саме тому застосовано такі методи, як системний підхід, історичний, статистичний, івент- та контентаналіз, метод вивчення документів.

Системний підхід – дослідницький підхід, який застосовують для розгляду об'єктів, що мають багато взаємозалежних елементів та є сукупністю і відносин, і зв'язків між ними, а головне завдання цього підходу – виявити компоненти зв'язку процесу чи явища, основні фактори, оцінити роль та місце системи в системі інших явищ тощо. Цей метод був важливим, оскільки сучасні міждержавні відносини є складною системою, що характеризується великою кількістю взаємозв'язків між двома державами. Завдяки йому вдалося розглянути основні чинники та передумови формування американсько-китайських відносин на різних етапах їх реалізації.

Історичний метод – це спосіб дослідження виникнення, формування й розвитку процесів та подій у хронологічній послідовності з метою виявлення зв'язку між минулим, теперішнім і майбутнім у вигляді закономірностей та суперечностей [18]. Цей метод використано для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, пов'язаних зі становленням американсько-китайських відносин, які пройшли довгий шлях формування. Із його допомогою виокремлено п'ять історичних етапів формування американсько-китайських відносин та проаналізовано історичні чинники й передумови, які вплинули на цей процес.

Івент-аналіз – це кількісний метод дослідження конкретних соціально-політичних подій: вибори, виступи, акції, воєнні чи міжнародні конфлікти, масові демонстрації тощо. Головними джерелами інформації в івентаналізі є повідомлення ЗМІ, заяви політичних лідерів або виступи державних діячів. Завдяки йому, проаналізовано важливі історичні події в американсько-китайських відносинах, наприклад Громадянська війна в Китаї, Корейська війна, офіційні візити перших глав держав і й ін. На сучасному етапі проаналізовано прихід до влади Трампа, Байдена, Сі Цзіньпіна, торговельну війну, заяви Трампа, Байдена, Помпео тощо, що мало важливе значення для проведення цього наукового дослідження.

Контент-аналіз – це метод збору даних про явище або процес із метою оцінки результату цих даних і прогнозування на їх основі дій акторів. Цей метод застосовують під час аналізу документів, статей, книг, виступів тощо та для визначення ставлення ЗМІ до певних подій чи діячів. Цей метод був важливий для аналізу ставлення американських і китайських ЗМІ до різноманіття важливих подій, серед яких – коронавірус, збиття китайської повітряної кулі тощо.

Метод вивчення документів – це сукупність процедур та прийомів, які використовують для отримання первинної інформації під час аналізу джерел інформації у вигляді документів. Завдяки цьому методу, вивчено основні документи, які містять стратегію Сполучених Штатів Америки, а саме такі, як «Стратегія національної безпеки 2010 р.», «Стратегія національної безпеки 2015 р.», «Стратегія національної безпеки 2018 р.», «Стратегія військово-морської взаємодії для 21 століття» CS-21R та CS-21, а також доповіді Міністерства оборони США «Доповідь щодо військової могутності Китайської Народної Республіки», «Огляд ядерної політики» й «Військова могутність КНР». Крім того, цей метод застосовано для вивчення китайських документів і з'ясування основних концепцій їхньої стратегії: «п'ять принципів мирного існування», «Один пояс – один шлях», «гармонійний світ».

Статистичний метод – це сукупність прийомів і засобів, які використовують для збирання, обробки та аналізу інформації за допомогою загальнодоступних цифрових даних. Цей метод був важливим для дослідження як економічних, так і торгових відносин між США та КНР. Завдяки його застосуванню визначено їх історичних вплив на міждержавні відносини обох країн.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування та трансформація американсько-китайських відносин. Відносини США та КНР пройшли досить тривалий процес розвитку, що охоплює декілька століть стосунків. Першим неофіційним задокументованим початком відносин між країнами вважається торгова подорож американського корабля «Імператриця Китаю Філадельфійського фінансиста» в 1784 р. з метою налагодження прямої торгівлі між США й Китаєм. Офіційним представником зі сторони США був Семюель Шоу, перший американський консул у Китаї, який працював із 1786 до 1794 р. Попри це, він ніколи не був визнаний китайською владою як офіційний представник США, тому наступні 60 років відносини між країнами були комерційними й відбувалися на рівні приватних осіб [19]. Загалом, історію формування офіційних американсько-китайських відносин можна розділити на п'ять ключових етапів:

- I етап (1844–1912 рр.) – офіційне становлення відносин. США намагаються знайти нові ринки збуту, а Китай – відновитися після опіумних війн;

- II етап (1912–1949 рр.) – занепад Китаю. Падіння Китайської імперії та початок Китайської громадянської війни, у якій США підтримали Гоміндан на противагу комуністам;
- III етап (1949–1969 рр.) – становлення КНР. Під час Холодної війни США сприймали КНР як комуністичну загрозу та союзника Радянського Союзу;
- IV етап (1969–2012 рр.) – нормалізація відносин. США успішно використали погіршення відносин Китаю з Радянським Союзом, для налагодження зв'язків із КНР;
- V етап (2012 р. – сучасність) – конкуренція за вплив у світі. США та КНР поступово вбачають один одного як конкурентів і конфліктують у різних сферах та регіонах.

Найважливіші відомості й події на кожному історичному етапі формування американсько-китайських відносин представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Етапи формування американсько-китайських відносин*

Етап	Держава	Важливі події та особливості	Відносини
1	2	3	4
I 1844–1912 рр.	США, Китайська імперія	Опіумні війни (1839–1860 рр.) Американсько-китайський договір Бурлінгейма-Сьюарда (1868 р.)	Торгові партнери
II 1912–1949 рр.	США, Китайська республіка	Китайська громадянська війна (1927–1950 рр.) Японсько-китайська війна (1937–1945 рр.) Друга світова війна (1939–1945 рр.)	Союзники
III 1949–1969 рр.	США, КНР	Корейська війна (1950–1953 рр.) Тайванська криза (1954–1955 рр.)	Вороги

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4
		Конфлікт на острові Даманський (1969 р.)	
IV 1969–2012 рр.	США, КНР	Візит Ніксона (1972 р.) Смерть Мао Цзедун (1976 р.) Джиммі Картер офіційно визнав КНР (1979 р.)	Партнери
V 2012–2025 рр.	США, КНР	Адміністрація Обама (2009–2017 рр.) Політика Сі Цзіньпіна (2012 р. – сучасність) Перша адміністрація Трампа (2017–2021 рр.) Адміністрація Байдена (2021–2025 рр.)	Конкуренти

**Складено й розроблено авторами самостійно.*

Початком становлення відносин між США та Китаєм вважається середина XIX ст. На той час Китай являв собою країну з монархічною формою правління династії Цін, які правили на території Китаю з 1636 до 1912 рр. Головною причиною встановлення відносин між цими державами стала поразка Імперії Цін в опіумних війнах Великій Британії та Французькій імперії. Після поразки Китай перестав проводити ізоляціоністську політику, відкрився світу й став джерелом дешевої робочої сили для США, тому в 1844 р. держави офіційно визнали одне одного, коли Надзвичайний та Повноважний міністр США Калєб Кушинг вручив вірчі грамоти китайській владі в Макао й зустрівся з офіційним представником Китайської імперії. У цей же рік встановлено також дипломатичні відносини між країнами, адже Калєб Кушинг уклав договір Ванся, завдяки чому США зберегли дипломатичне представництво в Китаї. У 1868 р. Китай та США підписали договір Бурлінгейма-Сьюарда, угоду про торгівлю й вільну міграцію [5, с. 157].

Другий етап починається з падіння династії Цін під час Сінхайської революції (1911–1912 рр.), у результаті чого створено Китайську

Республіку спочатку на чолі з Юань Шикаєм, а пізніше – Гомінданом, політичною націоналістичною партією, яка правила на території Китаю з 1927 по 1949 рр. США зберігали дружні відносини з новою владою Китаю й навіть були готові визнати Юань Шикая новим імператором Китаю, але після вторгнення Японії в Китай та втрати влади Шикаєм, у 1927 р. в Китаї починається громадянська війна, у якій США підтримували Гоміндан на противагу китайським комуністам [7, с. 25]. Після завершення війни офіційно в 1949 р. китайські комуністи встановили контроль над усім Китаєм. Водночас армія Гоміндана відступила на Тайвань, острів у Східній Азії, де, попри поразку, продовжували боротьбу за підтримки США.

У 1949 р. лідер китайської комуністичної партії Мао Цзедун оголошує про створення Китайської Народної Республіки. Саме з цього часу починається третій етап відносин між США та Китаєм. Через підтримку КНР Радянським Союзом і визнання Тайваню Сполученими Штатами Америки як єдиної легальної влади Китаю відносини між обома країнами були загострені та обмежені [19]. У результаті це загострення призвело до протистояння США й КНР у Корейській війні та Тайванських криз. Корейська війна, збройний конфлікт між Корейською Народно-Демократичною Республікою, яку підтримували Китай і Радянський Союз, та Корейською Республікою, чії союзники були США й ООН, стала першим місцем військового протистояння КНР та США [7, с. 21]. По закінченню війни підписано договір про припинення вогню між Північною та Південною Кореєю, закріплення лінії фронту за 38-ю паралеллю й створення демілітаризованої зони. На сьогодні цей конфлікт заморожений.

Наступним переломним моментом для відносин обох держав став китайсько-радянський конфлікт на острові Даманський у 1969 р., із якого починається чотири етап американсько-китайських відносин. Через погіршення відносин між Китаєм та Радянським Союзом, із яким США ворогували, та враховуючи економічний потенціал Китаю, офіційний Вашингтон вирішує скористатися ситуацією [7, с. 39]. Найвідомішою спробою нормалізації відносин стала дипломатія пінг-понгу, коли в 1971 р. в Китай запрошено американську команду по пінг-понгу, а пізніше здійснено таємну подорож державного секретаря США Генрі Кіссінджера [20]. Завдяки цьому в 1972 р. відбувся перший офіційний візит найвищого рівня президента США Річарда Ніксона до Китаю, де він погодився зі спільним «Шанхайським комюніке», у якому обидві країни зобов'язалися працювати над повною нормалізацією дипломатичних відносин, тому США відкрили офіс зв'язку в Пекіні, а КНР створила аналогічний офіс у Вашингтоні, округ Колумбія. А вже 1979 р. Президент США Джиммі Картер офіційно визнав КНР і підтримав політику одного Китаю. В еру Рональда Рейгана (1981–

1989 рр.) цю політику було продовжено, хоча США надали певні гарантії Тайваню. У часи президента Клінтона підписано акт про американсько-китайські відносини 2000 р. з метою покращення економічних відносин між країнами [8, с. 9]. А вже у 2010 р. Китай став другою найбільшою економікою світу після США.

У 2012 р. до влади в КНР приходить Сі Цзіньпін, а майже 70 % членів основних керівних органів країни – Постійний комітет Політбюро, Центральну військову комісію та Державну раду – замінено. Саме з цієї події почався п'ятий етап американсько-китайських відносин. Новий глава держави Сі Цзіньпін кардинально змінив внутрішню й зовнішню політику країни. Усередині Китаю почали відміняти ліберальні та капіталістичні реформи попередніх глав й урядів китайської влади, а зовнішня політика стала агресивнішою та ставила на меті зростання впливу Китаю у світі. Звісно, такі зміни посилили напругу у відносинах США та КНР, особливо після змін у китайській політиці експорту рідкоземельних металів, що вплинуло на економічну ситуацію багатьох країн.

Попри це, у часи правління адміністрації Барака Обама Китаю особливу увагу приділяли ролі важливого партнера й регіонального лідера в Азійському регіоні [6, с. 84–85]. США та КНР почали співпрацювати в багатьох галузях, уключаючи кліматичні зміни, ядерне озброєння Північної Кореї, боротьба з тероризмом. А у 2013 р. на «саміті без рукавів» у Каліфорнії Барак Обама та Сі Цзіньпін започаткували нову модель американсько-китайських відносин як лідерів на міжнародній арені.

Ситуація кардинально змінилась у 2017 р. з приходом до влади першої адміністрації Дональда Трампа, який почав розглядати Китай як основного конкурента США у світі, тому, попри підтримку Трампом політики одного Китаю, у 2018 р. США ввели різкі мита на китайський імпорт, розпочавши таким чином торговельну війну між країнами [1; 12]. Крім економічного тиску, адміністрація Трампа здійснювала також політичний тиск. Наприклад, у тому самому році Дональд Трамп підписав Закон Гонконгу про права людей та демократію, який підтримував протести в Гонконзі. У 2020 р. почалося пом'якшення конфронтації між країнами, коли Дональд Трамп і віцепрем'єр Китаю Лю Хе підписали торговельну угоду, що зменшила деякі тарифи США на китайський імпорт і зобов'язало Китай купити американські товари посилити захист інтелектуальної власності. Державний секретар США Майк Помпео виступив із промовою «Комуністичний Китай і майбутнє вільного світу», де заявив, що ера взаємодії з Комуністичною партією Китаю закінчилася, засудив її несправедливу торговельну практику, крадіжку інтелектуальної

власності, порушення прав людини в Гонконзі та агресивні дії в Східному й Південно-Китайському морях [20].

У 2021 р. офіційно новим президентом США став демократ Джозеф Робінетт Байден-молодший. Новий президент продовжив політику Дональда Трампа у відносинах із КНР. Адміністрація Джо Байдена підтвердила заяви Майка Помпео щодо утисків уйгурів у регіоні Сіньцзян і ввела заборону на весь імпорту з цього регіону. Крім того, Джо Байден зберіг тарифи на китайський імпорту та всі інші жорсткі заходи проти Китаю, а у своїй першій промові перед Конгресом наголосив на важливості збільшення інвестицій в інфраструктуру та технології США, щоб конкурувати з Китаєм. Головною відмінністю між політикою Трампа й Байдена стало залучення останнім американських союзників для протидії Китаю. Завдяки цьому, у червні 2021 р. військовий блок НАТО оголосив Китай «викликом безпеці», що є першим випадком, коли в альянсі згадували загрози з боку Китаю. Державний секретар Ентоні Блінкен виступив із промовою, де назвав Китай «найсерйознішим довгостроковим викликом міжнародному порядку» та протиставив авторитаризм Китаю зобов'язанням США просувати демократію у світі. Офіційний Пекін засудив цей виступ.

У 2022 р. відбулося погіршення відносин між США та КНР, воно досягло піку на сучасному етапі через візит спікера Палати представників США Ненсі Пелосі на Тайвань, який Китай не визнає. У результаті Пекін призупинив американсько-китайські кліматичні переговори, відключив військові канали зв'язку високого рівня та наклав санкції на Пелосі. Також КНР провели бойові навчання навколо острова. Попри спроби нормалізувати відносини, 2023 р. Президент США Джо Байден наказав ВПС США збити китайську повітряну кулю біля узбережжя США, яка шпигувала за військовими об'єктами, Китай усе заперечив.

Економічні чинники завжди відігравали рушійну силу в американсько-китайських відносинах, цікавими є торговельні відносини між державами. Їх історичних розвиток зазначений у таблиці 2.

Перший етап тривав із 1971 до 1980 рр. Це десятиліття запам'яталося швидким інституційним будівництвом і зняттям торгових бар'єрів між США та КНР. Почалося все з офіційного візиту Річарда Ніксона до КНР, адже Ніксон скасував торгове ембарго щодо КНР, яке діяло з 1950 р. Крім того, дозволено експорт не стратегічних товарів до КНР, а вже 1980 р. Конгрес прийняв торговельну угоду про надання КНР статусу країни найбільшого сприяння, що звільнило китайський експорт до США від високих тарифних ставок.

Наступний етап тривав протягом 1980–1990-х рр. У ці роки відбулася нормалізація політичних відносин між країнами та економічні реформи в

Таблиця 2

**Етапи формування американсько-китайських
економічних відносин***

Етап		Особливості	ВВП	
I	1971	Китайська інституційна розбудова.	1,164 трлн	99,8 млрд
	1980	Зняття торгових бар'єрів між країнами.	2,857 трлн	191,1 млрд
II	1980	Перша хвиля реформ. Поява Китаю у світовій економіці.	2,857 трлн	191,1 млрд
	1990		5,963 трлн	360,9 млрд
III	1990	Погіршення іміджу Китаю. Друга хвиля реформ.	5,963 трлн	360,9 млрд
	2001		10,58 трлн	1,339 трлн
IV	2001	Співпраця в та поза СОТ. Китай – друга економіка світу.	10,58 трлн	1,339 трлн
	2012		16,25 трлн	8,532 трлн

**Складено й розроблено авторами самостійно на основі: [6; 9; 12; 13].*

Китаї, що прискорило збільшення обсягу торгівлі. Важливими чинниками китайського зростання стало відкриття Китаю зовнішньому світу, створення спеціальних економічних зон у провінціях Гуандун і Фуцзянь, використання впливу торговельної влади Гонконгу для залучення інвестицій, зменшення урядових податків і контролю, пріоритет на збільшення експорту й прибутків. Отже, на 1985 р. США стали найбільшим інвестором у Китаї з активами близько 3 млрд дол. на рік. На китайський ринок увійшло безліч американських компаній. У 1986 р. вперше зафіксовано дефіцит торгового балансу – 1,67 млрд дол. США. Саме цей період вважають часом появи Китаю у світовій економіці, адже зовнішня торгівля Китаю потроїлася з 20,6 млрд у 1978 р. до 60,2 млрд дол. США в 1985 р. [10].

Третій етап із 1990 по 2001 рр. був періодом ускладнення відносин між державами через низку критичних подій, особливо події на площі Тяньаньмень 1989 р., що погіршило імідж Китаю у світі [20]. У результаті Президент США Буш наказав переглянути всі аспекти двосторонніх

відносин із КНР. На початку 1992 р. Ден Сяопін здійснив «Південний тур» усіма спеціальними економічними зонами Китаю, що пришвидшило перехід Китаю до ринково-орієнтованої економіки. Почався другий етап економічних реформ на чолі з Цзян Цземінем і Чжу Жунцзі, які реформували банківську систему, систему оподаткування та корпоративного управління. Крім того, Китай продовжив вихід на світові ринки завдяки членству в СОТ, що встановило новий порядок в економіці, орієнтованій на експорт в американсько-китайських відносинах.

Протягом четвертого етапу американсько-китайські відносини розширилися на всіх рівнях, особливо економічному. Для китайського уряду двостороння торгівля та іноземні інвестиції були вирішальними для модернізації Китаю та покращення міжнародного статусу. У той час, як для США посилення торгівлі піддавало економічну діяльність із Китаєм, уключаючи торгівлю, інвестиції й фінанси, національній безпеці та моральним обмеженням. Незважаючи на це, обидва уряди підкреслювали свою економічну співпрацю та взаємну вигоду. Обидві країни стали найбільшими торговими партнерами одна для одної. Китай став найбільшим іноземним власником казначейських зобов'язань США, що дає змогу державі підтримувати величезний дефіцит бюджету. У 2010 р. Китай став другою економікою світу, а 2012 р. – найбільшою торговою державою у світі – 3,87 трлн дол. США.

Протягом усього часу американсько-китайських відносин США притримувались у своїй відносинах із Китаєм стратегії стримування та залучення. Політика стримування – комплекс заходів, спрямованих на запобігання прямій агресії чи іншим формам експансії однієї держави стосовно іншої; відкрита демонстрація наслідків для агресора [17, с. 153]. Політика залучення – концептуально інтеграція держави в міжнародну політику. США використовували стримування для послаблення зростаючої військової потужності Китаю, а залучення – для розв'язання глобальних проблем як підтримку безпеки в Східній Азії та отримання вигоди від торговельно-економічних зв'язків із Китаєм [15].

Натомість Китайська стратегія зовнішніх відносин будується на засадах китаєцентризму, тобто перш за все інтереси Китаю, та на сучасному етапі з'явилася політика багатополлярності, метою якої є послаблення впливу США. Головна ідея полягає в послідовності й адаптивності зовнішньої політики Китаю до сучасних реалій, через такі елементи геостратегії, як «політика залучення», багатостороння дипломатія, методи превентивної політики, відхід від політики неприєднання до альянсів заради досягнення таких інтересів: збереження правлячої партії, збереження національної

єдності, сталий економічний розвиток, розвиток стабільних відносин із сусідами, розширення морської могутності, поглиблення співробітництва з країнами, що розвиваються [13; 16]. Найбільша ціль сучасної влади Китаю – повернення колишніх історичних територій. Як помітно зі стратегій країни, використовують ідеї союзницьких відносин у вигляді альянсів, наприклад США-Японія-Південна Корея або Китай-Північна Корея-Пакистан, для захисту своїх інтересів в Азії. Іншим вагомим інструментом стало створення міжнародних організацій або залучення до вже наявних [11].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ураховуючи особливості американсько-китайських відносин у сучасній системі міжнародних відносин, можемо стверджувати, що історія довготривалих і насичених взаємодій між цими державами має величезну теоретичну цінність.

На основі проведених наукових досліджень пропонується історію формування американсько-китайських відносин розділити на такі п'ять етапів. I етап (1844–1912 рр.) – офіційне становлення відносин між державами, яке характеризується взаємовигідною спробою покращити міжнародне становище для обох і приділенням уваги торговельним аспектам відносин. II етап (1912–1949 рр.) – занепад Китаю, викликаний через Сінхайську революцію, падіння династії Цін, громадянської війни та вторгнення Японії. Цей етап характеризується спробами США підтримати сили Гоміндану, проте через їх поразку почалося правління китайського комуністичного режиму. III етап (1949–1969 рр.) – становлення КНР, що характерно призвело до протистояння зі США, адже в часи Холодної війни комунізм став найбільшою загрозою капіталістичного світу. Крім того, підтримка американцями Тайваню та союзницькі відносини Китаю й Радянського Союзу підсилювали ворожість між державами. IV етап (1969–2012 рр.) – нормалізація відносин. Із часом китайсько-радянські відносини погіршувалися й ставали все більш ворожими, чим вирішили скористатися США. Завдяки дипломатії, американцям удалося перехопити важливого союзника свого ворога та утворити перспективні партнерські стосунки з Китаєм. V етап (2012–2025 рр.) – конкуренція за вплив у світі, адже США досягли піку могутності й поступово її втрачають, а КНР близькі до статусу наступника.

Також автори наукового дослідження визначили чотири основні етапи формування американсько-китайських економічних відносин і

пропонують розглядати роль США в піднесенні сучасного Китаю як ключову та таку, що завжди відігравала вирішальну роль в американсько-китайських відносинах. Крім того, ураховуючи історичну трансформацію цих відносин, прогнозуємо подальше їх погіршення до відкритої ворожості, у той час як нормалізація можлива лише за наявності спільного ворога або послаблення однієї зі сторін до стану, коли вона не може загрожувати національним інтересам іншої.

Перспективним вважається дослідження зростання США та КНР як глобальних гравців і їх порівняння, через подібність розвитку, а також об'єктивний аналіз спільного й відмінного в ідеологіях, цінностях, інтересах, їх зміна під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мальський, М. З., Мацяк М. М. (2011). *Теорія міжнародних відносин*. Київ: Знання.
2. Вірковська, А. А. (2011). Міжнародне співробітництво як основа зовнішньоторговельної діяльності країни. *Галицький економічний вісник*, 3(32), 41–45. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/10936> (дата звернення: 17.01.2025).
3. Paulo, S. (2014). International Cooperation and Development: A Conceptual Overview. *SSRN Electronic Journal*. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2430206>
4. Седляр, Ю. О., Кравченко Н. В. (2017). Міждержавне співробітництво: концептуальні засади дослідження та підходи до класифікації. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe*, 3, 72–76. URL: <http://hdl.handle.net/11300/7902> (дата звернення: 17.01.2025).
5. Набока О. В. (2016). Політика США в Східній Азії в 30–70-х рр. XIX ст. Ужгород: Вид-во. «Гражда».
6. Буравкова, А. Г. (2013). Американсько-китайські відносини в постбіполярну епоху: глобальний і регіональний вимір. *Політичний менеджмент*, 59, 154–166. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000516392> (дата звернення: 17.01.2025).
7. Шевчук, О. В., Вовчук Л. А., Погорелова І. С. (2016). Зовнішня політика країн АТР (1945–2000-і рр.). Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили.
8. Городня, Н. Д. (2011). Еволюція американсько-китайських відносин в перше постбіполярне десятиліття. *Вісник Київського національного ін-ту ім. Т. Шевченка. Історія*, 108, 7–10. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/id/eprint/661> (дата звернення: 17.01.2025).
9. Городня, Н. Д. (2019). Динаміка американсько-китайських відносин в кінці 20–21 ст. як свідчення нової ролі Китаю у міжнародній системі. *Україна – Китай – 25 років співробітництва: результати та перспективи* (74–97). Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України».
10. Wang, D. (2013). U.S.-China Trade, 1971–2012: Insights into the U.S.-China Relationship. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, 24(4), 15. URL: <https://apjff.org/2013/11/24/dong-wang/3958/article> (accessed on 17.01.2025).
11. Lippert, B., Perthes, V. (2020). Strategic Rivalry between United States and China.

German Institute for International and Security Affairs. doi:10.18449/2020RP04

12. US-China Relations: From Cooperating Rivals to Competing Rivals. URL: <https://thediplomat.com/2018/08/us-china-relations-from-cooperating-rivals-to-competing-rivals/> (accessed on 15.01.2025).

13. Сергієнко, Т. (2023). Особливості сучасної політики КНР на міжнародній арені. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. *Політичні науки та публічне управління*, 3(63), 106–112. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3\(63\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3(63)-14)

14. Андросчук, М. В. (2020). Відносини США та Китаю на сучасному етапі (торговельно-економічний аспект). *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»*, 5, 106–111. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8268/1/12.pdf> (дата звернення: 17.01.2025).

15. Левитська-Доба, Є. О. (2020). Концептуальні основи політики США по відношенню до Китаю на сучасному етапі. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Міжнародні відносини*, 8, 17–29. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-02-17-29>

16. Левитська-Доба, Є. О. (2021) Політика США та КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича.

17. Вишнеvsька, І. Г. (2014). Категоріально-понятійний апарат стратегії стримування та залучення в американсько-китайських відносинах. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 120(1), 151–161.

18. Гончарук, Т. В. (Ред.) (2014). Основи наукових досліджень. Тернопіль: Крок. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/4874> (дата звернення: 17.01.2025).

19. A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: China. URL: <https://history.state.gov/countries/china> (accessed on 17.01.2025).

20. Timeline: U.S. China Relations. URL: <https://surl.li/grhqz> (accessed on: 17.01.2025).

REFERENCES

1. Malskyi, M. Z., Matsiakh, M. M. (2011). *Theory of international relations*. Kyiv: Znannia (in Ukrainian).

2. Virkovska, A. A. (2011). International cooperation as the basis of the country's foreign trade activity. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, 3(32), 41–45. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/10936> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).

3. Paulo, S. (2014). International Cooperation and Development: A Conceptual Overview. *SSRN Electronic Journal*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2430206> (in English).

4. Sedliar, Yu. O., Kravchenko N. V. (2017). Interstate cooperation: conceptual foundations of research and approaches to classification. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe*, 3, 72–76. URL: <http://hdl.handle.net/11300/7902> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).

5. Naboka, O. V. (2016). US Policy in East Asia in the 1930s–1970s. Uzhhorod: Vyd-vo «Grazhda» (in Ukrainian).

6. Buravkova, A. H. (2013). American-Chinese relations in the post-bipolar era: global and regional dimensions. *Politychnyi menedzhment*, 59, 154–166. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000516392> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).
7. Shevchuk, O. V., Vovchuk, L. A., Pohorielova, I. S. (2016). Foreign policy of the APR countries (1945-2000s). Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly (in Ukrainian).
8. Horodnia, N. D. (2011). The Evolution of American-Chinese Relations in the First Post-Bipolar Decade. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho in-t im. T. Shevchenka. Istorii*, 108, 7–10. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/id/eprint/661> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).
9. Horodnia, N. D. (2019). Dynamics of US-China relations in the late 20th-21st centuries as evidence of China's new role in the international system. *Ukraina – Kytai – 25 rokiv spivrobitnytstva: rezultaty ta perspektyvy* (74–97). Kyiv: DU «Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy» (in Ukrainian).
10. Wang, D. (2013). U.S.-China Trade, 1971–2012: Insights into the U.S.-China Relationship. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, 24(4), 15. URL: <https://apjff.org/2013/11/24/dong-wang/3958/article> (accessed on 17.01.2025) (in English).
11. Lippert, B., Perthes, V. (2020). Strategic Rivalry between United States and China. *German Institute for International and Security Affairs*. doi:10.18449/2020RP04 (in English).
12. US-China Relations: From Cooperating Rivals to Competing Rivals. URL: <https://thediplomat.com/2018/08/us-china-relations-from-cooperating-rivals-to-competing-rivals/> (accessed on 15.01.2025) (in English).
13. Serhiienko, T. (2023). Peculiarities of the modern policy of the PRC in the international arena. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akad. upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia*, 3(63), 106–112. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3\(63\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3(63)-14) (in Ukrainian).
14. Androshchuk, M. V. (2020). US-China relations at the present stage (trade and economic aspect). *Naukovi zapysky studentiv ta aspirantiv. Serii «Mizhnarodni vidnosyny»*, 5, 106–111. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8268/1/12.pdf> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).
15. Levytska-Doba, Ye. O. (2020). Conceptual foundations of US policy towards China at the present stage. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii. Mizhnar. vidnosyny*, 8, 17–29. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-02-17-29> (in Ukrainian).
16. Levytska-Doba, Ye. O. (2021). US and Chinese Politics in the Asia-Pacific Region. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t im. Yu. Fedkovycha: dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.04 (in Ukrainian).
17. Vyshnevskaya, I. H. (2014). Categorical and conceptual apparatus of the strategy of deterrence and engagement in US-Chinese relations. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 120(1), 151–161 (in Ukrainian).
18. Honcharuk, T. V. (Red.) (2014). Fundamentals of scientific research. Ternopil: Krok. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/4874> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).
19. A Guide to the United States History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: China. URL: <https://history.state.gov/countries/china> (accessed on 17.01.2025) (in English).

20. Timeline: U.S. China Relations. URL: <https://surl.li/grhquz> (accessed on 17.01.2025) (in English).

Матеріал надійшов до редакції 06.02.2025 р.

УДК 327.7:061.1ЄС-021.64:335.48(477:470)"2014/..."

Наталія Карпчук,

доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій
та політичного аналізу,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

Natalia.karpchuk@vnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-9998-9538

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-164-180

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ПОТЕНЦІЙНЕ ГЛОБАЛЬНЕ ЛІДЕРСТВО ЄС¹

Європейський Союз лідирує в питаннях, що стосуються захисту прав людини, захисту довкілля, гуманітарної допомоги. Із часу заснування, Європейська Спільнота нарощувала свою акторність у міжнародній системі, хоча політична й безпекова складові частини зовнішньої діяльності Союзу залишаються проблематичними. Однак виклики ХХІ ст., з одного боку, ставлять перешкоди на шляху ЄС до глобального актора, з іншого – дають можливість розвивати потенціал для посилення позицій ЄС на міжнародній арені. Агресія РФ проти України й нова політика Президента США Д. Трампа спонукають ЄС переосмислити безпековий компонент своєї зовнішньої та внутрішньої політики. У статті досліджено питання, як/чи війна РФ проти України активізувала ЄС для посилення своєї ролі не лише як регіонального, але і як глобального актора.

¹Статтю підготовлено в межах проєктів «Протидія ЄС зовнішньому інформаційному маніпулюванню та втручання» програми ERASMUS+ напряму Модуль Жана Моне (№ 101172342 ERASMUS-JMO-2024-MODULE) та «Європейська інтеграція для громад в контексті вступу України до ЄС» (№ 101175264 ERASMUS-JMO-2024-MODULE).

Висловлювання топ-лідерів ЄС демонструють прагнення Спільноти відігравати більш активну роль у розв'язанні глобальних проблем та зміцненні міжнародного порядку, заснованого на правилах, а також указують на зростаюче усвідомлення необхідності посилення глобальної ролі ЄС серед політиків на рівні як ЄС, так і держав-членів.

Одним із можливих напрямів посилення ролі ЄС у світі є розбудова оборонної політики й військового потенціалу Союзу. Каталізатором стали загарбницька політика президента РФ В. Путіна проти України й ізоляціоністська політика президента США Д. Трампа. Біла книга з європейської оборони 2025 р. вказує на можливі шляхи посилення сфери спільної безпеки та оборони ЄС. Реакція ЄС на агресію РФ проти України, наприклад санкції проти Росії, зменшення енергетичної залежності від країни-агресорки, військова й фінансова допомога Україні, захист українських біженців тощо, указує на потенціал ЄС як об'єднаного актора і його поступову трансформацію в глобального гравця.

Ключові слова: глобальний актор, ЄС, міжнародна система, дипломатична комунікація, війна РФ проти України, безпека.

Nataliia Karpchuk,

Lesya Ukrainka Volyn National University,

ORCID ID: 0000-0002-9998-9538

THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON THE EU'S POTENTIAL GLOBAL LEADERSHIP

The European Union is a leader in issues related to the protection of human rights, environmental protection, and humanitarian aid. Since its foundation, the European Community has been increasing its actorship in the international system, although the political and security component of the Union's external action remains problematic. However, the challenges of the 21st century, on the one hand, pose obstacles to the EU's path to becoming a global actor. On the other, they provide an opportunity to develop the potential to strengthen the EU's position in the international arena. The Russian Federation's aggression against Ukraine and the new policy of US President D. Trump are prompting the EU to rethink the security component of its foreign and domestic policy. The article focuses on examining the question of how/whether the Russian Federation's war against Ukraine has activated the EU to strengthen its role not only as a regional but also as a global actor.

Statements by top EU leaders demonstrate the Community's desire to play a more active role in addressing global challenges and strengthening the rules-

based international order. Politicians at both the EU and Member States levels show a growing awareness of the need to reinforce the EU's global role.

One of the possible directions to strengthen the EU's role in the world is the development of the Union's defense policy and its military potential. The aggressive policy of Russian President V. Putin against Ukraine and the isolationist policy of US President D. Trump turn out to be the catalyst. The White Paper on European Defense 2025 indicates possible ways to strengthen the EU's common security and defense. The EU's response to the Russian Federation's aggression against Ukraine, for instance, sanctions against Russia, reducing energy dependence on the aggressor country, military and financial assistance to Ukraine, protection of Ukrainian refugees, etc., shows the EU's potential as a united actor and its gradual transformation into a global player.

Key words: global actor, EU, international system, diplomatic communication, Russian Federation's war against Ukraine, security.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Із часу Римського договору 1958 р. Європейське Економічне Співтовариство створило успішні зовнішні відносини, запровадило зовнішні виміри внутрішньої політики й після Маастрихтського договору 1993 р. – власну зовнішню політику. Після набуття чинності Лісабонської угоди у 2009 р. ЄС адаптував процедури прийняття рішень і політичні цілі разом зі стратегічними планами та відповідними політичними інструментами. Зокрема, створено Європейську службу зовнішніх дій. Основною структурною трансформацією, із якою зіткнувся ЄС, стала зміна міжнародної системи, спричинена закінченням холодної війни. Цей період став можливістю для ЄС, якою він успішно скористався й продовжив установлювати гегемонію в Європі, та в деяких міжнародних режимах і сферах глобального управління, наприклад торгівлі, розвитку, прав людини, зміни клімату, гуманітарної допомоги та демократизації [10, 8]. ЄС став значущим гравцем далеко за межами міжнародної торгівлі, хоча його й оцінювали як «економічного гіганта, але політичного карлика» [24, с. 155–177].

Агресія РФ проти України, яка розпочалася у 2014 р. й набула повномасштабного характеру у 2022 р., стала визначальною подією для Європейського Союзу. Ця війна не лише поставила під загрозу безпеку та стабільність на Європейському континенті, але й суттєво вплинула на роль і потенціал ЄС як глобального лідера. Беззаперечно, результати цієї війни матимуть далекосяжні наслідки для майбутнього Європи та всього світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях акторність ЄС досліджували з різних позицій. Більшість концептуальних інновацій пов'язані з елементом можливостей: здатність актора [32]; авторитет, автономія й згуртованість [21, 213–229]; спроможність щодо інструментів політики та здатність їх використовувати [14; 29, 87–101]; а також про інституціоналізацію й ідентичність ЄС [33; 35]; ЄС у контексті світового порядку [10, с. 8] тощо.

Серед українських науковців акторність ЄС досліджували О. Брусиловська [1] – особливості ЄС як міжнародного актора, М. Гнатюк [2], С. Толстов і О. Дікарев [7] – міжнародну суб'єктність ЄС, Т. Сидорук [6] – нормативну силу ЄС, В. Гуцалюк [4] – зовнішньополітичне лідерство ЄС із питань захисту довкілля та ін.

Формулювання цілей статті. ЄС – беззаперечний світовий лідер у питаннях, що стосуються захисту прав людини, захисту довкілля, гуманітарної допомоги. Але політична й безпекова складові частини зовнішньої діяльності Спільноти залишаються проблематичними. Суттєву роль тут відігравала політика США як гаранта безпеки ЄС. Агресія РФ проти України й нова політика Президента США Д. Трампа спонукають ЄС переосмислити безпековий компонент своєї зовнішньої та внутрішньої політики. **Мета статті** – з'ясувати, чи зміни в безпековій політиці ЄС у нових реаліях спроможні забезпечити глобальне лідерство Союзу. Окремими завданнями є окреслити розвиток акторності ЄС із часу його утворення, зацентувати увагу на тому, як лідери ЄС позиціонують Спільноту для впливу на міжнародній арені, дослідити, як/чи війна РФ проти України активізувала ЄС для посилення своєї ролі не лише регіонального, але й глобального актора.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Закінчення холодної війни означало поразку тоталітаризму та торжество демократії, особливо в Європі. У новоствореній однополярній міжнародній системі на чолі зі США, яка пропагувала цінності багатосторонності й верховенства права, роль ЄС на міжнародній арені була зміцнена та здебільшого пов'язана з просуванням його основних цінностей, пов'язаних із повагою до прав людини, людської гідності, свободи, верховенства права й розвитку демократії та відкритих ринків, особливо через політику інтеграції. Подальше розширення Європейського Співтовариства за рахунок країн ЦСЄ розглядалося як механізм впливу на світову арену [10, с. 8] та завершення поділу Європи після

Другої світової війни [17; 23]. Розширення 2004 р. вважають найбільшим успіхом зовнішньої політики ЄС і процес вступу сприймався як один із найпотужніших інструментів ЄС для міжнародного просування демократії та верховенства права [31].

Система ООН є однією з головних ланок міжнародної арени, де ЄС позиціонує себе як лідера в питаннях, пов'язаних із міжнародною торгівлею, зміною клімату й захистом прав людини. ЄС використав багатосторонній міжнародний порядок початку ХХІ ст., щоб сприяти сталому розвитку через захист довкілля та боротьбу зі змінами клімату за допомогою багатосторонньої співпраці. Зокрема, Рамкова конвенція ООН про зміну клімату з 1992 р. ознаменувала трансформацію суттєвих й інституційних впливів і з цього року ЄС здобув більший вплив на міжнародні інституції та навіть сформував позицію міжнародного лідера. Згодом ЄС став глобальним екологічним лідером, тоді як США почали виступати проти зобов'язуючих багатосторонніх угод [14; 22].

Зростаюча економічна та ринкова сила ЄС проявилася переважно під час членства в СОТ (приєднався в 1994 р.). Під керівництвом ЄС на порядок денний винесено трудові стандарти, винятки для захисту довкілля, лібералізація закупівель і глобальні правила конкуренції [10, 15].

Міжнародна система зазнала значних трансформацій із 2004 по 2024 рр. Численні структурні зміни протягом багатьох років вплинули на позицію ЄС, але не перевизначили його кінцеву мету сприяти ефективній багатосторонності та міжнародній системі, заснованій на правилах. Стосовно внутрішніх змін, визначених Лісабонською угодою, то ЄС вступив у нову фазу, коли світ більше не стикався одночасно з Європейською Спільнотою і Європейським Союзом як акторами на міжнародній арені. Ця подвійність припинилась у 2009 р. й відтоді ЄС має статус юридичної особи та, отже, може бути представлений на міжнародному рівні. Це відбулося разом із додатковими інституційними вдосконаленнями у сфері закордонних справ ЄС – формування Європейської служби зовнішніх дій та створення посади Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки. Ці внутрішні зміни призвели до більш єдиного голосу ЄС на міжнародній арені. Що стосується можливостей зовнішньої політики, то ЄС дуже далеко пройшов шлях від методів контролюючих осіб до створення власних повноцінних дипломатів [27]. Численні зовнішні виклики визначили позицію ЄС у світовій політиці [10, 16–17].

Потрібно відзначити, що ЄС є важливим актором із підтримання миру у світі. Відповідно до Спільної політики безпеки та оборони ЄС відіграє провідну роль у миротворчих операціях, запобіганні конфліктам

і зміцненні міжнародної безпеки. Це – невід’ємна частина комплексного підходу ЄС до врегулювання кризових ситуацій із використанням цивільних та військових сил. Військові сили й цивільні експерти (понад 4000) відряджені державами-членами ЄС у рамках місій та операцій СПБО під керівництвом ЄС. Маючи мандати, пристосовані до потреб ситуації на місці, їх мета полягає в тому, щоб стабілізувати країни-партнери ЄС і таким чином забезпечити безпеку всередині Спільноти. Відтоді, як у 2003 р. розпочато перші місії та операції СПБО, ЄС провів понад 40 закордонних операцій, використовуючи цивільні й військові місії та операції в кількох країнах Європи, Африки й Азії. Станом на березень 2025 р. на сайті Служби зовнішньої дії ЄС ідеться про 21 місію й операцію СПБО, 12 із яких є цивільними, вісім військовими, одна – військово-цивільна. Девіз: «Працюємо для стабільного світу та безпечнішої Європи» [25]. Жозеп Борель, Високий представник із питань спільної зовнішньої й безпекової політики сказав: «Дипломатія вимагає дій для успіху. Наші місії та операції є безцінною опорою для європейської безпеки та оборони. Їхня робота на землі та на континентах є яскравим прикладом дій ЄС щодо глобальної безпеки» [16].

Як ЄС сьогодні бачить своє глобальне лідерство? Європейська комісія виступає за багатосторонність і заснований на правилах глобальний порядок через більш активну роль та сильніший голос ЄС у світі. Сильний, справедливий і відкритий порядок денний у царині торгівлі робить Європу привабливим місцем для бізнесу. Це має ключове значення для посилення ролі ЄС як світового лідера, одночасно забезпечуючи найвищі стандарти захисту клімату, довкілля й праці. Європейське лідерство також означає тісну співпрацю із сусідніми країнами, запровадження комплексної стратегії щодо Африки та підтвердження європейської перспективи країн Західних Балкан. Комісія прагне скоординованого підходу до зовнішніх дій – від допомоги з розвитку до Спільної зовнішньої політики й політики безпеки, що забезпечує потужніший та об’єднаний голос Європи у світі [9].

Найбільшим викликом для сучасної міжнародної системи стала російська агресія проти України у 2022 р. Уторгнення «проявило» межі м’якої сили ЄС, яка була спроектована через Європейську політику сусідства щодо країн Східного партнерства. Конфлікт 2008 р. в Грузії став сигналом про зростання російського впливу на міжнародній арені, який не був сприйнятий ЄС та його державами-членами з належним розумінням стосовно того, як інтерпретує росія міжнародно-правові принципи суверенітету й територіальної цілісності. Анексія росією Криму у 2014 р. та її жорстока війна проти України сформували переосмислення міжнародної системи, яка зробила Європу впливовою [10, с. 16–17].

Дипломатичні зусилля ЄС є важливим інструментом впливу на міжнародній арені. На сторінці Європейської служби зовнішніх справ зазначено: «Європейський Союз та його держави-члени в усьому світі сприяють миру, безпеці та процвітання, а також інтересам європейських громадян. З цією метою ЄС працює над запобіганням і розв'язанням конфліктів, зміцненням стійких демократій, просуванням прав людини та сталого розвитку, а також зміцненням глобального порядку, заснованого на співробітництві та правилах» [34].

ЄС підтримує дипломатичні відносини майже з усіма країнами світу й уживає низку заходів зі стратегічними партнерами, ключовими міжнародними гравцями та державами, що розвиваються. Принципами міжнародної співпраці ЄС є [34]:

- єдність: об'єднати зусилля й досягнути більшого;
- залучення: у глобалізованому світі це єдиний спосіб використати можливості та спільно подолати виклики;
- відповідальність: досягнення позитивних змін у всьому світі, щоб усунути першопричини конфліктів і бідності й захищати права людини;
- партнерство: пошук співпраці, а не конфлікту у час глобального безладу.

Вважаємо, що цитати з публічних виступів лідерів держав-членів ЄС та глав інституцій ЄС певним чином відображають прагнення глобальної акторності для Союзу. Зокрема, Президент Франції Е. Макрон наголошує на необхідності того, щоб ЄС відігравав більш активну роль на міжнародній арені, а не просто був економічним блоком. Він закликає до посилення політичної єдності ЄС, щоб Союз міг ефективно реагувати на глобальні виклики [19]. Президент Франції закликав створити масштабний план оборони Європи, зазначивши, що стратегічне пробудження має привести європейські країни до рішення про масивний оборонний план та суттєво збільшити інвестиції в цю сферу [3].

Канцлер ФРН О. Шольц наголосив, щоб забезпечити місце Європи у світі завтрашнього дня, ЄС повинен змінитися: «Нам потрібен геополітичний ЄС, розширений і реформований ЄС і ЄС, відкритий у майбутнє» [26]. Фрідріх Мерц, лідер німецької партії ХДС та майбутній канцлер ФРН, бачить Європу як важливого гравця на світовій арені, але вважає, що вона повинна бути більш незалежною, зокрема від США, і сильною, особливо в питаннях оборони та безпеки [30].

Прем'єр-міністр Польщі Д. Туск підкреслив важливість підтримки тісного союзу зі Сполученими Штатами та стверджував, що найкращий спосіб зробити це для Європи – почати «вірити, що ми є глобальною

державою» і досягти «оборонної незалежності» [36]. Президент Чехії П. Павел підтримав розширення Європейського Союзу і назвав це геополітичною необхідністю [28].

На 78 Генасамблеї ООН у вересні 2023 р., Високий представник ЄС із закордонних справ та політики безпеки Ж. Боррель, говорячи про світовий порядок, заявив: «Ми стикаємося з парадоксом багатополярності без багатосторонності. Ми повинні захищати відкриті економіки, відкриті суспільства і, так, універсальні цінності» [18]. У травні 2024 р. на лекції в коледжі Св. Антонія в Оксфорді Боррель наголосив: «Я бачу, [що] міжнародної системи, до якої ми звикли після холодної війни, більше не існує. Америка втратила статус гегемона. І багатосторонній [світовий] порядок після 1945 року втрачає позиції» [12]. Говорячи про силу ЄС у світі, він зазначив, що «Європі потрібно розвивати апетит до влади, готовність діяти, а не лише коментувати» [13]; лише об'єднавшись, ЄС може продемонструвати силу [37]. Верховний представник ЄС з 1 грудня 2024 р. К. Калас прагне посилює роль ЄС у світі, особливо в умовах ненадійності й невизначеності, створених Д. Трампом: «Нам потрібно вище підняти європейський прапор. Ми передбачуваний партнер, ми надійний партнер, але часто нас сприймають як належне. І ми не повинні [бути]» [38].

Президент Європейської комісії У. фон дер Ляєн переконана, що «значна частина світу вважає Європу сильнішою, ніж ми самі, і Європа має набагато більший вплив у цьому світі, ніж ми іноді думаємо» [11]. Вона наголошує на прагненні ЄС до тісної співпраці з іншими акторами міжнародних відносин для подолання глобальних викликів: «І Європа продовжуватиме прагнути до співпраці – не лише з нашими давніми друзями-однодумцями, а й з будь-якою країною, з якою ми маємо спільні інтереси. Наше послання світові просте: якщо ми маємо взаємну вигоду, ми готові співпрацювати з вами» [15].

Ці висловлювання топ-лідерів ЄС демонструють прагнення Спільноти відігравати більш активну роль у розв'язанні глобальних проблем та зміцненні міжнародного порядку (особливо в умовах, коли путін, а за ним і Трамп цей порядок руйнують), заснованого на правилах, а також указують на зростаюче усвідомлення необхідності посилення глобальної ролі ЄС серед політиків на рівні як ЄС, так і держав-членів.

Одним із можливих напрямів посилення ролі ЄС у світі є розбудова оборонної політики й військового потенціалу Союзу. Каталізатором стала загарбницька політика путіна проти України й ізоляціоністська політика Трампа, зокрема й небажання підтримувати Україну. Зважаючи на це, у Білій книзі європейської оборони 2025 р. зазначено: «Зараз наш континент

потерпає від війни, агресії та інших ворожих дій. Європейський Союз володіє величезним багатством і продуктивною силою, а також глибоко вірить у важливість демократичних цінностей, спільних для всіх держав-членів. Але на нього тиснуть зовнішні актори <...>. Вони безпосередньо загрожують нашому способу життя та нашій здатності обирати власне майбутнє через демократичні процеси. Вони вважають, що ми політично неспроможні викликати значущу та стратегічно стійку відповідь» [20].

Міжнародний порядок зазнає змін, яких не було з 1945 р. Ці зміни особливо глибокі в Європі через її центральну роль у головних геополітичних викликах минулого століття. Політична рівновага, що склалася з кінця Другої світової війни, серйозно порушена. Це – реальність, яка не повернеться. Дотримання міжнародного порядку, заснованого на правилах, залишатиметься надзвичайно важливим і для інтересів, і для цінностей ЄС. «Але новий міжнародний порядок буде сформований у другій половині цього десятиліття і пізніше. Якщо ми не сформуємо цей порядок – як у нашому регіоні, так і за його межами – ми будемо пасивними отримувачами результатів цього періоду міждержавної конкуренції з усіма негативними наслідками, які можуть впливати з цього, включаючи реальну перспективу повномасштабної війни» [20].

Європейські політики вірять, що рішуча відповідь колективними діями та чіткою стратегією дасть змогу відновити міжнародні альянси ЄС на більш стабільній основі й уможливить оновлення європейського проекту та покращення безпеки, процвітання й добробуту громадян ЄС і посилить глобальну роль ЄС у міжнародній системі.

У документі зазначено, що в короткостроковій перспективі майбутнє Європи визначається боротьбою в Україні. У середньо- та довгостроковій перспективі за нинішньої траєкторії деякі з викликів лише загострюватимуться, тоді як решта світу бере участь у гонці переозброєння, Європа ще не виробила повністю узгодженої відповіді, яка б відповідала серйозності поточного моменту [8].

Біла книга є основою для плану переозброєння Європи й обґрунтовує необхідність зростання європейських оборонних інвестицій та трансформації бюрократичних процедур. Серед необхідних кроків – відновлення європейської оборони, підтримка України, усунення критичного дефіциту сил і засобів та створення потужної й конкурентоспроможної оборонно-промислової бази. У короткостроковій перспективі Європейська комісія пропонує конкретні варіанти співпраці між країнами-членами з метою термінового поповнення їхніх запасів боєприпасів, озброєнь і військової техніки. Це також потрібно для збереження й посилення військової

підтримки України. На середньо- та довгострокову перспективу передбачено посилення критично важливих сфер, де держави-члени вже визначили прогалини в ініціативах ЄС і НАТО. Пропонується, щоб держави-члени терміново об'єднали свої зусилля для усунення цих прогалин, зокрема за допомогою низки оборонних проєктів, що становлять спільний європейський інтерес, які мають бути визначені державами-членами і на які поширюватимуться стимули з боку ЄС [8].

Війна росії проти України та безпрецедентна підтримка України з боку Європейського Союзу дійсно можуть стати каталізатором для трансформації ЄС у більш потужного глобального актора. Ось кілька ключових результатів, які вказують на цей потенціал:

- війна продемонструвала здатність ЄС до єдиних та рішучих дій у відповідь на агресію рф проти України;
- швидке запровадження санкцій проти росії, надання фінансової та військової допомоги Україні, а також прийом мільйонів українських біженців показали, що ЄС може діяти як єдина сила;
- ЄС продемонстрував свою здатність впливати на міжнародні відносини через економічні санкції проти рф та дипломатичні зусилля;
- війна стимулювала дискусії про посилення оборонного потенціалу ЄС і збільшення оборонних витрат, розвиток спільних військових проєктів і зміцнення співпраці з НАТО, що може зробити ЄС більш впливовим у сфері безпеки;
- війна підкреслила необхідність зменшення залежності ЄС від російських енергоносіїв і посилила перехід до відновлюваних джерел енергії та диверсифікації поставок, що посилює енергетичну безпеку ЄС і його стратегічну автономію;
- війна призвела до посилення східного флангу Європейського Союзу: країни Балтії, Польща, Румунія й інші держави, які межують з Україною та росією, стали ключовими гравцями в європейській політиці безпеки.

Проте є також і низка чинників, що можуть стримувати посилення глобальної ролі ЄС, зокрема:

- внутрішні розбіжності стосовно зовнішньої й оборонної політики, зокрема й підтримка України;
- економічні наслідки російсько-української війни для ЄС, включаючи інфляцію, зростання цін на енергоносії та порушення ланцюгів постачання;
- залежність ЄС від США у сфері безпеки;
- посилення глобальної конкуренції з боку Китаю й США.

Насамкінець не можна оминути й політику Д. Трампа, зокрема його протекціоністські торговельні заходи та критику багатосторонніх інсти-

туцій і міжнародного права, яка підштовхнула Європейський Союз до переосмислення своєї ролі на глобальній арені. Трамп поставив під сумнів традиційні трансатлантичні зв'язки, що спонукало ЄС до пошуку більшої незалежності в питаннях безпеки та оборони й сприяло розвитку концепції «стратегічної автономії» [5], спрямованої на зменшення залежності від США. Відтак ЄС активізував зусилля щодо зміцнення власної оборонної промисловості та розвитку військових можливостей. Ці нові виклики спонукали країни-члени ЄС до більшої солідарності й координації дій на міжнародній арені, до пошуку спільних рішень у відповідь на зовнішні виклики.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Європейський Союз, визнаний лідером у сфері захисту прав людини, екологічної безпеки та надання гуманітарної допомоги, протягом своєї історії неухильно розширював свою присутність на міжнародній арені. Проте, попри значні успіхи, політична та безпекова складові частини зовнішньої політики ЄС залишаються предметом дискусій. Виклики XXI ст., з одного боку, створюють перешкоди для подальшого зміцнення позицій ЄС як глобального гравця, а з іншого – відкривають нові можливості для розвитку його потенціалу.

Особливо актуальним стало питання про те, чи зможе ЄС трансформуватися в повноцінного глобального актора, а не залишатися лише регіональною силою. Російська агресія проти України та зміна зовнішньополітичного курсу США за часів президентства Дональда Трампа стали каталізаторами для переосмислення ЄС своєї безпекової політики.

Аналіз заяв високопоставлених представників ЄС свідчить про зростаюче усвідомлення необхідності активізації ролі Союзу на міжнародній арені. Вони наголошують на прагненні ЄС брати більш активну участь у розв'язанні глобальних проблем та зміцненні міжнародного порядку, що ґрунтується на загальновизнаних правилах.

Ключовими напрямками посилення глобальної ролі ЄС є розбудова власної оборонної політики та нарощування військового потенціалу. Агресивна політика росії й ізоляціонізм США стали потужними стимулами для цього процесу. «Біла книга з європейської оборони» 2025 р. окреслює можливі шляхи зміцнення спільної безпеки та оборони ЄС.

Реакція ЄС на російську агресію проти України, яка включає введення санкцій, диверсифікацію джерел енергопостачання, надання військової

та фінансової допомоги Україні, а також прийом українських біженців, демонструє здатність ЄС діяти як єдиний і консолідований актор. Ці дії свідчать про поступову трансформацію ЄС у впливового гравця на світовій арені.

Отже, війна в Україні створила як можливості, так і виклики для глобальної ролі ЄС. Успіх ЄС у зміцненні своєї глобальної ролі залежатиме від його здатності подолати внутрішні розбіжності, зміцнити свій оборонний потенціал та зменшити свою залежність від зовнішніх сил.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брусиловська, О. (2019). Особливості Європейського Союзу як міжнародного актора: сучасний науковий дискурс. *Перспективи розвитку політики ЄС: глобальні та регіональні виміри*: кол. моногр. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, с. 7–19. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/269b3e4f-79a8-4773-8e4a-d2ac9f115c32/content>
2. Гнатюк, М. (2010). Міжнародна суб'єктність Європейського Союзу у контексті інтеграційного процесу: неофункціональний і міжурядовий підходи. *Наукові записки*, т. 108. *Політичні науки*, с. 58–62. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e889f5f2-26fd-4533-aad3-dd6924458e3f/content>
3. Гордійчук, І. (2025). Макрон розповів, як Європа може стати більш автономною від США. *Главком*, 21 лют. URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/makron-zaklikav-stvoriti-masshtabnij-plan-oboroni-jevropi-1046037.html>
4. Гуцалюк, В. (2023). Особливості зовнішньополітичного лідерства Європейського Союзу у сфері запобігання змінам клімату. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, (48), с. 85–97. URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/mhpi/article/view/38>
5. Кравчик, В. (2023). Чому в ЄС говорять про стратегічну автономію? *Українська призма*, 10 лип. URL: <https://surl.li/blhoqq>
6. Сидорук, Т. (2020). Теоретичні аспекти дослідження нормативної сили ЄС. *Журнал європейського і порівняльного права*, вип. 12 (1–2), с. 41–44. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/9514/1/Teoretychni.pdf>
7. Толстов, С., Дікарьєв, О. (2013). Європейський Союз як суб'єкт міжнародних відносин. *Науковий збірник МАУП*, № 3, с. 60–73.
8. Шумлянський, Д. (2025). Бачення оборонної політики ЄС від Єврокомісії. План «пробудження Європи» та вплив на Україну. *Militaryni*, 27 берез. URL: <https://surl.li/ddoqla>
9. A stronger Europe in the world. Reinforcing our responsible global leadership. *European Commission*, 2024. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world_en
10. Bojinović Fenko, A., Brsakoska Bazerkoska, Ju. (2024). The EU as a Global Actor: The Significance of Changes in the World Order From 2004 to 2024 as Regards EU Actorness, *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 2. URL: <https://journalse.com/pliki/pw/2-2024-Bojinovic.pdf>

11. Bonini, E. (2025). Von der Leyen to EU ambassadors: «We have our own role, let's build European foreign policy». *EUnews*, 04 February 2025. URL: <https://www.eunews.it/en/2025/02/04/von-der-leyen-to-eu-ambassadors-we-have-our-own-role-lets-build-european-foreign-policy/>
12. Borrell speaks about global changes and challenges. *CommonspaceEU*, 4 May, 2024. URL: <https://www.commonspace.eu/news/borrell-speaks-about-global-changes-and-challenges>
13. Borrell: The EU needs to act, not just comment when it comes to foreign policy. *European Western Balkans*, 17 February 2020. URL: <https://europeanwesternbalkans.com/2020/02/17/borrell-the-eu-needs-to-act-not-just-comment-when-it-comes-to-foreign-policy/>
14. Bretherton, C., Vogler, J. (1999). *The European Union as a Global Actor*. Routledge, 1999.
15. Davos 2025: Special Address by Ursula von der Leyen, President of the European Commission. *World Economic Forum*, January 21, 2025. URL: <https://www.weforum.org/stories/2025/01/davos-2025-special-address-by-ursula-von-der-leyen-president-of-the-european-commission/>
16. EU Missions and Operations. *European Union External Action*, 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/EU-mission-and-operation_2022-new-layout-V2.pdf
17. Grabbe, H., Hughes, K. (1998). *Enlarging the EU Eastwards*. London: Pinter for the Royal Institute of International Affairs 1998.
18. HR/VP Josep Borrell. NYU School of Law speech New Global Order. *European External Action Service*, 21.9.2023. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/hrvp-josep-borrell-nyu-school-law-speech-2192023-new-global-order_en
19. Hutagalung, S. France At The Forefront: Macron's Bold Vision For Global Leadership – Analysis. *EurasiaReview*, December 19, 2024. URL: <https://www.eurasiareview.com/19122024-france-at-the-forefront-macrons-bold-vision-for-global-leadership-analysis/>
20. JOINT WHITE PAPER for European Defence Readiness 2030, 2025. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/30b50d2c-49aa-4250-9ca6-27a0347cf009_en?filename=White%20Paper.pdf
21. Jupille, J., Caporaso, J. A. (1998). States, agency and rules: The European Union in global environmental politics. In Rhodes, C. (ed.) *The European Union in the World Community*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998.
22. Kelemen, R. D. (2010). "Globalizing European Union environmental policy". *Journal of European Public Policy*, vol. 17(3), pp. 335–349.
23. Mannin, M. (ed.) (1999). *Pushing Back the Boundaries: the EU and Central and Eastern Europe*. Manchester University Press.
24. Medrano, J. D. (1999). The European Union: economic giant, political dwarf. In Paul, T. V. and Hall, J. A. (eds.) *International Order and the Future of World Politics*. Cambridge University Press, 1999.
25. Missions and Operations. *European Union External Action*, 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-operations_en#11929
26. Olaf Scholz: «We need a geopolitical, larger, reformed EU». *European Parliament*, 21 March, 2024. URL: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240320STO19512/olaf-scholz-we-need-a-geopolitical-larger-reformed-eu-open-to-the-future>

27. Pajtinka, E. (2020). "The beginnings of the European Diplomatic Service From the 1950s to the 1980s". *Teorija in Praksa*, vol. 57(2), pp. 455–470.
28. Petr Pavel refers to expansion of EU as geopolitical necessity. *RBC-Ukraine*, 30 April 2024. URL: <https://newsukraine.rbc.ua/news/petr-pavel-refers-to-expansion-of-eu-as-1714483558.html>
29. Portela, C. (2021). Conceptualizing coherence in EU external action. In Gstohl, S. and Schunz, S. (eds.) *The External Action of the European Union – Concepts, Approaches, Theories*. Bloomsbury Academic.
30. Psara, M. (2025). Germany's Merz marks shift by betting on an EU less dependent on US. *Euronews*, 24 February. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2025/02/24/germanys-merz-marks-shift-by-betting-on-an-eu-less-dependent-on-us>
31. Schimmelfennig, F., Sedelmeier, U. (2004). «Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe». *Journal of European Public Policy*, vol. 11(4), pp. 661–679.
32. Sjöstedt, G. (1977). The external role of the European Community. Saxon House.
33. Smith, M. E. (2004). Europe's Foreign and Security Policy. The Institutionalization of Cooperation. Cambridge University Press.
34. The EU as a global actor. *European Union External Action Service*, 2023. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/inside_draft_EN-2023_web.pdf
35. The European Union and Global Governance. A Handbook. Edited By Dr Jens-Uwe Wunderlich, David J. Bailey. Routledge, 2011.
36. Tusk: Europe must «believe we are a global power» and achieve «defence independence». *Notes from Poland*, 2 March, 2025. URL: <https://notesfrompoland.com/2025/03/02/tusk-europe-must-believe-we-are-a-global-power-and-achieve-defence-independence/>
37. Yemets, M., Balachuk, I. (2024). EU's top diplomat before end of his tenure criticises slow decision-making in supporting Ukraine. *Ukrainska Pravda*, 18 November. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/11/18/7485053/>
38. Wax, E. (2025). EU must be more 'transactional,' top diplomat says. *Politico*, 03 February. URL: <https://www.politico.eu/article/kaja-kallas-donald-trump-us-eu-must-be-more-transactional/>

REFERENCES

1. Brusylivs'ka, O. (2019). Osoblyvosti Yevropeys'koho Soyuzu yak mizhnarodnoho aktora: suchasnyy naukovyy diskurs. Perspektivy rozvytku polityky YES: hlobal'ni ta rehional'ni vymiry: kol. monohr. Odesa: Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnykova, p. 7–19. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/269b3e4f-79a8-4773-8e4a-d2ac9f115c32/content> (in Ukrainian).
2. Hnatyuk, M. (2010). Mizhnarodna sub'yektnist' Yevropeys'koho Soyuzu u konteksti intehratsiynoho protsesu: neofunktsional'nyy i mizhuryadovyy pidkhody. *Naukovi zapysky*, t. 108. *Politychni nauky*, p. 58–62. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e889f5f2-26fd-4533-aad3-dd6924458e3f/content> (in Ukrainian).

3. Hordiychuk, I. (2025). Makron rozpoviv, yak Yevropa mozhe staty bil'sh avtonomnoyu vid SSHA. *Hlavkom*, 21 lyutoho. URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/makron-zaklikav-stvoriti-masshtabnij-plan-oboroni-jevropi-1046037.html> (in Ukrainian).
4. Hutsalyuk, V. (2023). Osoblyvosti zovnishn'opolitychnoho liderstva Yevropeys'koho Soyuzu u sferi zapobihannya zminam klimatu. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*, (48). p. 85–97. URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/mhpi/article/view/38> (in Ukrainian).
5. Kravchyk, V. (2023). Chomu v YES hovoryat' pro stratehichnu avtonomiyu? *Ukrayins'ka pryzma*, 10 lypnya. URL: <https://surl.li/blhoqq> (in Ukrainian).
6. Sydoruk, T. (2020). Teoretychni aspekty doslidzhennya normatyvnoyi syly YES. *Zhurnal yevropeys'koho i porivnyal'noho prava*, vyp. 12 (1–2), p. 41–44. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/9514/1/Teoretychni.pdf> (in Ukrainian).
7. Tolstov, S., Dikaryev, O. (2013). Yevropeys'kyi Soyuz yak sub'yekt mizhnarodnykh vidnosyn. *Naukovyy zbirnyk MAUP*, № 3, p. 60–73 (in Ukrainian).
8. Shumlyans'kyi, D. (2025). Bachennya oboronnoyi polityky YES vid Yevrokomisyyi. Plan “probudzhennya Yevropy” ta vplyv na Ukrainu. *Militarnyi*, 27 bereznia. URL: <https://surl.li/ddoqla> (in Ukrainian).
9. A stronger Europe in the world. Reinforcing our responsible global leadership. *European Commission*, 2024. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world_en (in English).
10. Bojinović Fenko, A., Brsakoska Bazerkoska, Ju. (2024). The EU as a Global Actor: The Significance of Changes in the World Order From 2004 to 2024 as Regards EU Actorness, *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 2. URL: <https://journalse.com/pliki/pw/2-2024-Bojinovic.pdf> (in English).
11. Bonini, E. (2025). Von der Leyen to EU ambassadors: «We have our own role, let's build European foreign policy». *EUnews*, 04 February. URL: <https://www.eunews.it/en/2025/02/04/von-der-leyen-to-eu-ambassadors-we-have-our-own-role-lets-build-european-foreign-policy/> (in English).
12. Borrell speaks about global changes and challenges. *CommonspaceEU*, 4 May, 2024. URL: <https://www.commonspace.eu/news/borrell-speaks-about-global-changes-and-challenges> (in English).
13. Borrell: The EU needs to act, not just comment when it comes to foreign policy. *European Western Balkans*, 17 February 2020. URL: <https://europeanwesternbalkans.com/2020/02/17/borrell-the-eu-needs-to-act-not-just-comment-when-it-comes-to-foreign-policy/> (in English).
14. Bretherton, C., Vogler, J. (1999). The European Union as a Global Actor. Routledge, 1999 (in English).
15. Davos 2025: Special Address by Ursula von der Leyen, President of the European Commission. *World Economic Forum*, January 21, 2025. URL: <https://www.weforum.org/stories/2025/01/davos-2025-special-address-by-ursula-von-der-leyen-president-of-the-european-commission/> (in English).
16. EU Missions and Operations. *European Union External Action*, 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/EU-mission-and-operation_2022-new-layout-V2.pdf (in English).
17. Grabbe, H., Hughes, K. (1998). Enlarging the EU Eastwards. London: Pinter for the Royal Institute of International Affairs (in English).

18. HR/VP Josep Borrell. NYU School of Law speech New Global Order. *European External Action Service*, 21.9.2023. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/hrvp-josep-borrell-nyu-school-law-speech-2192023-new-global-order_en (in English).
19. Hutagalung, S. (2024). France At The Forefront: Macron's Bold Vision For Global Leadership – Analysis. *EurasiaReview*, December 19. URL: <https://www.eurasiareview.com/19122024-france-at-the-forefront-macrons-bold-vision-for-global-leadership-analysis/> (in English).
20. JOINT WHITE PAPER for European Defence Readiness 2030, 2025. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/30b50d2c-49aa-4250-9ca6-27a0347cf009_en?filename=White%20Paper.pdf (in English).
21. Jupille, J., Caporaso, J. A. (1998). States, agency and rules: The European Union in global environmental politics. In Rhodes, C. (ed.) *The European Union in the World Community*. Boulder: Lynne Rienner Publishers (in English).
22. Kelemen, R. D. (2010). «Globalizing European Union environmental policy». *Journal of European Public Policy*, vol. 17(3), pp. 335–349 (in English).
23. Mannin, M. (ed.) (1999). Pushing Back the Boundaries: the EU and Central and Eastern Europe. Manchester University Press (in English).
24. Medrano, J. D. (1999). The European Union: economic giant, political dwarf. In Paul, T. V. and Hall, J. A. (eds.) *International Order and the Future of World Politics*. Cambridge University Press (in English).
25. Missions and Operations. *European Union External Action*, 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-operations_en#11929 (in English).
26. Olaf Scholz: «We need a geopolitical, larger, reformed EU». *European Parliament*, 21 March, 2024. URL: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240320STO19512/olaf-scholz-we-need-a-geopolitical-larger-reformed-eu-open-to-the-future> (in English).
27. Pajtinka, E. (2020). «The beginnings of the European Diplomatic Service From the 1950s to the 1980s». *Teorija in Praksa*, vol. 57(2), pp. 455–470 (in English).
28. Petr Pavel refers to expansion of EU as geopolitical necessity. *RBC–Ukraine*, 30 April 2024. URL: <https://newsukraine.rbc.ua/news/petr-pavel-refers-to-expansion-of-eu-as-1714483558.html> (in English).
29. Portela, C. (2021). Conceptualizing coherence in EU external action. In Gstohl, S. and Schunz, S. (eds.) *The External Action of the European Union – Concepts, Approaches, Theories*. Bloomsbury Academic (in English).
30. Psara, M. (2025). Germany's Merz marks shift by betting on an EU less dependent on US. *Euronews*, 24 February. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2025/02/24/germanys-merz-marks-shift-by-betting-on-an-eu-less-dependent-on-us> (in English).
31. Schimmelfennig, F., Sedelmeier, U. (2004). “Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe”. *Journal of European Public Policy*, vol. 11(4), pp. 661–679 (in English).
32. Sjöstedt, G. (1977). The external role of the European Community. Saxon House. (in English).
33. Smith, M. E. (2004). Europe's Foreign and Security Policy. The Institutionalization of Cooperation. Cambridge University Press (in English).
34. The EU as a global actor. *European Union External Action Service*, 2023. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/inside_draft_EN-2023_web.pdf (in English).

35. The European Union and Global Governance. A Handbook. Edited By Dr Jens-Uwe Wunderlich, David J. Bailey. Routledge, 2011 (in English).

36. Tusk: Europe must “believe we are a global power” and achieve “defence independence”. *Notes from Poland*, 2 March, 2025. URL: <https://notesfrompoland.com/2025/03/02/tusk-europe-must-believe-we-are-a-global-power-and-achieve-defence-independence/> (in English).

37. Yemets, M., Balachuk, I. (2024). EU’s top diplomat before end of his tenure criticises slow decision-making in supporting Ukraine. *Ukrainska Pravda*, 18 November. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/11/18/7485053/> (in English).

38. Wax, E. (2025). EU must be more ‘transactional,’ top diplomat says. *Politico*, 03 February. URL: <https://www.politico.eu/article/kaja-kallas-donald-trump-us-eu-must-be-more-transactional/> (in English).

Матеріал надійшов до редакції 14.02.2025 р.

UDK 327:316.32

Olena Shevchenko,

PhD in Political Science,

Associate Professor at the Department of International Media Communications
and Communication Technologies,

Educational and Scientific Institute of International Relations,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

shevchenko_olena@knu.ua

ORCID ID: 0000-0002-3119-9193

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-180-197

CLIMATE POLICY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

The article examines the main stages of the development of Ukraine’s climate policy with an emphasis on the integration of environmental standards of the European Union, including obligations under the Paris Agreement and the European Green Deal (EGD). The author analyzes the political and legal frameworks introduced in 2015 and identifies Ukraine’s achievements on the way to environmental sustainability and the challenges associated with their implementation in wartime. The main focus is on institutional reforms and Ukraine’s strategic

climate goals. The article outlines the transition to climate neutrality by 2060 and strategies for increasing energy efficiency and using renewable energy sources, particularly in agriculture and industry. The author emphasizes the contribution of the Ukraine-EU Association Agreement to the improvement of the national legal framework, which encourages Ukraine to implement European directives in the field of climate. It also emphasizes the destructive impact of the Russian-Ukrainian war on the country's ecological situation, which led to massive pollution and challenges for environmental restoration. The author emphasizes the importance of international support for implementing recovery and decarbonization measures in the post-war period. Particular emphasis is placed on the role of Ukrainian civil society and international partners in environmental management, including climate communications aimed at raising public awareness.

Key words: climate policy of Ukraine, European integration, European green course, climate neutrality, climate communications.

Олена Шевченко,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

ORCID ID: 0000-0002-3119-9193

КЛІМАТИЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглянуто основні етапи розвитку кліматичної політики України з акцентом на інтеграцію екологічних стандартів Європейського Союзу, уключаючи зобов'язання за Паризькою угодою та Європейським зеленим курсом. Виконано аналіз політичних і нормативно-правових рамок, започаткованих від 2015 р., та визначено досягнення України на шляху до екологічної стійкості, а також виклики, пов'язані з їх реалізацією у воєнний час. Основну увагу приділено інституціональним реформам і стратегічним кліматичним цілям України. У статті окреслено перехід до кліматичної нейтральності до 2060 р. та стратегії підвищення енергоефективності й використання відновлюваних джерел енергії, зокрема в сільському господарстві й промисловості. Підкреслено внесок Угоди про асоціацію Україна-ЄС у вдосконалення національної нормативно-правової бази, що спонукає Україну до виконання європейських директив у сфері клімату. Також наголошено на деструктивному впливі російсько-української війни на екологічну ситуацію в країні, яка призвела до масових забруднень і викликів для екологічного відновлення. Автор підкреслює важливість міжнародної підтримки для реалізації заходів відновлення та декарбонізації в післявоєнний період. Особливо акцентовано на ролі українського громадянського суспільства й міжнародних партнерів у процесі екологічного

управління, у тому числі у форматі кліматичних комунікацій, спрямованих на підвищення обізнаності громадськості.

Ключові слова: кліматична політика України, євроінтеграція, європейський зелений курс, кліматична нейтральність, кліматичні комунікації.

1. INTRODUCTION

Problem Formulation. Ukraine's climate policy in the context of European integration is aimed at approaching EU standards within the Association Agreement and the Paris Climate Agreement framework. It includes commitments to reduce greenhouse gas emissions and integrate several European environmental directives. Ukraine is gradually adapting legislation to EU requirements, mainly through developing the National Strategy for Low-Carbon Development and implementing projects on energy efficiency and the development of green energy. The war with Russia significantly changed the priorities of Ukraine's climate policy while emphasizing the importance of energy independence and sustainability. Due to the destruction of infrastructure, particularly power plants and factories, emissions and environmental pollution increased. This complicates achieving climate goals, as significant resources are diverted to defend and restore the population's basic needs. The ecological component is a crucial point of the "peace formula" of Ukraine, which emphasizes the need to compensate for the environmental damage caused by the war and to restore the environment. Ukraine's post-war recovery, with an emphasis on environmental safety and compensation for environmental damage, is consistent with the goals of the European Green Deal (EGD), which seeks to achieve climate neutrality and sustainable growth.

Analysis of Recent Studies and Publications. Recent studies of Ukraine's climate policy in the context of European integration focus on the analysis of achievements and challenges that Ukraine faces in the field of climate policy, especially in the context of the integration of European environmental standards and new international obligations. The scientific works analyze, in particular, the possibilities and limitations of Ukraine in fulfilling the provisions of the Paris Agreement and the European Green Deal (EGD), which provides for a significant reduction in greenhouse gas emissions and a gradual transition to climate neutrality. For example, analytical reports of the Foundation named after H. Böll and the Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine emphasize the need for state incentives to introduce "green" technologies and develop low-carbon infrastructure. The publications of the United Nations and the European Commission indicate that the active involvement of civil society through climate communications is

an essential element for increasing environmental responsibility and strengthening public control over the implementation of climate initiatives. Scientists from the National Institute of Strategic Studies, particularly S. Ivanyuta, consider climate policy as a factor of long-term economic transformation, which can increase the country's competitiveness in European markets. Professor Y. Tikhomirova emphasizes the importance of communications in the field of climate change, stressing that regular and effective information campaigns can raise public awareness of climate challenges and change attitudes toward environmental problems. Her research focuses on implementing climate diplomacy and communications principles to promote sustainable development and environmental education. Professor Y. Turchyn emphasizes the need for a transparent and consistent communication strategy, which will increase public support for climate initiatives and the involvement of civil society in the development and implementation of climate policy. Her works also explore the importance of social participation in strengthening public control to fulfill Ukraine's international environmental obligations.

Research Methodology. The methodological basis of the study is an interdisciplinary approach of discourse analysis, which allowed us to determine the complex state of Ukraine's climate policy, taking into account both internal processes and external international obligations and challenges associated with military actions. During the study of the climate policy of Ukraine, the method of analysis of regulatory documents forming the climate policy of Ukraine was applied, which made it possible to determine the obligations of Ukraine within the framework of European integration and adaptation to EU climate standards, a comparative analysis, which made it possible to assess the consistency of the Ukrainian climate policy with European standards and requirements, a systematic approach, which made it possible to determine the relationships between economic and environmental aspects, analysis of literature and reports of international organizations, which made it possible to decide on Ukraine's progress in achieving climate goals.

Purpose of the Article – to analyze the main components of domestic climate policy, its connection with European and international climate solutions, and the impact of a full-scale invasion on the implementation of Ukraine's European integration obligations.

2. RESEARCH RESULTS

Ukraine's climate policy includes international agreements, obligations, and national legislation norms [1]. The primary international documents, in particular, are the Paris Climate Agreement, directives and other EU docu-

ments in the field of energy, the Ukraine-EU Association Agreement and other documents related to European integration, Program documents of the International Renewable Energy Agency (IRENA), to which Ukraine joined in 2017 and the Agreement of Mayors, as the most significant international initiative to reduce emissions at the local level.

Ukraine signed and ratified the Paris Agreement, which replaced the previous Kyoto Protocol, and submitted the first Nationally Determined Contribution (NDC). According to this document, Ukraine undertook not to exceed 60 % of the level of greenhouse gas emissions in 1990 by 2030 [2]. However, Ukraine's ratification of a new international climate agreement drew attention to the problem of climate change at the national level. At the UN climate negotiations at the end of 2018 in Katowice (Poland), the then Minister of Ecology and Natural Resources of Ukraine, Ostap Semerak, announced the beginning of revising the NDC, which lasted in 2019–2020. On July 30, 2021, the Government of Ukraine approved the Updated Nationally Determined Contribution of Ukraine to the Paris Agreement (NDC2). The document sets the goal of reducing greenhouse gas emissions to 35 % compared to 1990 by 2030 [3]. Among the main measures to achieve such an indicator, in particular, the modernization of energy and industrial enterprises was determined; development of renewable energy sources; energy efficiency measures in all sectors of the economy from production, transportation to consumption; thermal modernization of buildings; increasing the share of organic agriculture and resource-saving agricultural practices; electrification and renewal of transport; introduction of waste management hierarchy; increase of forest cover and reform of forest fund management. It should be noted that strategic goals for decarbonization and a consistent approach to their achievement are a logical continuation of Ukraine's European integration course.

Ukraine has committed to climate neutrality by 2060. The implementation of directives and other EU documents in the field of energy, which were adopted as part of joining the European Energy Community (2009), makes it possible to use climate policy instruments that do not work in Ukraine due to imperfect legislation, as well as to reduce the influence of the fossil energy lobby thanks to transparency and liberalization of energy markets.

The Ukraine-EU Association Agreement is a powerful incentive for reforming environmental policy on a modern basis, ensuring its integrated nature and increasing efficiency. The European Union demands appropriate reforms from Ukraine and finances the development of laws and support for their adoption. Chapter 6 of the Association Agreement outlines the main

areas of cooperation for changes in the environmental governance system, which is critical to understanding the strategic essence of environmental reforms. To implement the Association Agreement, Ukraine must implement long-term measures to reduce emissions and develop a long-term perspective action plan for adaptation to climate change. The Agreement also provides for the development of sectoral strategies for improving air quality, industrial pollution, and industrial accidents; strategies for attracting investments in infrastructure and technology; development of a comprehensive plan in the field of the environment; integration of environmental protection policy into other spheres of policy; determining the necessary human and financial resources. The Agreement also specifies measures regarding using balanced renewable energy sources and energy-saving products and services.

In September 2023, the President of the European Commission, Ursula von der Leyen, in an interview with Bloomberg, praised Ukraine's progress in pursuing the EU and implementing complex reforms during the war [4]. However, in the commission's analytical report on Ukraine's fulfillment of obligations regarding the UA, Ukraine received one point out of five for compliance with European legislation in the field of environment and climate change [5].

On the one hand, the report notes that Ukraine has taken significant steps to bring its national environmental legislation into line with cross-cutting EU rules. In particular, Ukraine, as a participant of the Aarhus Convention, has taken positive steps to implement Aarhus rights (access to environmental information, public participation in decision-making, and access to justice) into national legislation. However, European experts have noted that the legislative and regulatory framework should be improved, and procedural violations and systematization should be eliminated. In their opinion, Ukraine is at an early stage of legislative preparation in the field of environment and climate change. Although Ukraine has taken important steps in building its environmental legal framework and some steps in reforming the institutional framework and *acquis* in the field of climate, at the same time, gaps in the level of consistency of national legislation with the expansion of the EU *acquis* in these areas have increased after the European Green Deal. Domestic experts note that this discrepancy does not relate to the number of unapproved acts but to such cross-sectoral issues as environmental assessment and environmental responsibility [6].

The Agreement of Mayors, the largest international initiative to reduce emissions at the local level, was signed by more than 160 cities in Ukraine. The obligations of the signatory cities include the development of an Action

Plan for sustainable energy and climate development with a planned 40 % reduction in emissions by 2030.

One of the first documents of the domestic climate policy can be considered “The main directions of the state policy of Ukraine in the field of environmental protection, use of natural resources and ensuring environmental safety,” approved by Resolution of the Supreme Council of Ukraine No. 188/98-BP of March 5, 1998. The document defines the ecological situation in Ukraine as “a crisis that was formed over a long period due to neglect of the objective laws of development and reproduction of the natural resource complex of Ukraine, structural deformations of the national economy, under which priority was given to the development of raw materials and mining, the most ecologically dangerous industries in Ukraine industry” [7].

Today, complex climate legislation is under development in Ukraine. However, certain aspects of the state’s climate policy are determined by such basic documents as, in particular, the Strategy for the Formation and Implementation of State Policy in the Field of Climate Change for the Period Until 2035, the Strategy for Low-Carbon Development of Ukraine Until 2050, the Energy Strategy of Ukraine for the Period Until 2035 “Security, energy efficiency, competitiveness,” by the Laws of Ukraine in the environmental and energy sectors. In July 2024, in the first reading, Law No. 11310, “On the Basic Principles of State Climate Policy,” was adopted, the approval of which, according to Minister Ruslan Strilets, “will be a practical step in the transition from strategy to action in the development of the architecture of climate governance, adaptation to climate change, the application of climate financial instruments and post-war reconstruction of Ukraine, taking into account the climate agenda” [8]. On October 8, 2024, the Verkhovna Rada of Ukraine, by a majority of 284 votes, adopted in the second reading and as a whole the Law of Ukraine “On the Basic Principles of State Climate Policy” [9].

Before Ukraine acceded to the Paris Agreement, there was no developed course of climate policy in the country, which resulted in no systematic actions to reduce emissions or adapt to climate change. The concept of implementation of state policy in the field of climate change for the Period up to 2030 and the approved plan of measures for its implementation provide for three main areas of implementation – strengthening of institutional capacity for the formation and implementation of state policy in the field of climate change; prevention of climate change through the reduction of anthropogenic emissions and ensuring a gradual transition to low-carbon development of the state; adaptation to climate change, increasing resilience

and reducing risks associated with climate change [10]. Separate issues of climate communications are included in the new “Strategy for the formation and implementation of state policy in the field of climate change for the period until 2035 and the approval of the operational plan of measures for its implementation in 2024–2026” approved in 2024, in particular, “increasing the level of awareness of civil society” with all aspects of the problem of climate change and low-carbon development of the state; increasing the level of public participation in making management decisions in the field of climate change and increasing the role and image of Ukraine in international negotiations on climate change” [11]. Awareness of the importance of climate communications with the Ukrainian public is evidenced by the fact that the Strategy provides for the timely publication by state bodies of information in the field of climate change and low-carbon development and the public submission of reports on the fulfillment of Ukraine’s international obligations in the field of climate change.

The strategy of low-carbon development in Ukraine until 2050 was developed by the Ministry of Environment and was not formally approved by the government; it was only recommended for submission to the UNFCCC. The document models several scenarios of economic development, which differ in the amount of support for RES and energy efficiency. According to the most “green” scenario, emissions in 2050 are 31% of the 1990 level [12]. Implementation of the energy strategy of Ukraine for the period until 2035, “Security, energy efficiency, competitiveness,” involves three stages – reforming the energy sector, optimizing and innovative development of energy infrastructure, and ensuring sustainable development. Like the previous Strategy, the plan does not prioritize addressing climate change and is quite conservative in continuing to use fossil fuels.

The laws of Ukraine in the environmental and energy fields regulate certain aspects of the national climate policy, in particular, the Law of Ukraine “On Environmental Impact Assessment” defines the need to take into account aspects of the impact of planned activities on global climate change, the Law “On Strategic Environmental Assessment” obliges to assess the impact on environment and climate in the development and implementation of state planning documents, which provide for the implementation of activities for which the legislation provides for the implementation of the procedure for assessing the impact on environment, or which require assessment, taking into account the likely consequences for the territories and objects of the nature reserve fund and the ecological network, the Law of Ukraine “On the energy efficiency of buildings” is aimed at reducing energy consump-

tion in buildings, the Law of Ukraine “On the principles of monitoring, reporting and verification of emissions of greenhouse gases”, “On the introduction of new investment opportunities, guaranteeing the rights and legitimate interests of business entities for carrying out large-scale energy modernization”, and others.

Also, it is important to note that during the presentation of the Net Zero strategy until 2050 and the first version of the National Energy and Climate Plan at the UN Climate Conference COP 28 (2023), the Minister of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine Ruslan Strilets noted that the Ministry of Environment is working on climate legislation, which “will create a basis for further climate management” [13]. The system will consist of key components, namely:

- Strategic documents provide for the creation of the National Energy and Climate Plan, the update of the second NDC (nationally determined contribution), and the integration of the climate aspect into the National Recovery Plan of Ukraine.

- Pricing of carbon emissions involves the functioning of the monitoring, reporting, and verification of greenhouse gas emissions and system of trading quotas for greenhouse gas emissions systems.

- Stimulation of decarbonization by supporting green technologies and climate governance, i.e., creating a climate change management system at the state level.

Related program documents – Decree 179/2021 on the approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030 from 2021 and the Low-Emission Development Strategy of Ukraine until 2050 from 2017 – aim to separate future economic and social growth from further emissions of greenhouse gases.

Ukraine’s goals for the waste sector align well with CCAC’s waste-related work. Although Resolution 820-p on the approval of the National Waste Management Strategy in Ukraine for the period up to 2030 from 2017 addresses the problems of waste management more generally, it also focuses on agricultural waste. Some of the targets included in the strategy can simultaneously help reduce methane emissions, such as using agricultural waste biomass to produce energy or using plant waste to produce animal feed. The agricultural policy of Ukraine is generally aimed at effective and fair development of the industry, respecting environmental sustainability. The concept of the State target program for the development of the agricultural sector for the period until 2022 (2019) proposes strengthening biodiversity by stimulating conservation and sustainable land use and implementing measures to combat land degradation and desertification.

Ukraine strives to develop renewable energy sources and increase energy efficiency, significantly reducing greenhouse gases, including methane emissions. The 2008 amendment to Law 555 – IV on alternative energy sources, as amended by Law 601 – VI (2003), defines a set of measures such as the capture and use of coal mine methane and the conversion of organic waste into energy. The Energy Efficiency Fund Act (2095-VIII) of 2017, promoting the use of cleaner energy by households, establishes an Energy Efficiency Fund to introduce incentives and support measures to improve energy efficiency and savings in buildings. The energy strategy of Ukraine for the period until 2035, approved by resolution 605-p (2017), corresponds to the targets for reducing greenhouse gas emissions, defined in the first NDC of Ukraine within the framework of the Paris Agreement, and sets the overall economic goal of reducing greenhouse gas emissions by 60 % by 2030 compared to with the base level of 1990 and the goal of increasing the share of renewable energy sources by 17 % by 2030.

So, the process of updating national legislation in the field of climate shows that Ukraine has embarked on the path of developing its environmental strategy, in the country, starting with the Paris Conference in 2015, the processes of developing and implementing laws on climate change and reducing the negative impact on the environment have been intensified. Ukraine joins international, primarily European (in the context of European integration) initiatives and projects. Until February 2022, Ukraine made targeted efforts to integrate with European environmental standards. Important directions were energy efficiency improvement, waste disposal, development of renewable energy sources, particularly wind and solar, and reduction of greenhouse gas emissions. Ukraine actively cooperated with the European Union and other international partners within the framework of the Paris Agreement, taking on obligations to reduce emissions and adapt to climate change.

We can agree with the opinion of domestic experts of NISD S. Ivanyuta and L. Yakushenko, who believe that “climate policy priorities of Ukraine should take into account the possibilities of the European Green Course (EGC) for adaptation to climate change in Ukraine, the integration of climate policy priorities into socio-economic programs development of the state” [14]. Implementing the EGC and the Association Agreement should ensure Ukraine’s contribution to combating climate change, developing the national economy, and expanding trade and economic integration opportunities with the EU. The advantages of the EGC for Ukraine lie in transforming the state’s modern climate policy with an emphasis on achieving long-term

and sustainable effects that will ensure the development and competitiveness of the national economy. The successful implementation of the EGC creates for Ukraine several potential advantages for development, such as facilitating the integration of Ukrainian production into new EU industrial processes through the introduction of the “industrial visa-free regime,” strengthening the development of organic production, cooperation on hydrogen energy, which will contribute to the further establishment of Ukraine as a full participant in the climate-neutral Europe. “Energy green transition” will stimulate the development of high-tech production and the growth of demand for goods and services related to clean technologies and will ensure the transformation of the industrial output and the structure of exports. At the same time, the EGC is a source of several risks for Ukraine. Thus, the transformation of the economy within the framework of adaptation to climate change involves investing in the modernization of large-scale investments, which is quite problematic given the economic problems associated with the COVID-19 pandemic in Ukraine and the world and Russia’s armed aggression against Ukraine, which began in 2014 year.

In July 2020, Ukraine supported the EGC at the political level and recognized that it is integral to implementing the EGC goals. In March 2021, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the National Economic Strategy until 2030 [15], which provides for innovative, proactive economic growth considering the Sustainable Development Goals and achieving climate neutrality by 2060.

Under clause 66 of the National Security Strategy of Ukraine, “Human security – the security of the country,” and clause 4 of the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine, “On the National Security Strategy of Ukraine,” put into effect by the Decree of the President of Ukraine dated September 14, 2020 No. 392, Cabinet of Ministers of Ukraine in October 2021 approved the Strategy of Environmental Security and Adaptation to Climate Change for the period up to 2030, as well as the operational plan for its implementation in 2022–2024 [16]. The strategy, developed with the aim of increasing the level of environmental safety, reducing the effects and consequences of climate change in Ukraine, defines the following strategic goals, in particular, reducing the level of industrial pollution; creation of an effective chemical safety system; ensuring rational use of natural resources; achieving a “good” ecological state of waters; ensuring sustainable forest management and increasing the ability of forest ecosystems to adapt to climate change; creation of legal and economic grounds for introducing a hierarchy of waste management; increasing the effectiveness of the state system of environmental impact assessment and state supervision (control) in the field of environmental protection; preser-

ving biodiversity and ensuring the development of the nature reserve fund in Ukraine; strengthening the adaptive capacity and resilience of social, economic and ecological systems to climate change; stabilization of the ecological balance in the temporarily occupied territories in the Donetsk and Luhansk regions, the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol after the restoration of the territorial integrity of Ukraine within its internationally recognized state border; inclusion of environmental safety measures and adaptation to climate change in national, regional strategies, river basin management plans; raising the awareness of representatives of central and local state authorities and local self-government bodies, who are authorized to make decisions in the field of the natural environment, on issues of mitigation and adaptation to climate change.

It was assumed that the achievement of the goals of the state policy regarding environmental safety and adaptation to climate change would be carried out in two stages:

1) by 2025 – stabilization of the ecological situation through the implementation of European environmental norms and standards in the fields of industrial pollution, waste management, atmospheric air quality, management of forests and water resources, biodiversity and chemical safety, carrying out risk and vulnerability assessments of socioeconomic sectors and natural components to the consequences of climate change and the formation of priority measures for adaptation, the implementation of a financial and economic mechanism for stimulating ecologically and climate-oriented structural transformations in the economy, the spread of ecological and climatic knowledge, as well as increasing the environmental awareness of society and readiness to respond to natural disasters, caused by the consequences of global climate change;

2) by 2030 – achieving significant changes in improving the level of environmental safety and adapting to the consequences of climate change to increase the country's readiness to prevent and respond to climate threats, achieving a balance between socioeconomic needs and tasks in the field of environmental safety and climate change, integration of climate issues into the processes of formation of sectoral policies, strategies of socioeconomic development, implementation of continuous and operational environmental and climate monitoring, ensuring the development of an effective partnership between the state, business entities, the public, and the scientific sector regarding the protection of the natural environment and low-carbon development, which will become an additional incentive for the socioeconomic development of Ukraine.

Russia's full-scale invasion of Ukraine in February 2022 had a significant impact on all areas of the country's life, including climate policy. Military actions led to significant environmental pollution and destroyed industrial, oil storage,

water treatment, and other essential infrastructure facilities. This caused mass emissions of harmful substances into the atmosphere and pollution of water resources and land. In such conditions, Ukraine faced a double challenge: the need to continue the climate policy, fulfill the assumed climate commitments, the European integration course, and, at the same time, efforts to restore the country after the war. Since the beginning of the war in Donbass in 2014, almost 40 % of ecologically valuable territories of Ukraine have been occupied, most of them since February 2022. If we take all of Ukraine, a third of the country's territory was within 30 kilometers of the front line, at least for a short time. As of the end of 2023, according to experts, about 10 % of the territory of Ukraine has suffered moderate or significant damage.

In November 2022, the President of Ukraine, Volodymyr Zelenskyi, included environmental protection in his ten-point Peace Formula. Other issues he singled out, such as nuclear safety, global food security, justice, and energy, also have a significant environmental dimension. The Ukrainian government's active climate communications and the work of national and international civil society organizations and intergovernmental organizations have drawn attention to significant environmental losses in Ukraine. At the request of the Ukrainian parliament, in early 2022, the government developed a methodology for the monetary assessment of environmental damages. As of early 2024, the government estimated that the damage caused by the war to the environment amounted to about 56 billion euros. This approach is helpful for information about damage and overall planning of resources needed for recovery [17].

At the beginning of 2024, the International Working Group on the Environmental Consequences of War was created, headed by the former Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs of Sweden, Margot Wallström, and the head of the President's Office, Andriy Yermak. The group developed and presented the Environmental Treaty for Ukraine, which is important in the context of the implementation of the eighth point of the Ukrainian Peace Formula, which deals with environmental security. The 50 recommendations in this document became the basis for a presentation at the first Global Peace Summit held in June 2024 in Switzerland [17]. According to Recommendation 15 of the High-level Working Group on the Environmental Consequences of War, co-chaired by Andriy Yermak and Margot Wallström, "The Assembly of States Parties to the International Criminal Court should consider including ecocide as a core international crime in the Rome Statute, which will strengthen the possibility of prosecution for such crimes in the future." The authors of the report also note that "reliable, publicly available data is of crucial importance for attracting private investors and forming a sound public policy. The government should re-

view its data policy to provide the public with more information about its energy and climate strategies, actions, and overall progress. It is also important for data on current damage and contamination, minefields, restoration of natural objects, and development plans, as far as security conditions allow. Restoration of the destroyed environment after the war will require active public involvement, a mandatory element of climate communications. Public participation enables those affected by war to share their knowledge and ideas. It provides a channel to voice concerns so that they can be addressed at an early stage through better project design. It is a valuable tool for improving plans, gathering information about local priorities, and tracking environmental damage at the local level.

In June 2024 Ukraine initiated the first Peace Summit, which became an important communication platform for dialogue on achieving a comprehensive, just, and lasting peace for Ukraine. Clause 8 of Zelenskyi's peace formula on environmental security is its integral component, which impacts all directions of Ukraine's peace track. As stated on the website of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine [18], "Our environmental "umbrella" has brought the issue of damage to the environment as a result of armed aggression to a new level," which drew the attention of the international community to such issues as, in particular, "identifying effective mechanisms for responding to challenges modern war; effective policy on environmental and climate protection; mechanisms for holding Russia accountable for ecocide and paying reparations to the aggressor; ways of mobilizing resources to overcome the negative consequences of the Russian war for the environment." On these issues, representatives of the Ukrainian governmental and expert community communicated with more than 150 international partners from Western countries and the Global South.

3. CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FUTURE RESEARCH

The climate policy of Ukraine over the last decade has shown a noticeable development, especially in the context of integration with the environmental standards of the European Union and international obligations under the Paris Agreement. This development indicates a significant shift in environmental management, as government policy is increasingly focused on reducing greenhouse gas emissions, promoting energy efficiency, and transitioning to renewable energy sources. However, to fully achieve the climate goals, further institutional reforms are needed, which should ensure the climate governance system, the transparency of financing mechanisms, and the sustainability of the implementation of strategic plans. Implementing legislative norms to modernize the

energy sector and industry was an important step in strengthening the climate policy. Approved long-term strategies, such as Ukraine's updated Nationally Determined Contributions (NDCs) to the Paris Agreement, outline the goal of reducing emissions to 35 % of 1990 levels by 2030, which is an ambitious step in current challenges. At the same time, the strategic objectives of achieving climate neutrality by 2060 require expanding existing climate measures and attracting new financial resources. A developed climate communications system is one of the most promising tools for supporting climate policy in Ukraine. They are becoming an important means of raising public awareness, strengthening public support for climate initiatives, and creating an environment where citizens can actively participate in developing and implementing climate action.

The armed conflict in Ukraine created additional challenges for meeting climate commitments and deepened environmental problems. As a result, the state faced a dual task: on the one hand, to ensure ecological restoration of the destroyed territories, and on the other hand, to continue adaptation to European environmental standards within the framework of the European integration course. Integrating the principles of sustainable development into the post-war recovery program is critical to prevent further environmental risks and to support the country's long-term sustainable growth.

At the international level, Ukraine has significant prospects in strengthening cooperation with the EU and other international organizations, as such collaboration allows receiving technical and financial support for implementing climate initiatives, including "green" financing and investments in renewable energy. Practical cooperation also opens up new opportunities for environmental diplomacy, strengthening Ukraine's climate position in the international arena and building global support for rebuilding environmental infrastructure.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Представництво Фонду ім. Г. Бьоля в Україні (2019). Кліматична політика України: енергетична складова. Аналітична доповідь п/ред. О. Алієвої. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/hbs_klimatichna_politika_ukrayini_energetichna_skladova.pdf
2. UNFCCC (2024). Nationally Determined Contributions Registry. URL: <https://unfccc.int/NDCREG>
3. КМУ (2021). Уряд схвалив цілі кліматичної політики України до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-cili-klimatichnoyi-politiki-ukrayini-do-2030-roku>
4. Bloomberg (2024). EU's Von Der Leyen Praises Ukraine's Progress on Membership Bid. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-19/eu-s-von-der-leyen-praises-ukraine-s-progress-on-membership-bid?srd=premium-europe>

5. European Commission (2023). Commission Staff Working Document. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union–Brussels, 1.2.2023.

6. Деміденко, А. (2023). Чому Україна отримала одиницю за відповідність європейському законодавству в галузі довкілля? URL: <https://voxukraine.org/chomu-ukrayina-otrymala-odynytsyu-za-vidpovidnist-yevropejskomu-zakonodavstvu-v-galuzi-dovkillya>

7. Верховна Рада України (1998). Постанова від 05.03.1998 № 188/98-ВР, «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/F980188?an=1>

8. МЕПР (2024a). Кліматичний закон № 11310 прийнятий у першому читанні. URL: <https://mepr.gov.ua/klimatychnyj-zakon-11310-prijnyatyj-u-pershomu-chytanni-za-273/>

9. Верховна Рада України (2024). Верховна Рада України прийняла Закон України «Про основні засади державної кліматичної політики». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/254264.html>

10. КМУ (2017). Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження КМУ від 06.12.2017 № 878-р

11. КМУ (2024). Розпорядження від 30 травня 2024 р. № 483-р «Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках.

12. UNFCCC (2017). Ukraine 2050 Low Emission Development Strategy. URL: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Ukraine_LEDS_en.pdf

13. КМУ (2023). В основі зеленого відновлення України та досягнення Net Zero має бути кліматична політика. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-osnovi-zelenoho-vidnovlennia-ukrainy-ta-dosiahnennia-net-zero-maie-buty-klimatychna-polityka>

14. НІСД (2022). Європейський зелений курс і кліматична політика України: аналіт. доп. / [С. П. Іванюта, Л. М. Якушенко]; за заг. ред. А. Ю. Сменковського, 95 с.

15. КМУ (2021a). Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179.

16. КМУ (2021b). Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 № 1363-р.

17. АПУ (2024). Екологічний Договір Для України. Зелене майбутнє: Рекомендації щодо відповідальності та відновлення. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/24/65/148029c127aa3b2a3fe9f482f9226118_1707492894.pdf

18. МЕПР (2024b). Перший Саміт миру у Швейцарії 15–16 червня. URL: <https://mepr.gov.ua/pershyj-samit-myr-u-shvejtsariyi-15-16-cherhvnya/>

REFERENCES

1. Representation of the Foundation named after G. Boll in Ukraine (2019). Klima-tychna polityka Ukrainy: enerhetychna skladova. Analitychna dopovid p/red. O. Aliievoi. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/hbs_klimatichna_politika_ukrayini_energetich-na_skladova.pdf (in Ukrainian).
2. UNFCCC (2024). Nationally Determined Contributions Registry. URL: <https://unfccc.int/NDCREG>
3. KMU (2021) Uriad skhvalyv tsili klimatychnoi polityky Ukrainy do 2030 roku. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-cili-klimatichnoyi-politiki-ukrayini-do-2030-roku> (in Ukrainian).
4. Bloomberg (2024). EU's Von Der Leyen Praises Ukraine's Progress on Membership Bid. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-19/eu-s-von-der-leyen-praises-ukraine-s-progress-on-membership-bid?srnd=premium-europe>
5. European Commission (2023). Commission Staff Working Document. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union—Brussels, 1.2.2023.
6. Demidenko A. (2023) Chomu Ukraina otrymala odyntsiu za vidpovidnist yevropeiskomu zakonodavstvu v haluzi dovkillia? URL: <https://voxukraine.org/chomu-ukrayina-otrymala-odyntsiu-za-vidpovidnist-yevropeiskomu-zakonodavstvu-v-galuzi-dovkillia> (in Ukrainian).
7. Verkhovna Rada Ukrainy (1998) Postanova vid 05.03.1998 № 188/98-VR, «Pro Osnovni napriamy derzhavnoi polityky Ukrainy u haluzi okhorony dovkillia, vykorystannia pryrodnykh resursiv ta zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/F980188?an=1> (in Ukrainian).
8. MEPR (2024a) Klimatychnyi zakon №11310 pryiniaty u pershomu chytanni. URL: <https://mepr.gov.ua/klimatychnyj-zakon-11310-pryjnyatyj-u-pershomu-chytanni-za-273/> (in Ukrainian).
9. Verkhovna Rada Ukrainy (2024). Verkhovna Rada Ukrainy pryiniala Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoi klimatychnoi polityky» URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/254264.html>.
10. KMU (2017). Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo vykonannia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi zminy klimatu na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia KMU vid 06.12.2017 № 878-r (in Ukrainian).
11. KMU (2024). Rozporiadzhennia vid 30 travnia 2024 r. № 483-r «Pro skhvalennia Stratehii formuvannia ta realizatsii derzhavnoi polityky u sferi zminy klimatu na period do 2035 roku i zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2024–2026 rokakh. (in Ukrainian).
12. UNFCCC (2017) Ukraine 2050 Low Emission Development Strategy: URL: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Ukraine_LEDS_en.pdf
13. KMU (2023). V osnovi zelenoho vidnovlennia Ukrainy ta dosiahnennia Net Zero maie buty klimatychna polityka. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-osnovi-zelenoho-vidnovlennia-ukrainy-ta-dosiahnennia-net-zero-maie-buty-klimatychna-polityka> (in Ukrainian).
14. NISD (2022). Yevropeyskyi zelenyi kurs i klimatychna polityka Ukrainy: analit. dop. / [S. P. Ivaniuta, L. M. Yakushenko]; za zah. red. A. Yu. Smenkovskoho, 95 p. (in Ukrainian).

15. KМУ (2021a). Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.03.2021 № 179 (in Ukrainian).

16. KМУ (2021b). Pro skhvalennia Stratehii ekolohichnoi bezpeky ta adaptatsii do zminy klimatu na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.10.2021 № 1363-r. (in Ukrainian).

17. APU (2024). Ekolohichniy Dohovir Dlia Ukrainy. Zelene maibutnie: Rekomendatsii shchodo vidpovidalnosti ta vidnovlennia. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/24/65/148029c127aa3b2a3fe9f482f9226118_1707492894.pdf (in Ukrainian).

18. MEPR (2024b) Pershyi Samit myru u Shveitsarii 15–16 chervnia. URL: <https://mepr.gov.ua/pershyj-samit-myr-u-shvejtsariyi-15-16-chervnya/> (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 14.03.2025 р.

РОЗДІЛ IV. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 327(73+71):[324: 323.2-056.157]

Марина Бессонова,

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
mmbessonm@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0003-1533-775X,

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-198-213

**СТАВЛЕННЯ ДО ТРАМПА 2.0: НОВА ХВИЛЯ
АНТИАМЕРИКАНІЗМУ В КАНАДІ**

Публікація стосується аналізу проявів сучасного антиамериканізму в Канаді. Попри те, що із середини ХХ ст. Канада та США стали найбільшими партнерами в економічних, торговельних, безпекових відносинах тощо, у Канаді доволі поширеними є негативні погляди щодо США, американської політики й суспільства. У Канаді, як і в інших країнах світу, антиамериканізм має хвилеподібний характер: сплески позитивної думки змінювалися сплесками негативного ставлення до США. Другий прихід до влади Дональда Трампа викликав нову хвилю антиамериканізму по всьому світу, у тому числі й у Канаді. У статті охарактеризовано основні прояви негативного ставлення до США, та зокрема, до Дональда Трампа під час виборчої кампанії 2024 р. й у перші тижні перебування нового очільника Білого дому на посаді. Найбільше обурення канадців викликане заявами Дональда Трампа про те, що Канада має стати 51-м штатом США, а також його політика щодо тарифів у сфері торгівлі. Основними причинами зростання антиамериканізму в Канаді є питання збереження канадської національної ідентичності й суверенітету, небезпека втрати яких на початку другої каденції Дональда Трампа постала на порядок денний внутрішньої політики Канади. Утім, у Канаді є й прихильники Д. Трампа та перспективи приєднання до США, значна частина яких є здебільшого прибічниками Консервативної партії Канади. Нова хвиля антиамериканізму в Канаді є закономірним явищем. З одного боку, основним фактором її активізації став зовнішній, а саме гучні заяви й перші кроки політики нового очільника

Білого дому – Дональда Трампа, який підняв тарифи та проголосив ідею перетворення Канади на 51-й штат у складі США. З іншого боку, у зростанні антиамериканізму певну роль відіграє також внутрішній фактор, а саме початок передвиборчих перегонів до канадського парламенту.

Ключові слова: Канада, США, Дональд Трамп, антиамериканізм.

Maryna Bessonova,

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,

ORCID ID: 0000-0003-1533-775X

ATTITUDES TOWARDS TRUMP 2.0: A NEW WAVE OF ANTI-AMERICANISM IN CANADA

The publication is devoted to the analysis of manifestations of modern anti-Americanism in Canada. Even though since the middle of the 20th century, Canada and the USA have become the largest partners in economic, trade, security relations, etc., in Canada, negative views of the USA, American politics, and society are widespread. In Canada, as in other countries of the world, anti-Americanism has a wave-like character: surges of positive opinion were replaced by surges of negative attitude towards the USA. Donald Trump's second coming to power has sparked a new wave of anti-Americanism around the world, including in Canada. The article characterizes negative attitudes towards the United States and Donald Trump, particularly during the 2024 election campaign and in the first weeks of the new head of the White House in office. The greatest indignation among Canadians is caused by Donald Trump's statements that Canada should become the 51st state of the United States, as well as his policy on tariffs in the field of trade. The main reasons for the growth of anti-Americanism in Canada are the issues of preserving Canadian national identity and sovereignty and the danger of losing it, which has become a priority for Canadian domestic policy at the beginning of Donald Trump's second term. Nevertheless, in Canada, there are also supporters of D. Trump and the prospects of joining the USA, a significant part of which are primarily supporters of the Conservative Party of Canada. A new wave of anti-Americanism in Canada is a natural phenomenon. On the one hand, the main factor that activated it was external, namely the loud statements and the first policy steps of the new head of the White House - Donald Trump, who raised tariffs and proclaimed the

idea of turning Canada into the 51st state of the USA. On the other hand, an internal factor also plays a specific role in the growth of anti-Americanism, namely the beginning of the election race for the Canadian parliament.

Key words: Canada, the USA, Donald Trump, anti-Americanism.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Президентська передвиборча кампанія 2024 р. у США, перемога Дональда Трампа на президентських виборах і початок його другої каденції в якості очільника Білого дому привернули до себе увагу всього світу. Гасла та обіцянки, висловлені під час виборчих перегонів, а згодом і неординарні заяви новообраного американського президента з приводу багатьох питань зовнішньої політики США, дво- та багатосторонніх відносин з іншими країнами додали турбулентності сучасним міжнародним відносинам, ускладненим російсько-українською війною й черговим загостренням на Близькому Сході. США як держава-лідер та поки що гегемон на світовій арені викликає активне обговорення з боку як своїх партнерів, так і опонентів, оскільки зміни в підходах або нові виміри відносин зі США мають істотний вплив не тільки на міждержавні відносини, а й на внутрішню політику інших міжнародних акторів. Одним із вимірів ставлення до США як держави, її політиків та політики, суспільства та культури стало таке явище, як антиамериканізм. Цього феномену стосується велика кількість політологічних, соціологічних, історичних й інших досліджень. З огляду на те, що під антиамериканізмом розуміють, передусім, негативне ставлення до США, найбільш цікавим є вивчення такого ставлення на прикладі найближчого американського партнера та союзника – Канади.

Історія зародження канадського антиамериканізму сягає часів боротьби північноамериканських колоній за незалежність, коли США утворилися як нове політичне утворення й стали одним із суб'єктів міжнародних відносин, у той час як інша частина колоній (майбутня Канада) на певний час зберегла відданість метрополії. Попри те, що між США та Канадою не було прямих зіткнень із 1812 р., а із середини ХХ ст. ці держави стали найбільшими партнерами в економічних, торговельних, безпекових відносинах тощо, у Канаді доволі поширені негативні погляди щодо США, американської політики й суспільства. Тому дослідження сучасних вимірів канадського антиамериканізму зберігає свою актуальність, оскільки дає можливість дослідити не тільки один із варіантів антиамериканізму, а й краще розуміти специфіку канадського та американського суспільств, асиметричних відносин між США та Канадою тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика антиамериканізму, зокрема його канадського варіанта, уже вивчалась у суспільно-гуманітарних дослідженнях. Так, узагальнювальна характеристика антиамериканізму як масового явища презентована в роботах П. Катценштайна та Р. Кеохайна, П. Холландера, М. Фрідмена й ін. Опубліковано також тематичні випуски, щодо регіональних особливостей антиамериканізму, його витоків і сучасних форм (як, наприклад, чотиритомне видання за загальною редакцією Б. О'Коннора [1]; спеціальний випуск журналу «Ідеологія та політика» [2] тощо). Власне, канадський антиамериканізм найбільше вивчають самі канадці. Серед авторів, які досліджують канадський антиамериканізм, варто згадати Дж. Гренетштайна [3], К. Носсала [4], Б. Боу [5]; в Україні низка публікації з цієї проблематики належить М. Бессоновій [6], [7]. З огляду на те, що події, які аналізуються в цій статті, є поточними, основний масив джерел для характеристики сучасного стану антиамериканізму в Канаді становлять публіцистичні матеріали й дані опитувань громадської думки.

Мета дослідження, результати якого презентовані в цій публікації, полягає в здійсненні огляду та первинного аналізу настроїв у канадському суспільстві стосовно новообраного очільника Білого дому Дональда Трампа в перші дві місяці його другого перебування на посаді у 2025 р.

Методика дослідження полягає у використанні загальнонаукових і загальнофілософських методів: аналізу та синтезу, узагальнення й аналогії, порівняння та історико-описового методу, – які надали можливість визначити зростання негативних поглядів щодо США й нового очільника Білого дому – Дональда Трампа – у перші місяці його другого перебування на посаді президента США. У дослідженні застосовано результати соціологічних опитувань міжнародних і канадських компаній: *Angus Reid Institute* (Канада), *Ipsos* (Франція), *Leger* (Канада), *Pew Research Center* (США), – які наявні у вільному доступі. Означені методи, статистичні дані та використання системного й комплексного підходів дали змогу окреслити основні позиції канадського суспільства стосовно Д. Трампа та перших кроків його політики, а також виявити основні чинники, які вплинули на появу нової хвилі антиамериканізму в сучасній Канаді.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відносини Канади й США у ХХ – на початку ХХІ ст. можна характеризувати як партнерські та союзницькі. Утім, у Канаді ще з колоніальних часів не зникають певні застереження щодо політики США

та ймовірного поглинання ними Канади. Так, утворення зони вільної торгівлі в рамках Північної Америки (спочатку в рамках угоди між США й Канадою, а згодом – у рамках *NAFTA* та *NAFTA 2.0*), викликало великі дискусії в канадському суспільстві, оскільки противники економічної інтеграції акцентували увагу на потенційних небезпеках зближення зі США не тільки в економічному й фінансовому плані, а й у питаннях культури, національної ідентичності та суверенітету. Так, побоювання масового впливу американської культури на канадську зумовило започаткування системної підтримки канадського культурного суверенітету, основними проявами якого стало забезпечення національної єдності всередині держави й захист канадської культури [6, с. 234]. Одним із яскравих вимірів цього стала політика державного регулювання та захисту канадського культурного продукту, головна небезпека щодо якого вбачалася саме з боку США [7, с. 299]. Негативне сприйняття подальшої інтеграції, невдоволення тим, що американці публічно висловлюють своє ставлення до канадців як до «менш розвинених», збереження проблеми проникнення американської культури в канадський культурний простір залишаються підґрунтям для критики США, американської політики й політиків, суспільства тощо. Тож антиамериканізм є вкоріненим у канадське суспільство.

Найбільш яскраво погляди канадців щодо США та їхніх очільників демонструють опитування громадської думки, що надають можливість простежити ставлення до американських президентів, політики й суспільства.

Із-поміж різних опитувань, у яких так чи інакше вимірюється ставлення мешканців Канади до США, найбільш системно відображають загальні погляди щодо США дослідження, здійснювані *Pew Research Center*. У цьому центрі ще з 2002 р. започатковано проєкт *Pew Global Attitudes Project*, у рамках якого вивчається глобальний образ США [8, с. xvii–xviii]. Проєкт став щорічним (“*Global views of the U.S.*”), тож це зробило можливим відстеження трансформації ставлення до Сполучених Штатів упродовж більш ніж 20-річного проміжку часу.

Респондентів із Канади не щорічно, але регулярно опитували в рамках цього проєкту, що дає змогу виявити співвідношення показників схвального/негативного ставлення до США від того, хто очолював президентську адміністрацію. Перші дані в рамках цього проєкту датуються 2002 р., коли 71 % респондентів із Канади позитивно ставилися до США. Це було відображенням загального сплеску проамериканізму у світі як реакції на теракти 11 вересня 2001 р., а не через відсутність критичних оцінок дій Дж. Буша-молодшого. Відповідно до результатів наступного опитування,

у 2003 р. схвально сприймали США вже 63 % канадських респондентів, які брали участь в опитуваннях *Pew Research Center*. Далі цей відсоток продовжував зменшуватися: у 2005 р. він становив 59 %, у 2007 р. – 55 %. З обранням президентом США Б. Обами думка канадців щодо США значно покращилася: у 2009 р. 68 % респондентів висловилися схвально щодо США, у 2013 р. – 64 %, у 2015 р. – 68 %, у 2016 р. – 64 %. На початку першої каденції Д. Трампа на посаді президента США 43 % респондентів із Канади позитивно ставилися до США (2017 р.), потім цей відсоток зменшився до 40 % (2018 р.), трохи зріс до 51 % (2019 р.) і впав до рекордних для Канади за всю історію опитувань у рамках проєкту “*Global views of the U.S.*” 35 % у 2020 р. До наступного американського президента, Дж. Байдена, канадці ставилися більш схвально: 61 % – у 2021 р., 63 % – у 2022 р., 57 % – у 2023 р. та 54 % – у 2024 р. [9].

Тож, відповідно до даних багаторічного проєкту “*Global views of the U.S.*”, найменш позитивно канадці ставилися до США саме в роки першої каденції президентства Дональда Трампа [9]. Така хвилеподібність була характерною не тільки для канадців. Сплески позитивної думки щодо США (після терактів 2001 р., президентство Б. Обами, Дж. Байдена) та, відповідно, сплески негативного сприйняття США (президентство Дж. Буша-молодшого та перша каденція Д. Трампа) спостерігали в багатьох країнах світу [10]. Утім, саме в часи першого президентства Д. Трампа США як країна мала найнижчий рівень схвальної думки серед канадців.

Рейтинги довіри/недовіри до американських президентів, досліджені в рамках цього ж проєкту, також є показовими. За період 2003–2024 рр. Д. Трамп мав найнижчий рейтинг довіри серед канадців, якщо порівнювати з оцінками інших американських президентів у питаннях міжнародної політики: максимальний показник довіри до Д. Трампа становив 28 % у 2019 р., найменший – 20 % у 2020 р.) [9].

Під час першої каденції Дональда Трампа загострення у відносинах Канади та США викликано вимогою американської сторони переглянути Північноамериканську угоду про вільну торгівлю. Це було однією з обіцянок Трампа під час попередньої передвиборчої кампанії, яку він озвучив ще у 2015 р.: «Ми або переглянемо її, або розірвемо», назвавши знакову угоду про вільну торгівлю між США, Канадою та Мексикою “катастрофою” [11]. Жорсткий метод ведення переговорів під час перегляду умов вільної торгівлі у Північній Америці, необхідність відстоювати свою позицію під сильним тиском американської сторони, а згодом – затримки з упровадженням умов нової угоди викликали велике занепокоєння канадців. Так, Б. МакКена, колумніст *Globe and Mail*, назвав її «угода з

багатьма назвами та туманним майбутнім», оскільки ратифікація угоди затримувалася як американською, так і мексиканською сторонами, тож торговельна невизначеність гальмувала в Канаді розвиток бізнесу в цілому й стимулювання інвестицій зокрема [12].

Тому під час виборчої кампанії 2024 р. Канада уважно стежила за основними кандидатами на посаду президента США. Попри падіння рейтингів Дж. Байдена, довіра до нього серед канадців була більшою, ніж до Д. Трампа (опитування проводилося з січня по травень 2024 р., коли Дж. Байден ще не зняв свою кандидатуру та продовжував брати участь у виборах, а проти Трампа ще не висунули обвинувачення). Серед канадських респондентів у першій половині 2024 р. довіра до двох основних кандидатів на посаду президента США була такою: Дж. Байден – 52 %, Д. Трамп – 30 %; щодо рівня недовіри: Дж. Байден – 46 % респондентів, Д. Трамп – 69 % [9].

У 2024 р. позитивне ставлення до США, відповідно до цього ж опитування, поки що було домінуючим: 54 % респондентів із Канади мали схвальну думку щодо країни-сусіда, 41 % – несприятливу думку [9]. Утім, уже в перші місяці другої каденції Дональда Трампа громадська думка Канади щодо США різко погіршилася. Так, опитування канадців у лютому 2025 р. показали, що 30 % респондентів продовжують вважати США союзником, 27 % – «нейтральною» країною, і ще 27 % уже вбачали в США «ворога»; 74 % негативно ставилися до нового очільника Білого дому [13]. Підтримка третинною респондентів думки що США це «ворог», у той час як Канада та США тривалий час були тісними союзниками, спровокована передусім погрозами Д. Трампа запровадити економічно руйнівні тарифи проти Канади та неодноразового висування ідеї про те, що Канада має стати 51-м штатом США (Канада може уникнути економічної руйнації лише шляхом анексії).

Попри те, що виступи Д. Трампа спровокували зростання патріотизму в Канаді (наприклад відмова купувати американські товари в рамках акції «Купуй канадське!» під гаслом “*Buy Canadian Instead*” [14]) у канадському суспільстві немає єдності в ставленні до США. Так, опитування Leger показують що відсоток антиамериканських поглядів вище в прибічників Ліберальної й Нової демократичної партій Канади, а також у Квебецького блоку, у той час як прибічники Консервативної партії налаштовані більш проамериканськи. Так, лютневе опитування 2025 р. засвідчило, що 37 % прибічників Ліберальної партії, 34 % – Нової демократичної партії, 47 % – Квебецького блоку сприймали США як «ворога», у той час як такий показник у прибічників Консервативної партії становить усього 18 % [13].

Інше опитування, проведене *Angus Reid Institute* у січні 2025 р. з приводу ставлення до ідеї Д. Трампа, аби Канада стала 51-м штатом, також засвідчує домінування більш схильних до США поглядів саме в прихильників консерваторів. Так, 20 % респондентів, які є прихильниками Консервативної партії, на ймовірному референдумі щодо входження Канади до складу США проголосували би «за». Серед прибічників інших політичних сил такий показник значно менший: лише 5 % прибічників Квебецького блоку, 3 % прибічників Ліберальної партії та всього 1 % – Нової демократичної партії підтримали б таку ідею [15]. Це є традиційним для канадської політики, оскільки Ліберальна партія характеризується здебільшого як «антиамериканська», у той час як Консервативна партія – як більш «проамериканська» [16, с. 21].

Подальша риторика Д. Трампа посилила тенденцію зростання показників ворожого ставлення до США в Канаді. Так, опитування кінця березня 2025 р., проведене *Leger*, показало, що проблемою номер один для канадців стали «тарифи/Трамп/американська агресія» (38 % респондентів), а такі питання, як інфляція й доступність покупки житла, опинилися на 2-му та 3-му місцях (20 % і 10 % відповідно) [17, с. 6]. Негативно до очільника Білого дому налаштовані 81 % канадців; 87 % вважають що тарифи, запроваджені Д. Трампом, негативно впливають на канадську економіку [17, с. 10–11]. Тенденція в США «ворога», а не «союзника» закріпилася: у березні 2025 р. вже 43 % респондентів вважали США «ворогом» (у лютому таких було 27 %), і значно скоротилася кількість тих, хто ще вбачає у США союзника: було 30 %, стало 17 % [17, с. 16]. Найбільше розчарування викликав саме Д. Трамп (це відзначили 64 % респондентів), Сполученими Штатами як країною були розчаровані лише 3 % респондентів, варіант відповіді «обидва» (і Трамп, і США) обрали 19 % [17, с. 23].

На початку квітня 2025 р. опитування *Leger* констатували сильну емоційну реакцію канадців на заяви Д. Трампа про нові тарифи: 57 % канадців відчували гнів, 32 % канадців повідомили про почуття тривоги; 82 % вважали що тарифи на експорт до США, запроваджені адміністрацією Трампа, матимуть негативний вплив на канадську економіку [18, с. 6, 32]. Тому не дивно, що $\frac{3}{4}$ респондентів схильні думати, що погрози Дональда Трампа є його спробою вплинути на те, хто стане наступним прем'єр-міністром Канади: 36 % упевнені у цьому, 39 % вважають, що це можливо, і лише 19 % не стверджують, що президент США намагається вплинути на вибори [19].

Як уже зазначалося вище, повної єдності в негативному ставленні до США не спостерігається в канадському суспільстві. Січневе опитування

2025 р. *Ipsos* підтверджує, що більшість канадців погоджується з тим, що Канада повинна залишатися незалежною, незважаючи на коментарі Дональда Трампа про те, що Канада стане 51-м штатом США. Але це ж опитування виявило, що троє з десяти (30 %) розглянули б приєднання до США, якби їм запропонували громадянство США й конвертацію канадських фінансових активів у долари США (із них 43 % – це молодь від 18 до 34 років, 33 % – люди віком від 35 до 54 років та 17 % – ті, хто мав понад 55 років) [20]. Хоча 48 % канадців вважають, що коментарі Трампа становлять серйозну загрозу для незалежності Канади (тих, хто вважають, що його коментарі не слід сприймати як серйозні, менше – 43 %), утім, є інші показники, які викликають занепокоєння. Так, 22 % проголосували б за те, щоб їхня власна провінція стала частиною США, якби Альберта або Квебек стали незалежними штатами. Такі погляди інтерпретуються як загроза канадській ідентичності та суверенітету. Для деяких розпад Канади як єдиної нації неминучий: кожен п'ятий (20 %) вважає, що об'єднання Канади та США – лише питання часу (80 % із цим не погоджуються), а трохи більше чверті (27 %) вважають, що Квебек, Альберта або обидві відокремляться від решти Канади протягом наступних десяти років [20].

Канадський мовник CBC наводить аргументи тих канадців, які підтримують ідею, аби Канада стала 51-м штатом США: доступ до робочих місць; доступ до багатства; потенціал для більшого успіху, який неможливий у Канаді; кращі умови для торгівлі й бізнесу; можливість платити менше податків; безпека у світі, що змінюється, у тому числі через можливі загрози з боку Китаю та Росії тощо [21].

До такої категорії проамериканськи налаштованих відносять тих канадців, які перебувають на «маргінесах та узбіччях» і відчують себе недооціненими в політичному ландшафті Канади. Це люди, які мають якісь давні образи, які не погоджувалися з обов'язковими вакцинаціями, або не любили британську монархію, або ж вони хотіли, щоб західні провінції відокремилися від країни [21]. Утім, Д. Трамп та його команда використовують такі настрої, кваліфікують це як «рух» канадців, які хочуть приєднатися до США, не афішуючи реальну незначну кількість «учасників» такого «руху».

Цілком зрозуміло, що більшість канадських політиків виступають проти наративів Трампа про Канаду як про майбутній 51-й штат США. Призначення парламентських виборів на 28 квітня 2025 р., до яких вони вже почали готуватися, стало одним із факторів, який активізував риторику не тільки прем'єр-міністрів Канади (Дж. Трюдо – який обіймав цю посаду до кінця лютого 2025 р., та його наступника Марка Карні з березня 2025 р.),

а й представників провідних політичних сил, які планували брати участь у передвиборчих перегонах.

Оглядачі та аналітики вже оцінили погрози Дональда Трампа щодо підвищення тарифів та розмови про анексію Канади як порятунок для Ліберальної партії, популярність якої наприкінці 2024 – на початку 2025 р. істотно знизилася, а завдяки сплеску канадського патріотизму – знову зростає. Так, опитування *Angus Reid Institute* 27–30 грудня 2024 р. продемонструвало, що за лібералів проголосувало б усього 16 % виборців (що вдвічі менше ніж 32,6 % голосів, отриманих ними на виборах 2021 р.), у той час як за Консервативну партію готові були віддати свої голоси 45 % потенційних виборців (майже у півтора раза більше ніж у 2021 р.) [22]. Утім, після заяв Трампа популярність консерваторів почала знижуватися: опитування *Leger*, проведене на початку квітня 2025 р., показало що за них готові проголосувати 37 %, у той час як за лібералів – уже 44 % [19].

На думку канадського оглядача Р. Шове, політики швидко розпізнали політичну можливість використати патріотичні почуття своїх виборців, тож почали активно позиціонувати себе як стійких захисників Канади, її інтересів і незалежності [23]. Навіть Дж. Трюдо, який подав у відставку, в останні дні свого перебування на посаді використав для демонстрації своєї жорсткої позиції щодо ставлення до заяв Трампа (відзначимо, що ситуативні демонстративні «сутички» між Трюдо й Трампом уже спостерігали в їхніх відносинах, де канадський прем'єр показав свою нескореність лідеру США [24, с. 77].

Лідер консерваторів, П'єр Пуальєвр мусив змінити свою риторику, побудовану на критиці лібералів, аби відмежуватися від образу «канадської версії Трампа», трансформувавши свій основний меседж «Зламана Канада» (*“Broken Canada”*) на нове гасло: «Канада перш за все» (*“Canada First”*). Утім, ліберали продовжують використовувати обвинувачення в проамериканізмі свого опонента як один з інструментів зниження його популярності. Це не перша передвиборча кампанія, коли Ліберальна партія грає на негативному ставленні канадців до США. Цього разу ліберали запускають рекламні оголошення, які зображують Пуальєвра як своєрідного «імпортера» політики MAGA: зіставляють кліпи Пуальєвра та Трампа, аби продемонструвати їхню схожість, використовуючи ідентичні фрази, від «усе зламано» до «фейкових новин» і «радикальних лівих» [25].

Ставлення до Д. Трампа стало одним із показників, за яким вимірюють громадську думку стосовно лідерів загальнонаціональних канадських політичних партій. Так, відповідно до березневого опитування 2025 р., *Ipsos* Марк Карні (лідер Ліберальної партії) вважається найкращим лідером,

який може допомогти Канаді подолати виклики, пов'язані з президентством Дональда Трампа. Таку думку висловило 48 % респондентів, у той час як лише 31 % так думає про П'єра Пуальєвра (лідера Консервативної партії). Останнього сприймають як такого, хто, найімовірніше прийме будь-які вимоги президента Трампа – так думають 43 % респондентів (про Марка Карні такої думки лише 22 %) [26].

Нині чинний прем'єр-міністр Марк Карні пообіцяв, що Канада ніколи не стане 51-м американським штатом, і закликав канадців виступити єдиним фронтом для захисту від ескалації нападів президента США Дональда Трампа на економіку та суверенітет Канади. Потрібно відзначити, що рядові канадці покладають і певні надії на монархію. Так, торонтська письменниця Патрісія Требл, нещодавно висунула аргументи на користь того, що король Чарльз III повинен виступити на захист Канади перед обличчям екзистенційної загрози з боку Трампа [27]. Канадці здебільшого схильні підтримувати монархію, але в умовах загострення відносин зі США пов'язують збереження цієї політичної форми із тим, чи виступить король на захист Канади.

Отже, відзначимо, що Канада не єдина країна-партнер, яка має загострення у відносинах зі США та, відповідно, зростання негативного ставлення до Сполучених Штатів. В історії міжнародних відносин можна знайти багато ілюстрацій трансформації громадської думки щодо США від захоплення до ненависті. Такі прояви можна простежити в історії взаємин як з економічними партнерами, так і із союзниками по НАТО (наприклад Туреччина, яка еволюціонувала з поширених на початку Холодної війни проамериканських поглядів до домінуючих антиамериканських настроїв у ХХІ ст. [28, р. 229]) тощо. Спільною рисою для випадків із різними країнами є те, що дуже часто критика США з боку політичного істеблішменту або академічної спільноти використовується для підігрівання антиамериканських настроїв із метою виконання власних внутрішньополітичних завдань. Звісно, сприятливе тло для цього формується американськими політиками й політикою, коли країна-лідер відкрито зневажає своїх партнерів і нехтує їхніми інтересами.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наведені дані соціологічних опитувань указують на зростання антиамериканських поглядів у Канаді в лютому-березні 2025 р., тобто в перші два місяці перебування на посаді новообраного президента США Дональда Трампа. Критичне ставлення до США й періодичне домінування

антиамериканських поглядів у канадському суспільстві є традиційним явищем, бо антиамериканізм став своєрідною новою національною ідеологією канадців. Б. Боу вважає, що антиамериканізм у Канаді являє собою політичний і психологічний феномен, оскільки, будучи вкоріненим у канадському суспільстві, він проявляється тільки тоді, коли його пробуджують [5, р. 355]. Зазвичай, рушійними силами виступають еліти, котрі використовують антиамериканізм задля мобілізації громадської підтримки своїх власних політичних проєктів.

Тож нова хвиля антиамериканізму в Канаді є закономірним явищем. З одного боку, основним фактором її активізації став зовнішній, а саме гучні заяви та перші кроки політики нового очільника Білого дому – Дональда Трампа, який підняв тарифи й проголосив ідею перетворення Канади на 51-й штат у складі США. З іншого боку, у зростанні антиамериканізму певну роль відіграє також внутрішній фактор, а саме початок передвиборчих перегонів до канадського парламенту після політичної кризи кінця 2024 – початку 2025 рр. На хвилі зростання канадського патріотизму, викликаного зовнішнім чинником, декларація антиамериканських гасел може стати одним із факторів активізації виборців.

Подальші дослідження проблематики антиамериканізму у світі та в Канаді зокрема можуть бути спрямовані на виявлення домінуючих факторів, які його підживлюють й унаочнюють, на відстеження специфіки негативного ставлення з боку американських партнерів та опонентів, на використання антиамериканських гасел для внутрішньополітичної боротьби. Такі дослідження є важливим для аналізу не тільки особливостей політичного життя всередині країн світу, а й для розуміння місця й ролі США в міжнародних відносинах, які станом на початок 2025 р. перебувають у стані трансформації, коли власне політика Д. Трампа може призвести до втрати Сполученими Штатами ролі глобального лідера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. O'Connor, B. (Ed.) (2007). *Anti-Americanism: History, Causes, Themes*. Four Volume Set. Greenwood World Pub.
2. Anti-Americanism and Anti-Western Sentiments in Europe and Post-Soviet States (2024). *Ideology and Politics*, 2(26). Retrieved from <https://www.ideo-pol.org/wp-content/uploads/2025/02/2-2024-Full-issue.pdf>
3. Granatstein, J. L. (1996). *Yankee Go Home?: Canadians and Anti-Americanism*. Toronto: Harper Collins Publishers.
4. Nossal, K. R. (2007). Anti-Americanism in Canada. In O'Connor, B. (Ed.). *Anti-Americanism: History, Causes, and Themes*, vol. 3: *Comparative Perspectives*, pp. 59–77. Queens University.

5. Bow, B. (2008). Anti-Americanism in Canada, Before and After Iraq. *American Review of Canadian Studies*, 38 (3), 341–359. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/02722010809481718>.
6. Бессонова, М. (2016). Проблема американського впливу на канадський культурний простір: досвід подолання в умовах глобалізації. *Scriptorium nostrum*, 3, 230–246. Узято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/scno_2016_3_13.
7. Бессонова, М. (2011). Політика підтримки власного культурного продукту: канадський контент та досвід для України. *Наукові праці історичного факультету ЗНУ*, XXXI, 299–304. Узято з https://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/31/bessonova.pdf
8. Kohut, A., Stokes, B. (2006). *America against the world*. New York: The Owl Book.
9. Wike, R., Fetterolf J., Smerkovich, M., & Austin, S. (2024, June 11). Globally, Biden Receives Higher Ratings than Trump. *Pew Research Center*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/global/2024/06/11/globally-biden-receives-higher-ratings-than-trump/>
10. Silver, L., Huang, C., Clancy, L., Lam, N., Mandapat, J. C., Greenwood, S., & Baronavski, C. (2023, November 6). How views of the U.S., China and their leaders have changed over time. *Pew Research Center*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/11/06/how-views-of-the-us-china-and-their-leaders-have-changed-over-time/>
11. Donald Trump tells '60 Minutes' he'll "break" NAFTA if he has to: "It's a Disaster". (2015, September 25). *The Holliwood Reporter*. Retrieved from <https://www.hollywoodreporter.com/news/donald-trump-60-minutes-nafta-827389>
12. McKenna, B. (2019, January 27). NAFTA 2.0: a deal with many names and a murky future. *The Globe and Mail*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20190129160222/https://www.theglobeandmail.com/business/commentary/article-nafta-20-a-deal-with-many-names-and-a-murky-future/>
13. Karadeglija, A. (2025, February 20). New poll says 27 % of Canadians view the United States as an 'enemy' country. *The Canadian Press*. *CTV News*. Retrieved from <https://www.ctvnews.ca/canada/article/new-poll-says-27-of-canadians-view-the-united-states-as-an-enemy-country/>
14. Cavale, S., Balu, N., DiNapoli, J. (2025, April 7). Focus: As 'Buy Canadian' grows, more US companies say retailers turning away their products. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/business/retail-consumer/buy-canadian-grows-more-us-companies-say-retailers-turning-away-their-products-2025-03-31/>
15. Canada as 51st State? Four-in-five Americans say a merger should be up to Canadians; 90 % of us say 'no'. (2025, January 14). *The Angus Reid Institute*. Retrieved from <https://angusreid.org/canada-51st-state-trump/>
16. Бессонова, М. (2019). Основні риси сучасного антиамериканізму: регіональний вимір. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (4), 16–29. Узято з <https://doi.org/10.31866/2616-745x.4.2019.177615>
17. Tariff Survey. Canada-United States-Mexico. (2025, April 3). *Leger*. Retrieved from https://leger360.com/wp-content/uploads/2025/04/Tariff_report_CAN_US_MEXICO.pdf
18. Trump Tariffs. Tracker. Report. (2025, April 8). *Leger*. Retrieved from https://leger360.com/wpcontent/uploads/2025/04/Trump_Tariffs_Tracking_April_8th_EN.pdf
19. Federal Politics: Carney Leads, Canadians Divided on Trump's Potential Influence in Federal Election. (2025, April 8). *Leger*. Retrieved from <https://leger360.com/fed-pol-apr-7/>

20. Bricker, D. (2025, January 16). Four in ten (43 %) Canadians age 18–34 would vote to be American if citizenship and conversion of assets to USD guaranteed. *Ipsos*. Retrieved from <https://www.ipsos.com/en-ca/43-percent-canadians-would-vote-be-american-if-citizenship-and-conversion-assets-usd-guaranteed>
21. Smyth, G., Duncombe, L. (2025). U.S.-eh? Who are the Canadians who would support a 51st state? (2025, March 05). *CBC News*. Retrieved from <https://www.cbc.ca/news/canada/u-s-eh-who-are-the-canadians-who-would-support-a-51st-state-1.7472194>
22. The Federal Liberals' New Year's Eve Nightmare: Party vote intent sinks to 16 %, Trudeau approval at all-time low. (2024, December 30). *The Angus Reid Institute*. Retrieved from <https://angusreid.org/liberals-prime-minister-trudeau-resign-election-2025-poilievre-singh/>
23. Chauvet, R. (2025, February 27). Donald Trump Is a Gift to Canada's Liberal Party. *Jacobin*. Retrieved from <https://jacobin.com/2025/02/trump-canada-liberals-election-poilievre>
24. Карпчук, Н. (2024). Сучасні тренди дипломатичної комунікації: «whatever works». *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 1 (18). Узято з <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-01-69-84>.
25. Facebook. (2025, February 21). Time to stand up for Canada. *Liberal Party of Canada*. Retrieved from <https://www.facebook.com/LiberalCA/videos/1155809599544051/>
26. Mark Carney's Liberals Seen as Best Party to Deal with Trump & Tariffs. (2025, March 20). *Ipsos*. Retrieved from <https://www.ipsos.com/en-ca/mark-carneys-liberals-seen-best-party-deal-trump-tariffs>
27. Cain, P. (2025, February 22). Poll: Is the U.S. Canada's ally? Readers show dramatic shift. *Sootoday*. Retrieved from <https://www.sootoday.com/local-news/poll-is-the-us-canadas-ally-readers-show-dramatic-shift-10256556>
28. Bessonova, M., Lisovska, M., Pistrakevych, O. (2024). Attitudes toward the U.S. in the Black Sea region: the Cases of Türkiye, Bulgaria, and Romania. *Ideology and Politics Journal*, 2(26), 223–246. Узято з <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2024.02.00011>

REFERENCES

1. O'Connor, B. (Ed.) (2007). *Anti-Americanism: History, Causes, Themes*. Four Volume Set. Greenwood World Pub (in English).
2. Anti-Americanism and Anti-Western Sentiments in Europe and Post-Soviet States. (2024). *Ideology and Politics*, 2(26). Retrieved from <https://www.ideo-pol.org/wp-content/uploads/2025/02/2-2024-Full-issue.pdf> (in English).
3. Granatstein, J. L. (1996). *Yankee Go Home?: Canadians and Anti-Americanism*. Toronto: Harper Collins Publishers (in English).
4. Nossal, K. R. (2007). Anti-Americanism in Canada. In O'Connor, B. (Ed.). *Anti-Americanism: History, Causes, and Themes, vol. 3: Comparative Perspectives*, pp. 59–77. Queens University (in English).
5. Bow, B. (2008). Anti-Americanism in Canada, Before and After Iraq. *American Review of Canadian Studies*, 38 (3), 341–359. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/02722010809481718> (in English).

6. Bessonova, M. (2016). The problem of American influence on the Canadian cultural space: experience of overcoming it in the context of globalization. *Scriptorium nostrum*, 3, 230–246. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/scno_2016_3_13 (in Ukrainian).
7. Bessonova, M. (2011). Policy of supporting one's own cultural product: Canadian content and experience for Ukraine. *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu ZNU*, XXXI, 299–304. Retrieved from https://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/31/bessonova.pdf (in Ukrainian).
8. Kohut, A., Stokes, B. (2006). *America against the world*. New York: The Owl Book (in English).
9. Wike, R., Fetterolf, J., Smerkovich, M., & Austin, S. (2024, June 11). Globally, Biden Receives Higher Ratings than Trump. *Pew Research Center*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/global/2024/06/11/globally-biden-receives-higher-ratings-than-trump/> (in English).
10. Silver, L., Huang, C., Clancy, L., Lam, N., Mandapat J. C., Greenwood S., & Baronavski, C. (2023, November 6). How views of the U.S., China and their leaders have changed over time. *Pew Research Center*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/11/06/how-views-of-the-us-china-and-their-leaders-have-changed-over-time/> (in English).
11. Donald Trump tells '60 Minutes' he'll “break” NAFTA if he has to: “It’s a Disaster”. (2015, September 25). *The Holliwood Reporter*. Retrieved from <https://www.hollywoodreporter.com/news/donald-trump-60-minutes-nafta-827389> (in English).
12. McKenna, B. (2019, January 27). NAFTA 2.0: a deal with many names and a murky future. *The Globe and Mail*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20190129160222/https://www.theglobeandmail.com/business/commentary/article-nafta-20-a-deal-with-many-names-and-a-murky-future/> (in English).
13. Karadeglija, A. (2025, February 20). New poll says 27 % of Canadians view the United States as an 'enemy' country. *The Canadian Press*. *CTV News*. Retrieved from <https://www.ctvnews.ca/canada/article/new-poll-says-27-of-canadians-view-the-united-states-as-an-enemy-country/> (in English).
14. Cavale, S., Balu, N., DiNapoli, J. (2025, April 7). Focus: As ‘Buy Canadian’ grows, more US companies say retailers turning away their products. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/business/retail-consumer/buy-canadian-grows-more-us-companies-say-retailers-turning-away-their-products-2025-03-31/> (in English).
15. Canada as 51st State? Four-in-five Americans say a merger should be up to Canadians; 90 % of us say ‘no’ (2025, January 14). *The Angus Reid Institute*. Retrieved from <https://angusreid.org/canada-51st-state-trump/> (in English).
16. Bessonova, M. (2019). Main features of the contemporary anti-Americanism: regional dimension. *International relations: theoretical and practical aspects*, (4), 16–29. Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-745x.4.2019.177615> (in Ukrainian).
17. Tariff Survey. Canada-United States-Mexico. (2025, April 3). *Leger*. Retrieved from https://leger360.com/wp-content/uploads/2025/04/Tariff_report_CAN_US_MEXICO.pdf (in English).
18. Trump Tariffs. Tracker. Report. (2025, April 8). *Leger*. Retrieved from https://leger360.com/wp-content/uploads/2025/04/Trump_Tariffs_Tracking_April_8th_EN.pdf (in English).

19. Federal Politics: Carney Leads, Canadians Divided on Trump's Potential Influence in Federal Election. (2025, April 8). *Leger*. Retrieved from <https://leger360.com/fed-pol-apr-7/> (in English).
20. Bricker, D. (2025, January 16). Four in ten (43%) Canadians age 18-34 would vote to be American if citizenship and conversion of assets to USD guaranteed. *Ipsos*. Retrieved from <https://www.ipsos.com/en-ca/43-percent-canadians-would-vote-be-american-if-citizenship-and-conversion-assets-usd-guaranteed> (in English).
21. Smyth, G., Duncombe, L. (2025). U.S.-eh? Who are the Canadians who would support a 51st state? (2025, March 05). *CBC News*. Retrieved from <https://www.cbc.ca/news/canada/u-s-eh-who-are-the-canadians-who-would-support-a-51st-state-1.7472194> (in English).
22. The Federal Liberals' New Year's Eve Nightmare: Party vote intent sinks to 16 %, Trudeau approval at all-time low. (2024, December 30). *The Angus Reid Institute*. Retrieved from <https://angusreid.org/liberals-prime-minister-trudeau-resign-election-2025-poilievre-singh/> (in English).
23. Chauvet, R. (2025, February 27). Donald Trump Is a Gift to Canada's Liberal Party. *Jacobin*. Retrieved from <https://jacobin.com/2025/02/trump-canada-liberals-election-poilievre> (in English).
24. Karpchuk, N. (2024). Modern trends in diplomatic communication: “whatever works”. *Mizhnarodni vidnosyny, suspil'ni komunikatsiyi ta rehional'ni studiyi*, 1 (18). Retrieved from <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-01-69-84> (in Ukrainian).
25. Facebook. (2025, February 21). Time to stand up for Canada. *Liberal Party of Canada*. Retrieved from <https://www.facebook.com/LiberalCA/videos/1155809599544051/> (in English).
26. Mark Carney's Liberals Seen as Best Party to Deal with Trump & Tariffs. (2025, March 20). *Ipsos*. Retrieved from <https://www.ipsos.com/en-ca/mark-carneys-liberals-seen-best-party-deal-trump-tariffs> (in English).
27. Cain, P. (2025, February 22). Poll: Is the U.S. Canada's ally? Readers show dramatic shift. *Sootoday*. Retrieved from <https://www.sootoday.com/local-news/poll-is-the-us-canadas-ally-readers-show-dramatic-shift-10256556> (in English).
28. Bessonova, M., Lisovska, M., Pistrakevych, O. (2024). Attitudes toward the U.S. in the Black Sea region: the Cases of Türkiye, Bulgaria, and Romania. *Ideology and Politics Journal*, 2(26), 223–246. Узято з <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2024.02.00011> (in English).

Матеріал надійшов до редакції 08.03.2025 р.

УДК 322:321.7

Галина Куц,

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри політології, соціології та культурології,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,

kuts.niss@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0002-7263-1958,

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-214-225

РЕЛІГІЯ ТА ПОЛІТИКА: КОРЕЛЯЦІЯ БАЗОВИХ ІДЕЙ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджено виявлення взаємовпливів ключових ідей релігії та політики, які специфічно переплетені в сучасному європейському політичному дискурсі.

Джерела демократичних цінностей і принципів демократичного врядування можна віднайти в християнському дискурсі (принцип універсальної любові, виховні ідеї християнства, ключові життєві цінності, ідеї моральності, відкритого суспільства та ін.). Місцем народження й розвитку демократії стали країни Заходу. Саме в цих державах сформовано давню християнську традицію. Світський гуманізм демократичного дискурсу заснований на засадах цінностей християнства.

Ключові категорії демократії (свобода, рівність, братерство) виникли в лоні християнського дискурсу, будучи «євангельськими цінностями». Свобода людини в християнському дискурсі має низку обмежень, які постульовані в християнських заповідях. У світській проєкції означений християнський принцип передбачає обмеження свободи нормами законів, а не морально-етичними заповідями. Також специфічною проєкцією християнства стали ідеї розподілу влади, прогресу й ін.

Сприйняття ідеї часу в лоні європейської культури детерміноване християнським розумінням парадигми темпоральності. Відповідно, ідея часу почала сприйматися як секуляризація релігійно оформленого осмислення есхатологічного часу. Загалом, ідея «Стріли часу», що має чітке спрямування від подій минулого через теперішні події до майбутнього, стала в суспільно-політичному дискурсі прототипом ідеї прогресу.

Важливою для сучасного дискурсу ліберальної демократії є проблематика індивідуалізму, витоки якої сягають євангелічного індивідуалізму християнства.

Певні параметри української ідентичності зіставні з параметрами європейської ідентичності саме на рівні політичної культури. Насамперед ідеться про кореляцію християнських та демократичних інтенцій у європейській політичній культурі. Стосовно української політичної культури простежено аналогічні тенденції: переплетення ідей християнства й демократизму. Окрім того, європейський та український типи політичних ідентичностей споріднює схоже сприйняття ідей свободи, рівності, індивідуалізму й ін.

Ключові слова: релігія, політика, політичний дискурс, християнство, демократія, політична ідентичність, Європа, Україна.

Halyna Kuts,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

ORCID ID: 0000-0002-7263-1958

RELIGION AND POLITICS: BASIC IDEAS CORRELATION IN EUROPEAN POLITICAL DISCOURSE

The article is devoted to revealing the correlation of the basic ideas of religion and politics, which have been embodied in the modern European political discourse.

The origins of democratic values and principles of democratic government can be found in the discourse of Christianity (law of universal love, educational propaganda of Christianity, basic life values, creation of an open society, etc.). Democracy was born and developed in the West, in countries with an ancient Christian tradition, its secular humanism is based on the principles of Christian values. Freedom, equality and fraternity – the basic categories of democracy – are nothing but “evangelical values”. In Christianity, individual freedom is limited by commandments. The secular projection of this Christian principle involves the restriction of freedom by the provisions of laws, not by ethical commandments. The ideas of separation of powers, progress, etc. are also a kind of projection of Christianity.

The attitude to time in European culture, being determined by the Christian paradigm of temporality, acts as a kind of secularization of the religiously shaped perception of eschatological time. Thus, the idea of the “Arrow of Time” directed from the past through the present to the future (“from beginning to end”) became a kind of prototype of the idea of progress.

The problem of individualism – basic for modern liberal-democratic discourse – also originates in the evangelical individualism of Christianity.

At the political and cultural level, certain parameters of the European identity correlate with the parameters of the Ukrainian identity. Considering, on the one

hand, the Christian and democratic intentions of European culture, and, on the other hand, the dominant role of the ideas of Christianity and democracy in Ukrainian culture, it is possible to assert a close correlation of the specified parameters of European and Ukrainian identities. Perception of the ideas of freedom, equality, individualism, etc. relate Ukrainian and European identities.

Key words: religion; policy; political discourse; Christianity; democracy; political identity; Europe; Ukraine.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Політика та релігія – це різні виміри суспільного буття. Утім, це не означає, що існує взаємне неприйняття між означеними вимірами реальності.

Ідея Бога, ідея індивіда, ідея їх взаємозв'язку в сукупності окреслюють проблемні питання релігії. Стосовно ж політики основною проблемою стає пошук правильного шляху в земному житті людини та соціуму, позбавлення індивіда від страждань, що переслідують його життя тощо. Означена схожість проблематики цих двох вельми важливих сфер людського буття приводить до розуміння щодо неможливості незалежного існування релігії й політики.

З огляду на зазначене ідея взаємного впливу як релігії на політику, так і політики на релігію є цілком реальною та продуктивною.

У сучасному політичному дискурсі спостерігаємо втілення ключових ідей релігії й політики. Кореляція політичних та християнських ідей у лоні європейської культури спричинила оригінальність усієї європейської політичної історії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кореляції ідей двох сфер суспільного буття – релігії та політики – розглядали різні західні теоретики (Августин, Ф. Аквінський, А. Бергсон, Е. Берк, М. Вебер, Г. В.Ф. Гегель, Т. Гоббс, Дж. Грей І. Кант, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є, В. Поссенті, Ж.-Ж. Руссо, Г. Тард, А.Дж. Тойнбі, М. Фуше, С. Хантінгтон, П. Штомпка та ін.).

Певні аспекти взаємозв'язку ідей релігії та політики відображено в концепціях українських науковців (В. Бондаренко, Б. Гаврилишин, О. Горбач, Т. Євдокимова, В. Єленський, С. Здіорук, Т. Калениченко, М. Кирюшко, В. Климов, А. Колодний, О. Кудояр, В. Перевезій, С. Продивус, М. Рибачук, О. Саган, О. Шуба й ін.).

Водночас в українському політичному дискурсі проблему взаємозв'язку ключових ідей релігії та політики висвітлено фрагментарно, зокрема в

контексті їх утілення в сучасному європейському політичному дискурсі. Ця проблема вельми актуальна з огляду на євроінтеграційні прагнення України.

Мета статті – виявлення співвідношення ключових ідей релігії й політики в сучасному європейському політичному дискурсі.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Християнство, – зазначав В. Поссенті, – релігія суспільна та історична. Ця релігія здатна до формування соціального життя індивіда. Християнство детермінує видозміну земних відносин, при цьому залишаючись незалежним від них. Витоки демократичних цінностей та, власне, і самих принципів демократичного врядування можна віднайти в християнському дискурсі (принцип універсальної любові, виховні ідеї християнства, ключові життєві цінності, ідеї моральності, відкритого суспільства й ін.). Місцем народження та розвитку демократії стали країни Заходу. Саме в цих державах сформовано давню християнську традицію. Світський гуманізм демократичного дискурсу заснований на засадах цінностей християнства. Як зазначав В. Поссенті, для релігії об'єктом є Бог, істина, остаточне спасіння. Натомість для політики важливою є спрямованість на загальне благо, на справедливість та свободу [12, р. 112]. Відповідно, очевидно, що релігія й політика є неоднорідними реальностями. Водночас ці реальності дуже тісно корелюють між собою.

Важливо, що християнським дискурсом унесено низку ідей в обґрунтування ключових принципів класичних політичних ідеологій. Звернемося до середньовічних дискусій щодо проблематики триєдинства Бога. Ці дискусії згодом переросли в так звану філософську проблему універсалій. Урешті, виокремилися два базові напрями протистоянь – реалізм і номіналізм. Реалізм стояв на позиціях пошуку спільного в різних об'єктах, тоді як номіналізм стояв на позиціях пошуку відмінного в різних явищах чи об'єктах. Реалізм був результатом аналізу природної схильності людей до пошуку того, що їх поєднує. Натомість номіналізм став результатом протилежної тенденції, сфокусованої на аналізі природної схильності людей до пошуку того, що їх відрізняє між собою. Урешті, – зазначав Г. Тард, – реалізм детермінував виникнення в майбутньому такого явища, як ідеологія соціалізму, що сфокусований на пріоритетності ідеї колективізму. А номіналізм спричинив появу ідеології лібералізму, для якого пріоритетом є унікальність індивіда [14, р. 33].

Потрібно враховувати, що «різне тлумачення релігійного вчення може призвести до майже діаметрально протилежних висновків» [1, с. 132]. Людину можна розглядати як Боже творіння. Це творіння сформоване згідно з образом і подобою Творця. За такої оптики можна зробити висновок стосовно унікальності індивіда. За таких акцентів можна виправдати зосередженість людини на власному «Я». І саме такий аналіз стає кроком до аргументів на користь індивідуалістських ідей ліберального дискурсу. Але можна застосувати інший тип оптики, розуміючи, що й інші індивіди також створені згідно з образом і подобою Бога. Під час такого типу аналізу можемо прийти до ідеї рівності всіх людей перед Творцем, тобто до аргументів на користь колективістських ідей дискурсу соціалізму. Окрім того, «враховуючи такі заповіді, як «люблю свого ближнього, як самого себе», «усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть і ви їм», людину можна розглядати лише як частинку людської спільноти» [1, с. 132].

Сучасну ідею поділу влади також можна вважати своєрідною проєкцією християнства. Згідно з ідеями християнства, усі люди від народження є гріховними. Саме з цієї ідеї бере свої витoki світський принцип щодо розподілу влади. Адже недопустимо зосереджувати владу в одних руках, якщо дотримуватися постулату стосовно гріховності всіх людей, бо безмежна влада в руках однієї гріховної особи може спричинити небачені катаклізми в управлінні. Тому розподіл влади між різними людьми (навіть гріховними) здатний привести до врівноваження негативних наслідків правління.

У межах християнського дискурсу свобода індивіда має низку обмежень, які постульовані в християнських заповідях (наприклад «не убий», «не вкрати»). Такі обмеження детермінують зростання відповідальності людини перед собою й іншими. У світській проєкції означений християнський принцип передбачає обмеження свободи нормами законів, а не морально-етичними заповідями. Це детермінує відповідальне ставлення людини і до своєї особистості, і до інших людей. Ключові категорії демократії (свобода, рівність, братерство) виникли в лоні християнського дискурсу, будучи «євангельськими цінностями».

Виникнення ідеї прогресу, яка відіграє важливу роль для сучасного суспільно-політичного дискурсу, пов'язане, з одного боку, із християнською концепцією часу, а з іншого – із християнською ідеєю передбачення. Сприйняття ідеї часу в лоні європейської культури, власне, детерміноване християнським розумінням парадигми темпоральності. Відповідно, ідея часу стала сприйматися як секуляризація релігійно оформленого осмислення есхатологічного часу.

Саме християнська культура детермінувала появу лінійної теорії часу. Ідеться про сприйняття часу як певної лінійної послідовності – минулого, теперішнього та майбутнього. На думку П. Штомпки, лінійне сприйняття часу починається з християнства, із християнських ідей майбутньої відплати й спасіння, до яких людство наближається неухильно [13]. Тобто сприйняття часу як певної лінійної послідовності фактично стало культурним відкриттям християнського дискурсу. Причому всі помисли людей мають бути зорієнтовані та націлені на майбутнє, оскільки саме в майбутті слід очікувати друге пришестя Ісуса Христа. Таке сприйняття часу було детерміноване есхатологічною концепцією, згідно з якою християнам треба звиряти всі власні вчинки з біблійними заповідями, проєктуючи їх наслідки у віддалене майбуття. Загалом, ідея «Стріли часу», що має чітке спрямування від подій минулого через теперішні події до майбутнього («від початку до кінця»), стала в суспільно-політичному дискурсі прототипом ідеї прогресу.

Для формування ідеї прогресу важливу роль відіграла іудейська релігійна традиція. Саме в рамках цієї традиції набув осмислення образ пророків, для яких історія уявлялася священним процесом, що визначений наперед. Такі уявлення повністю узгоджувалися з ідеєю божественного провидіння. Відповідно, історії людства притаманне «розкривання» в земних подіях. Таким чином демонструється поступальний хід до майбутнього «вічного царства» або раю. Лише пророки мали здатність «прочитувати» такі знаки історії, оскільки їх розуміння давалося тільки окремим особистостям. Відповідно, саме пророки могли передбачати подальший розвиток історичних подій. Такі ідеї були прийняті християнською традицією. Згодом це сприяло формуванню ідеї прогресу як певної секуляризованої версії християнської віри в передбачення [13].

На думку Д. Бідні, саме іудео-християнське розуміння Творця, який сотворив часовий світ, який утручається в людські справи, логічно призвело до виникнення лінійної теорії часу. Згідно з лінійною теорією часу у світі завжди є місце для справжньої історичної новизни [9, р. 43].

Потрібно зазначити, що в християнській культурі лінійна теорія часу проклала дорогу новаціям. На думку А. Тойнбі, християнство стало релігією перетворень. Він стверджував, що здатність до творчих перетворень була закладена у філософії християнства. Аналізуючи філософію християнства, А. Тойнбі порівнював її з філософією стоїцизму, яку він називав «філософією відчуження» [7, с. 509]. Також «філософією відчуження» він означував буддизм. Відповідно до концепції А. Тойнбі, під час порівняння з послідовниками стоїка Зенона «лише послідовники

Гаутами мали мужність довести принцип відчуженості до його логічного фіналу – цілковитого самознищення» [7, с. 509]. Імпульсом для здатності до творчого перетворення в християнстві стала, на думку А. Тойнбі, ідея Любові. Саме цій ідеї в християнстві надано центральне та основне місце. Таке вагоме центральне місце Любові, те, що «так уперто й наполегливо заперечували і Зенон, і Гаутама, стало наріжним каменем Нового Заповіту» [7, с. 512].

Треба пригадати ще один важливий внесок християнства в категоріальний апарат ліберально-демократичного дискурсу [3]. Наявність індивідуальності є базовою для всього лібералізму, який постулює пріоритети унікальності та цінності окремої особистості. З огляду на зазначене, завдяки християнському дискурсу, питання унікальності індивіда стало засадничим як для лібералізму, так і для інших суспільних сфер суспільного буття. На думку М. Фуше, примат індивіда над певною соціальною групою настійно оголошується саме в епоху Нового часу. Витоки цієї ідеї можна виявити в євангелічному індивідуалізмі [11].

Завдяки християнству, ідеї рівності та невідчужуваності природних прав індивіда набули своєрідної кристалізації. Згідно з концепцією А. Бергсона, ретельне вивчення праць Платона може призвести до ідеї, що всім індивідам притаманна одна й та сама суть. Така думка обумовлюється тим, що від ідеї людини (Платон цю ідею включає в надчуттєві Ідеї) усього один крок до розуміння, що всі люди мають однакову цінність. Тобто тільки один крок варто було здійснити, щоб усвідомити, що спільність сутності наділяє індивідів однаковими базовими правами. Але в ту епоху так і не здійснено означеного кроку. Урешті, слід було дочекатися християнства з його ідеєю всезагального братства. Ця ідея, уключаючи рівність прав і недоторканність особистості, стала чинною [8, р. 71].

Християнські ідеї були основою для європейської цивілізації. Згідно з концепцією Е. Берка, європейська цивілізація формувалася на двох принципах, як-от: дух благородства й дух релігії [10]. Означені ідеї розвивалися завдяки прагненню європейців до знань, їхній освіченості.

Загалом, цивілізаційна єдність Європи заснована на синтезі між «греко-римською античною спадщиною, християнським світоглядом та інноваціями Відродження, Реформації й Просвітництва. При цьому вирішальну роль у виникненні європейської культурної ідентичності відіграли християнство та ідеї гуманізму» [6, с. 20–21].

Як зазначав М. Фуше, однією з детермінант виникнення й поширення капіталізму до XVI ст. стала доктрина поділу світської та духовної влади, зокрема відділення церкви від держави, релігії – від політики [11].

Під час формування суспільств західного типу вельми важливу роль відіграли ідеї християнства. Із цього приводу П. Штомпка зазначав, що завдяки християнському суспільству західного типу сформовано основу для системи сучасних суспільств [13]. Відповідно до концепції П. Штомпки, основними ознаками сучасності стали такі характеристики: 1) чітка диференціація різних підсистем; 2) пріоритетна роль економіки, що характеризується масовим виробництвом, та бюрократичного апарату; 3) розвинута правова система; 4) стратифікація, основою якої став критерій успіху; 5) складна й деперсоніфікована мережа соціальних взаємодій.

Певні параметри української ідентичності співвідносяться з параметрами європейської ідентичності саме рівні політичної культури. Для європейських країн, які мають різну історію й характеризуються різними типами культури, об'єднувальними стали три ключові ідеї: афінська демократія, римське право, християнство. Саме ця тріада викристалізувала каркас спільної європейської ідентичності. Стосовно ж української політичної культури спостерігаються тенденції переплетення ідей християнства та демократизму. Утім, у кореляції означених ідей спостерігаємо власну специфіку під час позиціонування певних ознак ідентичності.

Християнство стало своєрідною основою європейської цивілізації, сприяючи формуванню ключових ознак європейської ідентичності. Цікаво, що виникнення самого терміна «європейці» пов'язують із християнським дискурсом. Термін «європейці» з'явився значно пізніше, ніж поняття «Європа». Його появу приписують папі Пію II (1458–1464 pp.), який уживав поняття «європейці» після падіння Візантії. Гуманіст папа Пій II прагнув здійснити спробу об'єднати християн у спільній боротьбі проти Оттоманської імперії. Саме тому він став звертатися до них, використовуючи поняття «європейці» [11]. Відповідно, у XV ст. спостережено ототожнення термінів «європейці» та «християни» в Європі. Це свідчить про специфічність світосприйняття європейців і невіддільність у структурі європейської ідентичності означених характеристик.

Цікаво, що українська культура за своєю суттю є глибоко християнською. Саме це споріднює українську культуру з європейською. Згідно з ідеями Папи Римського Іоанна Павла II, європейська культура містить у собі одночасно дві традиції – західну латинську культуру та східну візантійську культуру. Латинській західній культурі притаманні розсудливість і логічність. Натомість східна візантійська культура

характеризується містичністю й чуттєвістю [5, с. 133]. Іоанн Павло II, аналізуючи дві означені традиції культури, застосував алегорію «двох легень». На його думку, Європа не мала б змоги дихати без наявності однієї з цих легень. Переплетення різних культур, їх схрещення відбулося саме на території України. Саме тому Папа Римський означував Україну «прикордонням та брамою між Сходом і Заходом». Церква на території України використовує для дихання дві легені – східну традицію культури та західну традицію культури. Відповідно, в українській ідентичності відбулося поєднання двох компонентів християнської традиції – східної й західної. Натомість європейська ідентичність уміщує в собі лише західну латинську культуру християнської традиції [4].

Загалом, на теренах України спостерігаємо поєднання «західної» й «східної» культурних традицій, що детермінує специфічність української політичної ідентичності. Цікаво, що ареалом поширення «східної» (візантійської) культурної традиції став переважно духовний рівень української культури. Ареалом поширення «західної» (латинської) культурної традиції стала сфера соціально-політичних взаємодій [2, с. 287]. Отже, на теренах України простежено неприйняття та відторгнення візантійських традицій на рівні суспільно-політичних взаємодій. Насамперед це проявлялось у неприйнятті обмежень свободи індивіда, неприйнятті ідей самодержавного деспотизму, експансіонізму й ін.

Як для української національної ідентичності, так і для спільної європейської ідентичності характерне вплетення в їхню структуру ідеї демократії. Ідея демократії народилася ще в Античності. Християнський дискурс тісно корелює з дискурсом демократії, що відобразилося в багатьох концепціях сучасного європейського політичного дискурсу. З огляду на історію України, для Козацької республіки були засадничими ідеї демократизму. Ці ідеї відігравали важливу роль для процесів українського державотворення. Отже, здавна ідея демократизму тісно вплетена в структуру української ідентичності. Це споріднює європейський та український типи політичних ідентичностей.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, у сучасному європейському політичному дискурсі спостерігаємо своєрідне переплетення ключових ідей релігії та політики. Насамперед ідеться про ідею Бога, ідею індивіда, ідею їх взаємозв'язку, які окреслюють проблемні питання релігії. Стосовно ж політики основною проблемою стає

пошук правильного шляху в земному житті людини й соціуму, позбавлення індивіда від страждань, що переслідують його життя тощо. Означена схожість проблематики цих двох вельми важливих сфер людського буття призводить до розуміння щодо неможливості незалежного існування релігії та політики.

Констатовано, що джерела демократичних цінностей і, власне, й самих принципів демократичного врядування можна віднайти в християнському дискурсі (принцип універсальної любові, виховні ідеї християнства, ключові життєві цінності, ідеї моральності, відкритого суспільства та ін.). Місцем народження й розвитку демократії стали країни Заходу. Саме в цих країнах сформовано давню християнську традицію. Світський гуманізм демократичного дискурсу заснований на засадах цінностей християнства.

Зазначено, що ключові категорії демократії (свобода, рівність, братерство) виникли в лоні християнського дискурсу, будучи «євангельськими цінностями». Свобода людини в християнському дискурсі має низку обмежень, які постульовані в християнських заповідях. У світській проєкції означений християнський принцип передбачає обмеження свободи нормами законів, а не морально-етичними заповідями. Також специфічною проєкцією християнства стали ідеї розподілу влади, прогресу та ін.

Постулюється, що християнство – один із базових чинників формування осмислення ідей темпоральності в сучасному політичному дискурсі. Сприйняття ідеї часу в лоні європейської культури, власне, детерміноване християнським розумінням парадигми темпоральності. Відповідно, ідея часу стала сприйматися як секуляризація релігійно оформленого осмислення есхатологічного часу. Загалом, ідея «Стріли часу», що має чітке спрямування від подій минулого через сучасні події до майбутнього («від початку до кінця»), стала в суспільно-політичному дискурсі прототипом ідеї прогресу.

Аргументовано, що вельми важливою для сучасного дискурсу ліберальної демократії є проблематика індивідуалізму, витоки якої сягають до євангелічного індивідуалізму християнства.

З'ясовано, що певні параметри української ідентичності зіставляються з параметрами європейської ідентичності саме на рівні політичної культури. Насамперед ідеться про кореляцію християнських і демократичних інтенцій у європейській політичній культурі. Стосовно української політичної культури спостерігаємо аналогічні тенденції: переплетення ідей християнства й демократизму. Окрім того, європейський та український

типи політичних ідентичностей споріднює схоже сприйняття ідей свободи, рівності, індивідуалізму та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилишин, Б. (1993). Дороговкази в майбутнє. До ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові / [пер. з англ.]. Київ: Основи, 238 с.
2. Європейська та українська культура в нарисах (2003) / [за ред. І. З. Цехмістро]. Київ: Центр навч. літ., 320 с.
3. Куц, Г. М. (2007). Лібералізм і демократія: перипетії співіснування. *Віче*, № 12, Спецвипуск, с. 17–20.
4. Куц, Г. М. (2007). Проблематика ідентичності в ліберальному контексті. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології*, Харків, № 785, вип. 10, с. 79–85.
5. Моджеєвські, А. (2008). Про європейську сутність України у вченні Папи Римського Івана Павла II. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*: зб. наук. ст. Чернівці: Рута, т. 17–18, с. 132–137.
6. Посельський, В. (2002). Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. Київ: Смолоскип, 168 с.
7. Тойнбі, А. (1995). Дослідження історії: в 2 т. Київ: Основи, т. 1.: пер. з англ. В. Шовкуна, 614 с.
8. Bergson, H. (2002). *The Two Sources of Morality and Religion*. URL: <http://www.evolocus.com/Textbooks/Bergson2002.pdf>
9. Bidney, D. (1953). The Concept of Culture and Some Cultural Fallacies, p. 23–53. URL: https://books.google.com.ua/books?id=bBVDgM-P9FoC&pg=PA93&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false
10. Burke, E. (1790). Reflections on the Revolution in France. URL: <https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/burke1790part1.pdf>
11. Foucher M. (2003). La République européenne, entre histoires et géographies. *La Cliothèque*. URL: <https://clio-cr.clionautes.org/la-republique-europeenne-entre-histoires-et-geographies.html>
12. Possenti, V. (2018). Il problema teologico-politico nella modernità ittorio. *Quadranti – Rivista Internazionale di Filosofia Contemporanea*, vol. VI, n°2, p. 108–125. URL: https://www.rivistaquadranti.eu/riviste/08/Possenti_07.pdf
13. Sztompka, P. (2005). *Socjologia zmian społecznych*. Kraków: Wyd. Znak. URL: <https://docer.pl/doc/n00xsce>
14. Tarde, G. (1890). *Les lois de l'imitation*. Paris, 388 p. URL: https://philosophie.universite.tours/documents/1890_Gabriel_Tarde.pdf

REFERENCES

1. Havrylyshyn, B. (1993). *Dorohovkazy v maybutnye. Do efektyvnishykh suspilstv. Dopovid Rymському клубові* / [per. z anhl.]. Kyuyiv: Osnovy, 238 p.

2. Yevropeyska ta ukrayinska kultura v narysakh (2003) / [za red. I. Z. Tsekhmistro]. Kyiv: Tsentr navchalnoyi literatury, 320 p.
3. Kuts, H. M. (2007). Liberalizm i demokratiya: perypetiyi spivisnuvannya. Viche, № 12. Spetsvypusk, p. 17–20.
4. Kuts, H. M. (2007). Problematyka identychnosti v liberalnomu konteksti. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Pytannya politolohiyi. Kharkiv, № 785, vyp. 10, p. 79–85.
5. Modzheyevski, A. (2008). Pro yevropeysku sutnist Ukrainy u vchenni Papy Rymskoho Ivana Pavla II. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*: zb. nauk. statey. Chernivtsi: Ruta, t. 17–18, p. 132–137.
6. Poselsky, V. (2002). Yevropeysky Soyuz: instytutsiyni osnovy yevropeyskoyi in-tehratsiyi. Kyiv: Smoloskyp, 168 p.
7. Toynbee, A. (1995). Doslidzhennya istoriyi: v 2 t. Kyiv: Osnovy, t. 1.: Per. z anhli. V. Shovkuna, 614 p.
8. Bergson, H. (2002). *The Two Sources of Morality and Religion*. URL: <http://www.evolocus.com/Textbooks/Bergson2002.pdf>
9. Bidney, D. (1953). The Concept of Culture and Some Cultural Fallacies, p. 23–53. URL: https://books.google.com.ua/books?id=bBVDgM-P9FoC&pg=PA93&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false
10. Burke, E. (1790). Reflections on the Revolution in France. URL: <https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/burke1790part1.pdf>
11. Foucher M. (2003). La République européenne, entre histoires et géographies, *La Cliothèque*. URL: <https://clio-cr.clionautes.org/la-republique-europeenne-entre-histoires-et-geographies.html>
12. Possenti, V. (2018). Il problema teologico-politico nella modernità ittorio. *Quadranti – Rivista Internazionale di Filosofia Contemporanea*, vol. VI, n°2, p. 108–125. URL: https://www.rivistaquadranti.eu/riviste/08/Possenti_07.pdf
13. Sztompka, P. (2005). Socjologia zmian społecznych. Kraków: Wyd. Znak. URL: <https://docer.pl/doc/n00xsce>
14. Tarde, G. (1890). Les lois de l'imitation. Paris, 388 p. URL: https://philosophie.universite.tours/documents/1890_Gabriel_Tarde.pdf

Матеріал надійшов до редакції 30.01.2025 р.

УДК 342.413:327(477)

Наталя Решетняк,

кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»,

Natalia.Reshetniak@khpі.edu.ua,

ORCID ID: 0000-0003-0070-5038;

Вікторія Яцина,

кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»,

Victoriia.Yatsyna@khpі.edu.ua,

ORCID ID: 0000-0002-4440-976X;

Ніно Губанова,

кандидат економічних наук, доцентка кафедри загальної економічної теорії,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»,

Nino.Hubanova@khpі.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-9253-2666,

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-226-236

ДЕРЖАВНИЙ ЛАД УКРАЇНИ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ СТАЛОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті проаналізовано державний лад України як концептуальну модель сталої реалізації міжнародних відносин. Зазначається, що держава, вступаючи в різноманітні міжнародні відносини, ставить собі як пріоритет збереження власної державності. Адже від цього залежатиме не лише розвиток та належне функціонування самої держави, але й динамічний і поступальний розвиток та життєдіяльність суспільства та окремо взятої людини. Задля такого забезпечення потрібно виокремити інтегративну категорію, яка перебуватиме на межі перетину становлення державності

й динамічного, а водночас сталого розвитку міжнародних відносин. У статті доведено, що такою категорією виступатиме державний лад.

Державний лад розглядається як устрій держави та суспільства, визначений конституцією як стабілізаційний політико-правовий документ, адже його положення мають доволі високий ступінь стабільності, у тому числі й ті, що стосуються реалізації міжнародних відносин. Конституція України, установлюючи ключові параметри державного ладу, формує базові засади реалізації міжнародних відносин, зазвичай не конкретизованого характеру, а загального, що відповідає природі сучасного конституціоналізму. Проте ці загальні положення є основою реалізації як зовнішньої, так і внутрішньої політики, спрямованих на активну й взаємовигідну участь держави у всіх типах міжнародних відносин.

Конституція України, формуючи базові контури організації та функціонування державного ладу, суттєву увагу приділяє питанням розвитку міжнародних відносин і забезпечення їхньої стабільності. При цьому на розвиток положень Конституції повинні ухвалюватися відповідні закони. Зокрема, потрібно кілька слів сказати про Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України».

На підставі вищевикладеного резюмовано, що державний лад і міжнародні відносин є досить взаємопов'язаними державницькими, політичними, організаційними та правовими категоріями. При чому державний лад усією своєю суттю в аспекті міжнародних відносин має суттєвий стабілізаційний потенціал, який повинен мати відповідні науково обґрунтовані напрями подальшого розвитку.

Ключові слова: міжнародні відносини, зовнішньополітична діяльність, міжнародна безпека, національні інтереси, зовнішня політика, міжнародне право, державний лад України, Конституція України.

Natalia Reshetniak,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
ORCID ID: 0000-0003-0070-5038;

Viktoriia Yatsyna,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
ORCID ID: 0000-0002-4440-976X;

Nino Hubanova,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
ORCID ID: 0000-0002-9253-2666

STATE SYSTEM OF UKRAINE AS A CONCEPTUAL MODEL OF SUSTAINABLE REALIZATION OF INTERNATIONAL RELATIONS

The article analyzes the state system of Ukraine as a conceptual model of sustainable realization of international relations. It is noted that the state, entering into various international relations, sets itself the priority of preserving its own statehood. After all, not only the development and proper functioning of the state itself will depend on this, but also the dynamic and progressive development and life of society and an individual. In order to ensure this, an integrative category should be distinguished, which will be at the intersection of the formation of statehood and the dynamic, and at the same time, sustainable development of international relations. The article argues that such a category will be the state system.

The state system is considered as the structure of the state and society, defined by the constitution, as a stabilizing political and legal document. After all, its provisions have a fairly high degree of stability, including those relating to the realization of international relations. The Constitution of Ukraine, establishing the key parameters of the state system, forms the basic principles of the realization of international relations, as a rule, not of a specific nature, but of a general nature, which corresponds to the nature of modern constitutionalism. However, these general provisions serve as the basis for the realization of both foreign and domestic policies aimed at the active and mutually beneficial participation of the state in all types of international relations.

The Constitution of Ukraine, forming the basic contours of the organization and functioning of the state system, pays significant attention to the issues of the development of international relations and ensuring their stability. At the same time, relevant laws should be adopted to develop the provisions of the Constitution. In particular, a few words should be said about the Law of Ukraine “On the Principles of Domestic and Foreign Policy of Ukraine”.

Based on the above, it can be summarized that the state system and international relations are quite interconnected state, political, organizational and legal categories. Moreover, the state system in its entirety in the aspect of international relations has a significant stabilization potential, which must have appropriate scientifically substantiated directions for further development.

Key words: international relations, foreign policy, international security, national interests, foreign policy, international law, state system of Ukraine, Constitution of Ukraine.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасні міжнародні відносини, що перебувають в умовах підвищеної динамічної турбулентності, на рівні суверенних держав повинні мати відповідні механізми для забезпечення своєї сталості. Адже, як зауважують М. В. Примуш та А. О. Осмолівська [1, с. 113], у сучасних умовах і вищевказаних реаліях у межах світової політики не слід очікувати формування сталої системи міжнародних відносин, яка б чітко ґрунтувалася на принципах та нормах міжнародного права, співпраці й взаємодопомоги. Гібридні війни, регіональні кризи, інформаційні блокади стають атрибутами сучасної міжнародної політики, що не може гарантувати стабільності міжнародних відносин. У зв'язку з цим базові учасники міжнародних відносин, до яких, передусім, відносять держави, завжди зацікавлені, з одного боку, у таких міжнародних відносинах, які матимуть відповідну динаміку й, отже, сприятимуть забезпеченню різноманітних національних інтересів, сфера розвитку яких не стоїть на місці. З іншого боку, занадто великі темпи розвитку міжнародних відносин, наявність значних ризиків та елементів нестабільності можуть призвести до появи чинників їхньої неконтрольованості, що, урешті, може призвести до знецінення національних інтересів і зниження міжнародних безпекових параметрів. Питання стабільності міжнародних відносин та гарантування збереження державного ладу України одним із пріоритетних державницьких завдань, які додатково актуалізується в умовах суттєвого загострення воєнно-політичної ситуації в Україні. У зв'язку з цим запровадження правового режиму воєнного стану доцільно розглядати як комплексний захід, спрямований як на збереження наявного та конституційно встановленого державного ладу України, так і на стабілізацію міжнародних відносин.

Важливо також розуміти, що держава, вступаючи в різноманітні міжнародні відносини, поглиблюючи їх, одним із головних пріоритетів у цьому випадку повинна ставити перед собою збереження, укріплення й подальший розвиток власної державності. Адже від цього залежатимуть не лише розвиток і належне функціонування самої держави, але й динамічний та поступальний розвиток і життєдіяльність суспільства та окремо взятої людини. Із метою такого забезпечення слід виокремити інтегративну категорію, яка перебуватиме на межі перетину становлення державності й динамічного та водночас сталого розвитку міжнародних відносин.

Вважаємо, що такою категорією виступатиме державний лад України, який має різні інтерпретації, тлумачиться науковцями по-різному, але має однозначний зв'язок із державністю й конституційною стабільністю як запорукою стабільності всієї гами суспільних відносин, у тому числі й таких специфічних, як міжнародні відносини. Крім того, треба також урахувати й те, що категорія «державний лад» пов'язана з цілою низкою категорій політичної системи, як-от: держава, типологія держав, суспільство, громадянське суспільство, політичні інституції, суспільний лад, конституційний лад тощо.

Як уже зазначалося, у науці існують різні інтерпретації терміна «державний лад». Так, Л. Р. Наливайко зазначає, що, по-перше, державний лад може ототожнюватися з ладом конституційним; по-друге, державний лад ототожнюється із суспільним ладом; по-третє, державний лад може ототожнюватися з політичною системою; по-четверте, державний лад розглядається в контексті форми держави; по-п'яте, державний лад є основою для побудови управлінської моделі; по-шосте, державний лад може уособлюватися з категорією державності [2, с. 14]. У контексті розвитку теорії міжнародних відносин, а також забезпечення їхньої стабільності за посередництва категорії «державний лад» усі вищенаведені аспекти його тлумачення загалом мають право на існування та можуть бути застосовані.

Водночас у межах нашого дослідження потрібно зауважити, що державний лад може розглядатись у системі конституційного ладу України як устрою держави та суспільства, детермінованого положеннями сучасної демократичної конституції. На цьому аспекті розуміння державного ладу треба особливо зупинитися з огляду на те, що Конституція України стабілізаційним політико-правовим документом [3, с. 166]. Така його якість пов'язана з доволі складним у політичному, юридичному й організаційному плані порядком унесення змін. Отже, його положення мають доволі високий ступінь стабільності, у тому числі й ті, що стосуються реалізації міжнародних відносин.

У контексті нашого дослідження проаналізуємо положення Конституції, які, визначаючи параметри державного ладу, мають водночас і безпосередній вплив на стабільність міжнародних відносин, оскільки мають можливості безпосереднього застосування [4, с. 162]. Передусім, звертаємо увагу на те, що преамбула, із якої починається Конституція, уже свідчить про базові та відправні засади реалізації міжнародних відносин. Так, в абзаці п'ятому преамбули йдеться про підтвердження парламентом незворотності як європейського, так і євроатлантичного

курсу України. До речі, такі положення в тексті Основного Закону України не є поодинокими й трапляються в інших її структурних підрозділах.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Саме тому можна стверджувати, що ці конституційні настанови стосуються державного ладу України та водночас впливають на динаміку розвитку міжнародних відносин. У цьому ключі потрібно враховувати, що вищевказані положення деталізуються в тих конституційних нормах, які дотичні до питань функціонування державного ладу через конституціоналізацію процесів організації й функціонування вищих органів державної влади України в напрямі участі в міжнародних відносинах. Так, відповідно до пункту 5 частини першої статті 85 Конституції України [5], до повноважень парламенту (Верховної Ради України) належать такі, як установлення (визначення) засад (основних напрямів реалізації) зовнішньої політики, у тому числі й особливо у сфері реалізації стратегічного курсу нашої держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі, а також в Організації Північноатлантичного договору. Ураховуючи те, що в Україні парламент (Верховна Рада України) має статус єдиного органу законодавчої влади, то такі повноваження є, з одного боку, суттєвою складовою частиною подальшого становлення державності й розвитку державного ладу, а з іншого – основою для сталого розвитку міжнародних відносин.

Політична конструкція функціонування державного ладу та існування державності не може обійтися без комплексної реалізації всієї гами органів державної влади, які структуризуються за посередництвом реалізації принципу поділу влади на гілки. Відповідно, не лише парламент унормовується такими зобов'язальними настановами. І Президент, який традиційно для вітчизняного державотворення був гарантом виконання положень Конституції, дотримання прав і свобод людини, незалежного статусу держави та збереження державності, додатково визначається гарантом реалізації розвитку міжнародних відносин через здійснення невідворотного курсу на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі й в Організації Північноатлантичного договору (частина третя статті 102 Основного Закону України).

Водночас Конституція України, установлюючи ключові параметри державного ладу, формує базові засади реалізації міжнародних відносин не конкретизованого характеру, а загального, що відповідає природі сучасного конституціоналізму. Проте ці загальні положення виступають

основою реалізації як зовнішньої, так і внутрішньої політики, спрямованої на активну й взаємовигідну участь держави у всіх типах міжнародних відносин. Назвемо такі конституційні положення.

По-перше, норми Конституції про те, що держава є суверенною та незалежною, а також демократичною й правовою. Указані аспекти державного ладу не випадково розкривають його суть та водночас стосуються міжнародних відносин. Адже лише держава, що є суверенною й незалежною, може бути повноцінним учасником міжнародних відносин. Своєю чергою, положення про демократичний характер країни вказує на те, що, беручи участь у міжнародних відносинах, держава завжди зважає на думку народу за посередництва відповідних демократичних інструментів (вибори, референдуми тощо).

І, нарешті, правовий характер державності, що суттєво корелює з повсюдною реалізацією базового принципу верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України) визначає якість участі в міжнародних відносинах через розробку й схвалення якісного законодавства. Звернення до Закону України «Про правотворчу діяльність» [6], який ухвалено 24 серпня 2023 р. і який набуде чинності через рік після скасування чи припинення правового режиму воєнного стану, дає змогу бачити законодавство як єдність чинних міжнародно-правових договорів та нормативно-правових актів (частина перша статті 9). Водночас цей Закон стосовно міжнародно-правових договорів не розкриває всіх питань, а натомість відсилає до іншого закону (частина перша статті 14). У юриспруденції такий підхід має назву «бланкетний».

По-друге, до засадничих положень Конституції, які стосуються міжнародних відносин, належать приписи статті 9 Основного Закону України [5] про розуміння чинних міжнародних договорів саме як частини національного законодавства, а також про вирішення ситуацій невідповідності Конституції міжнародних договорів, щодо яких ставиться питання про їх укладання. Причому, наведена норма визначає пріоритетним Основний Закон над потенційним міжнародним договором та тим самим стабілізує реалізацію міжнародних відносин за участю України.

По-третє, засадничі положення, які стосуються державного ладу й виступають ключовим аспектом у системі побудови та реалізації державної політики у сфері міжнародних відносин, містяться в статті 18 Конституції України. Ці положення інтегрують діяльність державного апарату, функціонування державного ладу й забезпечення стабільного розвитку державності, з одного боку, та реалізацію міжнародних відносин через підтримання мирного й взаємовигідного співробітництва з членами

міжнародного співтовариства з дотриманням загальновизнаних принципів і норм міжнародного права – з іншого.

Загалом, це конституційне положення говорить про міжнародні відносини через такі цінності, елементи та інструменти в їх єдності й взаємозв'язку:

1) зовнішньополітична діяльність України. Згідно з пунктом першим та другим Стратегії зовнішньополітичної діяльності [7], затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 448/2021, метою зовнішньополітичної діяльності України є утвердження України у світі як авторитетної й сильної європейської держави, що здатна в будь-який час та за будь-яких умов забезпечити сприятливі зовнішні умови для сталого розвитку й реалізації свого потенціалу, економіки та суспільства. Отже, така діяльність є інструментом забезпечення сталої й послідовної реалізації міжнародних відносин;

2) забезпечення національних інтересів. Визначення останніх міститься в пункті 10 частини першої статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» [8]. Зокрема, під такими інтересами цей документ розуміє життєво важливі інтереси людини, суспільства й держави, реалізація яких забезпечує прогресивний демократичний розвиток, гарантування державного суверенітету, а також безпечні умови життєдіяльності та добробут громадян. У цьому випадку можна говорити про те, що національні інтереси в системі міжнародних відносин є окремою цінністю й критерієм забезпечення сталості реалізації таких відносин;

3) забезпечення національної безпеки в системі міжнародних відносин взагалі являє собою окремий вид діяльності держави з використанням відповідних можливостей державного ладу. При цьому категорія «безпека» завжди пов'язана зі сталістю протікання відповідних відносин, у тому числі й міжнародних, а також із дотриманням базових цінностей, прав людини та інтересів держави й суспільства;

4) мирне та взаємовигідне співробітництво з членами міжнародного співтовариства також є запорукою стабільності міжнародних відносин. Адже мир є не лише суттєвим здобутком і цінністю, але й основою нормального розвитку міжнародних відносин, а також стабільності не лише окремого соціуму, але й усієї світової спільноти. Базові міжнародні документи чітко генерують такий правовий порядок, за якого мир основою для сталого розвитку міжнародних відносин;

5) діяльність держави, функціонування державного ладу, розвиток державності передбачає таку участь у міжнародних відносинах, що ґрунтуватиметься на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного

права як великого здобутку людської цивілізації. Вочевидь, без регулятивного потенціалу останнього забезпечити стабільність міжнародних відносин буде неможливо.

Також у контексті вищевикладеного акцентуємо увагу й на тому, що стабілізаційний характер цього положення суттєво підсилюється через те, що воно розміщене в першому розділі Конституції України. Цей розділ безпосередньо стосується державного ладу, а отже, у зв'язку з цим, має підвищену стабільність й особливі політико-юридичні характеристики. Адже, відповідно до статті 156 Основного Закону України [5], унесення до цього розділу змін може здійснюватися в особливо складному порядку та тільки з проведенням Всеукраїнського референдуму.

Отже, Конституція України, формуючи базові контури організації та функціонування державного ладу, суттєву увагу приділяє питанням розвитку міжнародних відносин і забезпечення їх стабільності. При цьому на розвиток положень Конституції повинні ухвалюватися відповідні закони. Зокрема, відзначимо Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України».

Так, частиною другою статті 11 Закону передбачено, що до основних засад реалізації зовнішньої політики треба віднести утвердження провідного місця України в системі міжнародних відносин. При цьому вартим особливої уваги є те, що стаття Закону, яка стосується розкриття базових засад зовнішньої політики й пов'язуючи їх зі здійсненням міжнародних відносин, у цьому ж контексті паралельно свідчить про міжнародний авторитет держави, про забезпечення міжнародної безпеки та миру, про використання міжнародного потенціалу, а також про формування на базі міжнародного права безпечного й взаємовигідного співробітництва із суб'єктами (членами) міжнародного співтовариства. Наведені аспекти бачення вітчизняного законодавця міжнародних відносин і зовнішньої політики переконливо засвідчують той факт, що наведені питання суттєво корелюють як зі становленням державності, так і з такою його важливою складовою частиною, як розвиток й утвердження державного ладу України.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, державний лад і міжнародні відносин є досить взаємопов'язаними державницькими, політичними, організаційними та правовими категоріями. Причому державний лад всією своєю суттю в аспекті міжнародних відносин має суттєвий стабілізаційний потенціал, який повинен мати відповідні науково обґрунтовані напрями подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Примуш, М. В., Осмоловська, А. О. (2021). Політико-правові аспекти міжнародних конфліктів крізь призму системності в міжнародних відносинах, *Політичне життя*, (3), с. 112–116.
2. Наливайко, Л. Р. (2009). Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Харків: Право, 600 с.
3. Шеремета, С. А. (2023). Відсутність законодавчого регулювання як підстава для застосування Конституції України судами. Національна безпека як конституційна цінність: сучасні виклики/ Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Львів: Нац. уні-т ім. Івана Франка, с. 165–167.
4. Григоренко, Є. І. (2010). Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії та практики. Харків: Право, 240 с.
5. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
6. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*, 2023, № 93, ст. 364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
7. Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2018, № 31, Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
9. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2010, № 40, ст. 527.

REFERENCES

1. Primush, M. V., Osmolovska, A. O. (2021). Political and legal aspects of international conflicts through the prism of systemicity in international relations, *Political Life*, No. 3 (in Ukrainian).
2. Nalyvayko, L. R. (2009). State system of Ukraine: theoretical and legal model: monograph. Kharkiv: Law (in Ukrainian).
3. Sheremeta, S. A. (2023). The absence of legislative regulation as a basis for the application of the Constitution of Ukraine by courts. National security as a constitutional value: modern challenges. Yaroslav the Wise National Law University. Lviv: Ivan Franko National University (in Ukrainian).
4. Hryhorenko, Ye. (2010). Constitutional principles of military service by citizens of Ukraine: problems of theory and practice. Kharkiv: Pravo (in Ukrainian).
5. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 24.08. 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (in Ukrainian).
6. On law-making activities: Law of Ukraine dated 24.08, 2023 No. 93. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2023, No. 40, art. 2021 (in Ukrainian).

7. About the Strategy of Foreign Policy Activities: Decree of the President of Ukraine 26.08.2021 № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (in Ukrainian).

8. On the National Security of Ukraine: Law of Ukraine dated 21.06.2018 No. 31. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2018, No. 31, art. 2018 (in Ukrainian).

9. On the Principles of Domestic and Foreign Policy of Ukraine: Law of Ukraine dated 01.07.2010 No. 40. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2010, No. 40, art. 2010 (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 05.03.2025 р.

УДК: 32:316.61

Олексій Шишкін,

аспірант кафедри політології, соціології і культурології,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
alexshyshkin7@gmail.com,

ORCID ID: 0009-0001-0760-5622,

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-236-245

ПОЛІТОЛОГІЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ІДЕЇ

У статті виконано політологічний аналіз концепту національної ідентичності в контексті глобалізаційних процесів та соціально-політичних викликів. Досліджено багатовимірний характер національної ідентичності, яка формується через культурні, історичні, мовні, територіальні та політичні чинники, що об'єднують людей у національну спільноту. У статті розглянуто національну ідентичність як основний елемент політичної стабільності, соціальної згуртованості та інтеграції громадян у багатонаціональних суспільствах. Акцентовано увагу на психологічному аспекті національної ідентичності, її впливі на формування національної гордості та взаємодії з політичними поглядами громадян.

Використано різноманітні методи для дослідження цього феномену, зокрема системний підхід, порівняльний аналіз та ін. Також ураховано дослідження провідних теоретиків у галузі політології та соціології, які описують національну ідентичність крізь призму різних критеріїв: громадянства, мови, релігії й історичної пам'яті.

Увагу приділено актуальності дослідження національної ідентичності в Україні в умовах російської збройної агресії. У висновках підкреслено необхідність вивчення цих процесів для розуміння зміни національної ідентичності в умовах війни, а також формування нових форм і символів національної приналежності в сучасному українському суспільстві. Дослідження є перспективним для подальших наукових розвідок, особливо в умовах соціально-політичної трансформації України в поствоєнний період.

Ключові слова: національна ідентичність, політологічна концептуалізація, соціальна згуртованість, політична стабільність, колективна пам'ять, Україна.

Oleksii Shyshkin,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

ORCID ID: 0009-0001-0760-5622

POLITICAL CONCEPTUALISATION OF NATIONAL IDENTITY: ESSENCE AND MAIN IDEAS

The article is devoted to the political science analysis of the concept of national identity in the context of globalisation processes and socio-political challenges. The author explores the multidimensional nature of national identity, which is shaped by cultural, historical, linguistic, territorial, and political factors that unite people into a national community. The article considers national identity as a key element of political stability, social cohesion, and the integration of citizens in multinational societies. Particular attention is given to the psychological aspect of national identity, its influence on the formation of national pride, and its interaction with the political views of citizens.

The author employs various methods to study this phenomenon, including a systemic approach, comparative analysis, etc. The article also draws on research by leading theorists in political science and sociology, who explore national identity through different criteria such as citizenship, language, religion, and historical memory.

The article also highlights the relevance of researching national identity in Ukraine in wartime. The conclusions underline the need to examine these processes to understand changes in national identity during wartime, as well as the formation of new forms and symbols of national belonging in contemporary Ukrainian society. This research holds potential for further academic exploration, especially in light of Ukraine's socio-political transformation in the post-war period.

Key words: national identity, political science conceptualisation, social cohesion, political stability, collective memory, Ukraine.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасний світовий порядок характеризується посиленням глобалізаційних процесів, що, з одного боку, сприяють інтеграції країн і народів, а з іншого – ставлять під загрозу збереження національної ідентичності. У цьому контексті постає необхідність теоретичного осмислення цього феномену та його аналізу в політологічному аспекті. Національна ідентичність як багатовимірне соціально-політичне явище є головним чинником формування національної єдності, політичної стабільності та культурного суверенітету держави. Розгляд проблематики національної ідентичності в політологічному контексті передбачає дослідження взаємодії між індивідуальними й колективними ідентичностями, ролі державних інституцій у її формуванні, а також механізмів, що спрямовані на підтримку чи трансформацію національної ідентичності під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Зокрема, вивчення цього феномену вимагає сфокусувати увагу на проблематиці політичної культури, національної ідеї, мовної політики, історичної пам'яті тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики національної ідентичності займалися теоретики з різних напрямів соціально-гуманітарного та суспільно-політичного знання (М. Козловець [1]; Д. Сладкий [2]; Е. Сміт [3]; Т. Бланк, П. Шмідт [4]; С. Чой, М. Абель, А. Сікі-Лю, С. Уманат [5]; Г. Густавссон, Л. Стендаль [6]; С. Ха, С. Джанг [7]; М. Хелблінг, Т. Рескенс, М. Райт [8]; К. Майтінгер [9]; Д. Міллер, С. Алі [10]; Т. Сміт, С. Кім [11]; Дж. Трансю [12]; К. Влахова [13] й ін.).

Мета дослідження – здійснити політологічну концептуалізацію національної ідентичності, виявивши її сутність та основні ідеї.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на теоретичних підходах, які забезпечують глибоке осмислення проблематики та системний аналіз досліджуваного явища. Основним інструментом системний підхід, що дає змогу розглядати національну ідентичність як багаторівневу цілісність, ураховуючи взаємозв'язок її складових частин із соціально-політичними процесами. У дослідженні широко застосовано методи аналізу та синтезу, які сприяють структуруванню теоретичного матеріалу, визначенню основних понять і формулюванню висновків. Для порівняння різних концептуальних підходів та теорій використано порівняльний метод, що дав змогу виокремити спільні риси й унікальні особливості різних наукових підходів до вивчення національної ідентичності в політологічному вимірі. Комплексність забезпечується міждисциплінарним підходом, який інтегрує знання з політології, соціології, історії та інших суміжних наук для повного розкриття теоретичної сутності досліджуваного об'єкта.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Національна ідентичність є багатовимірним поняттям, яке відображає усвідомлення індивідом або спільнотою своєї належності до певної нації. Вона формується на основі спільних культурних, історичних, мовних, територіальних та політичних характеристик, що об'єднують людей у національну спільноту. Національна ідентичність є основною складовою частиною колективної свідомості, яка сприяє єдності суспільства, створює відчуття причетності до певної історичної й культурної традиції, а також формує базу для спільних цінностей і цілей. Відмінність національної ідентичності від інших типів ідентичності полягає в її загальнонаціональному характері. Наприклад, індивідуальна ідентичність пов'язана з особистими характеристиками, самосприйняттям і самовизначенням людини. Етнічна ідентичність ґрунтується на належності до певної етнічної групи, що зазвичай уключає спільність походження, традицій і релігії. Культурна ідентичність охоплює ширший спектр цінностей, норм і звичаїв, які можуть бути спільними для різних етнічних або національних груп.

Національна ідентичність, на відміну від означених типів, є більш політично забарвленою, оскільки вона пов'язана з національною державою, її символами, інститутами та суверенітетом. Вона відіграє важливу роль у формуванні політичної єдності, легітимізації влади й мобілізації громадян на досягнення національних цілей. Отже, національна ідентичність є головним чинником як соціальної інтеграції, так і політичної стабільності на рівні держави.

Т. Бланк, П. Шмідт [4]; С. Ха, С. Джанг [7]; М. Хельблінг, Т. Рікенс [8] описують національну ідентичність як «значущість національної приналежності, а також суб'єктивну важливість внутрішнього зв'язку з нацією».

Національна ідентичність є не лише формальним проявом належності до нації через громадянство чи правовий статус, але й значущим психологічним компонентом, який впливає на самоідентифікацію людини. У сучасному світі, який характеризується глобалізаційними процесами, зростає потреба в збереженні унікальної національної ідентичності, адже вона є важливим елементом культурного різноманіття та соціальної стабільності. Національна приналежність також тісно пов'язана з емоційним аспектом – почуттям гордості за свою країну, її досягнення, культурні цінності. Такі критерії, як місце народження чи знання мови, хоча й відіграють значну роль, можуть доповнюватися ширшим розумінням національної приналежності, яке враховує спільні переконання, солідарність та ідеологічні цінності.

Потрібно враховувати, що в умовах багатонаціональних суспільств національна ідентичність не є однорідною. Вона може бути багаторівневою, уключаючи, наприклад, одночасну належність до етнічної групи та політичної нації. Саме тому дослідження цього феномену є особливо актуальним для аналізу процесів інтеграції, асиміляції та соціальної згуртованості в сучасних державах.

На думку західного дослідника Е. Сміта, національна ідентичність є складним багатовимірним явищем, яке охоплює різні аспекти суспільного життя й змінюється під впливом історичних і соціальних процесів. Вона ґрунтується на таких ключових елементах, як історично сформована територія, спільні міфи та колективна пам'ять, культурна єдність, загальні правові норми й обов'язки для всіх громадян, а також спільний економічний простір [3]. Важливою ознакою національної ідентичності є її самобутність та усвідомлення історичної унікальності народу, що ґрунтується на поширеній серед громадян національній ідеї. Водночас вона може поєднуватися з іншими формами ідентичності, зокрема класовою, релігійною чи етнічною, а її ідеологічна складова частина здатна змінюватися залежно від історичних обставин.

Д. Сладкий зазначає, що питання формування та збереження національної ідентичності безпосередньо впливає як на внутрішню, так і на міжнародну безпеку. Дискусії, які виникають навколо цієї теми як в Україні, так і за її межами, свідчать про її актуальність. Недостатня увага з боку державних інституцій, відповідальних за національну безпеку,

або зволікання у вирішенні цих питань можуть призвести до розвитку деструктивних процесів не лише в окремих країнах чи регіонах, а й у світі загалом [2, с. 118].

М. А. Козловець визначає національну ідентичність як унікальне поєднання об'єктивних і суб'єктивних характеристик, що відрізняють одну націю від іншої. Важливу роль у цьому процесі відіграють спільне усвідомлення історичного шляху, колективні переживання та історична пам'ять, котрі формують відчуття єдності та належності до спільного «ми» [1, с. 3].

М. Хельблінг, Т. Рікенс аналізують «символічні межі», які індивіди використовують для розмежування «своїх» і «чужих» [8, с. 746]. Вони спираються на етнічно-громадянський підхід, ураховуючи такі критерії, як місце народження, походження, релігія, знання мови, повага до законів, а також почуття національної приналежності й тривалість проживання в країні.

До цього можна додати, що такі «символічні межі» часто мають динамічний характер і можуть змінюватися залежно від суспільно-політичного контексту. Наприклад, у часи кризи чи соціальної напруги певні критерії (наприклад релігія чи походження) можуть набувати більшого значення, ніж за стабільних умов. Водночас ці межі є не лише маркерами належності, а й інструментами, які впливають на інтеграцію чи, навпаки – ізоляцію певних груп у суспільстві. Також потрібно враховувати, що такі критерії, як знання мови чи повага до законів, мають двосторонній характер. З одного боку, вони можуть сприяти інтеграції в нову національну спільноту, а з іншого – створювати бар'єри для тих, хто не відповідає цим стандартам. Це підкреслює складність національної ідентичності, що формується на основі як об'єктивних чинників (походження, громадянства), так і суб'єктивного сприйняття, що визначає, наскільки людина відчуває себе частиною «своїх».

Чеська дослідниця К. Вlachова вважає, що національну ідентичність можна сприймати як конструкт, який уключає кілька складників: територіальну ідентичність (локалізм, регіоналізм, патріотизм та європеїзм), уявлення про націю як культурну спільноту (етнонаціональний аспект) та як політичну спільноту (державно-національний аспект), національну гордість (як загальну, так і в культурному чи державному контексті), а також любов до нації, яка проявляється через патріотизм і націоналізм [13].

Крім того, Д. Міллер, С. Аллі розглядають національну ідентичність як різновид соціальної ідентичності, приділяючи увагу тому, наскільки для людини є значущим її національне походження [10].

Цей підхід дає змогу розглядати національну ідентичність як багатовимірне явище, яке одночасно є частиною особистого самовизначення та суспільного впливу. Важливість національного походження полягає у створенні відчуття приналежності до певної спільноти, що об'єднує людей спільними цілями, переконаннями та прагненнями. Окрім цього, можна зазначити, що значення національного походження часто посилюється в часи соціальної чи політичної нестабільності, коли ідентичність стає основою для мобілізації, самооборони або формування стійкості суспільства. Отже, національна ідентичність є не лише інструментом особистої самоідентифікації, але й важливим механізмом підтримки соціальної згуртованості.

С. Чой, М. Абель, А. Сікі-Лю, С. Уманат досліджують, як колективна пам'ять формує їхню національну ідентичність [5]. Вони наголошують, що національна ідентичність може включати не лише почуття гордості, а й усвідомлення історичних подій, які впливають на формування спільних цінностей та політичних поглядів.

Г. Густавссон, Л. Стендаль зазначають, що національна ідентичність може бути як позитивним, так і негативним фактором [6]. Вони розглядають зв'язок між національною прихильністю, гордістю, шовінізмом і рівнем соціальної та політичної довіри, досліджуючи, як ці елементи впливають на політичну стабільність та міжгрупові взаємини в європейському контексті.

К. Мейтінгер у своїх роботах досліджує, як різні аспекти національної гордості, вираженої через вебзондування, впливають на політичну та соціальну стабільність, зокрема в контексті порівняльних аналізів між різними країнами [9].

Д. Міллер, С. Алі аналізують теорії національної ідентичності, розглядаючи, як фактори національної приналежності й відчуття ідентичності формують політичні погляди та поведінку громадян, вивчаючи зв'язок між націоналізмом та соціальною активністю [10].

Т. Сміт, С. Кім порівнювали рівні національної гордості в різних країнах у два періоди (1995 та 2003 рр.) [11]. Вони досліджували, як зміни в економічній та політичній ситуації впливають на зміст й інтенсивність національної гордості серед громадян, зокрема в контексті міжнародних відносин.

Дж. Трансью вивчав зв'язок між вираженням національної ідентичності, прийняттям ідентичності та політичними поглядами, особливо в контексті расових та етнічних відносин у США [12]. Він показав, як національна ідентичність може бути об'єднуювальним фактором у політичних дебатах і міжгрупових взаєминах.

Національна ідентичність є не лише чинником самовизначення народу, а й елементом стабільності держави. Її формування ґрунтується на спільному історичному досвіді, культурних традиціях та усвідомленні спільної мети. В умовах зовнішніх і внутрішніх викликів недостатня увага до цього питання може призвести до суспільного розколу та ослаблення державності. Водночас активне зміцнення національної ідентичності сприяє консолідації суспільства, посиленню його стійкості перед загрозами й формуванню відповідального громадянства.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Політологічна експлікація національної ідентичності свідчить, що ця проблематика має значний вплив на соціальну та політичну стабільність і міжгрупові відносини в суспільствах. Колективна пам'ять відіграє провідну роль у формуванні національної ідентичності, яка виходить за межі простої гордості, оскільки включає усвідомлення історичних подій та спільних цінностей. Водночас національна гордість може бути як позитивним чинником згуртованості, так і джерелом конфлікту в поєднанні з шовінізмом чи ізоляціонізмом. Національна ідентичність також впливає на політичні погляди, зокрема через формування прихильності до своєї нації, що визначає поведінку громадян у різних соціально-політичних контекстах. Національна ідентичність може діяти як об'єднувальний фактор у багатьох суспільствах, зміцнюючи соціальну єдність і підтримуючи певні політичні дії.

Дослідження національної ідентичності є перспективним, особливо в Україні в умовах російської збройної агресії та повоєнної відбудови. Війна як екстремальна ситуація призводить до глибоких змін у соціальній та політичній сферах, які суттєво впливають на процеси формування та трансформації національної ідентичності. У воєнний час національна свідомість громадян зазнає важких випробувань, але водночас зміцнюється, оскільки зовнішня агресія сприяє виникненню почуття єдності, солідарності та патріотизму. Вивчення цих процесів допоможе нам зрозуміти, як національна ідентичність може змінюватися під час війни, як вона взаємодіє із соціальними й культурними факторами та які нові форми й символи національної приналежності виникають у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козловець, М. А. (2011). Національна ідентичність як соціокультурний феномен. *Вісник Житомирського державного університету*, вип. 60, с. 3–11. URL:

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VZhDU_2011_60_3.pdf

2. Сладкий, Д. (2008). Національна ідентичність як фактор національної та міжнародної безпеки. *Політичний менеджмент*, № 2, с. 110–119.
3. Сміт, Е. (1994). Національна ідентичність. Київ, 1994, с. 24.
4. Blank, T., Schmidt, P. National identity in a united Germany: nationalism or patriotism? An empirical test with representative data. *Polit. Psychol.*, 2003, № 24, pp. 289–312.
5. Choi, S. Y., Abel, M., Siqi-Liu, A., Umanath, S. (2021). National identity can be comprised of more than pride: evidence from collective memories of Americans and Germans, *J. Appl. Res. Mem. Cogn.*, 2021, № 10, 117–130.
6. Gustavsson, G., Stendahl, L. National identity, a blessing or a curse? The divergent links from national attachment, pride, and chauvinism to social and political trust, *Eur. Polit. Sci. Rev.*, 2020, №12, pp. 449–468.
7. Ha, S., Jang, S.-J. National identity, national pride, and happiness: the case of South Korea. *Soc. Indic. Res.*, 2015, № 121, pp. 471–482.
8. Helbling, M., Reeskens, T., Wright, M. (2016). The mobilisation of identities: a study on the relationship between elite rhetoric and public opinion on national identity in developed democracies. *Nations Natl*, 2016, № 22, pp. 744–767.
9. Meitinger, K. (2018). What does the general national pride item measure? Insights from web probing. *Int. J. Comp. Sociol.*, № 59, pp. 428–450.
10. Miller, D., Ali, S. (2014). Testing the national identity argument. *Eur. Polit. Sci. Rev.*, 2014, № 6, pp. 237–259
11. Smith, T., Kim, S. (2006). National pride in comparative perspective: 1995/96 and 2003/04. *Int. J. public Opin. Res.* 2006, № 18, pp. 127–136.
12. Transue, J. (2007). Identity salience, identity acceptance, and racial policy attitudes: American national identity as a uniting force. *Am. J. Polit., Sci.*, 2007, № 51, pp. 78–91.
13. Vlachova, K. (2009). Identity of non-self-evident nation: Czech national identity after the break-up of Czechoslovakia and before accession to the European Union. *Blanka*. 2009. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2009.00379.x>

REFERENCES

1. Kozlovets, M. A. (2011). Natsionalna identychnist yak sotsiokulturnyi fenomen. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu*, vyp. 60, p. 3–11. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VZhDU_2011_60_3.pdf (in Ukrainian).
2. Sladkyi, D. (2008). Natsionalna identychnist yak faktor natsionalnoi ta mizhnarodnoi bezpeky. *Politychnyi menedzhment*, № 2, p. 110–119 (in Ukrainian).
3. Smit, E. (1994). Natsionalna identychnist. Kyiv, p. 24 (in Ukrainian).
4. Blank, T., Schmidt, P. (2003). National identity in a united Germany: nationalism or patriotism? An empirical test with representative data. *Polit. Psychol.*, № 24, pp. 289–312 (in English).

5. Choi, S. Y., Abel, M., Siqu-Liu, A., Umanath, S. (2021). National identity can be comprised of more than pride: evidence from collective memories of Americans and Germans. *J. Appl. Res. Mem. Cogn.*, № 10, 117–130 (in English).
6. Gustavsson, G., Stendahl, L. (2020). National identity, a blessing or a curse? The divergent links from national attachment, pride, and chauvinism to social and political trust. *Eur. Polit. Sci. Rev.*, № 12, pp. 449–468 (in English).
7. Ha, S., Jang, S.-J. (2015). National identity, national pride, and happiness: the case of South Korea. *Soc. Indic. Res.*, № 121, pp. 471–482 (in English).
8. Helbling, M., Reeskens, T., Wright, M. (2016). The mobilisation of identities: a study on the relationship between elite rhetoric and public opinion on national identity in developed democracies. *Nations Natl.*, № 22, pp. 744–767 (in English).
9. Meitinger, K. (2018). What does the general national pride item measure? Insights from web probing. *Int. J. Comp. Sociol.*, № 59, pp. 428–450 (in English).
10. Miller, D., Ali, S. (2014). Testing the national identity argument. *Eur. Polit. Sci. Rev.*, № 6, pp. 237–259 (in English).
11. Smith, T., Kim, S. (2006). National pride in comparative perspective: 1995/96 and 2003/04. *Int. J. Public Opin. Res.*, № 18, pp. 127–136 (in English).
12. Transue, J. (2007). Identity salience, identity acceptance, and racial policy attitudes: American national identity as a uniting force. *Am. J. Polit. Sci.*, № 51, pp. 78–91 (in English).
13. Vlachova, K. (2009). Identity of non-self-evident nation: Czech national identity after the break-up of Czechoslovakia and before accession to the European Union. *Blanka*. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2009.00379.x> (in English).

Матеріал надійшов до редакції 15.02.2025 р.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ**

№ 1 (21)
2025

Редактор і коректор: Г. О. Дробот
Технічний редактор: О. А. Фесик

Формат 60×84^{1/16}. Обсяг 21,32 ум. друк. арк., 21,14 обл.-вид. арк. Наклад 100 пр.

Зам _____. Підписано до друку 03.06.2024 року.

Виготовлювач – Вежа-Друк (м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. 29-90-65).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України

ДК № 4607 від 30.08.2013 р.